आवधिक योजना

रामप्रसादराई गाउँपालिका

गाउँ कार्यपालिकाको कार्यालय

कोशी प्रदेश, भोजपुर, बैकुण्ठे,
नेपाल ।

“कृषि, पर्यटन र पूर्वाधारः रामप्रसादराई गाउँपालिकाको समृद्धिको आधार”

(आ.व. २०८१/०८२ - २०८५/०८६)

बुझाउने:

GEOSPATIAL Engineering Solution Pvt. Ltd GSES

जियो स्पासियल ईन्जिनियरिङ्ग सोलुसन प्रा.लि.
कोटेश्वर, काठमाण्डौं, नेपाल ।

रामप्रसादराई गाउँपालिकाको आवधिक योजना

“कृषि, पर्यटन र पूर्वाधारः रामप्रसादराई गाउँपालिकाको समृद्धिको आधार”

(आ.व. २०८१/०८२ - २०८५/०८६)

बुझाउनेः

GEOSPATIAL
Engineering Solution Pvt. Ltd
GSES

जियो स्पासियल ईन्जिनियरिङ्ग सोलुसन प्रा.लि.
कोटेश्वर, काठमाण्डौं, नेपाल ।
ई-मेलः geospatial.engineeringsolution@gmail.com

कृतज्ञता ज्ञापन

नेपालको संविधानले मूल संरचनाका रुपमा संघ, प्रदेश र स्थानीय तह गरी तीन तहको परिकल्पना गरे अनुसार आफ्नो अधिकार क्षेत्रको विषयमा योजना तर्जुमा, कार्यान्वयन र अनुगमन गर्ने जिम्मेवारी सबै तहहरुमा रहेको छ । जनताको सबैभन्दा नजिकको सरकारका रुपमा गाउँपालिकाले संविधान र कानूनी तथा नीतिगत व्यवस्था बमोजिम स्थानीयस्तरको विकासका लागि आवधिक, वार्षिक, रणनीतिक क्षेत्रगत मध्यमकालीन तथा दीर्घकालीन विकास योजना तर्जुमा गर्नु पर्ने व्यवस्था रहेको छ। यस्ता योजना तर्जुमा गर्दा दीगो विकास लक्ष्य र संघीय तथा प्रादेशिक योजनासँग तादम्यता कायम गर्नु जरुरी हुन्छ । स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐन २०७४ ले स्थानीय सरकारले आफ्नो योजना तर्जुमा गर्दा नेपाल सरकार र प्रदेश सरकारको नीति, लक्ष्य, उद्देश्य, समय सीमा र प्रक्रियासँग अनुकूल हुने गरी सुशासन, वातावरण, बालमैत्री, जलवायु परिवर्तन अनुकूलन, विपद् व्यवस्थापन, लैङ्गिक तथा सामाजिक समावेशीकरण जस्ता अन्तरसम्बन्धित विषयलाई समेत ध्यान दिनु पर्ने व्यवस्था गरको छ । सोही व्यवस्था अनुसार उत्पादनमूलक तथा छिटो प्रतिफल दिने, गरिबी निवारण, जीवनस्तर सुधार, रोजगारीका वृद्धी, उच्च जनसहभागिता, लक्षित वर्ग केन्द्रित र दीगो विकास जस्ता विषयलाई प्राथमिकता दिनुपर्ने कुरामा जोड दिएको देखिन्छ।

आवधिक योजनाले निश्चित अवधिका लागि गाउँपालिकालाई आफुले चाहेको गन्तव्यतर्फ डोहोऱ्याउने काममा सहयोग पुऱ्याउने भएकोले आफ्नो अधिकार क्षेत्रभित्र रहेका विषय र क्षेत्रलाई समेट्ने गरी स्थानीय तहको आर्थिक सामाजिक विकासको लागि आवधिक विकास योजना तर्जुमा गरिएको छ । आवधिक योजनाले गाउँपालिकाभित्र सम्पन्न गरिने विकास क्रियाकलापलाई थप व्यवस्थित बनाउन मद्दत गर्दछ र शक्तिको भरमा योजना छनौट गर्ने गलत प्रवृत्तिलाई दुरुत्साहन गर्न आवधिक योजनाको ठूलो योगदान हुन्छ। रामप्रसादराई गाउँपालिकाले तय गरेको दीर्घकालिन सोच **"कृषि, पर्यटन र पूर्वाधारः रामप्रसादराई गाउँपालिकाको समृद्धिको आधार"** लाई यस आवधिक योजनाले यथार्थमा परिणत गर्ने छ भन्ने विश्वास गरिएको छ।

अन्तमा, योजना तर्जुमा प्रकृयामा निरन्तर खटि आवश्यक सवै सहयोग पुऱ्याउनु हुने गाउँपालिकाका पदाधिकारी तथा कर्मचारीहरु, योजना तर्जुमा कार्यशालामा सक्रिय सहभागिता जनाउनु हुने राजनैतिक दल र विभिन्न संघ संस्थाका प्रमुख तथा प्रतिनिधिहरु एवं पत्रकार मित्रहरु सबैलाई हार्दिक धन्यवाद दिन चाहन्छौ । साथै यो दस्तावेज तयार पार्न आर्थिक सहयोग प्रदान गर्ने रामप्रसादराई गाउँपालिका प्रति कृतज्ञता ज्ञापन गर्दछौ ।

जियो स्पासियल ईन्जिनियरिङ्ग सोलुसन प्रा.लि.

विषय सूची

कृतज्ञता ज्ञापन i
विषय सूची ii
तालिका सूची x
चित्र सूची xiii
परिच्छेद १: परिचय **१**
१.१ पृष्ठभूमि १
१.२ आवधिक योजनाको आवश्यकता र औचित्य २
१.३ उद्देश्यहरू ३
१.४ कार्यक्षेत्र ४
१.५ स्थानीय तहको योजना तर्जुमा सम्बन्धी संवैधानिक, नीतिगत र कानूनी व्यवस्था ४
१.५.१ नेपालको संविधान ४
१.५.२ स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐन, २०७४ ५
१.५.३ अन्तर सरकारी वित्त व्यवस्थापन ऐन, २०७४ ५
१.५.४ राष्ट्रिय प्राकृतिक स्रोत तथा वित्त आयोग ऐन, २०७४ ५
१.५.५ आर्थिक कार्यविधि तथा वित्तीय उत्तरदायित्व ऐन, २०७६ र नियमावली, २०७७ ६
१.५.६ संघ, प्रदेश र स्थानीय तहबीचको समन्वय र अन्तर सम्बन्ध सम्बन्धी ऐन, २०७७ ६
१.५.७ विपद् जोखिम न्यूनीकरण तथा व्यवस्थापन ऐन, २०७४ ७
१.५.८ विद्यमान राष्ट्रिय, प्रादेशिक र स्थानीय नीति ७
१.५.९ स्थानीय तह संस्थागत क्षमता स्वमूल्याङ्कन कार्यविधि, २०७७ ७
१.५.१० प्रदेश तथा स्थानीय तहका लागि लैङ्गिक उत्तरदायी बजेट नमूना निर्देशिका, २०७७ ८
१.५.११ नेपालको पन्ध्रौं योजना (२०७६/७७-२०८०/८१) ८
१.६ स्थानीय तहले तर्जुमा गर्नुपर्ने योजनाहरू बीचको अन्तरसम्बन्ध ८
१.७ संघ, प्रदेश र स्थानीय तहको आवधिक योजना बीचको अन्तरसम्बन्ध ९
१.८ स्थानीय तहको कार्यक्षेत्र तथा दिगो विकास लक्ष्य १०
१.९ आवधिक योजना तर्जुमा प्रक्रिया १४
१.९.१ दस्तावेज तथा सन्दर्भ सामग्रीहरुको समीक्षा १४
१.९.२ योजना तयारी कार्याशाला गोष्ठी १५
१.९.३ अद्यावधिक स्थिति विश्लेषण १५
१.९.४ तथ्याङ्क सङ्कलन, प्रशोधन र विश्लेषण १६
१.९.५ समस्या विश्लेषण १६
१.९.६ सोंच, लक्ष्य, उद्देश्य र रणनीति निर्धारण कार्यशाला गोष्ठी १६
१.९.७ सम्भाव्य स्रोतको पहिचान र प्रक्षेपण १७
१.९.८ मस्यौदा दस्तावेज तयारी तथा प्रस्तुतीकरण १७
१.९.९ एकीकृत योजना दस्तावेज तयारी, स्वीकृति र प्रकाशन १८
१.१० सीमा १८
परिच्छेद २: रामप्रसादराई गाउँपालिकाको विकासको विद्यमान स्थिति र उपलब्धिको समीक्षा **१९**
२.१ गाउँपालिकाको परिचय १९
२.२ गाउँपालिकाको जनसाङ्ख्यिक अवस्था २४
२.३ आर्थिक विकास अवस्था ३१

२.३.१ कृषि तथा खाद्य सुरक्षा ३१
२.४ सामाजिक अवस्था ४६
२.५ वन तथा वातावरणीय स्थिति ५२
२.६ विपत् जोखिम व्यवस्थापन ५४
२.७ पूर्वाधारहरू ५७
२.८ संस्थागत तथा सुशासनको स्थिति ६२
परिच्छेद ३: सोंच तथा विकासको अवधारणा ६९
३.१ पृष्ठभूमि ६९
३.२ प्रमुख समस्या तथा चुनौती ६९
३.३ प्रमुख सम्भावना तथा अवसर ७०
३.४ निर्देशक सिद्धान्त ७०
३.५ सोच, लक्ष्य तथा उद्देश्य ७२
३.५.१ गाउँपालिकाको विकासको दीर्घकालीन सोच ७२
३.५.२ गाउँपालिकाको लक्ष्य ७३
३.५.३ गाउँपालिकाका उद्देश्यहरू ७३
३.६ परिमाणात्मक लक्ष्य ७३
३.७ रणनीति तथा प्राथमिकता ७६
३.७.१ रणनीति ७६
३.७.२ प्राथमिकता तथा कार्यनीतिहरू ७७
३.८ लगानी, स्रोत अनुमान र बाँडफाँड ७८
परिच्छेद ४: आर्थिक क्षेत्र ७९
४.१ कृषि तथा पशुपंक्षी ७९
४.१.१ पृष्ठभूमि ७९
४.१.२ समस्या तथा चुनौती ७९
४.१.३ सम्भावना तथा अवसर ८०
४.१.४ उपक्षेत्रगत लक्ष्य, उद्देश्य, रणनीति, कार्यक्रम तथा आयोजना ८०
४.१.४.१ लक्ष्य ८०
४.१.४.२ उद्देश्य ८०
४.१.४.३ रणनीति तथा कार्यनीति ८०
४.१.४.४ कार्यक्रम तथा आयोजना ८२
४.१.५ अपेक्षित उपलब्धि तथा नतिजा खाका ८७
४.१.६ अनुमान तथा जोखिम पक्ष ८७
४.२ सिँचाइ ८७
४.२.१ पृष्ठभूमि ८७
४.२.२ समस्या तथा चुनौती ८७
४.२.३ सम्भावना तथा अवसर ८८
४.२.४ उपक्षेत्रगत लक्ष्य, उद्देश्य, रणनीति, कार्यक्रम तथा आयोजना ८८
४.२.४.१ लक्ष्य ८८
४.२.४.२ उद्देश्य ८८
४.२.४.३ रणनीति र कार्यनीति ८८
४.२.४.४ कार्यक्रम तथा आयोजना ८९

४.२.५ अपेक्षित उपलब्धि तथा नतिजा खाका ९२
४.२.६ अनुमान तथा जोखिम पक्ष ९२
४.३ पर्यटन, संस्कृति तथा सम्पदा ९२
४.३.१ पृष्ठभूमि ९२
४.३.२ समस्या तथा चुनौती ९२
४.३.३ सम्भावना तथा अवसर ९३
४.३.४ उपक्षेत्रगत लक्ष्य, उद्देश्य, रणनीति, कार्यक्रम तथा आयोजना ९३
४.३.४.१ लक्ष्य ९३
४.३.४.२ उद्देश्य ९३
४.३.४.३ रणनीति तथा कार्यनीति ९३
४.३.४.४ कार्यक्रम तथा आयोजना ९४
४.३.५ अपेक्षित उपलब्धि तथा नतिजा खाका ९७
४.३.६ अनुमान तथा जोखिम पक्ष ९७
४.४ उद्योग, व्यापार, व्यवसाय तथा आपुर्ति ९७
४.४.१ पृष्ठभूमि ९७
४.४.२ समस्या तथा चुनौती ९८
४.४.३ सम्भावना तथा अवसर ९८
४.४.४ उपक्षेत्रगत लक्ष्य, उद्देश्य, रणनीति, कार्यक्रम तथा आयोजना ९८
४.४.४.१ लक्ष्य ९८
४.४.४.२ उद्देश्य ९९
४.४.४.३ रणनीति तथा कार्यनीति ९९
४.४.४.४ कार्यक्रम तथा आयोजना ९९
४.४.५ अपेक्षित उपलब्धि तथा नतिजा खाका १०१
४.४.६ अनुमान तथा जोखिम पक्ष १०१
४.५ श्रम, रोजगारी र सामाजिक सुरक्षा १०१
४.५.१ पृष्ठभूमि १०१
४.५.२ समस्या तथा चुनौती १०१
४.५.३ सम्भावना तथा अवसर १०२
४.५.४ उपक्षेत्रगत लक्ष्य, उद्देश्य, रणनीति, कार्यक्रम तथा आयोजना १०२
४.५.४.१ लक्ष्य १०२
४.५.४.२ उद्देश्य १०२
४.५.४.३ रणनीति तथा कार्यनीति १०३
४.५.४.४ कार्यक्रम तथा आयोजना १०३
४.५.५ अपेक्षित उपलब्धि तथा नतिजा खाका १०५
४.५.६ अनुमान तथा जोखिम पक्ष १०५
परिच्छेद ५: सामाजिक क्षेत्र **१०६**
५.१ स्वास्थ्य तथा पोषण १०६
५.१.१ पृष्ठभूमि १०६
५.१.२ समस्या तथा चुनौती १०६
५.१.३ सम्भावना तथा अवसर १०६
५.१.४ उपक्षेत्रगत लक्ष्य, उद्देश्य, रणनीति, कार्यक्रम तथा आयोजना १०६
५.१.४.१ लक्ष्य १०६

५.१.४.२ उद्देश्य १०७
५.१.४.३ रणनीति तथा कार्यनीति १०७
५.१.४.४ कार्यक्रम तथा आयोजना १०८
५.१.५ अपेक्षित उपलब्धि तथा नतिजा खाका १११
५.१.६ अनुमान तथा जोखिम पक्ष १११
५.२ शिक्षा, विज्ञान तथा नवप्रवर्तन १११
५.२.१ पृष्ठभूमि १११
५.२.२ समस्या तथा चुनौती १११
५.२.३ सम्भावना तथा अवसर ११२
५.२.४ उपक्षेत्रगत लक्ष्य, उद्देश्य, रणनीति, कार्यक्रम तथा आयोजना ११२
५.२.४.१ लक्ष्य ११२
५.२.४.२ उद्देश्य ११२
५.२.४.३ रणनीति तथा कार्यनीति ११२
५.२.४.४ कार्यक्रम तथा आयोजना ११४
५.२.५ अपेक्षित उपलब्धि तथा नतिजा खाका ११६
५.२.६ अनुमान तथा जोखिम पक्ष ११६
५.३ खानेपानी तथा सरसफाइ ११६
५.३.१ पृष्ठभूमि ११६
५.३.२ समस्या तथा चुनौती ११६
५.३.३ सम्भावना तथा अवसर ११७
५.३.४ उपक्षेत्रगत लक्ष्य, उद्देश्य, रणनीति, कार्यक्रम तथा आयोजना ११७
५.३.४.१ लक्ष्य ११७
५.३.४.२ उद्देश्य ११७
५.३.४.३ रणनीति, तथा कार्यनीति ११७
५.३.४.४ कार्यक्रम तथा आयोजना ११८
५.३.५ अपेक्षित उपलब्धि तथा नतिजा खाका १२१
५.३.६ अनुमान तथा जोखिम पक्ष १२१
५.४ महिला, बालबालिका तथा लक्षित वर्ग १२१
५.४.१ पृष्ठभूमि १२१
५.४.२ समस्या तथा चुनौती १२१
५.४.३ सम्भावना तथा अवसर १२२
५.४.४ उपक्षेत्रगत लक्ष्य, उद्देश्य, रणनीति, कार्यक्रम तथा आयोजना १२२
५.४.४.१ लक्ष्य १२२
५.४.४.२ उद्देश्य १२२
५.४.४.३ रणनीति तथा कार्यनीति १२३
५.४.४.४ कार्यक्रम तथा आयोजना १२४
५.४.५ अपेक्षित उपलब्धि तथा नतिजा खाका १२६
५.४.६ अनुमान तथा जोखिम पक्ष १२६
५.५ युवा तथा खेलकूद १२६
५.५.१ पृष्ठभूमि १२६
५.५.२ समस्या तथा चुनौती १२७
५.५.३ सम्भावना तथा अवसर १२७

५.५.४ उपक्षेत्रगत लक्ष्य, उद्देश्य, रणनीति, कार्यक्रम तथा आयोजना १२७
५.५.४.१ लक्ष्य १२७
५.५.४.२ उद्देश्य १२७
५.५.४.३ रणनीति तथा कार्यनीति १२८
५.५.४.४ कार्यक्रम तथा आयोजना १२८
५.५.५ अपेक्षित उपलब्धि तथा नतिजा खाका १३०
५.५.६ अनुमान तथा जोखिम पक्ष १३०
परिच्छेद ६: पुर्वाधार क्षेत्र १३१
६.१ बस्ती, आवास, भवन तथा सार्वजनिक निर्माण १३१
६.१.१ पृष्ठभूमि १३१
६.१.२ समस्या तथा चुनौती १३१
६.१.३ सम्भावना तथा अवसर १३१
६.१.४ उपक्षेत्रगत लक्ष्य, उद्देश्य, रणनीति, कार्यक्रम तथा आयोजना १३२
६.१.४.१ लक्ष्य १३२
६.१.४.२ उद्देश्य १३२
६.१.४.३ रणनीति तथा कार्यनीति १३२
६.१.४.४ कार्यक्रम तथा आयोजना १३२
६.१.५ अपेक्षित उपलब्धि तथा नतिजा खाका १३४
६.१.६ अनुमान तथा जोखिम पक्ष १३४
६.२ सडक, पुल तथा यातायात १३४
६.२.१ पृष्ठभूमि १३४
६.२.२ समस्या तथा चुनौती १३४
६.२.३ सम्भावना तथा अवसर १३५
६.२.४ उपक्षेत्रगत लक्ष्य, उद्देश्य, रणनीति, कार्यक्रम तथा आयोजना १३५
६.२.४.१ लक्ष्य १३५
६.२.४.२ उद्देश्य १३५
६.२.४.३ रणनीति तथा कार्यनीति १३६
६.२.४.४ कार्यक्रम तथा आयोजना १३६
६.२.५ अपेक्षित उपलब्धि तथा नतिजा खाका १४१
६.२.६ अनुमान तथा जोखिम पक्ष १४१
६.३ जलस्रोत, विद्युत् तथा वैकल्पिक ऊर्जा १४१
६.३.१ पृष्ठभूमि १४१
६.३.२ समस्या तथा चुनौती १४२
६.३.३ सम्भावना तथा अवसर १४२
६.३.४ उपक्षेत्रगत लक्ष्य, उद्देश्य, रणनीति, कार्यक्रम तथा आयोजना १४२
६.३.४.१ लक्ष्य १४२
६.३.४.२ उद्देश्य १४२
६.३.४.३ रणनीति तथा कार्यनीति १४२
६.३.४.४ कार्यक्रम तथा आयोजना १४३
६.३.५ अपेक्षित उपलब्धि तथा नतिजा खाका १४५
६.३.६ अनुमान तथा जोखिम पक्ष १४५
६.४ सुचना, सञ्चार तथा प्रविधि १४५

६.४.१ पृष्ठभूमि १४५
६.४.२ समस्या तथा चुनौती १४५
६.४.३ सम्भावना तथा अवसर १४५
६.४.४ उपक्षेत्रगत लक्ष्य, उद्देश्य, रणनीति, कार्यक्रम तथा आयोजना १४६
६.४.४.१ लक्ष्य १४६
६.४.४.२ उद्देश्य १४६
६.४.४.३ रणनीति तथा कार्यनीति १४६
६.४.४.४ कार्यक्रम तथा आयोजना १४७
६.४.५ अपेक्षित उपलब्धि तथा नतिजा खाका १४९
६.४.६ अनुमान तथा जोखिम पक्ष १४९
परिच्छेद ७: वन, वातावरण तथा विपद् व्यवस्थापन क्षेत्र १५०
७.१ वन तथा जैविक विविधता १५०
७.१.१ पृष्ठभूमि १५०
७.१.२ समस्या तथा चुनौती १५०
७.१.३ सम्भावना तथा अवसर १५०
७.१.४ उपक्षेत्रगत लक्ष्य, उद्देश्य, रणनीति, कार्यक्रम तथा आयोजना १५१
७.१.४.१ लक्ष्य १५१
७.१.४.२ उद्देश्य १५१
७.१.४.३ रणनीति तथा कार्यनीति १५१
७.१.४.४ कार्यक्रम तथा आयोजना १५३
७.१.५ अपेक्षित उपलब्धि तथा नतिजा खाका १५५
७.१.६ अनुमान तथा जोखिम पक्ष १५५
७.२ भूसंरक्षण तथा जलाधार व्यवस्थापन १५५
७.२.१ पृष्ठभुमि १५५
७.२.२ समस्या तथा चुनौती १५५
७.२.३ सम्भावना तथा अवसर १५५
७.२.४ उपक्षेत्रगत लक्ष्य, उद्देश्य, रणनीति, कार्यक्रम तथा आयोजना १५६
७.२.४.१ लक्ष्य १५६
७.२.४.२ उद्देश्य १५६
७.२.४.३ रणनीति तथा कार्यनीति १५६
७.२.४.४ कार्यक्रम तथा आयोजना १५६
७.२.५ अपेक्षित उपलब्धि तथा नतिजा खाका १५८
७.२.६ अनुमान तथा जोखिम पक्ष १५८
७.३ वातावरण तथा फोहोरमैला व्यवस्थापन १५८
७.३.१ पृष्ठभुमि १५८
७.३.२ समस्या तथा चुनौती १५८
७.३.३ सम्भावना तथा अवसर १५९
७.३.४ उपक्षेत्रगत लक्ष्य, उद्देश्य, रणनीति, कार्यक्रम तथा आयोजना १५९
७.३.४.१ लक्ष्य १५९
७.३.४.२ उद्देश्य १५९
७.३.४.३ रणनीति तथा कार्यनीति १५९
७.३.४.४ कार्यक्रम तथा आयोजना १६०

७.३.५ अपेक्षित उपलब्धि तथा नतिजा खाका १६२
७.३.६ अनुमान तथा जोखिम पक्ष १६२
७.४ विपद् जोखिम न्यूनीकरण र व्यवस्थापन तथा जलवायू उत्थानशीलता १६२
७.४.१ पृष्ठभूमि १६२
७.४.२ समस्या तथा चुनौती १६२
७.४.३ सम्भावना तथा अवसर १६२
७.४.४ उपक्षेत्रगत लक्ष्य, उद्देश्य, रणनीति, कार्यक्रम तथा आयोजना १६३
७.४.४.१ लक्ष्य १६३
७.४.४.२ उद्देश्य १६३
७.४.४.३ रणनीति तथा कार्यनीति १६३
७.४.४.४ कार्यक्रम तथा आयोजना १६४
७.४.५ अपेक्षित उपलब्धि तथा नतिजा खाका १६६
७.४.६ अनुमान तथा जोखिम पक्ष १६६
परिच्छेद ८: संस्थागत विकास तथा सुशासन क्षेत्र १६७
८.१ संस्थागत विकास तथा सुशासन १६७
८.१.१ पृष्ठभूमि १६७
८.१.२ समस्या तथा चुनौती १६७
८.१.३ सम्भावना तथा अवसर १६८
८.१.४ उपक्षेत्रगत लक्ष्य, उद्देश्य, रणनीति, कार्यक्रम तथा आयोजना १६९
८.१.४.१ लक्ष्य १६९
८.१.४.२ उद्देश्य १६९
८.१.४.३ रणनीति तथा कार्यनीति १६९
८.१.४.४ कार्यक्रम तथा आयोजना १७१
८.१.५ अपेक्षित उपलब्धि तथा नतिजा खाका १७४
८.१.६ अनुमान तथा जोखिम पक्ष १७४
परिच्छेद ९: कार्यान्वयन व्यवस्था १७५
९.१ पृष्ठभूमि १७५
९.२ संस्थागत व्यवस्था तथा मानव संशाधन योजना १७५
९.३ विषय क्षेत्र अनुसार अनुमानित बजेट १७७
९.४ स्रोत अनुमान तथा प्रक्षेपण १७८
९.५ स्रोत परिचालन रणनीति १८०
९.६ आवधिक योजना कार्यान्वयन १८०
९.७ अनुगमन तथा मूल्याङ्कन योजना १८०
९.७.१ अनुगमन तथा मूल्याङ्कनको आवश्यकता १८०
९.७.२ अनुगमन तथा मूल्याङ्कनको जिम्मेवारी १८१
९.७.३ अनुगमन तथा मूल्याङ्कन प्रक्रिया १८१
९.८ आयोजना बैंक १८१
९.८.१ पृष्ठभूमि १८१
९.८.२ आवश्यकता र औचित्य १८३
९.८.३ उद्देश्य १८४
९.८.४ समस्या तथा चुनौती १८४

९.८.५ सम्भावना तथा अवसर १८५
९.८.६ दीर्घकालीन सोंच, लक्ष्य, उद्देश्य, रणनीति र कार्यनीति १८५
९.८.६.१ लक्ष्य १८५
९.८.६.२ उद्देश्य १८५
९.८.६.३ रणनीति तथा कार्यनीति १८६
परिच्छेद १०: विषयगत क्षेत्रको तर्कबद्ध ढाँचा १८७
गौरवको आयोजना २०९
अनुसूचीहरु २१०
अनुसूची १: अभिमुखीकरण कार्यक्रममा सहभागीहरुको सूची २११
अनुसूची २: आयोजना बैंक २१२
अनुसूची ३: आवधिक योजना सम्बन्धी तथ्यांक संकलन २३१
अनुसूची ४: आवधिक योजनाका परिमाणात्मक लक्ष्यहरू २३६
अनुसूची ५: वडा भेलामा सहभागीहरुको सूची २३९
अनुसूची ६: दीर्घकालीन सोच, लक्ष्य निर्धारण सम्बन्धि कार्यशाला गोष्ठीमा सहभागीहरूको सूची २४८
अनुसूची ७: फोटोहरु २५२
अनुसूची ८: आर्थिक वर्ष २०८१/८२ को लागि नेपालको संविधान र प्रचलित कानून बमोजिम संघीय सञ्चित कोषबाट स्थानीय सरकारलाई प्रदान गरिने वित्तीय समानीकरण अनुदान सम्बन्धमा नेपाल सरकारलाई गरिएको सिफारिस, राष्ट्रिय प्राकृतिक स्रोत तथा वित्त आयोग सिंहदरबार, काठमाडौं २६५
सन्दर्भ ग्रन्थहरु २७०

तालिका सूची

तालिका १.१: गाउँपालिका र नगरपालिकाको अधिकार तथा दिगो विकास लक्ष्य बीचको सम्बन्ध १२
तालिका २.१: गाउँपालिकाको वडा, साबिकका गा.वि.स र कुल क्षेत्रफल २०
तालिका २.२: भू-उपयोग क्षेत्र सम्बन्धी विवरण २१
तालिका २.३: वडा अनुसार घरमूलीको लैङ्गिक विवरण २४
तालिका २.४: वडा अनुसार जनसंख्याको विवरण २५
तालिका २.५: उमेर समूहको आधारमा आर्थिक रुपले सक्रिय र आश्रित जनसंख्या बनावट २७
तालिका २.६: धर्मको आधारमा जनसंख्याको बनावट २८
तालिका २.७: जातको आधारमा जनसंख्याको विवरण २८
तालिका २.८: गाउँपालिकाभित्र अपाङ्गता भएका व्यक्तिहरूको विवरण २९
तालिका २.९: बसोबास स्थानको आधारमा गाउँपालिकाको जनसंख्या ३०
तालिका २.१०: व्यक्तिगत घटना विवरण (गत वर्षको चैत्र मसान्तसम्म दर्ता भएका विवरण अनुसार) ३१
तालिका २.११: गाउँपालिकामा खेतीयोग्य जमिनको विवरण ३२
तालिका २.१२: गाउँपालिकामा खाद्यान्न आत्मनिर्भरताको अवस्था ३३
तालिका २.१३: गाउँपालिकामा माछा तथा मौरीपालन विवरण ३४
तालिका २.१४: सिँचाई सुविधाको उपलब्धता ३४
तालिका २.१५: गाउँपालिकामा उत्पादन हुने अन्नबालीको विवरण (क्विन्टलमा) ३५
तालिका २.१६: गाउँपालिकामा दलहन र तेलहनबाली उत्पादनको विवरण ३६
तालिका २.१७: गाउँपालिकामा उत्पादन हुने तरकारीको विवरण ३७
तालिका २.१८: गाउँपालिकामा उत्पादन हुने नगदेबालीको विवरण (कि.ग्रा) ३७
तालिका २.१९: गाउँपालिकामा उत्पादन हुने फलफुलहरूको विवरण ३८
तालिका २.२०: स्थानीय स्तरमा उपलब्ध चरन क्षेत्र ३८
तालिका २.२१: घरपालुवा पशुपंक्षीहरूको विवरण ३९
तालिका २.२२: वडा अनुसार दूध र घ्यूको वार्षिक उत्पादनको अवस्था ३९
तालिका २.२३: वडा अनुसार आधुनिक पशुपालन (फार्म) सम्बन्धी विवरण ४०
तालिका २.२४: कृषि तथा पशु सेवासँग सम्बन्धित सामुदायिक समुहहरूको विवरण ४१
तालिका २.२५: प्रमूख पेसाको आधारमा जनसंख्याको विवरण (प्रतिशतमा) ४२
तालिका २.२६: परिवारको औसत वार्षिक आम्दानी विवरण ४२
तालिका २.२७: कृषि तथा हाटबजार सम्बन्धी विवरण ४३
तालिका २.२८: मिल, संकलन तथा प्रशोधन केन्द्र र उद्योग सम्बन्धी विवरण ४३
तालिका २.२९: खेलमैदान, पार्क, पिकनिक तथा मनोरञ्जन स्थल सम्बन्धी विवरण ४४
तालिका २.३०: बैंक तथा वित्तीय संस्थामा खाता भएको परिवार संख्या ४५
तालिका २.३१: वाणिज्य बैंक तथा सहकारी संस्था सम्बन्धी विवरण ४६
तालिका २.३२: गाउँपालिकाको साक्षरता स्तर ४६
तालिका २.३३: गाउँपालिकाको जनसंख्याको शैक्षिक अवस्था ४७

तालिका २.३४: छोराछोरीलाई पढाउने विद्यालयका प्रकारको आधारमा परिवारको संख्या ४७
तालिका २.३५: वडा अनुसार शिक्षण संस्थाहरूको विवरण ४८
तालिका २.३६: स्वास्थ्य संस्थाको विवरण ४९
तालिका २.३७: खानेपानीको मुख्य स्रोतको आधारमा परिवारको विवरण प्रतिशतमा ५०
तालिका २.३८: घर परिवारमा रहेको शौचालयको प्रकार ५१
तालिका २.३९: बसोवासका आधारमा परिवारको विवरण ५१
तालिका २.४०: गाउँपालिकामा पछिल्लो ५ वर्षमा व्यावसायिक सीप तालिम प्राप्त गर्ने व्यक्तिको संख्या ५२
तालिका २.४१: वन, जैविक विविधता तथा वातावरण ५३
तालिका २.४२: गाउँपालिका क्षेत्रमा उपलब्ध जडीबूटीको विवरण ५३
तालिका २.४३: दैवी प्रकोप तथा प्राकृतिक विपद्का घटनाहरूको पात्रो विवरण ५४
तालिका २.४४: जोखिम व्यवस्थापनको क्षमता विश्लेषण ५५
तालिका २.४५: विपत्तीको समयमा उपयोग गर्न सकिने सुरक्षित स्थलहरू ५५
तालिका २.४६: भुकम्प प्रतिरोधी क्षमता अनुसार घरहरूको विवरण ५६
तालिका २.४७: प्राकृतिक जोखिममा रहेका घरहरूको विवरण ५७
तालिका २.४८: सडक पूर्वाधारको अवस्था ५८
तालिका २.४९: पुल तथा झोलुङ्गे पुलसम्बन्धी विवरण ५८
तालिका २.५०: खाना पकाउन उपयोग गर्ने इन्धनका आधारमा **परिवारको विवरण** ५९
तालिका २.५१: बत्तीको मुख्य स्रोत प्रयोग गर्ने परिवारको विवरण ६०
तालिका २.५२: आधुनिक सुविधामा पहुँचसम्बन्धी विवरण (प्रतिशत) ६०
तालिका २.५३: घरमा प्रयोग भएको छानाको विवरण ६१
तालिका २.५४: बनावटको आधारमा घरहरूको विवरण ६१
तालिका २.५५: रामप्रसादराई गाउँपालिकाको कर्मचारी विवरण ६४
तालिका २.५६: विकासका सम्भावनाहरू ६७
तालिका ३.१: आवधिक योजनाका परिमाणात्मक लक्ष्यहरू ७४
तालिका ४.१: कृषि र पशुपंक्षी उपक्षेत्रको विकासको लागि लिइएका रणनीति र कार्यनीति ८१
तालिका ४.२: कृषि तथा पशुपन्छी उपक्षेत्रको लागि कार्यक्रम तथा आयोजना ८३
तालिका ४.३: सिँचाइको विकासका लागि रणनीति तथा कार्यनीति ८९
तालिका ४.४: सिँचाइको विकासको लागि निर्धारण गरिएका कार्यक्रम तथा आयोजना ९०
तालिका ४.५: पर्यटन, संस्कृति र सम्पदा विकासको रणनीति तथा कार्यनीतिहरू ९४
तालिका ४.६: पर्यटन, संस्कृति तथा संपदा विकासको लागि लिइएको कार्यक्रम तथा आयोजना ९५
तालिका ४.७: उद्योग, ब्यापार, व्यवसाय तथा आपूर्ति उपक्षेत्रको विकासका लागि लिइने रणनीति तथा कार्यनीति ९९
तालिका ४.८: उद्योग, ब्यापार, व्यवसाय तथा आपूर्ति उपक्षेत्रको विकासका लागि निर्धारण गरिएका कार्यक्रम तथा आयोजना १००
तालिका ४.९: श्रम रोजगारी र सामाजिक सुरक्षाका लागि लिइने रणनीति तथा कार्यनीति १०३
तालिका ४.१०: श्रम रोजगारी र सामाजिक सुरक्षाका लागि निर्धारण गरिएका कार्यक्रम तथा आयोजना १०४

तालिका ५.१: स्वास्थ्य तथा पोषणको सुधारको लागि लिइने रणनीति तथा कार्यनीतिहरू १०७
तालिका ५.२: स्वास्थ्य तथा पोषण विकास सम्बन्धी कार्यक्रम तथा आयोजना १०९
तालिका ५.३: शिक्षा, विज्ञान तथा नवप्रबर्तनका लागि लिइने रणनीति तथा कार्यनीति ११३
तालिका ५.४: शिक्षा, विज्ञान तथा नवप्रवर्तनका लागि निर्धारण गरिएका कार्यक्रम तथा आयोजना ११५
तालिका ५.५: खानेपानी तथा सरसफाइका लागि लिइने रणनीति तथा कार्यनीति ११८
तालिका ५.६: खानेपानी तथा सरसफाइका लागि निर्धारण गरिएका कार्यक्रम तथा आयोजना ११९
तालिका ५.७: महिला, बालबालिका तथा लक्षित वर्गको विकासका लागि लिइने रणनीति तथा कार्यनीतिहरू १२३
तालिका ५.८: महिला, बालबालिका तथा लक्षित वर्गको विकासका लागि निर्धारण गरिएका कार्यक्रम तथा आयोजना १२५
तालिका ५.९: युवा तथा खेलकुदको विकासका लागि लिइएका रणनीति तथा कार्यनीतिहरू १२८
तालिका ५.१०: युवा तथा खेलकुद विकासका कार्यक्रम तथा आयोजनाहरू १२९
तालिका ६.१: बस्ती, आवास, भवन तथा सार्वजनिक निर्माणको विकासका लागि लिइने रणनीति तथा कार्यनीतिहरू १३२
तालिका ६.२: बस्ती, आवास, भवन तथा सार्वजनिक निर्माणका लागि निर्धारण गरिएका कार्यक्रम तथा आयोजनाहरू १३३
तालिका ६.३: सडक, पुल तथा यातायात क्षेत्रको विकासका लागि लिइएका रणनीति तथा कार्यनीति १३६
तालिका ६.४: सडक, पूल तथा यातायातको विकास लागि निर्धारण गरिएका कार्यक्रम तथा आयोजना १३७
तालिका ६.५: जलस्रोत, विद्युत् तथा वैकल्पिक ऊर्जा रणनीति तथा कार्यनीतिहरू १४३
तालिका ६.६: जलस्रोत, विद्यूत् तथा वैकल्पिक, ऊर्जा विकासका लागि निर्धारण गरिएका कार्यक्रम तथा आयोजना १४४
तालिका ६.७: सुचना, सञ्चार तथा प्रविधिको विकासका लागि दिइने रणनीति तथा कार्यनीतिहरू १४६
तालिका ६.८: सुचना, सञ्चार तथा प्रविधिको विकासका लागि दिइने कार्यक्रम तथा आयोजना १४८
तालिका ७.१: वन, वातावरण तथा विपद् व्यवस्थापन क्षेत्रका रणनीति तथा कार्यनीति १५१
तालिका ७.२: वन, वातावरण तथा विपद् व्यवस्थापन क्षेत्रका कार्यक्रम तथा आयोजना १५४
तालिका ७.३: भू-संरक्षण तथा जलाधार व्यवस्थापनका लागि लिइने रणनीति तथा कार्यनीतिहरू १५६
तालिका ७.४: भू-संरक्षण तथा जलाधार व्यवस्थापनसँग सम्बन्धित कार्यक्रम तथा आयोजना १५७
तालिका ७.५: वातावरण तथा फोहोरमैला व्यवस्थापनका लागि लिइने रणनीति तथा कार्यनीतिहरू १६०
तालिका ७.६: वातावरण तथा फोहोरमैला व्यवस्थापनका लागि कार्यक्रम तथा आयोजना १६१
तालिका ७.७: विपद् जोखिम न्युनीकरण र व्यवस्थापन तथा जलवायु उत्थानशीलताका लागि रणनीति तथा कार्यनीतिहरू १६३
तालिका ७.८: विपद् जोखिम न्युनीकरण र व्यवस्थापन तथा जलवायु उत्थानशीलताका लागि निधारण गरिएका कार्यक्रम अत आयोजना १६५
तालिका ८.१: संस्थागत विकास तथा सुशासनका रणनीति र कार्यनीतिहरू १६९

तालिका ८.२: संस्थागत विकास तथा सुशासनका लागि निर्धारण गरिएको कार्यक्रम तथा आयोजना १७२
तालिका ९.१: रामप्रसादराई गाउँपालिकाको कर्मचारी विवरण १७६
तालिका ९.२: विषय क्षेत्र अनुसार कुल प्रस्तावित बजेट १७७
तालिका ९.३ : आयोजना बैंकको रणनीति तथा कार्यनीति १८६
तालिका १०.१: विषयगत क्षेत्रको तर्कबद्ध ढाँचा १८८
२०९

चित्र सूची

चित्र १.१: विभिन्न योजनाहरू बीचको अन्तरसम्बन्ध ९
चित्र १.२: संघ, प्रदेश र स्थानीय तहको आवधिक योजनाहरू बीच अन्तरसम्बन्ध १०
चित्र १.३: आवधिक योजना तर्जुमाको लागि अवलम्वन गरिएका विधि तथा प्रकृयाहरू १४
चित्र २.१: भौगोलिक अवस्थिति नक्सा १९
चित्र २.२: वडा कार्यालय अवस्थिति नक्सा २०
चित्र २.३: भू–उपयोग क्षेत्र विवरण २१
चित्र २.४: भू–उपयोग नक्सा २२
चित्र २.५: उचाइ अवस्थिति नक्सा २२
चित्र २.६: ढाल नक्सा २३
चित्र २.७: नदी प्रणाली नक्सा २४
चित्र २.८: लैङ्गिक बनावट अनुसार घरमूली संख्या २५
चित्र २.९: वडा अनुसार जनसंख्याको विवरण २६
चित्र २.१०: वडा अनुसार जनसंख्या वितरण २६
चित्र २.११: उमेर समूहको आधारमा आर्थिक रुपले सक्रिय र आश्रित जनसंख्या बनावट २७
चित्र २.१२: धर्मको आधारमा जनसंख्याको बनावट २८
चित्र २.१३: जातको आधारमा जनसंख्याको विवरण २९
चित्र २.१४: बसोबास स्थानको आधारमा गाउँपालिकाको जनसंख्या ३०
चित्र २.१५: गाउँपालिकामा खेतीयोग्य जमिनको विवरण ३२
चित्र २.१६: गाउँपालिकामा खेतीयोग्य जमिनको विवरण ३३
चित्र २.१७: गाउँपालिकामा खेतीयोग्य जमिनको विवरण ३५
चित्र २.१८: गाउँपालिकाको योजना व्यवस्थापन ६६
चित्र ९.१: विषय क्षेत्र अनुसार अनुमानित बजेट १७८

परिच्छेद १: परिचय

१.१ पृष्ठभूमि

नेपालको संविधानले स्थानीय तहलाई संघीय संरचना अनुरूप एक बलियो स्थानीय सरकारको रूपमा स्थापित गरेको छ। संविधानमा नै स्थानीय तहको एकल र साझा अधिकारहरू परिभाषित छन्। जनताको सबैभन्दा नजिकको सरकारको रुपमा गाउँपालिका र नगरपालिकाले संविधान र कानूनी तथा नीतिगत व्यवस्था बमोजिम स्थानीयस्तरको विकासका लागि आवधिक, वार्षिक, रणनीतिक क्षेत्रगत मध्यकालीन तथा दीर्घकालीन विकास योजना तर्जूमा गर्नुपर्ने व्यवस्था रहेको छ। स्थानीय तहको योजना तर्जूमाका क्रममा दिगो विकास लक्ष्य र संघीय तथा प्रादेशिक योजनासँग तादाम्यता कायम गर्नु जरुरी हुन्छ। जनसहभागिता, उत्तरदायित्व र पारदर्शिता सुनिश्चित गरी सुलभ र गुणस्तरीय सेवा प्रवाह गर्न, लोकतन्त्रका लाभहरूको समानुपातिक र न्यायोचित वितरण गरी कानुनी राज्य र दिगो विकासको अवधारणा अनुरूप समाजवाद उन्मुख संघीय लोकतान्त्रिक गणतन्त्रात्मक शासन प्रणालीलाई स्थानीय तहदेखि नै सुदृढ गर्ने उद्देश्य स्थानीय सरकार संचालन ऐन, २०७४ ले राखेको छ। उक्त ऐनको दफा ११ र १२ मा क्रमश: गाउँपालिका तथा नगरपालिका र वडा समितिको काम कर्तव्य र अधिकार तोकिएका छन् भने दफा २४ को उपदफा (१) मा गाउँपालिका तथा नगरपालिकाले आफ्नो अधिकार क्षेत्रभित्रका विषयमा स्थानीय तहको विकासका लागि आवधिक, वार्षिक, रणनीतिगत, विषय क्षेत्रगत, मध्यमकालीन र दीर्घकालीन योजना बनाई लागू गर्ने स्पष्ट उल्लेख छ। त्यसैगरी ऐनको परिच्छेद ९ मा गाउँ/नगरपालिकाको वित्तीय अधिकार क्षेत्रसमेत तोकिएको छ।

संविधानद्वारा प्रदत्त एकल तथा साझा अधिकार क्षेत्रलाई व्यवस्थित गर्ने उद्देश्यका साथ कार्यान्वयनमा आएको स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐन २०७४, अन्तरसरकारी बित्त हस्तान्तरण ऐन २०७४ र राष्ट्रिय प्राकृतिक श्रोत तथा वित्त आयोग ऐन २०७४ जस्ता कानूनहरूले एकातिर स्थानीय सरकारको जिम्मेवारी तथा कार्य प्रणालीलाई थप स्पष्ट बनाएको छ भने अर्कोतिर गाउँपालिका तथा नगरपालिकाहरूलाई स्थानीयस्तरको विकासका लागि आफ्नो एकल अधिकार क्षेत्र भित्रका विषयमा आवधिक, वार्षिक, रणनीतिक वा विषय क्षेत्रका लागि मध्यमकालीन तथा दीर्घकालीन विकास योजना बनाई लागु गर्न निर्देशित गरेको छ।

स्थानीय तहहरूबीच भौगोलिक विविधता छ। प्राकृतिक स्रोतको सम्भाव्यता, सामाजिक, आर्थिक विकासका लागि आवश्यक पूर्वाधारहरूको उपलब्धता तथा संस्थागत क्षमतामा पनि प्रशस्त भिन्नता रहेको छ। यी विविधता र भिन्नताहरूलाई संबोधन गर्दै स्थानीय तहलाई आफ्नो क्षेत्रको आर्थिक, सामाजिक र पूर्वाधार विकासका लागि योजना बनाई कार्यान्वन गनुपर्ने जिम्मेवारी दिइएको छ। सो जिम्मेवारी पूरा गर्न स्थानीय तहले आ-आफ्नो क्षेत्रको समष्टिगत विकासका लागि आवश्यक आवधिक योजना बनाउनु पर्ने कानुनी प्रावधान रहेको छ।

स्थानीय तहको आवधिक योजनाले निश्चित अवधिका लागि गाउँपालिकालाई आफुले चाहेको गन्तव्यतर्फ डोऱ्याउने मार्गचित्रको रुपमा काम गर्दछ। नेपालको संविधान र कानुनमा व्यवस्था भए बमोजिम स्थानीय तहले आफ्नो अधिकार क्षेत्रभित्र रहेको विषय र क्षेत्रलाई समेट्ने गरी स्थानीय तहको आर्थिक सामाजिक विकासको लागि आवधिक योजना तर्जुमा गर्नुपर्दछ। स्थानीय तहले तर्जुमा गर्ने योजनाहरू बीच अन्तरसम्बन्ध कायम गर्न, योजना तर्जुमा प्रक्रियामा एकरूपता कायम गर्न राष्ट्रिय योजना आयोगले स्थानीयतहको योजना तर्जुमा दिग्दर्शन, २०७८ तयार गरी जारी गरेको छ। स्थानीय तहमा सफलतापूर्वक कार्यान्वयनमा जाने किसिमको आवधिक योजना तर्जुमा गर्न सहभागितामूलक र समावेशी प्रक्रियाबाट बिद्यमान सवल पक्ष, दुर्वल पक्ष, अवसर र चुनौति विश्लेषण गरी दीर्घकालीन सोंच, समष्टिगत लक्ष्य, विषय क्षेत्रगत उद्देश्य, रणनीति एवं प्रमुख कार्यक्रमहरू र आवश्यक श्रोत प्रक्षेपण सहित योजना दस्तावेज तर्जुमा गर्नु अपरिहार्य हुन्छ।

संविधानमा व्यवस्था भए अनुसार विकास प्रकृयालाई स्थानीय तहमा संस्थागत गर्न, उपलब्ध सीमित स्रोतहरुको न्यायोचित वितरण गरी स्थानीय जनताको विकासको चाहानालाई पूरा गर्न तथा स्थानीय तहको योजना निर्माणलाई व्यवस्थित ढंगबाट शासन प्रणालीमा संस्थागत गर्न रामप्रसादराई गाउँपालिकाको लागि जियो स्पासियल इन्जिनियरिङ्ग सोलुसन प्रा.लि.को प्राविधिक सहयोगमा यो आवधिक योजना तर्जुमा गरिएको छ।

१.२ आवधिक योजनाको आवश्यकता र औचित्य

स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐन २०७४ ले स्थानीय सरकारले आफ्नो योजना तर्जुमा गर्दा नेपाल सरकार र प्रदेश सरकारको नीति, लक्ष्य, उद्देश्य, समय सीमा र प्रक्रियासँग अनुकूल हुने गरी सुशासन, वातावरण, बालमैत्री, जलवायु परिवर्तन अनुकूलन, विपद् व्यवस्थापन, लैङ्गिक तथा सामाजिक समावेशीकरण जस्ता अन्तर सम्बन्धित विषयलाई ध्यान दिनु पर्ने व्यवस्था गरेको छ । सोही व्यवस्था अनुसार उत्पादनमूलक तथा छिटो प्रतिफल दिने, गरिबी निवारण, जीवनस्तर सुधार, रोजगारीको बृद्धि, उच्च जनसहभागिता, लक्षित वर्ग हित, दिगो विकास र भाषिक तथा साँस्कृतिक जगेर्ना जस्ता विषयलाई प्राथमिकता दिनुपर्ने कुरालाई जोड दिएको देखिन्छ। यस ऐनले विभिन्न क्षेत्रमा योजनावद्ध ढङ्गले योजना तर्जुमा गर्ने सन्दर्भमा संबन्धित सरोकारवाला हरूसँग समन्वय गर्ने, सञ्चालन गर्ने, अनुगमन र मूल्याङ्कन गर्ने जिम्मेवारी समेत स्थानीय सरकारलाई तोकेको छ।

संघीय शासन प्रणालीको नवीनतम अभ्यास र फरक परिवेशमा जनताको सबै भन्दा नजिकको सरकारका रूपमा स्थानीय सरकारले समृद्धि र सुशासनको जनआकांक्षालाई दिशानिर्देश गर्न आवधिक योजना महत्वपूर्ण हुन्छ। हाम्रो जस्तो स्रोत साधनको अभाव रहेको र विकासको चाहना र आवश्यकता अत्यधिक रहेको देशमा सीमित स्रोत साधनलाई अधिकतम प्रतिफल प्राप्त गर्ने क्षेत्रमा लगानी गर्नुपर्ने आवश्यकता छ। यसको लागि बजारले मात्र सम्पूर्ण स्रोत साधनको उचित परिचालन गर्न सक्दैन। खासगरी जनतालाई पुऱ्याउनु पर्ने शिक्षा, स्वास्थ्य, खानेपानी, सुरक्षा,

भौतिक पूर्वधार निर्माणका साथै कृषि क्षेत्रको विकास, रोजगारीको श्रृजना, गरिबी निवारण, सन्तुलित र समावेशी विकास जस्ता विषयहरू राज्यको दायित्व भित्र पर्दछन् । तसर्थ, उपलब्ध सीमित स्रोत साधनको उपयोग गरी राज्यको दायित्व भएका उल्लिखित क्षेत्रमा लगानी गर्नु आवश्यक छ ।

आवधिक योजनाले स्थानीय तहमा रहेका सम्भाव्य स्रोतको पहिचान र प्रक्षेपण गर्न मद्दत पुग्दछ। यसबाट स्थानीय आवश्यकता पहिचान गरी त्यसको उचित सम्बोधन गर्दै स्थानीय जनताको जीवनस्तरमा गुणात्मक सुधार गर्न आधार प्रदान गर्दछ । त्यस्तै स्थानीय स्रोत विश्लेषण गरी त्यसका आधारमा उपयुक्त रणनीति, कार्यक्रम तथा आयोजना निर्धारण गर्ने र त्यसलाई कार्यान्वयनमा लैजान अनुगमन तथा मूल्यांकनको स्पष्ट खाका समेत तयार गर्दछ । विकास प्रक्रियामा सरोकारवाला विशेष गरी जोखिममा रहेका वर्गको संलग्नता र जवाफदेहीता वृद्धि गर्न; समाजलाई विकास र समृद्धितर्फ अग्रसर गराउन; विपद् जोखिम संवेदनशीलता तथा उत्थानशीलतालाई विकास प्रक्रियाको मूल प्रवाहमा ल्याउन; लैङ्गिक उत्तरदायी बजेटको माध्यमबाट सामाजिक रूपान्तरण गर्न र नागरिकहरूको विश्वास अभिवृद्धि गर्न आवधिक योजना अपरिहार्य हुन्छ ।

हालसम्म पनि धरैजसो स्थानीयतहरूले स्पष्ट खाकाविना आफ्नो क्षेत्रको विकास प्रक्रिया अगाडि बढाइरहेका छन् । यसबाट एकातर्फ स्रोत र साधनको समुचित उपयोग हुन सकेको छैन भने अर्को तर्फ विकासको अपेक्षित लाभ र त्यसको न्यायोचित वितरणमा पनि समस्याहरु देखिएका छन्। आवधिक योजना स्थानीय तहको बार्षिक योजना र मध्यमकालीन खर्च संरचनाको आधारका रूपमा रहेको हुँदा यसले योजना अनुशासनमा राख्न समेत भूमिका निर्वाह गर्दछ। आवधिक योजना तर्जुमा गर्दा दीर्घकालमा सम्पन्न गर्न सकिने र तत्काल कार्यान्वयन गर्न सकिने योजनाहरूलाई स्थानीयतहको स्रोतका आधारमा प्राथमिकीकरण गरिने हुँदा स्थानीय तहहरूले निर्धारण गरेका लक्ष्यहरू हासिल गर्न सम्भव हुनजान्छ। आवधिक योजनाबाट स्थानीय तहहरूको वास्तविकता थाहा हुन्छ । कहाँ, कुन क्षेत्रमा के, कस्ता समस्या तथा मुद्दाहरू छन् ? के गर्ने ? कसले गर्ने ? कहिले गर्ने ? के का लागि गर्ने ? कति साधन र स्रोतमा गर्ने? जस्ता प्रश्नहरूको सम्बोधनका लागि के-कस्ता रणनीति, कार्यनीति, कार्यक्रम तथा योजना कार्यान्वयन गर्नु पर्दछ, सोको खाका आवधिक योजनाको माध्यमबाट प्राप्त हुन्छ ।

१.३ उद्देश्यहरू

स्थानीय तहको योजनाबद्ध विकास प्रयास र प्रक्रियालाई मार्गदर्शन गर्नु आवधिक योजना तर्जुमाको मुख्य उद्देश्य रहेको छ भने यसका विशिष्ट उद्देश्यहरू निम्न अनुसार रहेका छन्:

क) योजनाबद्ध, नतिजामूलक, समाबेशी र उत्थानशील विकासका लागि स्थानीय तहका गतिविधिहरूलाई निर्दिष्ट लक्ष्य हासिल गर्ने दिशातर्फ निर्देशित गर्नु,

ख) स्थानीय विकासका सरोकारवालाहरूमा विकास प्रयास र उपलब्धिमा साझा प्रतिवद्धता र उत्तरदायित्व सिर्जना गर्नु,

ग) नतिजामा आधारित स्थानीय विकासलाई प्रर्वद्धन गर्नु,

घ) विकासमा सङ्घीय सरकार तथा प्रदेश सरकारका लक्ष्य र प्राथमिकतासँग स्थानीय विकासको तादात्म्यता कायम गरी सहभागितामूलक विधिका माध्यमबाट विकास प्रयासलाई मार्गदर्शन गर्ने र अपेक्षित नतिजा हासिल गर्ने गरी स्थानीय विकासको प्रारूप तयार गर्नु,

ङ) योजनाबद्ध विकासको पद्धति संस्थागत गर्नु ।

१.४ कार्यक्षेत्र

आवधिक योजना तर्जुमाले समेटेका क्षेत्रहरू निम्नानुसार रहेका छन्:

क) राष्ट्रिय तथा प्रदेश तहका नीति, योजना, दिग्दर्शन र सान्दर्भिक कानूनको अध्ययन गरिएको छ ।

ख) गाउँपालिकाको नीति, योजना, कानून र दस्तावेजको अध्ययन गरिएको छ ।

ग) विषयगत समितिहरू गठन र छलफल गर्न सहजीकरण गरिएको छ ।

घ) आवश्यक तथ्यांक संकलन, विश्लेषण र प्रमाणीकरण गरिएको छ ।

ङ) आवधिक योजना तर्जुमा गर्दा नेपालको संविधान, स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐन २०७४, प्रदेश तहको आवधिक योजना र दिगो विकास लक्ष्यले निर्धारण गरेका जिम्मेवारीहरूलाई पूरा गर्नको लागि दीर्घकालीन सोंचसहितको पञ्चवर्षीय आवधिक योजना तर्जुमा गरिएको छ ।

च) आवधिक योजना तयारीको चरणमा राष्ट्रिय योजना आयोग, नेपाल सरकारका मन्त्रालयका नीति, दिग्दर्शन, निर्देशिकालाई मार्गदर्शनको रूपमा अवलम्बन गरिएको छ ।

१.५ स्थानीय तहको योजना तर्जुमा सम्बन्धी संवैधानिक, नीतिगत र कानूनी व्यवस्था

नेपालको संविधान, सङ्घीय, प्रादेशिक तथा स्थानीय नीति तथा कानूनहरू स्थानीय तहको योजना तर्जुमाका प्रमुख आधारहरू हुन् । स्थानीय तहको योजनासँग सम्बन्धित संवैधानिक, नीतिगत तथा कानूनी व्यवस्थाको संक्षिप्त विवरण देहायअनुसार रहेको छ:

१.५.१ नेपालको संविधान

नेपालको संविधानको धारा ५९ मा सङ्घ, प्रदेश र स्थानीयतहले आफ्नो अधिकार क्षेत्रभित्रको आर्थिक अधिकारसम्बन्धी विषयमा योजना तयार गर्ने व्यवस्था रहेको छ । संविधानको अनुसूची ८ र ९ ले निर्धारण गरेको अधिकारक्षेत्र सहित मौलिकहक, राज्यका निर्देशक सिद्धान्त, नीति तथा दायित्वमा समेटिएका विषयहरू स्थानीयतहको योजना तर्जुमाका आधारहरू हुन् । सङ्घीय

लोकतान्त्रिक गणतन्त्रात्मक शासन व्यवस्थाको माध्यमद्वारा दिगोशान्ति, सुशासन, विकास र समृद्धिको आकाङ्क्षा पूरा गर्ने संवैधानिक अपेक्षा बमोजिम समाजवाद उन्मुख स्वतन्त्र र समृद्ध अर्थतन्त्रको विकास गर्ने संविधानमा उल्लिखित राज्यका आर्थिक उद्देश्यले समेत स्थानीय आवधिक योजना तर्जुमालाई दिशानिर्देश गर्दछ । तसर्थ स्थानीयतहले विकास योजना तर्जुमा गर्दा नेपालको संविधानमा उल्लिखित मौलिकहक, नीति र निर्देशक सिद्धान्त र संविधानको अनुसूचीमा रहेको व्यवस्थाको कार्यान्वयनमा ध्यान दिनुपर्दछ ।

१.५.२ स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐन, २०७४

स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐन, २०७४ ले गाउँपालिका तथा नगरपालिकाले आफ्नो अधिकारक्षेत्रका विषयमा स्थानीयस्तरको विकासका लागि आवधिक, वार्षिक, रणनीतिक विषय क्षेत्रगत मध्यमकालीन तथा दीर्घकालीन विकास योजना बनाई लागू गर्नुपर्ने कानूनी व्यवस्था गरेको छ । यस प्रकारका योजना तर्जुमा गर्दा नेपाल सरकार तथा प्रदेश सरकारको नीति, लक्ष्य, उद्देश्य, समयसीमा र प्रक्रियासँग अनुकूल हुनेगरी सुशासन, वातावरण, बालमैत्री, जलवायु परिवर्तन अनुकूलन, स्थानीय आर्थिक विकास, विपद् जोखिम न्यूनीकरण र व्यवस्थापन, लैङ्गिक तथा सामाजिक समावेशीकरण जस्ता अन्तर सम्बन्धित विषयहरूलाई ध्यान दिनुपर्ने व्यवस्थासमेत यस ऐनले गरेको छ ।

१.५.३ अन्तर सरकारी वित्त व्यवस्थापन ऐन, २०७४

अन्तरसरकारी वित्त व्यवस्थापन ऐन, २०७४ ले स्थानीयतहले सार्वजनिक खर्चको अनुमानित विवरण तयार गर्ने, मध्यमकालीन खर्च संरचना तयार गर्ने, खर्चको आवश्यकताको प्रक्षेपण गर्ने, राजस्वको प्रक्षेपण तयार गर्ने र वित्तीय अनुशासन कायम गर्नुपर्ने व्यवस्था गरेको छ । यसका साथै सङ्घ र प्रदेशले स्थानीयतहको खर्चको आवश्यकता र राजस्व क्षमताको आधारमा समानीकरण अनुदान, सङ्घ, प्रदेश वा स्थानीयतहको कुनै योजना कार्यान्वयन गर्न सशर्त अनुदान, स्थानीयतहको पूर्वाधार विकास सम्बन्धी आयोजना कार्यान्वयन गर्न स्थानीय तहसँग लागत साझेदारीका लागि समपूरक अनुदान र कुनै उद्देश्य प्राप्त गर्न खास आयोजना तथा कार्यक्रम सञ्चालनको लागि विशेष अनुदान लगायत अन्तरसरकारी वित्तीय हस्तान्तरण सम्बन्धी व्यवस्था यस ऐनले गरेको छ । ऐनले नेपालसरकार, प्रदेशसरकार र स्थानीय तहले राष्ट्रिय प्राकृतिक स्रोत तथा वित्त आयोगले सिफारिस गरेको सीमाभित्र रही आन्तरिक ऋण लिन सक्ने व्यवस्था पनि गरेको छ । तर प्रदेश सरकार र स्थानीयतहले आन्तरिक ऋण लिनु अघि नेपाल सरकारको स्वीकृति लिनुपर्ने व्यवस्था रहेको छ

१.५.४ राष्ट्रिय प्राकृतिक स्रोत तथा वित्त आयोग ऐन, २०७४

स्थानीयतहले योजना तर्जुमा गर्दा राष्ट्रिय प्राकृतिक स्रोत तथा वित्त आयोग ऐन, २०७४ मा व्यवस्था भए बमोजिम प्राकृतिक स्रोतको परिचालनका आधार, राजस्व बाँडफाँडका आधार, अन्तरसरकारी वित्तीय हस्तान्तरणका आधार लगायतका प्रावधान अनुरूप आयोगले समय-समयमा

गरेका सिफारिसलाई ध्यानमा राखी स्रोत साधनको अनुमान र प्रक्षेपण गर्नुपर्दछ । अन्तर सरकारी वित्तीय हस्तान्तरण मार्फत् नेपाल सरकार र प्रदेश सरकारबाट प्राप्त हुने समानीकरण, सशर्त, समपूरक अनुदान र विशेष अनुदान र स्थानीय तहको कर तथा गैरकरबाट प्राप्त हुने आय स्थानीय तहको योजना तर्जुमाको प्रमुख वित्तीय स्रोतको रूपमा रहेको छ ।

१.५.५ आर्थिक कार्यविधि तथा वित्तीय उत्तरदायित्व ऐन, २०७६ र नियमावली, २०७७

आर्थिक कार्यविधि तथा वित्तीय उत्तरदायित्व ऐन, २०७६ को दफा ७ मा राष्ट्रिय स्रोत अनुमान समितिले आवधिक योजनामा प्रक्षेपित लगानी तथा वित्तीय आवश्यकताको आधारमा आगामी तीन आर्थिक वर्षको लागि सङ्घ, प्रदेश र स्थानीय तहको समेत कुल राष्ट्रिय स्रोत अनुमान गर्नुपर्ने व्यवस्था रहेको छ। स्थानीय तह समेतको स्रोत अनुमानका आधारमा मात्र कुल राष्ट्रिय स्रोत अनुमान गर्न सकिने हुँदा सबै गाउँपालिका तथा नगरपालिकाले तीन आर्थिक वर्षको स्रोत अनुमान गरी मध्यमकालीन खर्च संरचना तयार गर्नु आवश्यक देखिन्छ ।

आर्थिक कार्यविधि तथा वित्तीय उत्तरदायित्व नियमावली, २०७७ मा स्थानीय तहले मध्यमकालीन खर्च संरचना तयार गर्दा आर्थिक अनुशासन, कार्यान्वयन क्षमता, विनियोजन कुशलता र समष्टिगत आर्थिक स्थायित्व कायम हुने गरी समष्टिगत वित्त खाका, नतिजा खाका र बजेट खाका समावेश गर्नुपर्ने व्यवस्था रहेको छ । साथै यस नियमावलीले राष्ट्रिय योजना आयोगले प्रदेश र स्थानीय तहमा आयोजना बैङ्कको स्थापना गर्न तथा आयोजनाको पहिचान मूल्याङ्कन, छनौट र प्राथमिकीकरण गर्न आवश्यक सहजीकरण गरिदिन सक्ने व्यवस्था गरी स्थानीय तहमा आयोजना बैङ्कको आवश्यकतालाई समेत औल्याएको छ ।

१.५.६ संघ, प्रदेश र स्थानीय तहबीचको समन्वय र अन्तर सम्बन्ध सम्बन्धी ऐन, २०७७

संघ, प्रदेश र स्थानीय तह बीचको समन्वय र अन्तर सम्बन्ध सम्बन्धमा व्यवस्था गर्न बनेको ऐन, २०७७ को परिच्छेद ३ को दफा १३ मा राष्ट्रियस्तर वा महत्वका आयोजना, एकभन्दा बढी प्रदेशमा कार्यान्वयन गर्नुपर्ने आयोजना र जटिल प्राविधिक क्षमता र ठूलो लगानी आवश्यक पर्ने आयोजनाको तर्जुमा सङ्घले गर्ने व्यवस्था रहेको छ । प्रदेश भित्र पर्ने र प्रदेशबाट कार्यान्वयन हुने आयोजनाको तर्जुमा प्रदेश सरकारले गर्ने तथा स्थानीय तहभित्र पर्ने र स्थानीय तहबाट कार्यान्वयन हुने आयोजनाको तर्जुमा स्थानीय तहले गर्ने व्यवस्था छ । साथै स्थानीय तहले आयोजना तर्जुमा, बजेट व्यवस्था र कार्यान्वयन गर्दा सङ्घीय कानूनले निर्धारण गरेको मापदण्डको आधारमा गर्नुपर्ने तथा स्थानीय तहको अधिकार सूची र कार्य जिम्मेवारीमा पर्ने विषयमा नीति, कानून तथा योजना तर्जुमा र कार्यान्वयन गर्दा नेपाल सरकारले आवश्यक सहयोग गर्नुपर्ने व्यवस्था रहेको छ ।

ऐनको दफा ८ मा स्थानीय तहको एकल वा साझा अधिकारमा रहेको कुनै विषयसँग सम्बन्धित कुनै पूर्वाधार संरचना निर्माण वा अन्य कुनै परियोजना दुई वा दुईभन्दा बढी स्थानीय तहले कानून बनाई संयुक्त रूपमा कार्यान्वयन वा सञ्चालन गर्न सक्ने व्यवस्था गरिएको छ । ऐनको दफा २२

मा सङ्घ र प्रदेशका सम्बन्धित विषयको कार्य क्षेत्र रहेको मन्त्रालय तथा स्थानीय तह बीचमा समन्वय कायम गरी नीति तथा योजना कार्यान्वयन र विकास निर्माण लगायतका काममा प्रभावकारिता ल्याउन विषयगत समितिको व्यवस्था गरिएको छ । विषयगत समितिमा नेपालको सम्बन्धित विषयको कार्यक्षेत्र रहेको मन्त्रीको अध्यक्षतामा प्रदेश सरकारका सम्बन्धित विषयको कार्य क्षेत्र रहेका मन्त्री र अध्यक्षले तोकेको स्थानीय तहको एकजना प्रमुख वा अध्यक्ष सदस्य रहनेछन् । विषय क्षेत्रसँग सम्बन्धित नीति, कानून तथा योजना तर्जुमा गर्दा प्रदेश तथा स्थानीय तहसँग परामर्श गर्ने र क्षेत्रगत योजना, नीति तथा कार्यक्रममा एकरूपता, निरन्तरता एवम् गुणस्तरीयता कायम गर्न तथा कानून, योजना, नीति तथा रणनीतिहरूको कार्यान्वयनमा प्रभावकारिता ल्याउन आवश्यक समन्वय गर्ने जिम्मेवारी समितिको रहेको छ ।

१.५.७ विपद् जोखिम न्यूनीकरण तथा व्यवस्थापन ऐन, २०७४

विपद् जोखिम न्यूनीकरण तथा व्यवस्थापन ऐनको दफा १७ मा राष्ट्रिय परिषद्बाट स्वीकृत राष्ट्रिय नीति तथा योजना एवम् राष्ट्रिय र प्रदेश कार्यकारी समिति र स्वीकृत क्षेत्रगत नीति, योजना र कार्यक्रम अनुरूप स्थानीय विपद् व्यवस्थापन योजना तर्जुमा गरी कार्यान्वयन गर्न प्रत्येक स्थानीय तहले अध्यक्ष वा प्रमुखको अध्यक्षतामा बढीमा पन्ध्र जना सदस्य रहेको स्थानीय विपद् व्यवस्थापन समिति गठन गर्नुपर्ने व्यवस्था रहेको छ । समितिले भौतिक संरचना निर्माण गर्दा राष्ट्रिय भवन संहिता लगायत स्वीकृत निर्देशिका र मापदण्ड पालना गराउने, बजेट विनियोजन गर्न लगाउने, सरकारी, गैरसरकारी, निजी, सामुदायिक संस्थाको समन्वय र संलग्नतामा विपद् जोखिम न्यूनीकरण र व्यवस्थापन सम्बन्धी कार्य गर्ने गराउने, विपद्सँग सम्बन्धित तथ्याङ्क विवरण तयार गर्ने र स्थानीयस्तरमा आपत्कालीन कार्य सञ्चालन केन्द्रको स्थापना र सञ्चालन गर्ने लगायतका कार्यहरू गर्नुपर्ने व्यबस्था ऐनले गरेको छ ।

१.५.८ विद्यमान राष्ट्रिय, प्रादेशिक र स्थानीय नीति

स्थानीय तहले योजना तर्जुमा गर्दा राष्ट्रिय, प्रादेशिक र स्थानीय नीतिहरूलाई समेत ध्यान दिनु आवश्यक हुन्छ । यस अन्तर्गत राष्ट्रिय भू-उपयोग नीति २०७२, विकास सहायता नीति २०७६, शिक्षा तथा स्वास्थ्य, शहरी विकास, कृषि,सिँचाइ, वन तथा वातावरणसँग सम्बन्धित नीतिहरू प्रमुख रूपमा रहेका छन् ।

१.५.९ स्थानीय तह संस्थागत क्षमता स्वमूल्याङ्कन कार्यविधि, २०७७

स्थानीय तह संस्थागत क्षमता स्व-मूल्याङ्कन कार्यविधि, २०७७ ले १० विषयगत क्षेत्रगत अन्तर्गत १०० वटा समग्र अवस्था, प्रक्रियागत अवस्था र परिमाणात्मक अवस्था दर्साउने सूचकहरू निर्धारण गरेको छ । आवधिक योजना तर्जुमा गर्दा यी सूचकहरू कार्यान्वयन हुने सुनिश्चिता गर्नुपर्दछ ।

१.५.१० प्रदेश तथा स्थानीय तहका लागि लैङ्गिक उत्तरदायी बजेट नमूना निर्देशिका, २०७७

नेपालको संविधानले सबै नागरिक कानूनको दृष्टिमा समान हुनेछन् र कसैलाई पनि कानूनको समान संरक्षणबाट वञ्चित नगर्ने प्रतिवद्धता सहित नागरिकलाई समानताको हकको प्रत्याभूति गरेको छ । यसैगरी नेपाल महिला, बालबालिका, अपाङ्गता भएको व्यक्तिको अधिकार लगायतका अन्तर्राष्ट्रिय अभिसन्धिहरूको पक्ष राष्ट्र भएकाले लैङ्गिक समानता, महिला सशक्तीकरण र सामाजिक समावेशीकरणलाई कानूनी रूपमा स्वीकार गरी अन्तर्राष्ट्रिय प्रतिबद्धता समेत व्यक्त गरेको छ । नेपाल सरकारका सबै विषयगत मन्त्रालयहरूले आर्थिक वर्ष २०६४/६५ देखि लैङ्गिक उत्तरदायी बजेट प्रणालीको अभ्यास गर्दै आएका छन् र प्रत्येक मन्त्रालयले वार्षिक कार्यक्रममा लैङ्गिक उत्तरदायी बजेट प्रणाली समावेश गरी तदनुरूप प्रतिवेदन समेत गर्ने गरेका छन् । नेपालको संविधान जारी भए पश्चात् सङ्घीय शासन प्रणाली अनुसार स्थापित प्रदेश तथा स्थानीय तहरूले संविधान तथा प्रचलित कानून बमोजिम वि.सं. २०७५ सालदेखि आफ्ना योजना, बजेट तथा कार्यक्रम तर्जुमा र कार्यान्वयन गर्दै आएका छन् ।

१.५.११ नेपालको पन्ध्रौं योजना (२०७६/७७–२०८०/८१)

नेपालको पन्ध्रौं योजना (२०७६/७७-२०८०/८१) ले राज्यका तीनै तहका सरकारमा लैङ्गिक उत्तरदायी बजेट विनियोजन पद्धतिलाई संस्थागत गर्ने रणनीति तय गरेको छ । नेपाल सरकारले आर्थिक वर्ष २०७७/७८ को बजेट वक्तव्यबाट लैङ्गिक उत्तरदायी बजेट प्रणालीलाई प्रदेश र स्थानीय तहको बजेट प्रणालीमा समेत समावेश गर्ने व्यवस्था गरेको छ। यसलाई कार्यान्वयनमा सहजीकरण गर्न नेपाल सरकार, अर्थ मन्त्रालयले प्रदेश सरकार तथा स्थानीय तहसँगको सहकार्यमा प्रदेश तथा स्थानीय तहका लागि लैङ्गिक उत्तरदायी बजेट नमूना निर्देशिका तयार गरी जारी गरेको छ । यो निर्देशिकाले प्रदेश तथा स्थानीय तहमा विनियोजन गरिएका कार्यक्रम अन्तर्गतका क्रियाकलापहरूको महिला सशक्तीकरण र लैङ्गिक समानतामा गर्ने योगदानको आधारमा वर्गीकरण गरी साङ्केतीकरण गर्नुपर्ने व्यवस्था गरेको छ । लैङ्गिक उत्तरदायी बजेट विनियोजन पद्धतिले बजेट तयारीका समयमा विकसित गरिएका नीति तथा खर्च प्रस्तावबाट लाभग्राहीमा परेको प्रभाव मूल्याङ्कन गर्ने आधार प्रदान गर्दछ । साथै यसले महिला सशक्तीकरण तथा लैङ्गिक समानतालाई प्रवर्द्धन गर्ने क्रियाकलापहरू समावेश गर्नुका साथै वर्गीकरण गरिएका क्रियाकलापहरूका लागि भएको विनियोजनका आधारहरूमा खर्चको अभिलेख राख्ने उद्देश्य राखेको छ । स्थानीय तहले योजना तथा बजेट तर्जुमा गर्दा लैङ्गिक उत्तरदायी योजना तथा बजेट प्रणाली अवलम्बन गर्नुपर्नेछ ।

१.६ स्थानीय तहले तर्जुमा गर्नुपर्ने योजनाहरू बीचको अन्तरसम्बन्ध

स्थानीयतहले आवधिक योजना, विषय क्षेत्रगत रणनीतिक योजना तथा गुरुयोजना, आयोजना बैंङ्क, मध्यमकालीन खर्च संरचना र वार्षिक बजेट तथा कार्यक्रम तर्जुमा गर्नुपर्दछ (चित्र १.१) ।

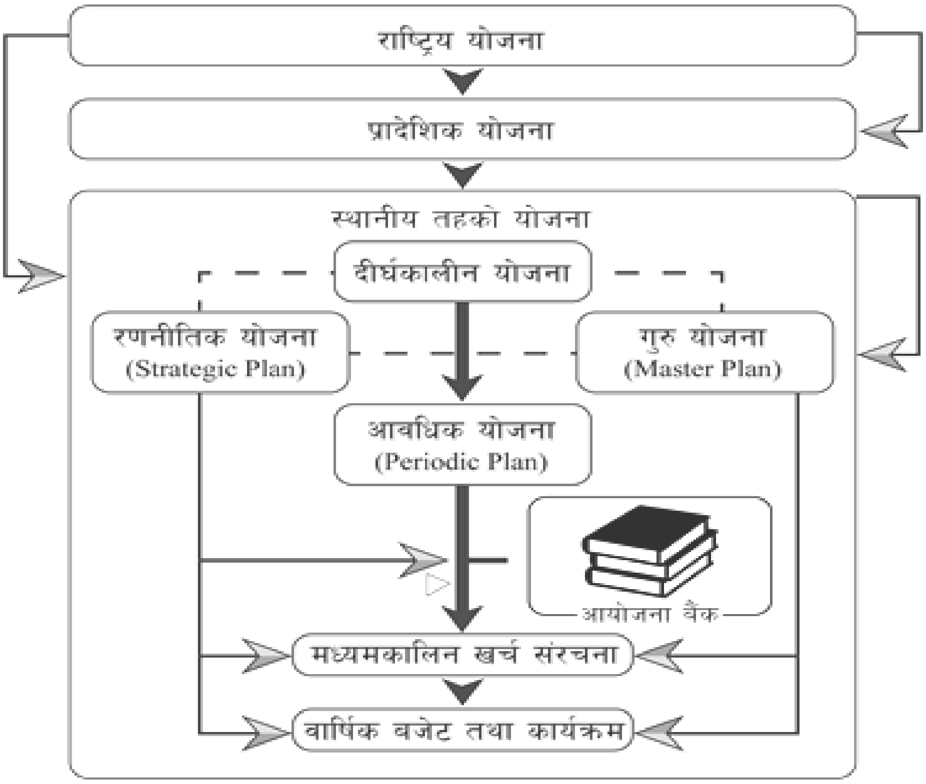

स्रोत : राष्ट्रिय योजना आयोग, स्थानीय तहको योजना तर्जुमा दिग्दर्शन, २०७८

चित्र १.१: विभिन्न योजनाहरू बीचको अन्तरसम्बन्ध

स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐन, २०७४ ले गाउँपालिका तथा नगरपालिकाले आफ्नो अधिकार क्षेत्रको विषयमा स्थानीयस्तरको विकासको लागि आवधिक, वार्षिक र विषय क्षेत्रगत मध्यमकालीन तथा दीर्घकालीन विकास योजना बनाई लागू गर्नुपर्ने व्यवस्था गरेको छ । यस प्रकारका योजना तर्जुमा गर्दा नेपाल सरकार तथा प्रदेश सरकारको नीति, लक्ष्य, उद्देश्य, समयसीमा र प्रक्रियासँग अनुकूल हुने गरी सुशासन, वातावरण र बालमैत्री, जलवायु परिवर्तन अनुकूलन, विपद् व्यवस्थापन, लैङ्गिक तथा सामाजिक समावेशीकरण जस्ता अन्तर सम्बन्धित विषयहरूलाई ध्यान दिनुपर्दछ ।

१.७ संघ, प्रदेश र स्थानीय तहको आवधिक योजना बीचको अन्तरसम्बन्ध

सङ्घ, प्रदेश र स्थानीय तहका आवधिक योजनाहरू एक आपसमा अन्तर सम्बन्धित हुन्छन् । त्यसकारण स्थानीय तहले आवधिक योजना तर्जुमा गर्दा नेपाल सरकार र सम्बन्धित प्रदेश सरकारको आवधिक योजनासँग पनि तादाम्यता कायम गर्नुपर्दछ । तहगत सरकारहरूले तर्जुमा गर्ने आवधिक योजना बीचको अन्तर सम्बन्धलाई तलको चित्रबाट स्पष्ट गरिएको छ (चित्र १.२) ।

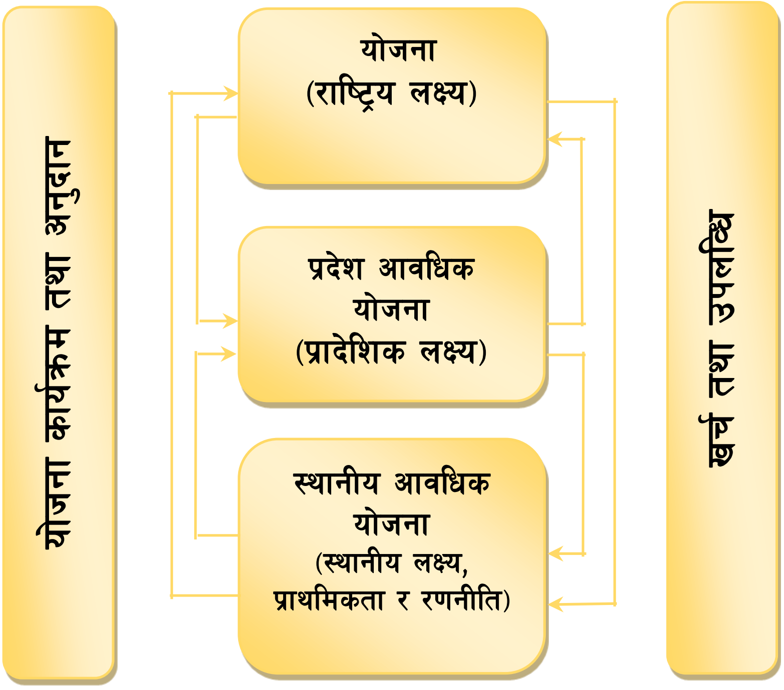

स्रोत : राष्ट्रिय योजना आयोग, स्थानीय तहको योजना तर्जुमा दिग्दर्शन, २०७८

चित्र १.२: संघ, प्रदेश र स्थानीय तहको आवधिक योजनाहरू बीच अन्तरसम्बन्ध

१.८ स्थानीय तहको कार्यक्षेत्र तथा दिगो विकास लक्ष्य

नेपालको संविधान तथा कानूनहरूले स्थानीय तहमा प्रदान गरेको अधिकार र दिगो विकास लक्ष्य बीच बलियो सम्बन्ध रहेको पाइन्छ। स्थानीय स्तरमा महत्वपूर्ण सार्वजनिक सेवाहरूको प्रवाह र त्यसको निमित्त लगानी गर्ने कार्य स्थानीय तहको जिम्मेवारीमा पर्दछ। यी स्थानीय जिम्मेवारीहरूमा आधारभूत तथा माध्यमिक शिक्षा, प्राथमिक स्वास्थ्य सेवा, खानेपानी तथा सरसफाइ, कृषि, आधारभूत पूर्वाधार तथा सामाजिक समावेशीकरण एवम् संरक्षण प्रमुख रहेका छन्।

दिगो विकासका स्थानीयस्तरका लक्ष्यलाई स्थानीय तहको योजना तर्जुमाका बिभिन्न विषयगत समिति अनुरूप समूहकृत गर्नुपर्ने हुन्छ। स्थानीय तहमा रहेका आर्थिक, सामाजिक, पूर्वाधार, वातावरण संरक्षण एवम् संस्थागत विकास र सुशासन समितिहरूका क्रियाशीलताले दिगो विकास लक्ष्यको स्थानीयकरण गर्न योगदान पुऱ्याउँछ। नेपालको संविधान २०७२ ले स्थानीय तहलाई विकासका यी पाँचै क्षेत्रमा प्रष्ट अधिकार तथा जिम्मेवारी प्रदान गरेको छ (तालिका १.१)। स्थानीय तह विकास र राजनीतिक एकाइका अलावा एक सशक्त आर्थिक एकाइ समेत हुन्।

संविधानले गाउँपालिका र नगरपालिकालाई स्थानीय बजारको व्यवस्थापन, कृषि तथा पशुपालन, कृषि उत्पादन व्यवस्थापन, सहकारी जस्ता स्थानीय आर्थिक विकासको जिम्मेवारी प्रदान गरेको छ। स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐन, २०७४ ले लघु, घरेलु तथा साना उद्योगको दर्ता तथा

नियमन सम्बन्धी र स्थानीय संघ संस्था दर्ता, नियमन र परिचालनको जिम्मेवारी प्रदान गरेको छ। यी विषय दिगो विकास लक्ष्य-१ (शून्य गरिबी), लक्ष्य-२ (भोकमरीको अन्त्य), लक्ष्य-८ (मर्यादित काम तथा आर्थिक बृद्धि) र लक्ष्य-१० (असमानताको न्यूनीकरण) सँग जोडिएका छन्। सामाजिक विकासको क्षेत्रमा स्थानीय तहको क्षेत्राधिकारभित्र चार वटा प्रमुख क्षेत्र पर्दछन्। यसमा आधारभूत तथा माध्यमिक शिक्षा, आधारभूत स्वास्थ्य सेवा, खानेपानी तथा सरसफाइ, लैंगिक समानता तथा सामाजिक समावेशिता जस्ता पक्षहरू रहेका छन् । सामाजिक विकाससँग दिगो विकास लक्ष्यका चार वटा लक्ष्य, लक्ष्य-३ (स्वस्थ जीवन), लक्ष्य-४ (गुणस्तरीय शिक्षा), लक्ष्य-५ (लैंगिक समानता) र लक्ष्य-६ (स्वच्छ खानेपानी तथा सरसफाइ) सम्बन्धित छ। नेपालको विकासमा भौतिक पूर्वाधार जस्तै स्थानीय सडक, यातायात, विद्युत्, शहरी बिकास र बस्ती विकास एक महत्वपूर्ण क्षेत्रको रूपमा रहेको छ । सो अनुसार पूर्वाधार विकासतर्फ दिगो विकास लक्ष्य-९ (उद्योग, नवीनता एवम् पूर्वाधार), लक्ष्य ११ (दिगो शहर तथा समुदाय) र लक्ष्य ७ (धान्न सक्ने र सफा ऊर्जा) पर्दछन् । दिगो विकासको चौथो आयाममा वातावरणीय दिगोपना पर्दछ । नेपालको सन्दर्भमा यसलाई वातावरण संरक्षण, जलवायु परिवर्तन, अनुकुलन र प्राकृतिक प्रकोप व्यवस्थापनको आयामको रूपमा हेरिनु पर्दछ । तथापि स्थानीय तहको वातावरणीय दिगोपना व्यवस्थापन सम्बन्धी खास भूमिका स्थानीय परिवेशमा भर पर्दछ। स्थानीय तहको कार्य क्षेत्रभित्र वातावरण संरक्षण तथा जैविक विविधता संरक्षण, जलाधार व्यवस्थापन, सिमसार, वन्यजन्तु, खानी तथा खनिज पदार्थ, फोहर मैला व्यवस्थापन साथै विपद् व्यवस्थापन विषय रहेका छन् । यी कार्य क्षेत्रको प्रभावकारी व्यवस्थापनका लागि स्थानीय तहले संघ र प्रदेशसँग सहकार्य र समन्वय गर्न जरुरी हुन्छ। वातावरणीय दिगोपनाको सन्दर्भमा दिगो विकास लक्ष्य-१२ (दिगो उत्पादन तथा उपभोग तथा उत्पादनप्रति जवाफदेहिता), लक्ष्य-१३ (जलवायु सम्बन्धी कार्य, लक्ष्य-१४ (समुद्रमुनिको जीवन) र लक्ष्य-१५ (जमिन माथिको जीवन) जोडिएका छन्। दिगो विकास लक्ष्यले संस्थागत विकास र सुशासनलाई समेत बिशेषः महत्व दिएको छ । दिगो विकास कार्य सूचीमा संस्थागत विकास तथा सुशासन सम्बन्धी विषय समेत समावेश भएका छन् जुन विषय दिगो विकास लक्ष्य १६ (शान्ति, न्याय, र सबल संस्था) र लक्ष्य १७ (विश्वव्यापी साझेदारी) सँग प्रत्यक्ष जोडिएका विषय हुन्।

दिगो विकासको सन्दर्भमा सरकारका बिभिन्न तहहरूको संस्थागत क्षमता र कार्य क्षेत्रको सान्दर्भिकताको समेत लेखाजोखा गर्नुपर्ने हुन्छ । नेपालले सहकारी संघीयताको अवलम्बन गरेकाले दिगो विकास लक्ष्य हासिल गर्न सरकारका तीन वटै तहले आपसी सहकार्य र समन्वय गर्नु जरुरी छ। सामान्यतया संघ र प्रदेशको नीति निर्माण, मापदण्ड निर्धारण, वित्तीय हस्तान्तरणका साथै सापेक्ष रूपमा आर्थिक तथा पूर्वाधार विकासमा बढी भूमिका रहन्छ भने स्थानीय तह मूलतः स्थानीय विकास र स्थानीय सेवाका सम्वाहकको भूमिकामा केन्द्रित हुनु पर्दछ।

तालिका १.१: गाउँपालिका र नगरपालिकाको अधिकार तथा दिगो विकास लक्ष्य बीचको सम्बन्ध

क्र. सं.	दिगो विकास लक्ष्यका आयाम	स्थानीय तहको संवैधानिक अधिकार तथा कार्यदिशा (अनुसूची-८)	अधिकारको साझा सूची (अनुसूची-९)	दिगो विकास लक्ष्य
१.	आर्थिक विकास क्षेत्रसँग सम्बन्धित भावी योजनाहरू	२ सहकारी १० स्थानीय बजार व्यवस्थापन ११ ग्रामीण सडक, कृषि सडक, सिचाई १५ कृषि तथा पशुपालन, कृषि उत्पादन व्यवस्थापन, १८ कृषि प्रसारको व्यवस्थापन, सञ्चालन र नियन्त्रण	१ सहकारी ४ कृषि १० गरिबी निवारण १३ सुकुम्बासी व्यवस्थापन	लक्ष्य १ गरिबीको अन्त्य लक्ष्य २ शून्य भोकमरी लक्ष्य ८ मर्यादित काम तथा आर्थिक वृद्धि लक्ष्य १० असमानतामा कमी
२.	सामाजिक विकास	८ आधारभूत र माध्यमिक शिक्षा ९ आधारभूत स्वास्थ्य, सर सफाइ (ढल निकास) व्यवस्था १६ ज्येष्ठ नागरिक, अपाङ्गता भएका व्यक्ति र अशक्तहरूको व्यवस्थापन १७ बेरोजगारको तथ्याङ्क संकलन १९ खानेपानी २२ भाषा, संस्कृति र ललितकलाको संरक्षण र विकास	२ शिक्षा ३ स्वास्थ्य ५ खानेपानी १० सामाजिक सुरक्षा	लक्ष्य ३ राम्रो स्वास्थ्य तथा स्वस्थ जीवन लक्ष्य ४ गुणस्तरीय शिक्षा लक्ष्य ५ लैङ्गिक समानता, लक्ष्य ६ स्वच्छ खानेपानी तथा सरसफाइ
३.	पूर्वाधार विकास	७ स्थानीयस्तरका विकास आयोजना तथा परियोजनाहरू, ११ स्थानीय सडक, १४ घर जग्गा धनीपूर्जा वितरण, १९ साना जलविद्युत् आयोजना, वैकल्पिक ऊर्जा	५ विद्युत, सिँचाइ १५ सवारी साधन अनुमति	लक्ष्य ७ धान्न सक्ने तथा स्वच्छ ऊर्जा, लक्ष्य ९ उद्योग, नवीन खोज तथा पूर्वाधार, लक्ष्य ११ दिगो सहर तथा समुदाय

क्र. सं.	दिगो विकास लक्ष्यका आयाम	स्थानीय तहको संवैधानिक अधिकार तथा कार्यदिशा (अनुसूची-८)	अधिकारको साझा सूची (अनुसूची-९)	दिगो विकास लक्ष्य
४.	वातावरण व्यवस्थापन	९ सरसफाइ (फोहरमैला व्यवस्थापन) १० वातावरण संरक्षण र जैविक विविधता २० विपद् व्यवस्थापन २१ जलाधार, सिमसार, वन्यजन्तु, खानी तथा खनिज पदार्थको संरक्षण	७ वन, जंगल, वन्यजन्तु, चराचुरूंगी, जलउपयोग, वातावरण, पर्यावरण तथा जैविक विविधता ८ खानी तथा खनिज ९ विपद् व्यवस्थापन	लक्ष्य १२ दिगो उपभोग तथा उत्पादन लक्ष्य १३ जलवायु कार्य लक्ष्य १५ जमिन माथिको जीवन
५.	संस्थागत विकास तथा सुशासन	१ नगर प्रहरी ३ एफ.एम (रेडियो) सञ्चालन ४ स्थानीय कर, सेवाशुल्क दस्तुर, पर्यटन शुल्क, दण्ड जरिवाना ५ स्थानीय सेवाको व्यवस्थापन ६ स्थानीय तथ्यांक र अभिलेख संकलन १२ गाउँ सभा, नगर सभा, जिल्ला सभा, स्थानीय अदालत, मेलमिलाप र मध्यस्थताको व्यवस्थापन १३ स्थानीय अभिलेख व्यवस्थापन	२ पत्रपत्रिका ६ कर, दस्तुर, दण्ड जरिवाना, रोयल्टी, सेवा शुल्क ११ व्यक्तिगत घटना, जन्म, मृत्यु, विवाद दर्ता र तथ्याङ्क १२क पुरातत्व, प्राचीन स्मारक र संग्रहालय	लक्ष्य १६ शान्ति, न्यायपूर्ण तथा सबल संस्था लक्ष्य १७ बहुसरोकार साझेदारी

स्रोत: राष्ट्रिय योजना आयोग, दिगो विकास लक्ष्य: स्थानीयकरण स्रोत पुस्तिका, २०७७

१.९ आवधिक योजना तर्जुमा प्रक्रिया

यस गाउँपालिकाको आवधिक योजना तर्जुमा गर्दा निम्न अनुसारका विधि तथा प्रकृयाहरू अवलम्वन गरिएको छ :

चित्र १.३: आवधिक योजना तर्जुमाको लागि अवलम्वन गरिएका विधि तथा प्रकृयाहरू

१.९.१ दस्तावेज तथा सन्दर्भ सामग्रीहरुको समीक्षा

आवधिक योजना तर्जुमा गर्नु पूर्व आवधिक योजना तर्जुमाको अवधारणागत पक्ष तथा नीतिगत व्यवस्थाका विषयमा प्रष्ट हुनको लागि तिनीहरुसंग सम्बन्धित प्रकाशित दस्तावेजहरुको समीक्षा गरिने छ र उक्त समीक्षा बाट प्राप्त अनुभवलाई आवधिक योजना तर्जुमा गर्दा उपयोग गरिनेछ। उक्त कममा तपशिल बमोजिमका दस्तावेजहरूको समीक्षा गरिनेछ :

- नेपालको संविधान
- गाउँपालिकाले तर्जुमा गरेका ऐन, नियमावली, कार्यविधि, निर्देशिका मापदण्ड
- वार्षिक समीक्षा प्रतिवेदन (विशेष गरी स्रोत परिचालनको अवस्था र उपलब्धिहरु)
- विगत ३ वर्षको अन्तरसरकारी वित्तीय हस्तान्तरण अवस्था
- स्थानीय तहको आन्तरिक स्रोत परिचालन स्थिति
- स्थानीय तहको योजना तर्जुमा दिग्दर्शन, २०७८
- प्रदेशको वस्तुस्थिति विवरण २०७५
- संघ तथा प्रदेश मन्त्रालय र विभागहरूले प्रकाशन गरका सम्वन्धित प्रतिवेदनहरू
- संघीय सरकार तथा प्रादेशिक सरकारका मार्गनिर्देशन,
- नेपालको पन्ध्रौं योजना (२०७६/७७-२०८०/८१)

- सोह्रौं योजना (आर्थिक वर्ष २०८१/८२-२०८५/८६) अवधारणा पत्र
- दिगो विकासका लक्षहरू तथा नेपालले राष्ट्रिय तथा अन्तर्राष्ट्रिय फोरमहरूमा गरेका प्रतिवद्धताहरू

१.९.२ योजना तयारी कार्याशाला गोष्ठी

आवधिक योजना तर्जुमाको पहिलो चरणमा गाउँ कार्यपालिकाको आयोजनामा कार्यपालिका पदाधिकारी, कर्मचारी र स्थानीय सरोकारवाला बीच आवधिक योजना बारेमा साझा धारणा, योजना तर्जुमा प्रक्रिया, कार्ययोजना तर्जुमा र स्वीकृत गर्न २०८० पौष २३ गते एक दिवसीय योजना तयारी कार्याशाला गोष्ठी आयोजना गरियो। गाउँ कार्यपालिकाका अध्यक्ष श्री थाम बहादुर राईज्यू को अध्यक्षतामा संचालन भएको कार्यशालामा उपाध्यक्ष, वडा अध्यक्ष समेत कार्यपालिकाका सदस्य, गाउँ कार्यपालिकाका शाखा प्रमुख, वडा सचिव तथा सरोकारवाला समेत २१ जनाको सहभागिता रहेको थियो । कार्यशालामा आवधिक योजनाको अवधारणा, तर्जुमा विधि तथा प्रक्रिया, आधाररेखा सूचना, योजना तर्जुमाको कार्ययोजनाबारे प्रस्तुति, जानकारी, छलफल गरी कार्ययोजना स्वीकृत गरिएको थियो । योजना तयारी कार्यशाला गोष्ठीमा सहभागी सदस्यहरूको सूची अनुसुची १ मा दिइएको छ।

१.९.३ अद्यावधिक स्थिति विश्लेषण

स्थानीय तहको आवधिक योजना तर्जुमा गर्दा स्थानीय तहको वर्तमान आर्थिक, सामाजिक, भौतिक पूर्वाधार, वातावरणीय र शासकीय सूचकहरूको अवस्था के कस्तो रहेको छ त्यो स्पष्ट जानकारी हुने गरी तथ्याङ्क तथा विवरणहरू संकलन गरिएको थियो। तसर्थ, स्थानीय तहको जनसंख्या, गरिबी, बेरोजगारी/रोजगारी, आय, सेवा सुविधाहरूको उपलब्धता, खानेपानी तथा सरसफाइ सुविधाको उपलब्धता, सडक, यातायात आदि विषयका तथ्याङ्क संकलन र विश्लेषण गरी स्थानीय तहको अद्यावधिक स्थिति तयार गरिएको थियो ।

वर्तमान स्थिति विश्लेषण गर्दा संघीय, प्रादेशिक र स्थानीय तहका आवधिक योजना बीच राष्ट्रिय सरोकारका विषयहरू सम्बोधन गर्न सकिने सम्भावनाको विश्लेषण गरिएको थियो। योजना तर्जुमा तथा कार्यान्वयनको मूलआधार भनेको जमिन हो। तसर्थ जमिनमा भू-धरातलीय स्वरूप, भू-उपयोग र भूस्वरूपमा परिवर्तनको अवस्था, जोखिम तथा संवेदनशील भू-क्षेत्रहरू, आर्थिक तथा सामाजिक र संरचनाको अवस्थिति, पूर्वाधार संरचनाको अवस्थिति, बस्ती विकास, प्राकृतिक श्रोत साधनको उपलब्धता र उपयोगको अवस्था, जोखिमयुक्त पूर्वाधार र बस्तीहरू लगायतका विषयहरूको विद्यमान अवस्थालाई नक्सामा चित्रण गरिएको थियो । यसरी जमिनको अवस्था नक्सामा चित्रण गर्ने कार्यको नतिजा नै **आधार नक्सा** हो । यही आधार नक्साको आधारमा गाउँपालिकाको अवस्था पहिचान गरी कुन भौगोलिक तथा विषयगत क्षेत्रमा के कति परिमाणमा आयोजना तथा कार्यक्रमहरू तर्जुमा तथा कार्यान्वयन गर्ने भन्ने कुराको यकिन गरिएको थियो । यस्तो नक्सा बनाउँदा बहुप्रकोप जोखिम विश्लेषण समेत गरिएको थियो ।

१.९.४ तथ्याङ्क सङ्कलन, प्रशोधन र विश्लेषण

योजनाको लागि चाहिने विभिन्न विषयगत क्षेत्रहरूको तथ्याङ्क प्राथमिक तथा द्वितीय श्रोतबाट सङ्कलन गरिएको थियो । प्राथमिक श्रोतबाट तथ्याङ्क सङ्कलनका लागि सहभागितामूलक छलफल, नक्साङ्कन तथा जानकार व्यक्ति अन्तर्वार्ता आदि विधिको उपयोग गरिएको थियो। द्वितीय श्रोतबाट तथ्याङ्क सङ्कलनका लागि संस्थागत सर्भेक्षण तथा दस्तावेज अध्ययन जस्ता विधिको अवलम्बन गरिएको थियो । तथ्याङ्क सङ्कलनका लागि प्रत्येक वडामा वडाभेला गरी स्थानीय जनप्रतिनिधि तथा स्थानिय जनताको व्यापक सहभागितामा वडाभित्र आवश्यक योजनाहरूसंग सम्बन्धित तथ्याङ्क संकलन गरिएको थियो। तथ्याङ्क सङ्कलन गर्दा विपद्बाट हुन सक्ने क्षति, जलवायु परिवर्तनको असर, ऐतिहासिक तथ्य तथा विवरण र क्षमता लगायत विपद् तथा जलवायु जोखिमसँग सम्बन्धित विषयहरू समेत समावेश गरिएको थियो। तथ्याङ्क सङ्कलन सम्बन्धी औजारमा लैङ्गिक तथा सामाजिक रूपले खण्डीकृत तथ्याङ्क उपलब्ध हुने सूचक समावेश गरिएको थियो । गुणात्मक तथ्याङ्कलाई विवरणात्मक तथा तार्किक रूपमा र परिमाणात्मक तथ्याङ्कलाई गणितीय तथा तथ्याङ्कशास्त्रीय विधिको उपयोग गरी विश्लेषण सहित प्रस्तुत गरिएको छ। तथ्याङ्क संकलनका लागि प्रयोग गरिएको चेक लिष्टहरू अनुसूची २, ३ र ४ मा दिइएको छ।

१.९.५ समस्या विश्लेषण

वित्तीय स्रोतको विश्लेषण पछि स्थानीय तहलाई योजना अवधिभरमा परिचालन हुनसक्ने स्रोत परिमाण बारे नजिकको अनुमान प्राप्त भएको थियो। यसरी प्राप्त भएको संभाब्य स्रोतको आधारमा विकासका महत्वपूर्ण क्षेत्रहरूमा प्राथमिकताका साथ लगानी केन्द्रित गर्नका लागि प्रत्येक क्षेत्रका चुनौती/समस्याका कारण र अवसरहरूको पहिचान गरी क्षेत्रगत लक्ष्य तथा उद्देश्य निर्धारण गरिएको थियो। क्षेत्रगत लक्ष्य तथा उद्देश्यका आधारमा नीति र कार्यक्रम तय हुने हुँदा समस्या विश्लेषण गर्दा विशेष ध्यान पुऱ्याइएको थियो। यस्तो विश्लेषणका लागि सहभागितामूलक पद्धतिमा आधारित समस्या विश्लेषणका औजारहरूको प्रयोग गरिएको थियो।

१.९.६ सोंच, लक्ष्य, उद्देश्य र रणनीति निर्धारण कार्यशाला गोष्ठी

गाउँपालिकाको आयोजनामा तथा प्राविधिक टोलीको सहजीकरणमा आवधिक योजना तर्जुमाका लागि २०८०/११/१४ र १५ मा दुई दिने विस्तृत कार्यशाला गोष्ठीको आयोजना गरिएको थियो। उक्त कार्यशाला गोष्ठीमा गाउँ विकासको दीर्घकालीन सोँच (Vision) मा आधारित भई आवधिक योजनाको नतिजा तालिका (Results Framework), लक्ष्य (Goal), ध्येय (Mission), उद्देश्य (Objectives) तथा रणनीति (Strategies) हरूको निर्धारण, विषय क्षेत्रगत सवल पक्ष, दुर्वल पक्ष, अवसर र चुनौतिका बारेमा व्यापक छलफल गरिएको थियो । त्यस्तै योजनाले अवलम्बन गर्नुपर्ने विषय क्षेत्रगत रणनीति (Sectoral Strategies) तय गर्ने कार्य पनि सम्पन्न गरिएको थियो। गोष्ठीमा गाउँ कार्यपालिकाका पदाधिकारी, विषयगत योजना समितिका पदाधिकारी, विषयगत शाखा र सेवा केन्द्र तथा इकाइका प्रमुख तथा सम्बन्धित कर्मचारी र पत्रकारको उपस्थिति रहेको

थियो । कार्यशालामा आवधिक योजनाको अवधिमा गाउँपालिकाको आन्तरिक स्रोत, राजस्व बाँडफाँडबाट प्राप्त राजस्व, संघ तथा प्रदेश सरकारबाट प्राप्त हुने अनुदान समेत अन्य विभिन्न स्रोतबाट प्राप्त विगतको स्रोतको आधारमा आगामी ५ वर्षभित्र उपलब्ध हुन सक्ने श्रोत समेत अनुमान तथा प्रक्षेपण गरिएको थियो । यस कार्यशाला गोष्ठीमा सहभागी सदस्यहरूको सूची अनुसूची ५ मा दिइएको छ ।

१.९.७ सम्भाव्य स्रोतको पहिचान र प्रक्षेपण

योजना तर्जुमा प्रक्रियामा वित्तीय स्रोतको सुनिश्चितता सबैभन्दा महत्वपूर्ण पक्ष हो । वित्तीय स्रोतको सुनिश्चितता नभई तर्जुमा गरिएको योजनाको कार्यान्वयन प्रभावकारी हुन र सोबाट अपेक्षित उपलब्धि हासिल हुन सक्दैन । तसर्थ योजना तर्जुमा गर्दा वित्तीय स्रोत साधनको यथार्थपरक विश्लेषण हुनुपर्दछ । आवधिक योजना अवधिमा उपलब्ध हुनसक्ने सम्भाव्य स्रोतको आकलन तथा विश्लेषण गर्दा आन्तरिक र बाह्य श्रोतबाट प्राप्त हुनसक्ने आयका अतिरिक्त निजी, गैरसरकारी, सहकारी र समुदाय लगायत सबै सरोकारवालाबाट लगानी हुनसक्ने स्रोतहरू समेतको आकलन गरी योजनामा उपलब्ध हुनसक्ने कुल स्रोतको प्रक्षेपण गरिएको थियो । स्थानीय तहलाई उपलब्ध हुने स्रोत साधनको बारेमा नेपालको संविधान र अन्तर सरकारी वित्त व्यवस्थापन ऐन २०७४ ले स्पष्ट व्यवस्था गरेको छ ।

स्थानीय तहको वित्तीय अधिकार र उपलब्ध हुने स्रोतको बारेमा नेपालको संविधान, स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐन तथा अन्तर सरकार वित्त व्यवस्थापन ऐनले स्पष्ट गरेको छ । योजना अवधिको लागि उपलब्ध हुन सक्ने वित्तीय स्रोत साधनको विश्लेषण गर्दा संविधानतः स्थानीय तहको राजस्व अधिकारका क्षेत्रबाट परिचालन हुने आन्तरिक आय, राजस्व बाँडफाँडबाट प्राप्त हुने रकम, अन्तर सरकारी वित्तीय हस्तान्तरण, आन्तरिक ऋण, जनसहभागिता र अन्य स्रोतहरूबाट प्राप्त हुन सक्ने स्रोतको अनुमान तथा प्रक्षेपण गरिएको थियो ।

१.९.८ मस्यौदा दस्तावेज तयारी तथा प्रस्तुतीकरण

वडा भेला, कार्यशाला गोष्ठी, वस्तुस्थिति विवरण र अन्य स्रोतबाट प्राप्त तथ्याङ्क,बाट प्राप्त निष्कर्षलाई तर्कबद्ध रूपमा लिपिबद्ध गरी आवधिक योजना दस्तावेजको मस्यौदा तयार गरिएको छ । आवधिक योजना दस्तावेज तयार गर्दा सन्दर्भ सामग्रीको रूपमा राष्ट्रिय तथा प्रदेश आवधिक योजना, अन्य गाउँ/नगरपालिकाको योजनालाई सन्दर्भ सामग्रीको रुपमा उपयोग गरिएको थियो । योजनाविद्, विषय विज्ञ तथा सरोकारवालाको समेत सुझाव लिई योजनाको मस्यौदा दस्तावेज तयार गरिएको छ । सहभागितामूलक कार्यशाला, विषय विज्ञको सुझाब र परामर्शका आधारमा तयार योजनाको मस्यौदा दस्तावेजलाई गाउँपालिकाका पदाधिकारी, कर्मचारी र सरोकारवाला माझ कार्यशालाको आयोजना गरी प्रस्तुति, छलफल तथा सुझाव प्राप्त गरिएको थियो ।

१.९.९ एकीकृत योजना दस्तावेज तयारी, स्वीकृति र प्रकाशन

मस्यौदा दस्तावेज माथि उठेको प्रश्न तथा प्राप्त सुझावहरूलाई सम्बोधन गरी अन्तिम दस्तावेजको तयारी गरिएको छ। कार्यशाला तथा सरोकारवालाबाट प्राप्त सुझाब तथा पृष्ठ पोषणलाई समावेश गरी गाउँपालिकाको आवधिक योजनाको दस्तावेजलाई अन्तिम रूप प्रदान गरिएको छ र स्वीकृतिका लागि गाउँ कार्यपालिकामा पेश गरिएको छ।

१.१० सीमा

यस आवधिक योजना तर्जुमाका सीमाहरू निम्न बमोजिम रहेका छन् :

- आवधिक योजना तर्जुमा क्रममा गरिने वस्तुस्थिति विश्लेषणको लागि आवश्यक आधार तथ्याङ्क तथा सूचनाको मुख्य श्रोतको रूपमा गाउँपालिकाको वस्तुस्थिति विवरणलाई लिइएको छ। वस्तुस्थिति विवरणबाट उपलब्ध तथ्याङ्कलाई वडाहरूमा भएको सर्वेक्षणबाट सत्यतथ्य जाँच गरी प्राप्त तथ्याङ्कलाई आधिकारिक बनाउने प्रयास गरिएको छ। वडागत रूपमा उपलब्ध बिषय क्षेत्रगत तथ्याङ्क तथा सूचनामा कुनै दुबिधा उत्पन्न भएको अवस्थामा कार्यशालाको क्रममा नै सहभागितामूलक छलफलबाट सहमति बनाई सोही आधारमा विश्लेषण गरिएको छ। यसका साथै संघ, प्रदेशका प्रकाशन तथा दस्तावेज लगायत अन्य सूचना समेतलाई आधार बनाइएको छ।
- स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐन, २०७४ अनुसार गाउँपालिका क्षेत्रमा क्रियाशील गैरसरकारी संस्था, सामुदायिक संघ-संस्था र निजी क्षेत्रका कार्यक्रमहरू गाउँसभाबाट पारित गरी कार्यान्वयन गर्नु पर्ने व्यवस्था भएतापनि यो अभ्यास पूर्ण रूपमा कार्यान्वयनमा आइसकेको अवस्था नहुँदा गैर सरकारी तथा अन्य क्षेत्रबाट हुने क्रियाकलाप तथा लगानी समावेश गरिएको छैन।

परिच्छेद २: रामप्रसादराई गाउँपालिकाको विकासको विद्यमान स्थिति र उपलब्धिको समीक्षा

२.१ गाउँपालिकाको परिचय

भौगोलिक अवस्थिति, सिमाना र क्षेत्रफल

रामप्रसादराई गाउँपालिका समुद्री सतहबाट करिब ३१९ मिटरदेखि २५०६ मिटरसम्मको उचाइमा रहेको छ । यस गाउँपालिकाको केन्द्र तथा गाउँ कार्यपालिकाको कार्यालय बैकुण्ठे (चिलाउनेटार) मा रहेको छ। यो गाउँपालिकाको केन्द्र भोजपुर जिल्ला सदरमुकाम देखि करिब २९.६० कि.मि. को दुरीमा रहेको छ। यस गाउँपालिकाको पूर्वमा हतुवागढी र पौवादुङमा गाउँपालिका, पश्चिममा खोटाङ जिल्ला र टेम्केमैयुङ गाउँपालिका, उत्तरमा भोजपुर नगरपालिका र दक्षिणमा आमचोक र हतुवागढी गाउँपालिका पर्दछन् । यस गाउँपालिका १५८.८३ वर्ग कि.मी. क्षेत्रफलमा फैलिएको छ।

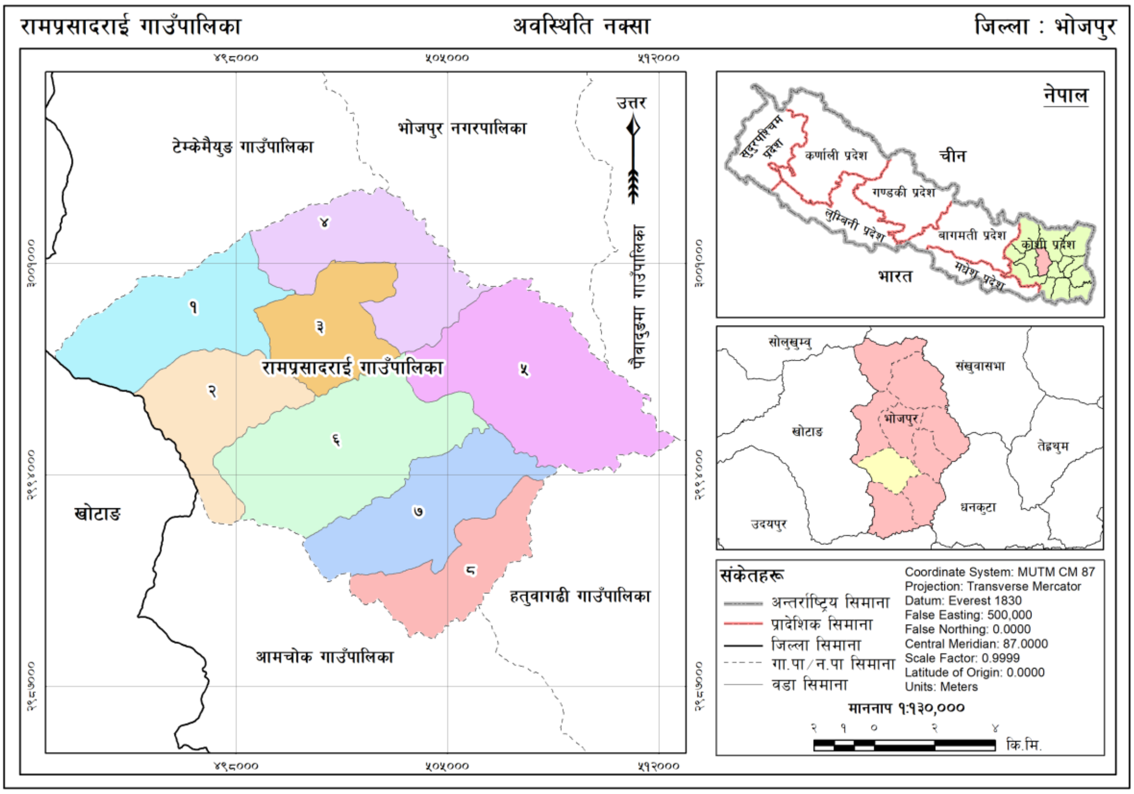

चित्र २.१: भौगोलिक अवस्थिति नक्सा

गाउँपालिकाको नामकरण तथा राजनीतिक र प्रशासनिक संरचना

भोजपुर जिल्लाको दक्षिण पश्चिम भूभागमा अवस्थित यस गाउँपालिकाको नामाकरण वि.सं. २००७ सालको प्रजातान्त्रिक योद्धा रामप्रसादराईको नामबाट गरिएको छ । रामप्रसादराई गाउँपालिका कोशी प्रदेश अन्तर्गत भोजपुर जिल्लामा अवस्थित छ । साविकका ७ गाविसहरू (ओखे, धोदलेखानी, भुल्के, दलगाउँ, मानेभन्ज्याङ्ग, वैकुण्ठे र बासिखोरा) समावेश गरी पुनर्संरचना गरिएको हो । संघीय तथा स्थानीय तहहरूको पुनर्संरचना पश्चात् निर्माण भएको यस गाउँपालिका अन्तर्गतका साविकका गा.वि.स.हरू, हालका वडाहरू र गाउँपालिकाको क्षेत्रफललाई तलको तालिकामा देखाइएको छ ।

तालिका २.१: गाउँपालिकाको वडा, साबिकका गा.वि.स र कुल क्षेत्रफल

गाउँपालिकाको नाम	समावेश भएका साविकका गाविसहरु	केन्द्र	क्षेत्रफल (वर्ग कि.मी.)	हालको वडा नं.	समावेश भएका साविकका गाविस वा नपा र वडाहरु	
रामप्रसादराई गाउँपालिका	ओखे धोदलेखानी भुल्के दलगाउँ मानेभन्ज्याङ्ग वैकुण्ठे र बासिखोरा गा.वि.स.	साविक बैकुण्ठे गा.वि.स.को कार्यालय	१५८.८३	१	ओखे	१-९
				२	धोदलेखानी	१-९
				३	भुल्के	१-९
				४	दलगाउँ	१-९
				५	मानेभन्ज्याङ्ग	१-९
				६	वैकुण्ठे	१-९
				७	बासिखोरा	१-३, ५, ८
				८	बासिखोरा	४, ६,७,९

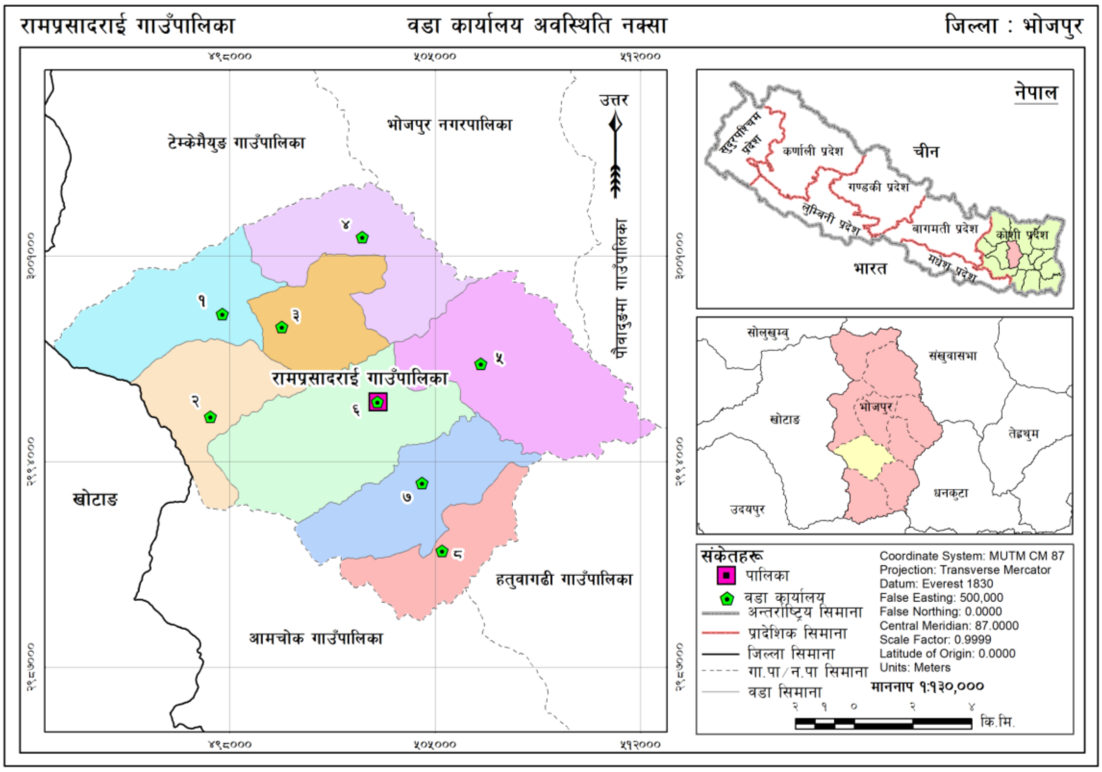

चित्र २.२: वडा कार्यालय अवस्थिति नक्सा

भू-उपयोग अवस्था

धरातलीय स्वरूपका हिसाबले पहाडी क्षेत्रको अधिकांश जमिनको बनोट भिरालो प्रकृतिको छ भने नदी तटीय क्षेत्र लगायतका अन्य क्षेत्रमा समथर जमिन रहेको छ। पहाडी श्रृङ्खलाले बनेको यस गाउँपालिकामा कडा खालको चट्टानी भूभाग, भिरपाखा तथा वसोवास योग्य क्षेत्र सहितको विविधतायुक्त धरातलीय अवस्थिति रहेको छ । मानवीय अस्तित्व भित्रका समग्र मानवीय गतिविधिहरू उसले उपयोग गर्ने जमिन तथा जमिनमा उपलब्ध श्रोतहरूमा पूर्णत: निर्भर गर्दछ। उपलब्ध खेतीयोग्य जमिनको वैज्ञानिक र व्यावसायिक ढङ्गले पूर्ण सदुपयोग नहुँदा एकातर्फ जमिन बाँझो हुँदै जाने त अर्कोतर्फ कृषि उत्पादनमा कमी आई आयात गर्नुपर्ने अवस्था श्रृजना भैरहेको छ। यस गाउँपालिकाको कूल १५८०७.३४ हेक्टर जमिन मध्ये ६६.०८ प्रतिशत जमिन खेतीयोग्य रहेको छ भने ३१.३० प्रतिशत क्षेत्र वनले ढाकेको छ। रामप्रसादराई गाउँपालिकाको भू-उपयोग क्षेत्र सम्बन्धी विवरण तालिकामा प्रस्तुत गरिएको छ।

तालिका २.२: भू-उपयोग क्षेत्र सम्बन्धी विवरण

क.सं.	भू-उपयोग क्षेत्र	क्षेत्रफल हेक्टर	प्रतिशत
१	कृषि	१०४४५.०५	६६.०८
२	वन	४९४७.४१	३१.३०
३	नदी,खोला,ताल तथा पोखरी	१५८.२९	१.००
४	सार्वजनिक उपयोग	१४०.९२	०.८९
५	आवासीय	१०४.२१	०.६६
६	औद्योगिक	०.१२	०.००
७	व्यावसायिक	३.४५	०.०२
८	सांस्कृतिक तथा पुरातात्विक महत्व	०.९६	०.०१
९	अन्य	६.९३	०.०४
	जम्मा क्षेत्रफल	**१५८०७.३४**	**१००.००**

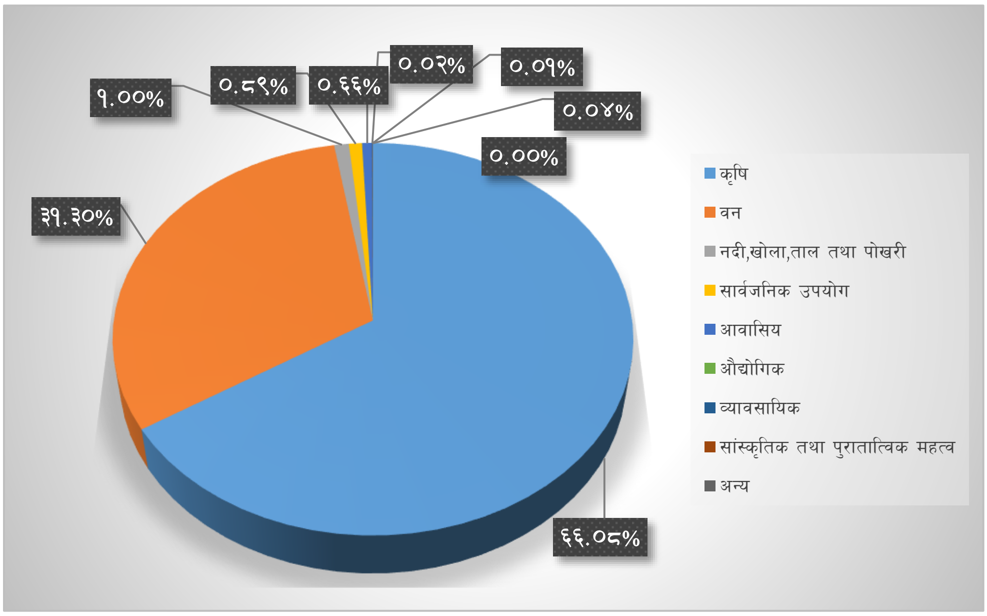

चित्र २.३: भू-उपयोग क्षेत्र विवरण

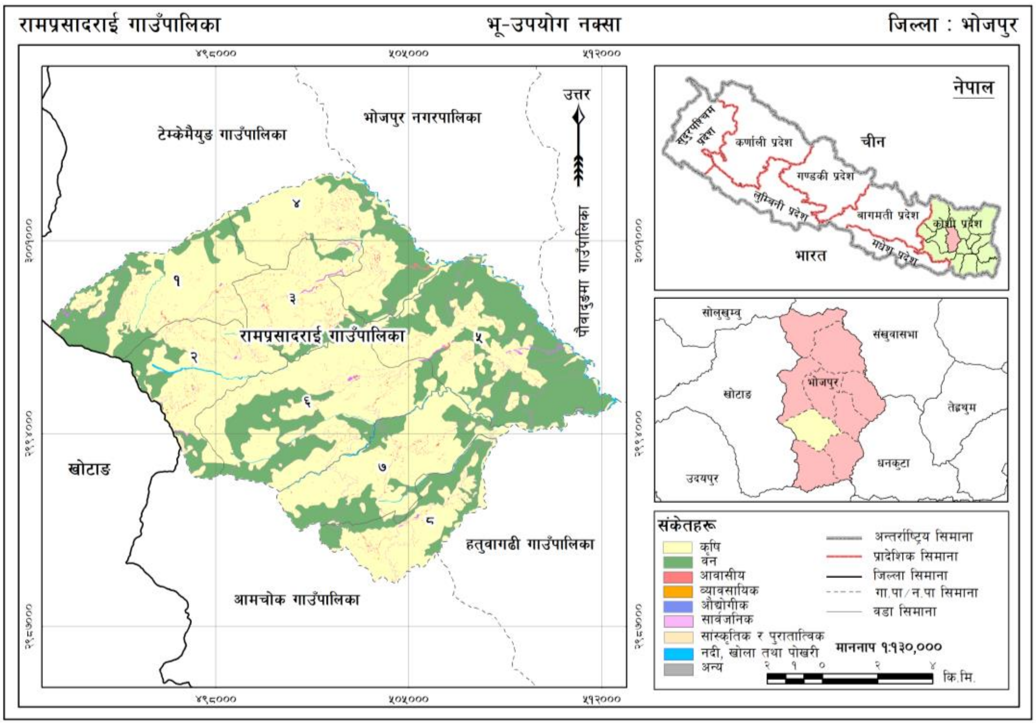

चित्र २.४: भू-उपयोग नक्सा

रामप्रसादराई गाउँपालिका उचाइको अवस्था:

यस गाउँपालिकाको कुल क्षेत्रफलमध्ये सबै भन्दा बढी भूभाग १०००-२००० मिटरको उचाईमा फैलिएको छ ।

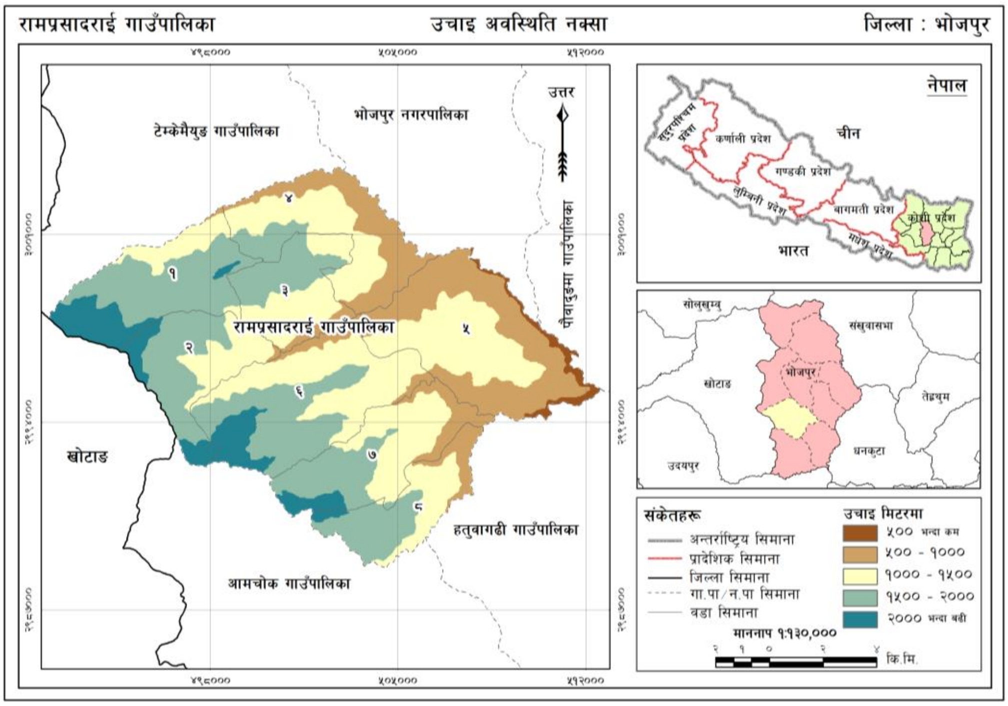

चित्र २.५: उचाइ अवस्थिति नक्सा

जमिनको भिरालोपन

यस गाउँपालिकाको धरातलीय भिरालोपनको अवस्थालाई तलको नक्सामा देखाइएको छ ।

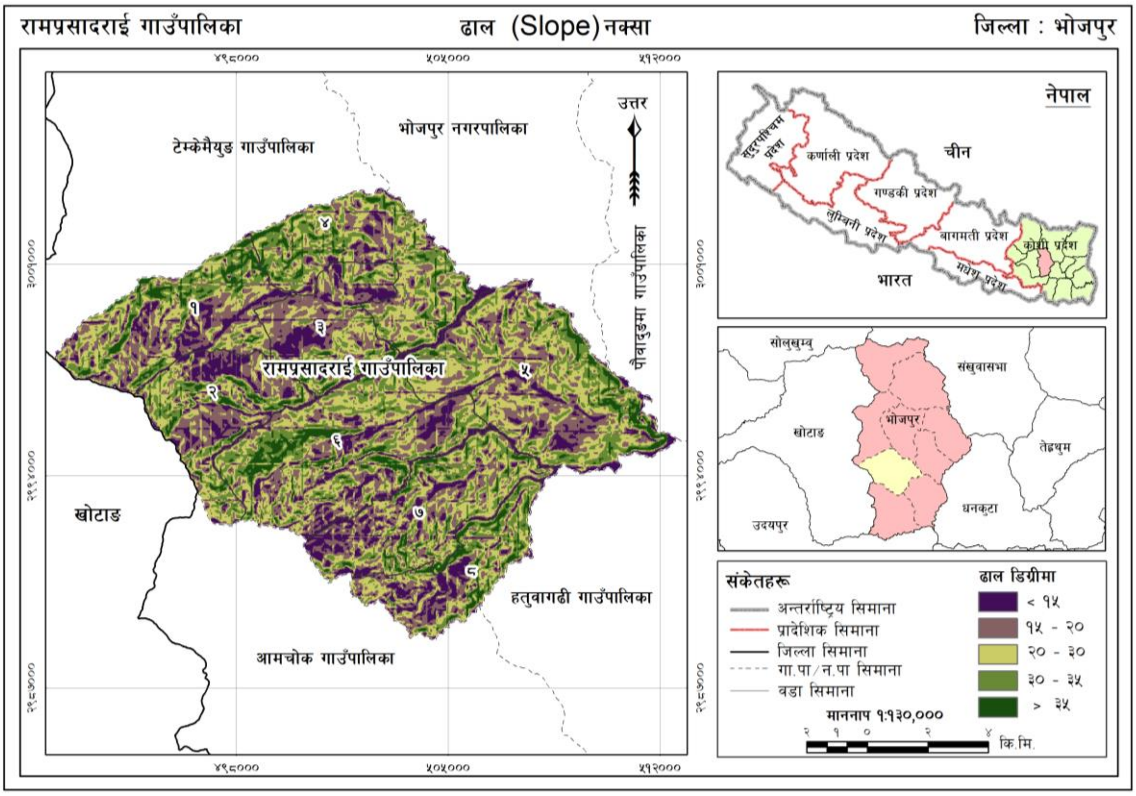

चित्र २.६: ढाल नक्सा

नदी नाला

यस पालिकाको प्रमुख खोलाहरूमा बेरे खोला, पिखुवा खोला, कावा खोला, चुकुवा खोला आदि पर्दछन् ।

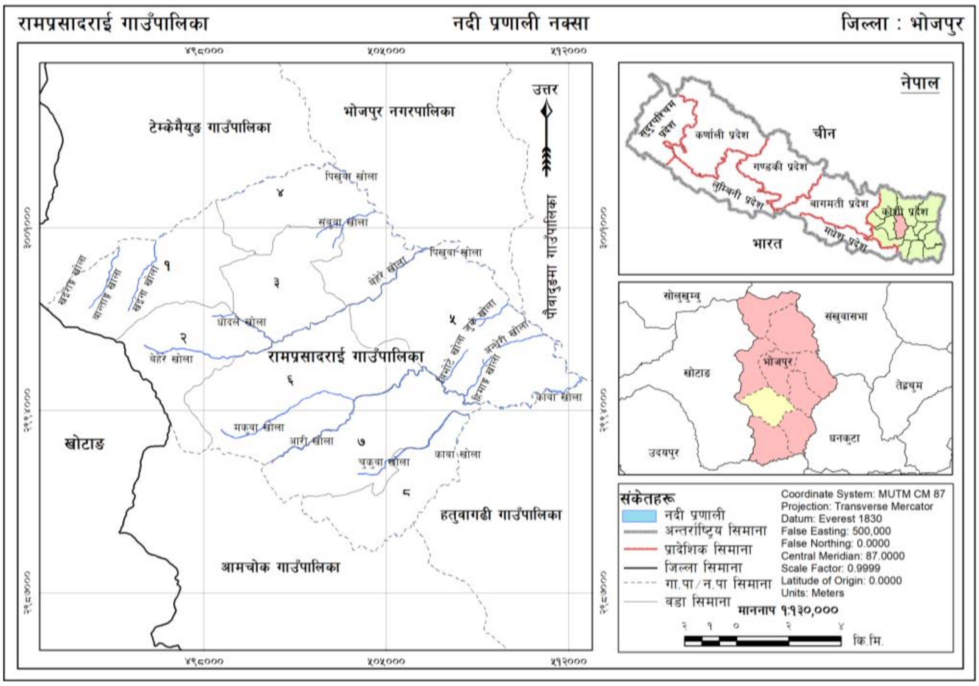

चित्र २.७: नदी प्रणाली नक्सा

२.२ गाउँपालिकाको जनसाङ्ख्यिक अवस्था

घरमुलीको लैङ्गिक अवस्था

यस गाउँपालिकामा रहेका जम्मा ३६२९ घरपरिवारहरु मध्ये २६२१ (७२.२२ प्रतिशत) घरपरिवारमा पुरुष घरमुली रहेका छन् भने १००८ (२७.७८ प्रतिशत) घरपरिवारमा महिला घरमुली रहेको देखिन्छ । वडा अनुसार घरमुलीको लैङ्गिक अवस्थालाई तालिकामा प्रस्तुत गरिएको छ । वडा नं. ४ मा सबै भन्दा वढी ४५.१९ प्रतिशत महिला घरमुली रहेका छन् भने सबै भन्दा कम वडा नं. ८ मा १९.२७ प्रतिशत घरपरिवार मा मात्रै महिला घरमुली रहेका छन् ।

तालिका २.३: वडा अनुसार घरमूलीको लैङ्गिक विवरण

वडा नं.	पुरुष घरमुली		महिला घरमुली		जम्मा घर परिवार संख्या	प्रतिशत
	संख्या	प्रतिशत	संख्या	प्रतिशत		
१	४२७	७६.२५	१३३	२३.७५	५६०	१५.४३
२	२४९	७०.१४	१०६	२९.८६	३५५	९.७८
३	३०५	६८.०८	१४३	३१.९२	४४८	१२.३४
४	२८५	५४.८१	२३५	४५.१९	५२०	१४.३३
५	३३२	७९.८१	८४	२०.१९	४१६	११.४६
६	४०४	७९.३७	१०५	२०.६३	५०९	१४.०३
७	३३०	७१.२७	१३३	२८.७३	४६३	१२.७६
८	२८९	८०.७३	६९	१९.२७	३५८	९.८६
जम्मा	**२६२१**	**७२.२२**	**१००८**	**२७.७८**	**३६२९**	**१००.००**

स्रोतः गाउँपालिकाको पारिवारिक तथ्याङ्क सर्भेक्षण, २०८०

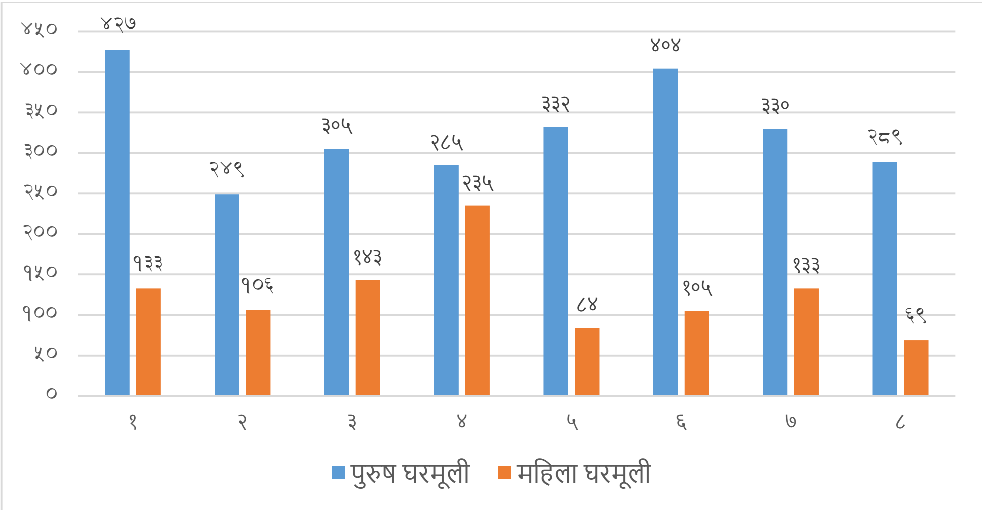

चित्र २.८: लैङ्गिक बनावट अनुसार घरमूली संख्या

वडा अनुसार जनसङ्ख्या विवरणको अवस्था

कनै पनि स्थानमा उपलब्ध आर्थिक, भौतिक तथा प्राकृतिक स्रोत साधनहरुको उपयोग मानव जनसंख्याविना संभव नहुने भएकोले जनसंख्या, विकासको प्रमुख साधन र साध्य दुवैको रुपमा रहेको हुन्छ । तसर्थ विकास योजना तर्जुमा गर्दा यसको विविध पक्षहरूको अध्ययन र विश्लेषण हुनु आवश्यक हुन्छ । यस रामप्रसादराई गाउँपालिकाले वि.स. २०८० मा गरेको पारिवारिक सर्वेक्षणको तथ्याङ्क अनुसार यस गाउँपालिकामा ९६६६ पुरुष, ९०४३ महिला तथा १ जना तेस्रो लिङ्गी गरी जम्मा १८७१० जनसंख्या रहेको पाइन्छ। कुल जनसंख्या मध्ये ५१.६६ प्रतिशत पुरुष जनसंख्या रहेको छ भने ४८.३३ प्रतिशत महिला रहेका छन् ।वडा अनुसार जनसंख्या विवरणलाई तलको तालिका र नक्सामा प्रस्तुत गरिएको छ। वडा नं १ मा सबै भन्दा बढी १६.४० प्रतिशत जनसंख्या रहेको छ भने वडा नं.२ मा सवै भन्दा कम ९.७३ प्रतिशत रहेको देखिन्छ।

तालिका २.४: वडा अनुसार जनसंख्याको विवरण

वडा नं.	पुरुष जनसंख्या		महिला जनसंख्या		तेस्रो लिङ्गी जनसंख्या		वडाको कुल जनसंख्या	जम्मा प्रतिशत
	संख्या	प्रतिशत	संख्या	प्रतिशत	संख्या	प्रतिशत		
१	१५६२	५०.९१	१५०५	४९.०५	१	०.०३	३०६८	१६.४०
२	९३७	५१.४६	८८४	४८.५४	०	-	१८२१	९.७३
३	१२२२	५१.५८	११४७	४८.४२	०	-	२३६९	१२.६६
४	१२०६	५१.८५	११२०	४८.१५	०	-	२३२६	१२.४३
५	११०५	५२.०५	१०१८	४७.९५	०	-	२१२३	११.३५
६	१३१२	५०.८९	१२६६	४९.११	०	-	२५७८	१३.७६
७	१२९८	५३.१५	११४४	४६.८५	०	-	२४४२	१३.०५
८	१०२४	५१.६४	९५९	४८.३६	०	-	१९८३	१०.६०
जम्मा	९६६६	५१.६६	९०४३	४८.३३	१	०.०१	१८७१०	१००.००

स्रोत: गाउँपालिकाको पारिवारिक तथ्याङ्क सर्भेक्षण, २०८०

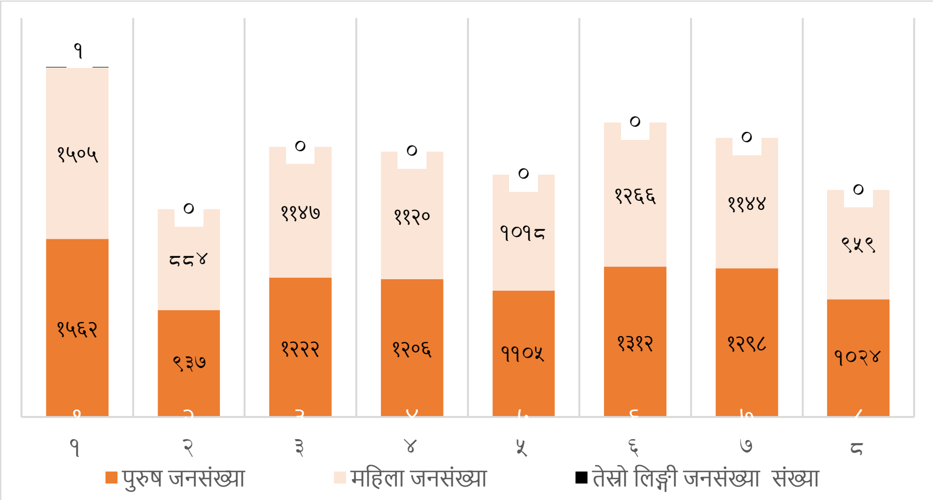

चित्र २.९: वडा अनुसार जनसंख्याको विवरण

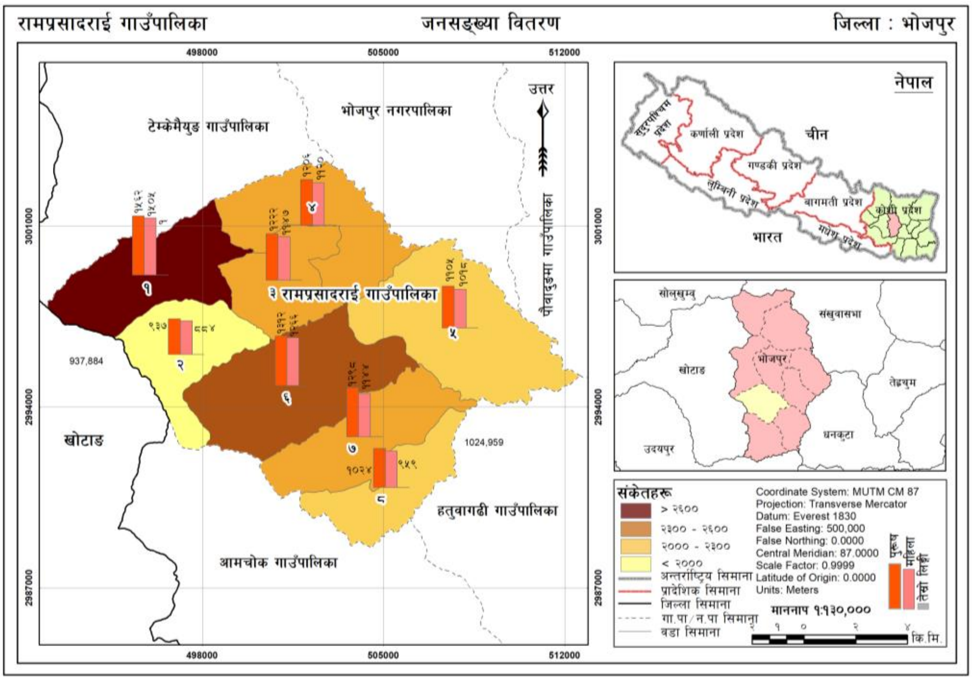

चित्र २.१०: वडा अनुसार जनसंख्या वितरण

उमेर समूह अनुसार जनसंख्याको बनावट

यस गाउँपालिकामा रहेका जम्मा १८७१० जनसंख्यालाई आर्थिक रुपले सकृय र आश्रित गरी उमेर समूह अनुसारको वडागत जनसाङ्ख्यिक बनावटलाई तालिकामा देखाइएको छ। १५ वर्ष भन्दा कम उमेर समूहमा २३.९९ प्रतिशत र ६० वर्ष र सो भन्दा वढी उमेर समूहमा ११.३८ प्रतिशत गरी जम्मा ३५.३७ प्रतिशत आश्रित जनसंख्या रहेको देखिन्छ भने आर्थिक रुपले सकृय (१५-५९ वर्ष) उमेर समूहमा ६४.६३ प्रतिशत जनसंख्या रहेको छ ।

तालिका २.५: उमेर समूहको आधारमा आर्थिक रुपले सक्रिय र आश्रित जनसंख्या बनावट

वडा नं.	०-१४ वर्ष	प्रतिशत	१५-५९ वर्ष	प्रतिशत	६० वर्षदेखि माथि	प्रतिशत	जम्मा जनसंख्या	जम्मा प्रतिशत
१	७७९	२५.३९	१९७७	६४.४४	३१२	१०.१७	३०६८	१६.४०
२	४५८	२५.१५	११४१	६२.६६	२२२	१२.१९	१८२१	९.७३
३	५६५	२३.८५	१५२९	६४.५४	२७५	११.६१	२३६९	१२.६६
४	५१२	२२.०१	१५४२	६६.२९	२७२	११.६९	२३२६	१२.४३
५	५४२	२५.५३	१३५४	६३.७८	२२७	१०.६९	२१२३	११.३५
६	५९८	२३.२	१७०२	६६.०२	२७८	१०.७८	२५७८	१३.७८
७	५५३	२२.६५	१६०५	६५.७२	२८४	११.६३	२४४२	१३.०५
८	४८२	२४.३१	१२४२	६२.६३	२५९	१३.०६	१९८३	१०.६०
जम्मा	४४८९	२३.९९	१२०९२	६४.६३	२१२९	११.३८	१८७१०	१००.००

स्रोत: गाउँपालिकाको पारिवारिक तथ्याङ्क सर्भेक्षण, २०८०

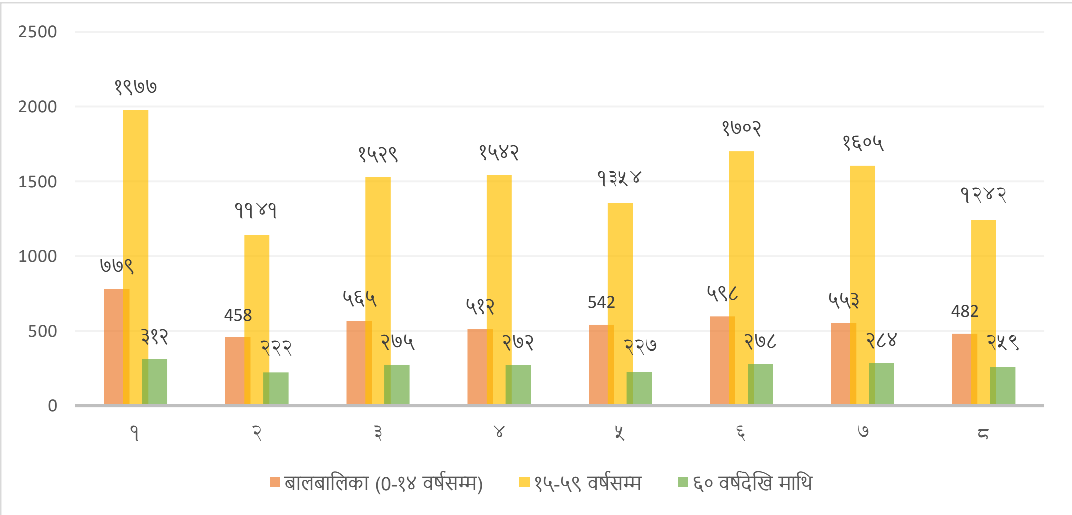

चित्र २.११: उमेर समूहको आधारमा आर्थिक रुपले सक्रिय र आश्रित जनसंख्या बनावट

धर्मका आधारमा जनसंख्या संरचना

नेपाल एक बहुजातीय वहुभाषिक, बहुधार्मिक तथा बहुसांस्कृतिक विशेषता भएको मुलुक हो। यस गाउँपालिकामा पनि विभिन्न समुदायका मानिसहरूको बसोवास रहेको हुनाले उनीहरूका आ-आफ्नै धार्मिक तथा मौलिक सांस्कृतिक परम्पराहरू रहेका छन्। यहाँ केही मात्रामा धार्मिक विविधता रहेको भएतापनि तथ्याङ्कले किराँत र हिन्दू धर्मावलम्बीहरूको प्रधानता रहेको देखिन्छ। पारिवारिक सर्वेक्षण, २०८० अनुसार गाउँपालिकामा सबैभन्दा बढी किराँत धर्म मान्नेहरूको संख्या ७९९८ (४२.७५%) रहेको छ। त्यसैगरी हिन्दू र बौद्ध धर्म मान्नेहरूको जनसंख्या क्रमश: ४०.९४ र १४.३९ प्रतिशत रहेको छ। धर्मको आधारमा गाउँपालिकाको जनसंख्याको बनावटलाई तालिकामा प्रस्तुत गरिएको छ।

तालिका २.६: धर्मको आधारमा जनसंख्याको बनावट

धर्म	संख्या	प्रतिशत
हिन्दू	७६६०	४०.९४
बौद्ध	२६९३	१४.३९
किराँत	७९९८	४२.७५
क्रिस्चियन	१६९	०.९०
अन्य	१९०	१.०२
जम्मा	१८७१०	१००.००

स्रोत: गाउँपालिकाको पारिवारिक तथ्याङ्क सर्भेक्षण, २०८०

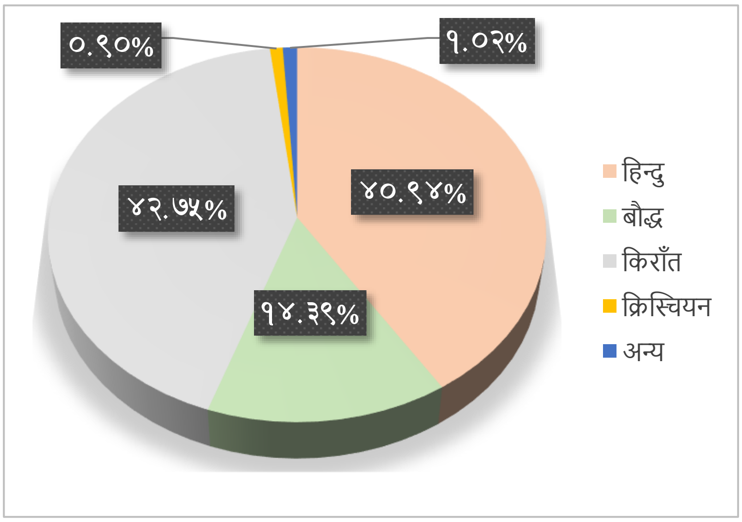

चित्र २.१२: धर्मको आधारमा जनसंख्याको बनावट

जातिगत आधारमा जनसङ्ख्या संरचना

जात/जातिको आधारमा यस गाउँपालिकामा रहेको जनसंख्या संरचनालाई विश्लेषण गर्दा आदिवासी/जनजातिहरूको बाहुल्यता रहेको देखिन्छ । आदिवासी/जनजातिहरू ७१.८५ प्रतिशत रहेका छन् । त्यसैगरी क्षेत्रीहरू १४.६६ प्रतिशत, दलितहरू ९.५५ प्रतिशत र ब्राह्मणहरू ३.२७ प्रतिशत रहेका छन् । जात/जातिको आधारमा गाउँपालिकाको जनसंख्यालाई तालिकामा प्रस्तुत गरिएको छ ।

तालिका २.७: जातको आधारमा जनसंख्याको विवरण

जात/जाति	संख्या	प्रतिशत
ब्राम्हण	६११	३.२७
क्षेत्री	२७४२	१४.६६
आदिवासी/जनजाति	१३४४४	७१.८५
दलित	१७८६	९.५५
अन्य	१२७	०.६८
जम्मा	१८७१०	१००.००

स्रोत: गाउँपालिकाको पारिवारिक तथ्याङ्क सर्भेक्षण, २०८०

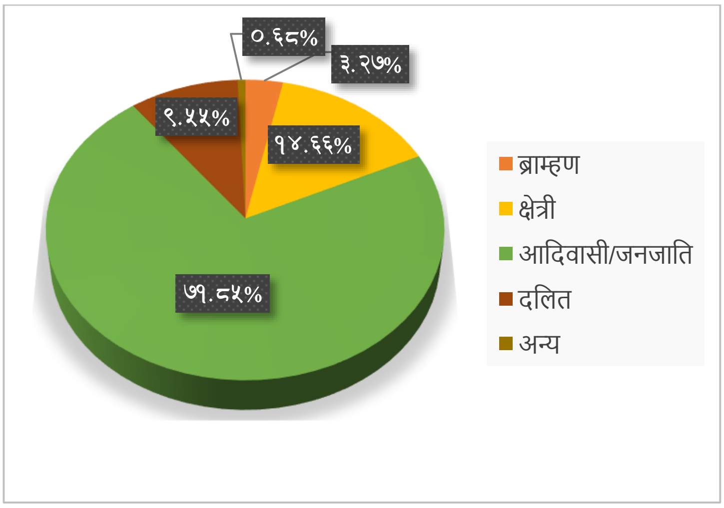

चित्र २.१३: जातको आधारमा जनसंख्याको विवरण

अपाङ्गता सम्बन्धी विवरण

यस गाउँपालिकाको कुल जनसंख्या मध्ये ३४१ (१.८२%) जनसंख्यामा विभिन्न किसिमको अपाङ्गता रहेको देखिन्छ । अपाङ्गता रहेका व्यक्तिहरूमध्ये ४१.९३ प्रतिशतको शारीरिक, १८.१८ प्रतिशतमा सुनाइ सम्बन्धी, १३.४९ प्रतिशतमा बहुअपाङ्गता रहेको छ भने १२.३२ प्रतिशत जनसंख्यामा बोलाइ सम्बन्धी अपाङ्गता रहेको छ । विभिन्न आठ प्रकारका अपाङ्गता अनुसारको वडागत जनसंख्यालाई तालिकामा प्रस्तुत गरिएको छ । अपाङ्गता भएका जम्मा ३४१ व्यक्तिहरू मध्ये वडा नं.४ मा सबैभन्दा बढी १८.१८ प्रतिशत रहेका छन भने वडा नं. २ मा सबभन्दा कम ७.०४ प्रतिशत व्यक्तिहरू रहेका छन् ।

तालिका २.८: गाउँपालिकाभित्र अपाङ्ता भएका व्यक्तिहरूको विवरण

वडा नं.	शारीरिक अपाङ्गता	बौद्धिक अपाङ्गता	दृष्टिविन	बोल्न नसक्ने	सुन्न नसक्ने	मनोसामाजिक अपाङ्गता	अटिजम	बहुअपाङ्गता	कुल अपाङ्गता	प्रतिशत
१	२९	२	२	४	६	३	०	६	५२	१५.२५
२	९	१	०	२	१	१	०	१०	२४	७.०४
३	११	१	०	७	०	०	१	०	२०	५.८७
४	२६	३	५	६	१२	२	०	८	६२	१८.१८
५	१२	२	४	८	१६	३	०	०	४५	१३.२०
६	३१	२	४	५	९	१	०	७	५९	१७.३०
७	१७	०	६	५	१४	०	१	९	५२	१५.२५
८	८	१	२	५	४	१	०	६	२७	७.९२
जम्मा	१४३	१२	२३	४२	६२	११	२	४६	३४१	१००.००
प्रतिशत	४१.९४	३.५२	६.७४	१२.३२	१८.१८	३.२३	०.५९	१३.४९		

स्रोत: गाउँपालिकाको पारिवारिक तथ्याङ्क सर्भेक्षण, २०८०

बसाइँसराइको अवस्था

रामप्रसादराई गाउँपालिकाको पारिवारिक सर्वेक्षण, २०८० को तथ्याङ्कको आधारमा बसाइँसाराइको अवस्थालाई अध्ययन गर्दा जम्मा १८७१० जनसंख्याको ७६.१७ प्रतिशत जनसंख्या गणना गरेकै स्थानमा वसोवास गरेको देखिन्छ भने १७.३५ प्रतिशत नेपाल भित्रै अन्यत्र र ६.४८ प्रतिशत जनसंख्या प्रवासीको रुपमा रहेका छन् । वडा अनुसार वसाइँसराइको अवस्थालाई तालिकामा प्रस्तुत गरिएको छ ।

तालिका २.९: बसोबास स्थानको आधारमा गाउँपालिकाको जनसंख्या

वडा नं.	गणना गरेकै ठाउँमा बस्ने		स्वदेशमा अन्यत्र बस्ने		विदेश गएको		जम्मा	प्रतिशत
	संख्या	प्रतिशत	संख्या	प्रतिशत	संख्या	प्रतिशत		
१	२३६७	७७.१५	४९०	१५.९७	२११	६.८८	३०६८	१५.४०
२	१४००	७६.८८	२९२	१६.०४	१२९	७.०८	१८२१	९.७३
३	१७२४	७२.७७	५०३	२१.२३	१४२	५.९९	२३६९	१२.६६
४	१८७१	८०.४४	३११	१३.३७	१४४	६.१९	२३२६	१२.४३
५	१७६७	८३.२३	२०९	९.८४	१४७	६.९२	२१२३	११.३५
६	१८६२	७२.२३	५७६	२२.३४	१४०	५.४३	२५७८	१३.७८
७	१८५७	७६.०४	४१३	१६.९१	१७२	७.०४	२४४२	१३.०५
८	१४०३	७०.७५	४५३	२२.८४	१२७	६.४	१९८३	१०.६०
जम्मा	**१४२५१**	**७६.१७**	**३२४७**	**१७.३५**	**१२१२**	**६.४८**	**१८७१०**	**१००.००**

स्रोत: गाउँपालिकाको पारिवारिक तथ्याङ्क सर्भेक्षण, २०८०

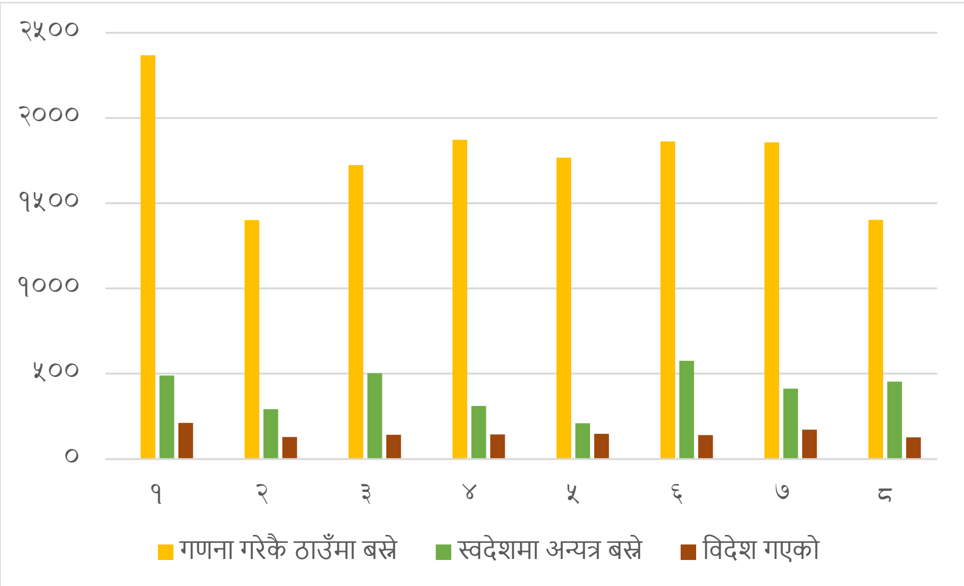

चित्र २.१४: बसोबास स्थानको आधारमा गाउँपालिकाको जनसंख्या

व्यक्तिगत घटना दर्ता सम्बन्धी विवरण

नेपालमा पञ्जीकरण प्रणाली अन्तर्गत जन्म, मृत्यु, विवाह, सम्बन्ध विच्छेद र बसाइँसराइ जस्ता जनसांख्यिक घटनाहरू दर्ता हुने गरेका छन् । यसले जनसंख्या सम्बन्धी तथ्याङ्क उपलब्ध गराउनुका साथै त्यस्ता घटनाहरूको कानुनी आधार समेत प्रदान गर्दछन् । यस गाँउपालिकामा गत वर्ष (२०७९) मा दर्ता भएका जनसांख्यिक घटनाहरूलाई वडा अनुसार तालिकामा प्रस्तुत गरिएको छ । वि.स. २०७९ सालमा ५७६ जन्म, २३१ विवाह, १८८ मृत्युका घटनाहरू दर्ता भएका देखिन्छन भने १९७ परिवारको बाह्य बसाइँसराइ हुँदा केवल ६ परिवार अन्यत्रबाट यस गाउँपालिकामा बसाइँसरी आएको देखिन्छ ।

तालिका २.१०: व्यक्तिगत घटना विवरण (गत वर्षको चैत्र मसान्तसम्म दर्ता भएका विवरण अनुसार)

वडा नं.	जन्म	मृत्यु	विवाह	सम्बन्ध विच्छेद	बसाइँसराइ	
					आएको	गएको
१	९४	२७	२८	४	०	२२
२	८४	८	२३	०	१	२४
३	७५	२७	३०	४	२	२८
४	६७	१८	३७	१	१	३३
५	८२	२१	३६	१	०	३४
६	५८	४३	३३	१	१	२८
७	८२	३२	२८	२	१	१८
८	३४	१२	१६	०	०	१०
जम्मा	५७६	१८८	२३१	१३	६	१९७

स्रोत: गाउँपालिकाको पारिवारिक तथ्याङ्क सर्भेक्षण, २०८०

२.३ आर्थिक विकास अवस्था

२.३.१ कृषि तथा खाद्य सुरक्षा

खेतीयोग्य जमिनको विवरण

गाउँपालिकाको वडा अनुसार खेतीयोग्य भूमिको विवरणलाई तालिकामा देखाइएको छ । कूल खेतीयोग्य भूमि ४४०१४ रोपनी मध्ये वडा नं. ३ मा सवैभन्दा बढी २४.९१ प्रतिशत रहेको छ भने वडा नं. ८ मा सबै भन्दा कम ६.८० प्रतिशत रहेको छ ।

तालिका २.११: गाउँपालिकामा खेतीयोग्य जमिनको विवरण

वडा नं.	खेतीयोग्य जमिनको क्षेत्रफल (रोपनी)	प्रतिशत
१	६९३८	१५.७६
२	४३७५.२५	९.९४
३	१०९६३	२४.९१
४	५५३९	१२.५८
५	४१३३	९.३९
६	५९३५	१३.४८
७	३१४१	७.१४
८	२९९१	६.८०
जम्मा	४४०१४	१००.००

स्रोत: गाउँपालिकाको पारिवारिक तथ्याङ्क सर्भेक्षण, २०८०

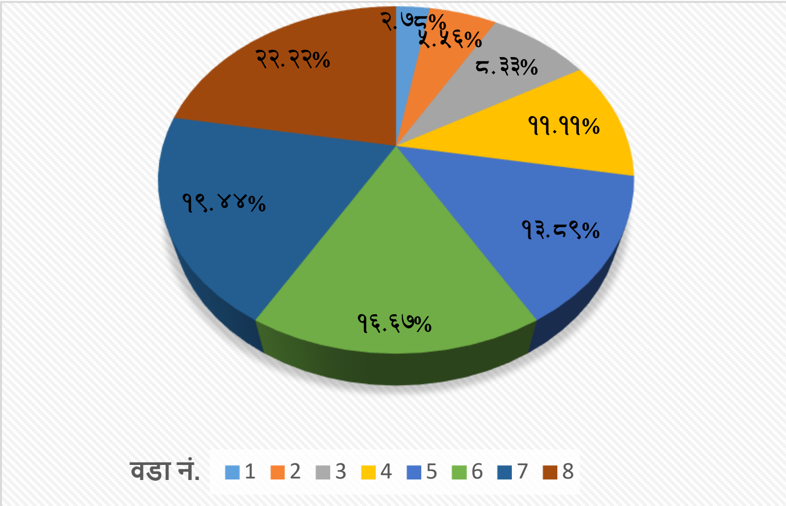

चित्र २.१५: गाउँपालिकामा खेतीयोग्य जमिनको विवरण

खाद्यान्न आत्मनिर्भरताको अवस्था

मानिसका आधारभूत आवश्यकता मध्ये खाद्यान्न एउटा महत्वपूर्ण आवश्यकता हो। घरपरिवारको खाद्यान्न आत्मनिर्भरताको अवस्थालाई वडा अनुसार तालिकामा प्रस्तुत गरिएको छ । यस गाउँपालिकामा रहेका जम्मा ३६२९ घरपरिवार मध्ये झण्डै एकतिहाइ (३४.२५%) घरपरिवारमा मात्रै आफ्नो उत्पादनले वर्षभरिलाई खानपुग्ने अवस्था छ भने करिब दुई तिहाइ (६५.७५%) घरपरिवारमा खाद्यान्न आयात गर्नुपर्ने अवस्था रहेको देखिन्छ । वडा अनुसार खाद्यान्न आत्मनिर्भरताको अवस्थालाई विश्लेषण गर्दा वडा नं. ७ को अवस्था सबैभन्दा कमजोर देखिन्छ। जहाँ जम्मा ४६३ घरपरिवार मध्ये केवल १०.१५ प्रतिशत घरपरिवारमा आफ्नो उत्पादनले वर्षभरिलाई खानपुग्ने अवस्था छ भने ८९.८५ प्रतिशतमा खाद्यान्न आयत गर्नुपर्ने देखिन्छ। त्यसैगरी वडा नं.२ मा खाद्यान्न आत्मनिर्भरताको अवस्था तुलनात्मक रूपमा राम्रो रहेको छ, यहाँ ५१.२७ प्रतिशत घरपरिवारलाई आफ्नो उत्पादनले वर्षभरि खानपुग्ने अवस्था रहेको देखिन्छ ।

तालिका २.१२: गाउँपालिकामा खाद्यान्न आत्मनिर्भरताको अवस्था

वडा नं.	वर्षभरि खान पुग्ने परिवार		वर्षभरि खान नपुग्ने परिवार		जम्मा संख्या	जम्मा प्रतिशत
	संख्या	प्रतिशत	संख्या	प्रतिशत		
१	२६४	४७.१४	२९६	५२.८६	५६०	१५.४३
२	१८२	५१.२७	१७३	४८.७३	३५५	९.७८
३	१२६	२८.१३	३२२	७१.८८	४४८	१२.३४
४	१५५	२९.८१	३६५	७०.१९	५२०	१४.३३
५	१४१	३३.८९	२७५	६६.११	४१६	११.४६
६	२११	४१.४५	२९८	५८.५५	५०९	१४.०३
७	४७	१०.१५	४१६	८९.८५	४६३	१२.७६
८	११७	३२.६८	२४१	६७.३२	३५८	९.८६
जम्मा	१२४३	३४.२५	२३८६	६५.७५	३६२९	१००.००

स्रोत: गाउँपालिकाको पारिवारिक तथ्याङ्क सर्भेक्षण, २०८०

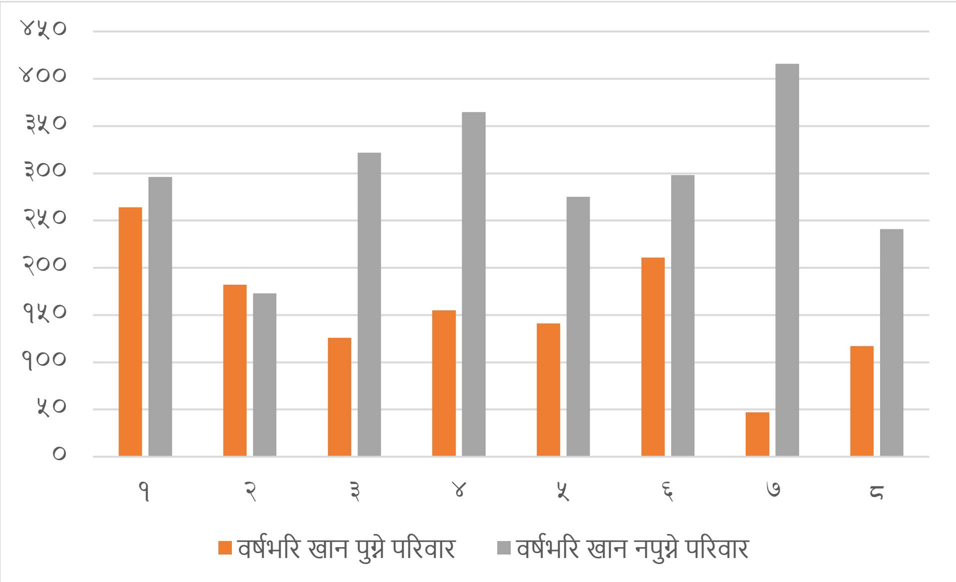

चित्र २.१६: गाउँपालिकामा खेतीयोग्य जमिनको विवरण

माछा तथा मौरी पालन

यस गाउँपालिकामा घरायसी प्रयोजन तथा व्यावसायिक रूपमा माछा तथा मौरी पालन गर्ने घरपरिवार र त्यसबाट वार्षिक रूपमा माछा तथा मह उत्पादनको वडागत अवस्थालाई तालिकामा उल्लेख गरिएको छ । यस गाउँपालिका भरिमा ६५ वटा माछा पोखरीबाट वार्षिक रूपमा १४६७ कि.ग्रा. माछा उत्पादन हुने गरेको छ भने १५१६ वटा मौरीको घारबाट वार्षिक रूपमा ३३८९ कि.ग्रा मह उत्पादन हुने देखिन्छ ।

तालिका २.१३: गाउँपालिकामा माछा तथा मौरीपालन विवरण

वडा नं.	माछा पोखरी संख्या	वार्षिक उत्पादन (के.जी)	मौरीघार संख्या	वार्षिक मह उत्पादन (के.जी.)
१	१३	९८	२३०	८३७
२	४	२१०	१६२	६२४
३	१८	३६५	२७९	३७३
४	५	५००	९४	१४९
५	२	५५	३७	१०३
६	१८	१३०	४५७	८०४
७	३	८४	१६४	३०६
८	२	२५	९३	१९३
जम्मा	**६५**	**१४६७**	**१५१६**	**३३८९**

स्रोत: गाउँपालिकाको पारिवारिक तथ्याङ्क सर्भेक्षण, २०८०

सिँचाइको स्रोत सम्बन्धी विवरण

यस गाउँपालिका क्षेत्रमा कुलो, पोखरी तथा लिफ्टिङ प्रविधि सिँचाइका प्रमुख स्रोतका रूपमा रहेका छन् । खेतीयोग्य भूमिमध्ये २६२२ हेक्टर क्षेत्रफलमा सिँचाइ सुविधा उपलब्ध भएको देखिन्छ, जसबाट १८६४ घरधुरी लाभान्वित भएका छन् । वडा अनुसार सिँचाइको श्रोत, सिञ्चित क्षेत्रफल र त्यसवाट लाभान्वित भएका घरधुरी सम्वन्धी विवरणलाई तालिकामा देखाइएको छ । अधिकांश वडाहरूमा कुलो सिँचाइको प्रमुख श्रोतको रूपमा रहेको छ । सबैभन्दा बढी वडा नं. १ को १४०० हेक्टर कृषि योग्य भूमि सिँचाइ सुविधा पुगेको अवस्था छ भने सवैभन्दा कम वडा नं. ४ मा १८ हेक्टर भूमिमा लिफ्टिङ् प्रविधि मार्फत सिँचाइ उपलब्ध छ ।

तालिका २.१४: सिँचाई सुविधाको उपलब्धता

वडा नं.	सिँचाइको किसिम	सिञ्चित क्षेत्रफल (हेक्टर)	लाभान्वित घरधुरी
१	कुलो	१४००	२५०
२	पोखरी	४७	११४
३	कुलो/पोखरी	७०	३११
४	लिफ्टिङ	१८	०
५	कुलो	१०२	१५५
६	कुलो	१७५	९११
७	कुलो	४१०	५४
८	कुलो	४००	६९
	जम्मा	**२६२२**	**१८६४**

स्रोत: गाउँपालिकाको पारिवारिक तथ्याङ्क सर्भेक्षण, २०८०

प्रमुख कृषि उत्पादन

यस गाउँपालिकामा उत्पादन हुने प्रमुख अन्नबालीहरूमा धान, मकै र कोदो रहेका छन् । वार्षिक रूपमा उत्पादन हुने जम्मा २५०७३ क्विन्टल अन्नबाली मध्ये २९.५४ प्रतिशत धान, ५४.१९ प्रतिशत मकै र १६.२७ प्रतिशत कोदो उत्पादन हुने देखिन्छ। वडा अनुसार अन्नबाली उत्पादनको अवस्थालाई तालिकामा देखाइएको छ । तालिका अनुसार अन्नबाली सबै भन्दा बढी २४.५५ प्रतिशत वडा नं. ६ मा र सबैभन्दा कम वडा नं. ८ मा कुल उत्पादनको ४.१४ प्रतिशत मात्रै उत्पादन हुने देखिन्छ ।

तालिका २.१५: गाउँपालिकामा उत्पादन हुने अन्नबालीको विवरण (क्विन्टलमा)

वडा नं.	धान	प्रतिशत	मकै	प्रतिशत	कोदो	प्रतिशत	जम्मा	जम्मा प्रतिशत
१	१४४६	३६.६	२१२६	५३.८१	३७९	९.५९	३९५१	१५.७६
२	५७१	१९.०७	१९२०	६४.१३	५०३	१६.८	२९९४	११.९४
३	१३४४	५४.१३	८७१	३५.०७	२६८	१०.७९	२४८२	९.९०
४	१०१४	२९.७७	२०६७	६०.६९	३२४.७	९.५३	३४०६	१३.५८
५	१०१०.५	३२.३९	१८०८	५७.९६	३०१	९.६५	३१२०	१२.४४
६	१५५४	२५.२४	२७७२	४५.०३	१८३०	२९.७३	६१५६	२४.५५
७	४५३.५	२३.५४	११८६	६१.५६	२८७	१४.९	१९२७	७.६९
८	१४.५	१.४	८३७	८०.६	१८७	१८.०१	१०३९	४.१४
जम्मा	७४०७	२९.५४	१३५८७	५४.१९	४०८०	१६.२७	२५०७३	१००

स्रोत: गाउँपालिकाको पारिवारिक तथ्याङ्क सर्भेक्षण, २०८०

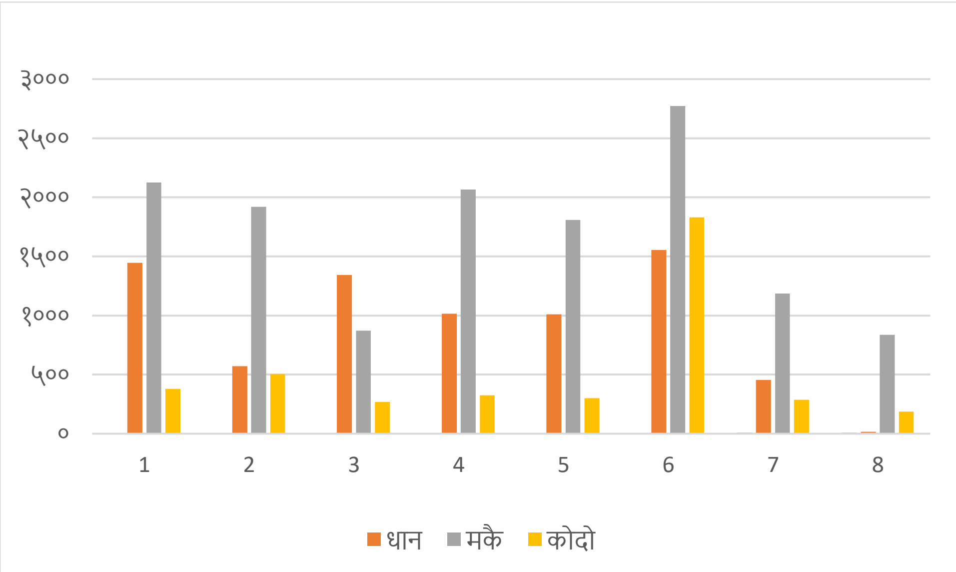

चित्र २.१७: गाउँपालिकामा खेतीयोग्य जमिनको विवरण

दलहन र तेलहनबाली उत्पादन

नेपालको पूर्वी पहाडमा अवस्थित यस गाउँपालिकामा मास र भटमास जस्ता दलहन र तोरी/सस्युँ जस्ता तेलहन बालीहरू उत्पादन हुन्छ । दलहन र तेलहन गरी जम्मा १४९४६७ कि.ग्रा. उत्पादन मध्ये मास ३५.६१ प्रतिशत, भटमास ७.०९ प्रतिशत र तोरी/सस्युँ (तेलहन बाली) ५७.३० प्रतिशत उत्पादन हुने देखिन्छ । वडा अनुसार दलहन तथा तेलहन बालीहरुको उत्पादनको अवस्थालाई तालिकामा प्रस्तुत गरिएको छ ।

तालिका २.१६: गाउँपालिकामा दलहन र तेलहनबाली उत्पादनको विवरण

वडा नं.	दलहन		तेलहन	जम्मा (कि.ग्रा)	प्रतिशत
	दाल (कि.ग्रा)	भटमास (कि.ग्रा)	तोरीसस्युँ (कि.ग्रा)		
१	३७७३	२७१३	९३६४	१५८५०	१०.६०
२	२९११	४०४४	११५६७	१८५२२	१२.३९
३	६८५४	१४४६	४००५७	४८३५७	३२.३५
४	१४०९३	८७२	७३२६	२२२९१	१४.९१
५	१०९२६	३४४	११२३४	२२५०४	१५.०६
६	६५२७	३७७	२६१२	९५१६	६.३७
७	४९२२.५	४७८	३२३०	८६३१	५.७७
८	३२१५	३३०	२५२	३७९७	२.५४
जम्मा	५३२२२	१०६०४	८५६४२	**१४९४६८**	१००.००
प्रतिशत	३५.६१	७.०९	५७.३०	१००	

स्रोत: गाउँपालिकाको पारिवारिक तथ्याङ्क सर्भेक्षण, २०८०

तरकारी उत्पादन

यस गाउँपालिका क्षेत्रमा आलु, बन्दा, काउली, गोलभेडा, लौका, स्कुस, फर्सी, करेला, घिरौला, चिचिण्डा लगायतका तरकारी बाली उत्पादन हुने देखिन्छ । यस गाउँपालिकाको पारिवारिक तथ्यांङ्क सर्वेक्षण २०८० को तथ्याङ्क अनुसार यहाँ सरदरमा वार्षिक उत्पादन हुने १२१२९.६९ क्विन्टल तरकारीजन्य उत्पादन मध्ये ४९.५५% स्कूस/लौका/फर्सी, ४५.०६% आलु, ३.५१% बन्दा/काउली तथा १.१९% गोलभेडा रहेको देखिन्छ । वडा अनुसार तरकारीजन्य बाली उत्पादनको विवरणलाई तालिकामा प्रस्तुत गरिएको छ। तरकारीबाली उत्पादनको अवस्था विश्लेषण गर्दा वडा नं. १ मा सबैभन्दा बढी ५०३५ क्विन्टल (४१.५१%) उत्पादन हुने देखिन्छ भने सबैभन्दा कम वडा नं. ५ मा ३०२ क्विन्टल (२.४९%) मात्र तरकारी उत्पादन हुने गरेको छ ।

तालिका २.१७: गाउँपालिकामा उत्पादन हुने तरकारीको विवरण

वडा नं.	आलु (क्विन्टलमा)	बन्दा/काउली (क्विन्टलमा)	गोलभेडा (क्विन्टलमा)	स्कुस/लौका/फर्सी (क्विन्टलमा)	तिते करेला / घिरौला/चिचिण्डो (क्वन्टलमा)	जम्मा	प्रतिशत
१	२१७५.५	३४.५	१२.५	२८०२.५	१०	५०३५	४१.५१
२	६२५.२	६	६	११३८.२	७.६५	१७८३.१	१४.७०
३	३९६.३	५५	२१	३१८	२	७९२.३	६.५३
४	२७७	२२६.५	४७.२	१९८.०६	७.४	७५६.१६	६.२३
५	८१.५	१३	२०.५	१५१	३६	३०२	२.४९
६	१४३६	५	१०	६२०	२०	२०९१	१७.२४
७	२२६.५	८३.५	१६	५२५	०	८५१	७.०२
८	२४८	२.३५	११.३३	२५७	१	५१९.१८	४.२८
जम्मा	५४६६	४२५.९	१४४.५	६००९.८	८४	१२१२९.६९	१००.००
प्रतिशत	४५.०६	३.५१	१.१९	४९.५५	०.६९	१००.००	

स्रोत: गाउँपालिकाको पारिवारिक तथ्याङ्क सर्भेक्षण, २०८०

नगदेबाली उत्पादन

यस गाउँपालिका क्षेत्रमा उत्पादन हुने प्रमुख नगदेबालीमा अलैंची, अदुवा, वेसार, प्याज र लसुन रहेका छन् । नगदेबालीको जम्मा उत्पादन मध्ये ४१.७४% अलैंची, ३६.५४% प्याज/लसुन रहेका छन् भने २१.७२% अदुवा/वेसार उत्पादन हुने गरेको छ । वडा अनुसार नगदेबाली उत्पादनको अवस्था देखाइएको तालिकाको आधारमा वडा नं. १ मा सबैभन्दा बढी ६७३३ कि.ग्रा (२२.९९%) र सबैभन्दा कम वडा नं. ८ मा १८६६ कि.ग्रा. (६.३७%) नगदेबाली उत्पादन हुने देखिन्छ ।

तालिका २.१८: गाउँपालिकामा उत्पादन हुने नगदेबालीको विवरण (कि.ग्रा)

वडा नं.	अलैंची	प्याज/लसुन	अदुवा/वेसार	जम्मा	प्रतिशत
१	४९८६	१४९३	२५४	६७.३३	२३.००
२	२२५६	८७८	७५१	३८८५.००	१३.२७
३	७५६	१४८०	१२३९	३४७५.००	११.८७
४	१६४८	३८१६	१५९	५६२३.००	१९.२०
५	१६०	१२९५	८३९	२२९४.००	७.८३
६	१७४५	११९	१९५	२०५९.००	७.०३
७	१२९	११२३	२०९३	३३४५.००	११.४२
८	५४२	४९४	८३०	१८६६.००	६.३७
जम्मा	१२२२२	१०६९८	६३६०	२९२८०.००	१००.००
प्रतिशत	४१.७४	३६.५४	२१.७२	१००	

फलफूल उत्पादन

आँप, लिची, केरा, नास्पाती, सुन्तला, कागती, आलु बखडा, किवी र एभोकाडो यस क्षेत्रमा उत्पादन हुने प्रमुख फलफूलहरू हुन् । उत्पादनका आधारमा केरा सुन्तला,कागती,किवी बढी उत्पादन हुने देखिन्छ । वडा अनुसार फलफूल खेती उत्पादनको विवरणलाई तालिकामा प्रस्तुत गरिएको छ । नास्पाती/स्याउ तथा आरुबखडाको उत्पादन सबैभन्दा वढी वडा नं. १ मा हुने देखिन्छ भने वडा नं. ६ मा यी फलफूल खेती नहुने देखिएको छ । त्यसैगरी केरा खेती सबभन्दा वढी वडा नं. ५ मा

हुने देखिन्छ। गाउँपालिकामा उत्पादन हुने ८६२५ घरी केरा मध्ये ३२२ घरी केरा यस वडामा मात्रै उत्पादन हुने गरेको पाइन्छ। किवीको जम्मा उत्पादन १२३१३ कि.ग्रा. मध्ये ९३५४ कि.ग्रा (७५.९७%) वडा नं. १ मा हुने देखिन्छ भने गाउँपालिका भरिमा वार्षिक रूपमा सरदरमा उत्पादन हुने ४२९२ कि.ग्रा. एभोकाडो मध्ये ३०९६ कि.ग्रा. (७२.१३%) वडा नं. ७ मा मात्रै उत्पादन हुने देखिएको छ।

तालिका २.१९: गाउँपालिकामा उत्पादन हुने फलफुलहरूको विवरण

वडा नं.	आँप/लिची (क्विन्टलमा)	नासपाती/स्याउ/आरु बखडा (क्विन्टलमा)	केरा (घरीमा)	सुन्तला/कागती (क्विन्टलमा)	किवी (कि.ग्रा)	एभोकाडो (कि.ग्रा)
१	०	४१८.५	२६६	१०७९	९३५४	१०
२	२९	४७.२	१०२९	३९७.५	११.५९	१२९
३	१२.५	७४	१६२७	९३.१	३१९	७७६
४	१७५	१.५	९१०	८४.८	३५	५
५	१४५.५०	२६.५	३२२५	१०८	०	५०
६	०	०	८९२	३७६	२३५	५
७	४४.५	१२८.५	४८६	४०३	७०५	३०९६
८	३४५	२	१९०	७३७	५०६	२२१
जम्मा	७५२	६९८.२	८६२५	३२७८	१२३१३	४२९२

स्रोत: गाउँपालिकाको पारिवारिक तथ्याङ्क सर्भेक्षण, २०८०

चरन क्षेत्रहरू

गाई, भैसी, भेडा बाखा लगायतका घरपालुवा पशुहरूको पालनपोषणका लागि चरन क्षेत्र अति आवश्यक हुन्छ। यहां रहेका प्रमुख चरन क्षेत्र, तीनको स्थान, क्षेत्रफल र अवस्था सम्वन्धी विवरणलाई तालिकामा देखाइएको छ। वडा नं. १, ३, ५ र ६ मा चरन क्षेत्र धेरै रहेका छन भने वडा नं. २, ४ र ७ मा चरन क्षेत्रहरूको अभाव रहेको देखिन्छ।

तालिका २.२०: स्थानीय स्तरमा उपलब्ध चरन क्षेत्र

वडा नं.	चरन क्षेत्र	चरन हुने स्थान	क्षेत्रफल (रोपानी)	चरन व्यवस्थापन प्रणाली
१	साइलम जङ्गल	साइलम	५०० रोपनी	सामान्य
२	खेना थुम्की जंगल	खेना	५०० रोपनी	सामान्य
३	गाइचौर	गाइचौर	२०० रोपानी	सामान्य
४	झिलिमिले चरन	भुल्के ५	१०० रोपनी	सामान्य
५	सल्लेरी पाखा	भुल्के ४ र ८	१५० रोपनी	सामान्य
६	खाटडाँडा खोरिया	भुल्के २, ३ र ४	४०० रोपनी	सामान्य
७	कात्तिके ठुलोचौर	कात्तिके ठुलोचौर सा.व.	१५००० रोपनी	सामान्य
८	लिन्ताङ पिप्ले	जलेश्वरी र सिंहेश्वरी सा.व.	१०००० रोपनी	सामान्य
९	सितेडाँडा	सितेडाँडा सामुदायिक वन	५००० रोपनी	सामान्य
१०	भामला	साम्के भामला	२००० रोपनी	सामान्य
११	मुरले सामुदायिक वन	मुरले सामुदायिक वन क्षेत्र	१५०० रोपनी	सामान्य
१२	ताँती पुछार	ताँती वन	४००० रोपनी	सामान्य
१३	बुद्धे डाँडा	बुद्धेडाँडा	११२०. ४ रोपनी	सामान्य

स्रोत: गाउँपालिकाको पारिवारिक तथ्याङ्क सर्भेक्षण, २०८०

पशुपालनको अवस्था

भोजपुर जिल्लाको दक्षिण-पश्चिम भू-भागमा अवस्थित यस गाउँपालिकामा गाईगोरु, भैंसी, भेंडा, बाखा, सुँगुर बङ्गुर जस्ता चौपाया र कुखुरा, हाँस तथा टर्की लगायतका पंक्षीजन्य घरपालुवा जीवजन्तुहरू पाल्ने गरिन्छ। पारिवारिक तथ्याङ्क सर्वेक्षण, २०८० को तथ्याङ्क अनुसार यहाँ २०९४५ भेडा बाखा, ८३३३ गाईगोरु, ४०९७ राँगाभैंसी, ४०२१ सुँगुर तथा बङ्गुर रहेका छन् भने कुखुरा, हाँस र टर्की लगायतका पंक्षीहरू २४९३९ रहेका छन्। वडा अनुसार चौपाया तथा पंक्षीजन्य घरपालुवा जीवजन्तुहरूको विवरणलाई तालिकामा प्रस्तुत गरिएको छ।

तालिका २.२१: घरपालुवा पशुपंक्षीहरूको विवरण

वडा नं.	गाईगोरु	राँगाभैंसी	बाख्रा/भेडा	सुँगुर/ बङ्गुर	कुखुरा/हाँस/टर्की	जम्मा
१	९५२	३८९	१५५८	५४२	४७९६	८२३७
२	५१५	२७७	१०७९	३३३	२६५२	४८५६
३	८५०	५३६	२३१४	२७४	२०५२	६०२६
४	७४६	२०३	१४६१	३८८	१६०१	४३९९
५	८४६	२१३	६८०६	१६९	२२२६	१०२६०
६	३१२२	२१४६	४८९२	१३२०	७१८५	१८६६५
७	८२१	१६५	१५७१	५४७	२४८२	५५८६
८	४८१	१६८	१२६४	४४८	१९४५	४३०६
जम्मा	८३३३	४०९७	२०९४५	४०२१	२४९३९	६२३३५

स्रोत: गाउँपालिकाको पारिवारिक तथ्याङ्क सर्भेक्षण, २०८०

दूध र घ्यूको वार्षिक उत्पादन

गाउँपालिका क्षेत्रमा पालिएका गाईभैंसीबाट वार्षिक रूपमा २७३०३० लिटर दूध र १५७०२ कि.ग्रा, घ्यू उत्पादन हुने गरेको देखिन्छ। वडा अनुसार दूध र घ्यू उत्पादनको अवस्थालाई तालिकामा प्रस्तुत गरिएको छ। तालिकाको तथ्याङ्क अनुसार वडा नं. ३ मा सबैभन्दा बढी ८८६०० लिटर दूध तथा ४४१० कि.ग्रा. घ्यू उत्पादन हुन्छ भने सबैभन्दा कम वडा नं. ८ मा ६९१५ लिटर दूध र २७० कि.ग्रा. घ्यू उत्पादन हुने देखिन्छ।

तालिका २.२२: वडा अनुसार दूध र घ्यूको वार्षिक उत्पादनको अवस्था

वडा नं.	दूध (लिटर)	घ्यू (के.जी.)
१	३०६५७	२३१६
२	३११४९	१६५५
३	८८६००	४४१०
४	२५१००	१६९०
५	४२५२९	२१७०
६	३८२७०	२०५१
७	९८१०	११४०
८	६९१५	२७०
जम्मा	२७३०३०	१५७०२

स्रोत: गाउँपालिकाको पारिवारिक तथ्याङ्क सर्भेक्षण, २०८०

आधुनिक पशुपालन फार्म

गाउँपालिका क्षेत्रमा सञ्चालनमा रहेका कृषि पशु तथा पंक्षी फार्म, त्यसको स्थान, फार्मबाट वार्षिक रूपमा उत्पादन हुने वस्तु तथा परिमाण र ती फार्महरूमा रोजगारप्राप्त व्यक्तिहरू सम्बन्धी विवरणलाई वडागत रूपमा तालिकामा प्रस्तुत गरिएको छ । यस क्षेत्रमा सञ्चालित ४० वटा आधुनिक यस्ता काममा २१ महिला र २६ पुरुष गरी जम्मा ४७ जना व्यक्तिहरूले रोजगारी प्राप्त गरेका छन् ।

तालिका २.२३: वडा अनुसार आधुनिक पशुपालन (फार्म) सम्बन्धी विवरण

पशुपालन फार्म (गाई, भैंसी, बाखा, बङ्गुर र कुखुरा) को नाम	वडा नं.	फार्म रहेको ठेगाना (स्थान)	वार्षिक उत्पादन			प्रोपाइटरको नाम	रोजगारीको संख्या	
			उत्पादित बस्तु	इकाइ	परिमाण		महिला	पुरुष
नालिमा भेडीखोर बाखा फार्म	१	वान्ताङ	बाखा	गोटा	२५	आङ्नुर्वु शेर्पा	०	०
पारुहाङ कृषि तथा पशुपालन	२	हर्व, बोन्थिताङ	बङ्गुर, बाखा, खसी	गोटा	१०	अबर राई	०	०
प्रगतिशील कृषि तथा पशुपालन	२	धोद्लेखानी	बाखा, खसी	गोटा	३०	हर्क बहादुर राना मगर	–	–
कोलडाँडा कृषि तथा पशुपन्छी फार्म	३	भुल्के २	बाखा, माछा	के.जी.	५०	दिल कुमार खड्का	–	–
चन्द्र सूर्य कृषि तथा पशुपालन फार्म	३	भुल्के ५	बाखा	गोटा	१०	रामचन्द्र राई		
उन्नतशील देउले कृषि तथा पशुपालन	३	भुल्के ५	बाखा, सुगुर	गोटा	२८	राम कुमार राई		
अजम्बरी कृषि तथा पशुपालन फार्म	३	भुल्के २	बाखा	गोटा	१०	जस कुमार तामाङ		
भट्टराई बाखा तथा कृषि फार्म	३	भुल्के १	बाखा	गोटा	३०	सुशीला भट्टराई		
डाँडाबारी कृषि तथा पशुपालन फार्म	३	भुल्के ४	बाखा	गोटा	१५०	उमेश पाण्डे		
सुम्निमा पारुहाङ पशुपालन फार्म	३	भुल्के ५	बाखा	गोटा	१०	निराजन राई		
संजीव कृषि तथा पशुपालन फार्म	३	भुल्के ४	बाखा	गोटा	३५	संजीव तिमल्सेना		
प्रगति कृषि तथा पशुपालन फार्म	३	भुल्के २	सुन्तला, एभोकाडो	के.जी.	०	हरि कुमार मगर		
लाफा कृषि तथा पशुपालन फार्म	३	भुल्के ८	किवी	के.जी.	२००	रामु थापा मगर		
गैयादेवी कृषि तथा पशुपालन फार्म	३	भुल्के ८	बाखा	गोटा	३६	रजिन खड्का		
नमुना कृषि तथा पशुपन्छी फलफुल	३	भुल्के ३	मौरी	घार	०	सुरेशचन्द्र राई		
भलायोखर्क कृषि फार्म	४	दलगाउँ ४	बाखा	गोटा	–	खड्ग बहादुर राई	–	–
चण्डी देवीथान कृषि तथा पशुपन्छी पालन फार्म	४	दलगाउँ ४	बाखा	गोटा	–	सुब्बा भट्टराई	–	–
लामा एग्रीकल्चर फार्म	५	पिपलटार	बाखा	गोटा	१२०	दोर्जमान तामाङ	२	३
पुर्खेटार कृषि तथा पशुपालन फार्म	५	पुर्खेटार	बाखा	गोटा	५०	थिर बहादुर खत्री	–	३
जाल्पा देवी सिर्जनशील म. कृषक स.	५	कटहरे	बाखा	गोटा	२००	तेज बहादुर पाण्डे	२	२
श्रीकृष्ण पशुपालन फार्म	५	तुन्ताङ	बाखा	गोटा	४०	रमेश चौहान	१	१
तिम्सिना पशुपालन फार्म	५	डिही	बाखा	गोटा	१३०	भुपदेव खत्री	१	१
टिमुरे देवीथान पशुपालन फार्म	५	तुन्ताङ	बाखा	गोटा	६०	इन्द्र बहादुर तामाङ	२	२
किरात कृषि तथा पशुपंक्षी फार्म	६	डम्फेडाँडा	बंगुर, बाखा	गोटा	८०	मन कुमार राई	३	२
अभिप्सा कृषि तथा पशुपंक्षी फार्म	६	भालेढुङ्गा	बाखा	गोटा	१५०	राजेन्द्र कुमार राई	१	२
तीनधारे तथा पशुपंक्षी	६	सिरिसे	बाखा	गोटा	५०	एकराज आचार्य	–	१
ताँती कृषि तथा पशुपंक्षी	६	ताँती	बाखा, भैंसी	गोटा	८०र१२	अमर पाण्डे	१	१
रानाहोन्छा पशुपंक्षी फार्म	६	वैकुण्ठे	बाखा	गोटा	२०	विन्दु राई	१	१
जलकन्या कृषि पशुपंक्षी	६	छापागाउँ	बंगुर, बाखा	गोटा	५०	शान्त राई	–	१
मालवासे कृषि पशुपंक्षी	६	बालबासे	बंगुर, बाखा	गोटा	४०	चित्रलाल वि.क.	१	१
गंगा बडहरे कृषि पशुपंक्षी	६	सिरिसे	बाखा	गोटा	६०	टंक प्रसाद	१	१

पशुपालन फार्म (गाई. भैंसी, बाखा, बङ्गुर र कुखुरा) को नाम	वडा नं.	फार्म रहेको ठेगाना (स्थान)	वार्षिक उत्पादन			प्रोपाइटरको नाम	रोजगारीको संख्या	
			उत्पादित बस्तु	इकाइ	परिमाण		महिला	पुरुष
बोहोरा कृषि तथा पशुपंक्षी	६	बाक्पा	बाखा	गोटा	५०	टेब शहादुर बोहोरा	१	१
गंगाखोला पशुपंक्षी फार्म	६	भालेढुङ्गा	-	-	०	राजेन्द्र कुमार राई	–	१
बान्तावा पशुपंक्षी फार्म	६	बैकुण्ठे	बाखा	गोटा	३५	अशोक राई	१	१
नामकाड कृषि फार्म	७	साविक १	कागती	कि.ग्रा.	२५	देश कुमारी राई	१	–
			गोलभेडा	कि.ग्रा.	१५०			
			गाजर	कि.ग्रा.	५०			
			रायो	कि.ग्रा.	५०			
			मटर	कि.ग्रा.	२५			
			मुला	कि.ग्रा.	२५			
चन्द्रङ्वा कृषि तथा पशुपंक्षि पालन फार्म	७	साविक ३	-	-	-	सिमा राई	१	–
जभिकी कृषि तथा पशंपंक्षी पालन फार्म	७	साविक २	खसी बाखा	वटा	७	जयन्ती राई	१	–
साकेन्वालुङ कृषि तथा पशुपंक्षी फार्म	७	साविक २	खसी बाखा	वटा	२	सिताराम राई	–	१
दाजुभाई कृषि तथा पशुपंक्षी फार्म	८	खोक्सिक	तरकारी तथा बाखा	कि.ग्रा.	१०००	विन्द्र राई	–	–
नुयाङ पशु कृषि फार्म	८	खोक्सिक	बाखा	वटा	२०	केशरमान राई	०	०
जम्मा					२१०३		२१	२६

स्रोतः गाउँपालिकाको पारिवारिक तथ्याङ्क सर्भेक्षण, २०८०

कृषि तथा पशु सेवासँग सम्बन्धित सामुदायिक समूहहरू

यस गाउँपालिकामा रहेका कृषक समूह, पशुपालन समूह, कृषि फार्म तथा सहकारी सम्वन्धी वडागत विवरणलाई तालिकामा प्रस्तुत गरिएको छ। तालिकामा उल्लिखित तथ्याङ्क अनुसार २८ वटा कृषक समुह, २० वटा पशुपालन समूहहरू रहेका छन्। त्यसैगरी, ३७ वटा व्यावसायिक कृषि फार्म र ४ वटा कृषि सहकारीहरू सञ्चालनमा रहेका छन्।

तालिका २.२४: कृषि तथा पशु सेवासँग सम्बन्धित सामुदायिक समुहहरूको विवरण

वडा नं.	कृषक समूह			पशुपालन समूह			व्यावसायिक कृषि फार्म			कृषि सहकारी		
	समूह संख्या	सदस्य		समूह संख्या	सदस्य		फार्म संख्या	सदस्य		सहकारी	सदस्य	
		म.	पु.		म.	पु.		म.	पु.		म.	पु.
१	५	२०	३५	०	०	०	१	३	५	०	०	०
२	०	०	०	०	०	०	३	४५	३०	०	०	०
३	२	०	०	०	०	०	१२	१	११	१	७६	१८०
४	१	११	८	०	०	०	२	०	०	०	०	०
५	८	४८	८०	९	२०	०	६	६	९	१	२१	२०
६	८	०	०	११	०	०	११	०	०	१	०	०
७	३	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०
८	१	४	१	०	०	०	२	०	२	१	४	५
जम्मा	२८	८३	१२४	२०	२०	०	३७	५५	५७	४	१०१	२०५

स्रोतः गाउँपालिकाको पारिवारिक तथ्याङ्क सर्भेक्षण, २०८०

प्रमुख पेसा अनुसार जनसङ्ख्या

प्रमुख पेसाको आधारमा वडा अनुसारको जनसंख्यालाई तालिकामा प्रस्तुत गरिएको छ। यहाँ कृषि, वैदेशिक रोजगारी, ज्याला मजदुरी तथा नोकरी प्रमुख पेसाको रूपमा रहेका छन्। कृषि प्रमुख पेसा हुने ३५.६९%, वैदेशिक रोजगारी ६.१%, ज्याला मजदुरी गर्ने ४.१५% र नोकरी गर्ने ३.०६%,

जनसंख्या रहेको छ । काम गर्ने सक्ने उमेर समूहमा रहेका भएतापनि २२.४५% विद्यार्थी रहेका छन् भने १०.७४% गृहिणीको रूपमा रहेका छन् ।

तालिका २.२५: प्रमूख पेसाको आधारमा जनसंख्याको विवरण (प्रतिशतमा)

वडा नं.	कृषि	नोकरी	व्यापार	मजदुरी	वैदेशिक रोजगारी	व्याविसायिक	विद्यार्थी	गृहिणी	बेरोजगार
१	३४.२६	२.४८	१.४७	३.१	७.३	०.५२	२२.९१	८.९६	५.१५
२	४९.२६	२.५८	१.०४	३.४	६.५९	०.७७	१७.९	१.६५	१.३७
३	३३.३१	४.९८	१.१	४.२६	६.१२	०.९३	२३.९३	९.९२	६.६३
४	४४.४५	३.५७	०.९५	१.५५	५.६७	०.१७	२५.३७	१०.४५	५.०३
५	२१.५३	२.७८	१.९८	३.३	६.६४	०.५७	१८.१३	१८.०९	८.२९
६	३८.९४	३.४५	१.६३	४.३४	५.५५	०.८९	१६.५२	९.४३	१.५५
७	३६.९	२.५	०.६६	७.०४	५.०४	०.५७	२२.८९	७.७	४.८७
८	२७.४८	१.९७	०.४	६.४५	५.७५	०	३२.४८	२०.७८	०.६६
जम्मा	३५.६९	३.०६	१.१८	४.१५	६.१	०.५६	२२.४५	१०.७४	४.३

स्रोतः गाउँपालिकाको पारिवारिक तथ्याङ्क सर्भेक्षण, २०८०

परिवारको औसत वार्षिक आम्दानी

गाउँपालिकाको पारिवारिक तथ्याङ्क सर्वेक्षण २०८० का अनुसार परिवारको वार्षिक आम्दानीको स्तर सम्बन्धी विवरणलाई वडागत रूपमा तालिकामा प्रस्तुत गरिएको छ। उक्त तथ्याङ्क अनुसार जम्मा घरपरिवार मध्ये १ लाख रुपैया सम्म आम्दानी हुने परिवार ६८.५९ प्रतिशत, १-५ लाख सम्म आम्दानी हुने २६.०७ प्रतिशत घरपरिवार रहेका छन भने ५.३५ प्रतिशत घरपरिवारले वार्षिक रूपमा रु ५ लाख भन्दा बढी आम्दानी गर्ने गरेका छन् ।

तालिका २.२६: परिवारको औसत वार्षिक आम्दानी विवरण

वडा नं.	१ लाख रुपैयाँसम्म	प्रतिशत	१-५ लाख रुपैयाँसम्म	प्रतिशत	५ लाख रुपैयाँ भन्दा माथि	प्रतिशत	जम्मा	जम्मा प्रतिशत
१	४१४	७३.९३	१२६	२२.५	२०	३.५७	५६०	१५.४३
२	१३७	३८.५९	१५१	४२.५४	६७	१८.८७	३५५	९.७८
३	३००	६६.९६	१३२	२९.४६	१६	३.५७	४४८	१२.३४
४	३५१	६७.५	१५२	२९.२३	१७	३.२७	५२०	१४.३३
५	३०३	७२.८४	९३	२२.३६	२०	४.८१	४१६	११.४६
६	३९७	७८	१०५	२०.६३	७	१.३८	५०९	१४.०३
७	३३५	७२.३५	१०६	२२.८९	२२	४.७५	४६३	१२.७६
८	२५२	७०.३९	८१	२२.६३	२५	६.९८	३५८	९.८६
जम्मा	२४८९	६८.५९	९४६	२६.०७	१९४	५.३५	३६२९	१००

स्रोतः गाउँपालिकाको पारिवारिक तथ्याङ्क सर्भेक्षण, २०८०

कृषि तथा हाटबजार

स्थानीय उत्पादनको प्रवर्धन र बजारीकरण तथा घरपरिवारका लागि आवश्यक वस्तुहरूको आपूर्तिको लागि बजारको पहुँच वृद्धि गर्न स्थानीय हाट बजारहरूले महत्वपूर्ण भूमिका निर्वाह गरेका हुन्छन् । यस गाउँपालिका क्षेत्रभित्र सञ्चालन हुदै आएका प्रमुख हाटबजार, तीनको स्थान, हाटबजार लाग्ने तिथिमिति तथा बार सम्बन्धी विवरणलाई तालिकामा प्रस्तुत गरिएको छ ।

तालिका २.२७: कृषि तथा हाटबजार सम्बन्धी विवरण

कृषि बजार		हाट बजार (कृषि बजार बाहेक)	
कृषि बजारको नाम	वडा नं.	हाट बजार स्थलको नाम	हाटबजार लाग्ने दिन वा बार
खुद्रा बजार			
सप्तमी बजार	१	ओखे सप्तमी बजार	५ र २० गते
पाप्माखाम गढी बजार	२	पाप्माखाम भन्ज्याङ	मासिक १९ गते
थोक बजार	५	-	-
खुद्रा बजार	५	-	-
थोक बजार	६	-	-
खुद्रा बजार	६	बरभन्ज्याङ	तृतीयाको दिन
खुद्रा बजार	६	चिलाउनेटार	बुधबारको दिन
पाक्षिक हाट बजार	७	जननायक चोक	१ र १५ गते
खोक्सिक बजार	८	खोक्सिक बजार	१० र २५
जम्मा			

स्रोतः गाउँपालिकाको पारिवारिक तथ्याङ्क सर्भेक्षण, २०८०

उद्योग, व्यापार, व्यवसाय र आपूर्ति

स्थानीय स्तरमा सञ्चालनमा रहेका कुटनी पिसनी मिल तथा उद्योगहरू सम्बन्धि विवरणलाई तालिकामा उल्लेख गरिएको छ । यहाँ विभिन्न किसिमका १०६ वटा मिलहरू, २ वटा खुकुरी उद्योग र १/१ वटा जडीबुटी संकलन केन्द्र र प्रशोधन उद्योग रहेका छन् । सञ्चालनमा रहेका जम्मा ११० वटा मिल तथा उद्योगहरू मध्ये ६०.९१ प्रतिशत विद्युतीय मिल, ३३.६४ प्रतिशत डिजेल मिल र १.८२ प्रतिशत खुकुरी उद्योगहरू रहेको देखिन्छ ।

तालिका २.२८: मिल, संकलन तथा प्रशोधन केन्द्र र उद्योग सम्बन्धी विवरण

उद्योग	संख्या	प्रतिशत
पानी मिल	२	१.८२
डिजेल मिल	३७	३३.६४
विद्युत मिल	६७	६०.९१
जडीबुटी संकलन केन्द्र	१	०.९१
जडीबुटी प्रशोधन उद्योग	१	०.९१
खुकुरी उद्योग	२	१.८२
जम्मा	**११०**	**१००**

स्रोतः गाउँपालिकाको पारिवारिक तथ्याङ्क सर्भेक्षण, २०८०

पर्यटन विकास

यस गाउँपालिका अनुपम प्राकृतिक सौन्दर्य, प्रचुर जैविक विविधता, जातीय,भाषीय, धार्मिक र सामाजिक तथा सांस्कृतिक विविधता एवं ऐतिहासिक महत्त्वका विभिन्न स्थानहरूले भरिपूर्ण छ । यहाँ अवस्थित विभिन्न मठ मन्दिर, ऐतिहासिक, धार्मिक, सांस्कृतिक एवं पुरातात्विक महत्त्वका स्थलहरू तथा यहाँको लोक सँस्कृति यस गाउँपालिकाको गहनाका रूपमा रहि आएका छन् । यस्ता सम्पदाहरूले यस गाउँपालिकालाई एक पर्यटकीय स्थलको रूपमा स्थापित गराउन सक्ने प्रवल सम्भावना बोकेको देखिन्छ । त्यसैले गाउँपालिकाले यहाँ भएका यी सम्पदाहरूको

उचित उपयोग गरी पर्यटन बजार सामु प्रस्तुत गर्दै आन्तरिक तथा बाह्य पर्यटकलाई आकर्षित गरी अत्यधिक लाभ लिन सक्ने क्षमता अभिवृद्धि गर्नु आवश्यक छ। यसरी एक पर्यटकीय गन्तव्यको रूपमा यस स्थललाई विकास गराउनको निम्ति गाउँपालिकाले प्रथमत : सर्वसुलभ यातायात,स्वच्छ खानेपानी, होटल तथा होमस्टे आदिको सहज उपलब्धता, पुरातात्विक महत्त्वका स्थलहरू तथा लोक संस्कृतिको सम्र्वद्धन जस्ता विषयमा जोड दिनु अत्यावश्यक देखिन्छ।

खेलमैदान, पार्क, पिकनिक तथा मनोरञ्जन र पर्यटकीय स्थलहरू

यस पालिकाको क्षेत्रभित्र रहेका धार्मिक, पुरातात्विक, मनोरञ्जन तथा पर्यटकीय दृष्टिकोणले महत्वपूर्ण स्थलहरू, खेलमैदान, पार्क, तथा पदमार्गलाई तालिकामा प्रस्तुत गरिएको छ । यस तालिकामा उल्लेख गरिएका महत्वपूर्ण स्थलहरूको नाम, उपयोग, स्वामित्व, बार्षिक आम्दानी र आगन्तुकहरूको संख्यालाई समेत तालिकामा समावेश गरिएको छ।

तालिका २.२९: खेलमैदान, पार्क, पिकनिक तथा मनोरञ्जन स्थल सम्बन्धी विवरण

वडा नं.	स्थलको नाम	उपयोग (१. खेलकुद, २ प्रदर्शनी, ३. मनोरञ्जन, ४.पिकनिक)	स्वामित्व (सरकारी, सामुदायिक, निजी, पब्लिक लि. वा अन्य)	आम्दानी (बार्षिक रु.)	सेवाग्राही/ आगन्तुक संख्या (वार्षिक)
१	दागबुङ पदमार्ग	३ र ४	सरकारी	१०००००	१०००
१	खोलिटार खेलमैदान	१	सरकारी	५०००	२००
२	-	-	-	-	-
३	पन्चकन्या बाल उद्यान पार्क	मनोरञ्जन	सरकारी	-	-
४	दलगाउँ	१	सामुदायिक	-	२५००
५	-	-	-	-	-
६	बरभञ्ज्याङ	खेलकुद	सरकारी	०	१००००
७	भलिबल ग्राउण्ड साविक ५	खेलकुद	निजी	नभएको	३००
७	भलिबल ग्राउण्ड साविक १		सार्वजनिक	नभएको	२००
७	भलिबल ग्राउण्ड साविक २		सार्वजनिक	नभएको	१५०
७	भलिबल ग्राउण्ड साविक ३		सार्वजनिक	नभएको	१५०
७	भलिबल ग्राउण्ड साविक ८	खेलकुद	सार्वजनिक	नभएको	३००
७	फुटवल ग्राउण्ड साविक ५	खेलकुद	सार्वजनिक	नभएको	२००
७	दलदले पिक्निक स्पट	पिकनिक	सार्वजनिक	नभएको	४०००
८	खोक्सिक खेलमैदान	खेलकुद, प्रदर्शनी	सरकारी	-	१५००
८	माङथाना खेलमैदान	खेलकुद, पिकनिक	सरकारी	-	५००

स्रोतः गाउँपालिकाको पारिवारिक तथ्याङ्क सर्भेक्षण, २०८०

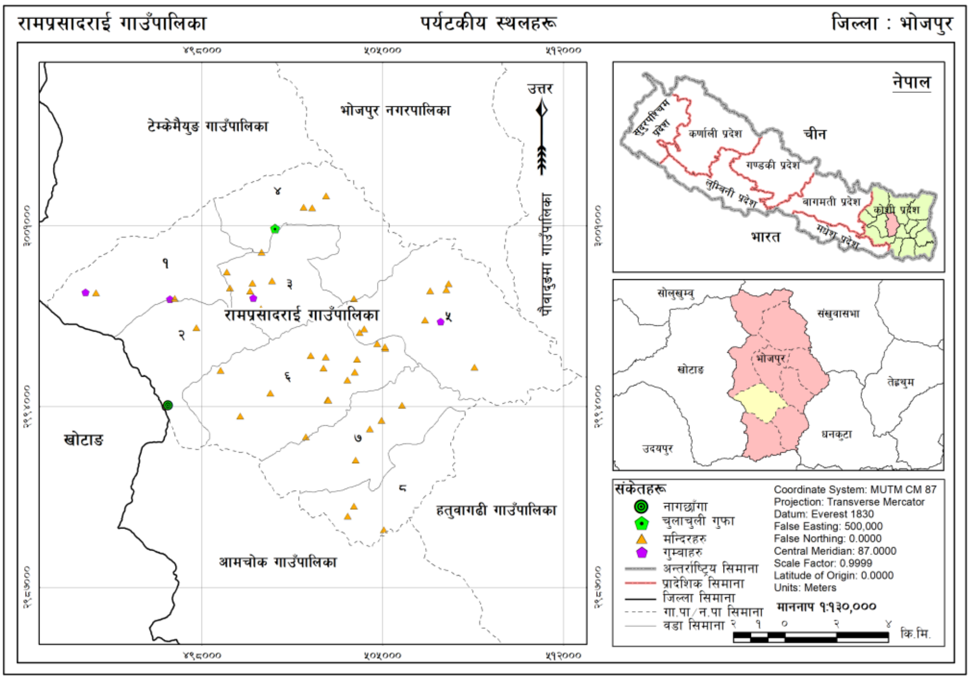

बैङ्क तथा वित्तीय संस्थासम्बन्धी विवरण

बैङ्किङ प्रणालीहरूमा व्यापक विकास भइरहँदा उनीहरूले प्रदान गर्ने सेवाहरू समेत विस्तार हुँदै गइरहेका छन् । हाल विभिन्न बैंङ्कहरूले ए.टी.एम. सेवा, भिसा कार्ड सेवा, महशुल भुक्तानी सेवा लगायत बीमाहरूको समेत व्यवस्था गरेका छन् । यसर्थ आधुनिक आर्थिक प्रणालीमा ग्रामीण जनताहरूको समेत बैङ्किङ सेवामा पहुँच पुऱ्याउन अपरिहार्य जस्तै भैसकेको छ। आर्थिक सुशासन कायम गर्न नागरिकहरूको पहुँचमा बैंकिङ सुविधा पुऱ्याउन आवश्यक हुन्छ। गाउँपालिकामा रहेका जम्मा ३६२९ घरपरिवार मध्ये २८१९(७७.६८%) घरपरिवारको बैंकमा खाता भएको देखिन्छ भने बाँकी ८१० (२२.३२%) घरपरिवारको बैंक खाता नभएको देखिन्छ। वडा अनुसार बैंक खाता भएको र नभएको परिवारको विवरण तालिकामा देखाइएको छ।

तालिका २.३०: बैंक तथा वित्तीय संस्थामा खाता भएको परिवार संख्या

वडा नं.	परिवार संख्या				जम्मा परिवार संख्या	जम्मा प्रतिशत
	बैङ्क खाता भएको	प्रतिशत	बैङ्क खाता नभएको	प्रतिशत		
१	४४९	८०.१८	१११	१९.८२	५६०	१५.४३
२	२९६	८३.३८	५९	१६.६२	३५५	९.७८
३	३४७	७७.४६	१०१	२२.५४	४४८	१२.३४
४	३७३	७१.७३	१४७	२८.२७	५२०	१४.३३
५	३३२	७९.८१	८४	२०.१९	४१६	११.४६
६	४१२	८०.९४	९७	१९.०६	५०९	१४.०३
७	३३५	७२.३५	१२८	२७.६५	४६३	१२.७६
८	२७५	७६.८२	८३	२३.१८	३५८	९.८६
जम्मा	२८१९	७७.६८	८१०	२२.३२	३६२९	१००.००

स्रोत: गाउँपालिकाको पारिवारिक तथ्याङ्क सर्भेक्षण, २०८०

बैंक तथा सहकारी संस्था

गाउँपालिकाको आर्थिक तथा सामाजिक विकासमा यहाँका सहकारी संस्थाको भूमिका महत्वपूर्ण रहेको छ । सहकारी संस्थाले स्थानीय स्तरको बचतलाई गाउँपालिका बाहिर जानबाट रोकी स्थानीय क्षेत्रमा विभिन्न आयमूलक कार्यमा लगानी गरिरहेका छन् । गाउँको उद्योग व्यापार क्षेत्रमा लगानी गर्ने उद्देश्यका साथ बचत तथा ऋण, कृषि, र बहुद्देश्यीय प्रकृतिका सहकारी संस्थाहरूबाट कर्जा लगानी हुने गरेको छ। यस गाउँपालिकामा रहेका सहकारी तथा बित्तीय संस्थाहरूको विवरण तलको तालिकामा उल्लेख गरिएको छ ।

तालिका २.३१: वाणिज्य बैंक तथा सहकारी संस्था सम्बन्धी विवरण

क्र.सं.	बैंक, तथा सहकारी संख्याको नाम र ठेगाना	वडा नं.	वार्षिक कारोवार रकम (रु. हजार)	लगानी रकम रु.	लगानीको मुख्य क्षेत्र
वाणिज्य बैंक					
	एन.आइ.सी. एसिया	६	१०००००००	२००००	गा.पा.को आर्थिक, व्यापार व्यवसाय र कृषि
	माछापुच्छे बैंक लि.	३			
सहकारी संस्था					
	जनहित बहुद्देश्य सहकारी	३	१६००	२९००	ऋण लगानी
	नमुना बचत तथा ऋण सहकारी	३	९००	१२२८	ऋण लगानी
	छेदकुसाया महिला बचत तथा ऋण सहकारी संस्था	७	७५१५००	७५१५००	
	गुराँस कृषि सहकारी	८	५००	५०००००	
	जम्मा:		१७५४५००	१२७५६२८	

स्रोतः गाउँपालिकाको पारिवारिक तथ्याङ्क सर्भेक्षण, २०८०

२.४ सामाजिक अवस्था

साक्षरताको अवस्था

साक्षरताको आधारमा गाउँपालिकाको जनसंख्यालाई तालिकामा देखाइएको छ। तालिका अनुसार ५ वर्ष भन्दा माथिका १७५१९ जनसंख्या मध्ये ८७.३५ प्रतिशत जनसंख्या साक्षर रहेका छन् भने १२.६५ प्रतिशत जनसंख्या निरक्षर अवस्थामा रहेका छन् ।

तालिका २.३२: गाउँपालिकाको साक्षरता स्तर

साक्षरता स्तर	संख्या	प्रतिशत
साक्षर	१५३०३	८७.३५
निरक्षर	२२१६	१२.६५
जम्मा	१७५१९	१००.००

स्रोतः गाउँपालिकाको पारिवारिक तथ्याङ्क सर्भेक्षण, २०८०

शैक्षिकस्तर अनुसार वडागत आधारमा गाउँपालिकाको जनसंख्यालाई तालिकामा प्रस्तुत गरिएको छ । जस अनुसार आधारभूत तह उत्तीर्ण गर्ने जनसंख्या ६०३० रहेको छ भने माध्यमिक तह उत्तीर्ण गर्ने १४१३ जना रहेका छन् । उच्च शिक्षा तर्फ २४८ जनाले स्नातक तह उत्तीर्ण गरेका छन् भने ६३ जनाले स्नातकोत्तर तह उत्तीर्ण गरेको देखिन्छ ।

तालिका २.३३: गाउँपालिकाको जनसंख्याको शैक्षिक अवस्था

वडा नं.	साक्षरमात्र जम्मा	आधारभूत तह उत्तीर्ण गर्ने जम्मा	माध्यमिक तह उत्तीर्ण गर्ने जम्मा	स्नातक तह उत्तीर्ण गर्ने जम्मा	स्नातकोत्तर उत्तीर्ण गर्ने जम्मा
१	१२७९	९१०	२३८	२८	८
२	८३७	५९९	११८	१८	३
३	१०९१	६४१	२०१	३३	१२
४	९९०	५६४	१९१	४४	१२
५	९३३	५३३	११९	३१	६
६	५१९	१३९८	१९४	४७	१४
७	९८८	८१७	१७५	२८	६
८	९१२	५६८	१७७	१९	२
जम्मा	७५४९	६०३०	१४१३	२४८	६३

स्रोत: गाउँपालिकाको पारिवारिक तथ्याङ्क सर्भेक्षण, २०८०

बालबालिकालाई पढाउने विद्यालयसम्बन्धी विवरण

यस गाउँपालिकामा सञ्चालनमा रहेका सामुदायिक तथा निजी विद्यालयहरूमा आफ्ना बालबालिकाहरूलाई अध्यापन गराउने परिवारको वडा अनुसारको विवरणलाई तालिका २.३२ मा प्रस्तुत गरिएको छ । विद्यालयतहमा अध्ययन गर्ने बालबालिका भएका जम्मा २८६९ घरपरिवार मध्ये करिब ९० प्रतिशत (८९.१९%) परिवारले आफ्ना बालबालिकाहरूलाई सामुदायिक विद्यालयहरूमा पढाउने गरेको पाइन्छ भने १०.१९% घरपरिवारले मात्रै आफ्ना बालबालिकाहरूलाई निजी विद्यलायहरूमा पढाउने गरेको तालिकामा उल्लिखित तथ्याङ्कले स्पष्ट देखाएको छ ।

तालिका २.३४: छोराछोरीलाई पढाउने विद्यालयका प्रकारको आधारमा परिवारको संख्या

वडा नं.	सामुदायिक विद्यालयमा पढाउने परिवार		निजी विद्यालयमा पढाउने परिवार		जम्मा	जम्मा प्रतिशत
	संख्या	प्रतिशत	संख्या	प्रतिशत		
१	४३३	८७.४७	६२	१२.५३	४९५	१७.२५
२	२३२	९३.१७	१७	६.८३	२४९	८.६८
३	३०७	८६.२४	४९	१३.७६	३५६	१२.४१
४	३२१	९०.९३	३२	९.०७	३५३	१२.३०
५	२८४	८५.८	४७	१४.२	३३१	११.५४
६	३९९	८८.६७	५१	११.३३	४५०	१५.६८
७	३१९	९१.९३	२८	८.०७	३४७	१२.०९
८	२६४	९१.६७	२४	८.३३	२८८	१०.०४
जम्मा	२५५९	८९.१९	३१०	१०.८१	२८६९	१००

स्रोत: गाउँपालिकाको पारिवारिक तथ्याङ्क सर्भेक्षण, २०८०

गाउँपालिकामा रहेका शिक्षण संस्थाहरू

यस गाउँपालिकामा २७ वटा आ.वि., ८ वटा मा.वि. र १ वटा अध्ययन केन्द्र गरी जम्मा ३६ वटा शिक्षण संस्थाहरू रहेका छन्। यस गाउँपालिका भित्र सञ्चालनमा रहेका आधारभूत तथा माध्यमिक विद्यालयहरूको विवरणलाई तालिकामा तथा तिनीहरूको नाम र अवस्थितिलाई नक्सामा समेत देखाइएको छ।

तालिका २.३५: वडा अनुसार शिक्षण संस्थाहरूको विवरण

विद्यालय	वडा नं.								जम्मा
	१	२	३	४	५	६	७	८	
आ.वि.	४	३	३	३	३	४	३	४	२७
मा.वि.	१	१	१	१	२	१	१	-	८
अध्ययन केन्द्र	-	१	-	-	-	-	-	-	१
जम्मा	५	५	४	४	५	५	४	४	३६

स्रोतः गाउँपालिकाको पारिवारिक तथ्याङ्क सर्भेक्षण, २०८०

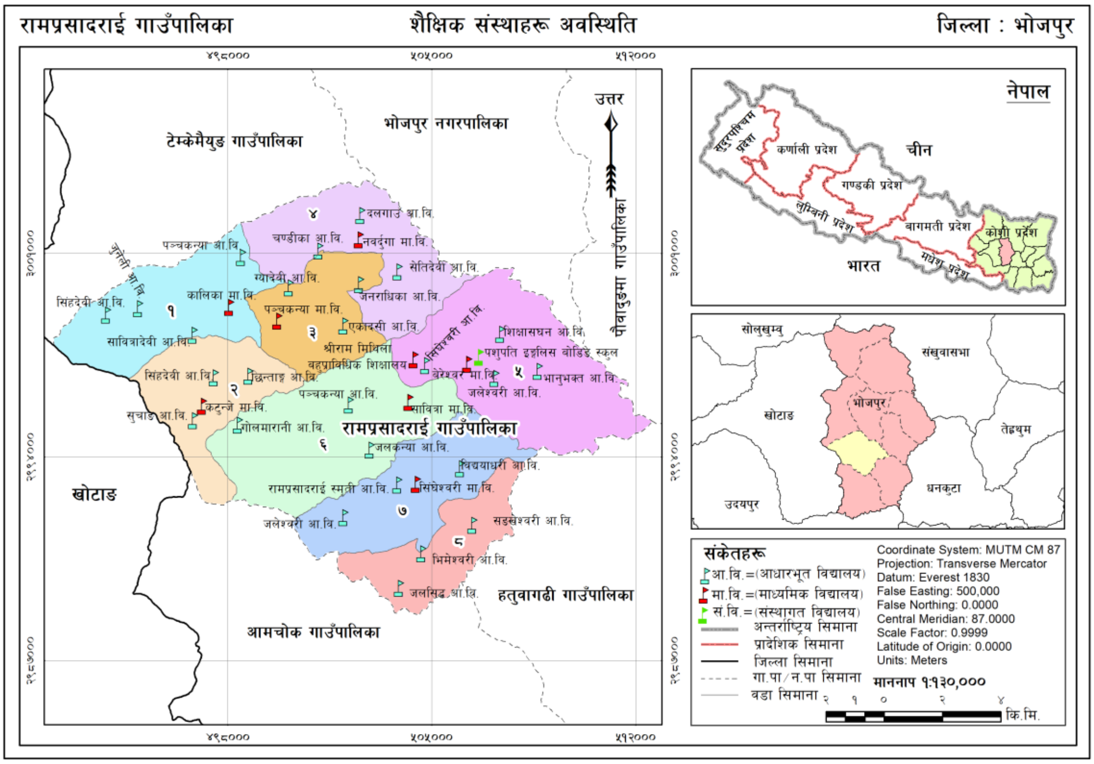

स्वास्थ्य तथा पोषण

स्थानीय स्तरमा आधुनिक स्वास्थ्य उपचार सेवा प्रदान गर्ने स्वास्थ्य संस्था, त्यस्ता संस्थाहरूमा कार्यरत स्वास्थ्यकर्मीको दरबन्दी तथा आपुर्ति र उपलब्ध स्वास्थ्य सेवा तथा सुविधा सम्बन्धी विवरणलाई तालिकामा प्रस्तुत गरिएको छ। यस गाउँपालिकामा ७ वटा स्वास्थ्य चौकी १ वटा आधारभूत स्वास्थ्य चौकी गरी जम्मा ८ वटा स्वास्थ्य चौकीमा रहेका, ४० स्वीकृत दरवन्दी मध्ये ३८ जना स्वास्थ्यकर्मीहरू उपलब्ध भएको देखिन्छ। यस गाउँपालिकामा रहेका स्वास्थ्य संस्थाहरूको अवस्थितिलाई नक्सामा देखाइएको छ।

तालिका २.३६: स्वास्थ्य संस्थाको विवरण

स्वास्थ्य संस्थाको नाम र ठेगाना	वडा नं.	संस्थाको प्रकार	स्वास्थ्यकर्मी		शैया संख्या	सेवा तथा सुविधा उपलब्ध छ/छैन									
			स्वीकृत दरबन्दी	पुर्तिको अवस्था		प्रसुति सेवा	ल्याव	क्लिनिक	एक्सरे सेवा	परिवार सेवा	खोप सेवा	एस सिटी	परामर्श सेवा	सुरक्षित मातृत्व सेवा	रक्त संचार सेवा
ओखे स्वास्थ्य चौकी	१	स्वा. चौकी	५	५	०	छ	छ	छैन	छैन	छ	छ	छैन	छ	छ	छैन
धोद्दे स्वास्थ्य चौकी	२	स्वा. चौकी	५	४	०	छैन	छैन	छैन	छैन	छ	छ	छैन	छ	छ	छैन
भुल्के स्वास्थ्य चौकी	३	स्वा. चौकी	५	५	०	छ	छैन	छैन	छैन	छ	छ	छैन	छ	छ	छैन
दलगाउँ स्वास्थ्य चौकी	४	स्वा. चौकी	५	५	०	छ	छैन	छैन	छैन	छ	छ	छैन	छ	छ	छैन
मानेभन्ज्यङ्ग स्वास्थ्य चौकी	५	स्वा. चौकी	५	४	०	छ	छैन	छैन	छैन	छ	छ	छैन	छ	छ	छैन
वैकुण्ठ स्वास्थ्य चौकी	६	स्वा. चौकी	५	८	०	छ	छ	छैन	छैन	छ	छ	छैन	छ	छ	छैन
वासिखोला स्वास्थ्य स्वास्थ्य चौकी	७	स्वा. चौकी	५	५	०	छैन	छैन	छैन	छैन	छ	छ	छैन	छ	छ	छैन
आधारभूत स्वास्थ्य चौकी आखे	८	आ.चौकी	५	२	०	छैन	छैन	छैन	छैन	छ	छ	छैन	छ	छ	छैन
		जम्मा	४०	३८	०										

स्रोत: गाउँपालिकाको पारिवारिक तथ्याङ्क सर्भेक्षण, २०८०

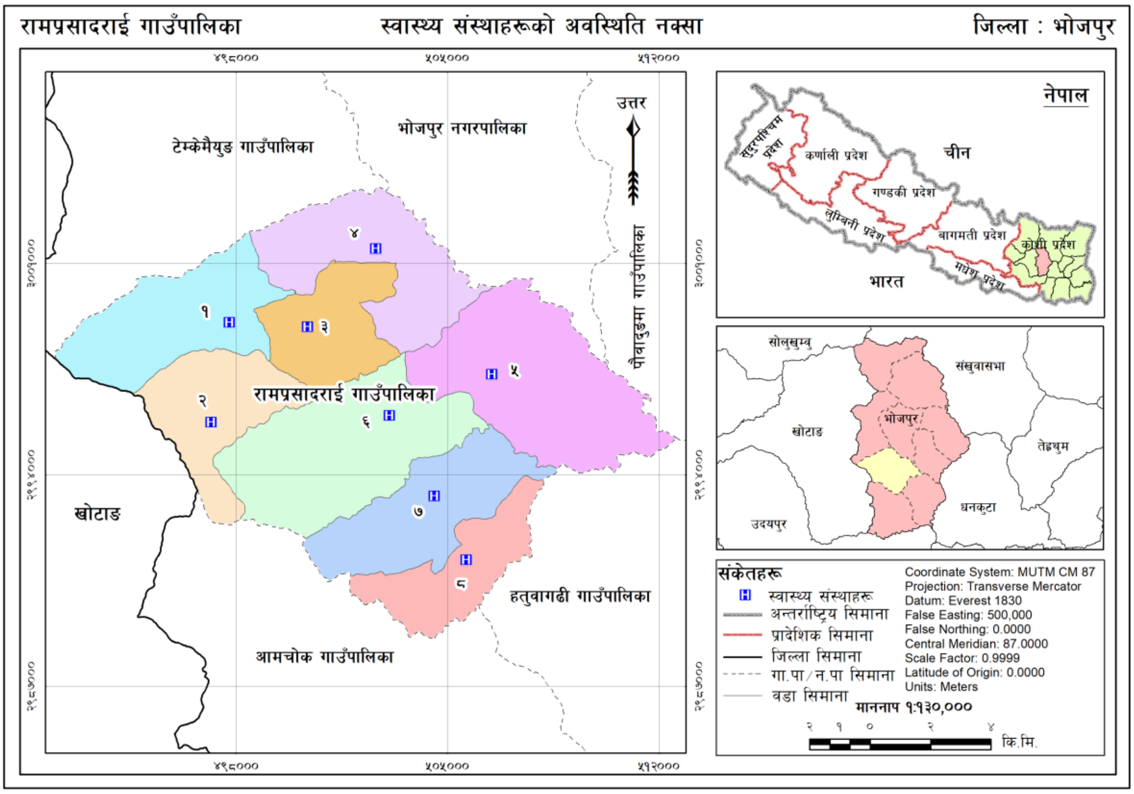

खानेपानीको प्रमुख स्रोत

यस गाउँपालिकामा रहेका जम्मा ३६२९ घरपरिवारहरूमध्ये निजी धारा/पाइप मार्फत आपूर्ति गरिएको पानी पिउने ७४.७३ प्रतिशत घरपरिवार रहेका छन्। त्यसैगरी सार्वजनिक पाइप/धाराको प्रयोग गर्ने घरपरिवार १८.०१ प्रतिशत रहेका छन्। खानेपानीको मुख्य स्रोतको रूपमा कुवा प्रयोग गर्ने ५.२४ प्रतिशत घरपरिवार छन् भने १.८९ प्रतिशत घरपरिवारले ढुङ्गे धारालाई खानेपानी प्राप्त गर्ने मुख्य स्रोतको रूपमा उपयोग गरेको देखिन्छ।

तालिका २.३७: खानेपानीको मुख्य स्रोतको आधारमा परिवारको विवरण प्रतिशतमा

वडा नं.	निजी पाइपधारा	सार्वजनिक पाइपधारा	कुवा	ढुङ्गेधारा	नदी/खोला
१	९७.६८	०.७१	०.८९	०.७१	०
२	८१.१३	१४.०८	१.१३	३.६६	०
३	८७.०५	६.९२	३.१३	२.६८	०.२२
४	६७.६९	२५.९६	०.३८	५.९६	०
५	१५.६३	५९.६२	२४.५२	०.२४	०
६	९५.०९	१.७७	१.९६	१.१८	०
७	६४.१५	३१.९७	२.३८	०.६५	०.८६
८	८९.३९	३.०७	७.५४	०	०
जम्मा	७४.७३	१८.०१	५.२४	१.८९	०.१४

स्रोत: गाउँपालिकाको पारिवारिक तथ्याङ्क सर्भेक्षण, २०८०

शौचालय प्रयोगको अवस्था

गाउँपालिकामा रहेका कुल ३६२९ घरपरिवार मध्ये ८८.५१ प्रतिशतमा वाटरसील शौचालय र ८.६८ प्रतिशत मा साधारण शौचालय रहेका छन्। पारिवारिक सर्वेक्षण २०८० को तथ्याङ्क अनुसार २.८१ प्रतिशत घरपरिवारमा भने शौचालय नै नभएको देखिन्छ । शौचालयको प्रकार अनुसार वडागत विवरणलाई तालिकामा प्रस्तुत गरिएको छ। वडा नं. १ का जम्मा ५६० घरपरिवार मध्ये ६.०७ प्रतिशत घरपरिवारमा शौचालय रहेको छैन भने वडा नं. २ का ३५५ घरपरिवारमध्ये सवैभन्दा कम १.१३ प्रतिशतमा मात्रै शौचालय नभएको देखिन्छ ।

तालिका २.३८: घर परिवारमा रहेको शौचालयको प्रकार

वडा नं.	साधारण शौचालय	प्रतिशत	वाटरसील शौचालय	प्रतिशत	शौचालय नभएको	प्रतिशत	जम्मा	जम्मा प्रतिशत
१	३	०.५४	५२३	९३.३९	३४	६.०७	५६०	१५.४३
२	५	१.४१	३४६	९७.४६	४	१.१३	३५५	९.७८
३	५९	१३.१७	३६८	८२.१४	२१	४.६९	४४८	१२.३४
४	६	१.१५	५०४	९६.९२	१०	१.९२	५२०	१४.३३
५	१५	३.६१	३९४	९४.७१	७	१.६८	४१६	११.४६
६	३६	७.०७	४६५	९१.३६	८	१.५७	५०९	१४.०३
७	१६	३.४६	४३७	९४.३८	१०	२.१६	४६३	१२.७६
८	१७५	४८.८८	१७५	४८.८८	८	२.२३	३५८	९.८६
जम्मा	३१५	८.६८	३२१२	८८.५१	१०२	२.८१	३६२९	१००

स्रोत: गाउँपालिकाको पारिवारिक तथ्याङ्क सर्भेक्षण, २०८०

परिवारहरूको आवासको अवस्था

यस गाउँपालिकामा रहेका जम्मा ३६२९ घरपरिवारहरूको बसोवासको आधारमा वडा अनुसारको विवरणलाई तालिकामा प्रस्तुत गरिएको छ। तालिकाको विवरण अनुसार ९७.०५ प्रतिशत परिवार आफ्नै घरमा बस्ने देखिन्छ भने २.६२ प्रतिशत भाडामा र ०.३३ प्रतिशत परिवारहरू संस्थागत व्यवस्थापनमा बसोवास गरेका छन् ।

तालिका २.३९: बसोवासका आधारमा परिवारको विवरण

वडा नं.	आफ्नै घरमा बस्ने		भाडामा बस्ने		संस्थागत व्यवस्थापनमा		जम्मा
	संख्या	प्रतिशत	संख्या	प्रतिशत	संख्या	प्रतिशत	
१	५४३	९६.९६	१७	३.०४	०	०	५६०
२	३४७	९७.७५	८	२.२५	०	०	३५५
३	४१६	९२.८६	२२	४.९१	१०	२.२३	४४८
४	५०७	९७.५	१२	२.३१	१	०.१९	५२०
५	४०४	९७.१२	११	२.६४	१	०.२४	४१६
६	४९७	९७.६४	१२	२.३६	०	०	५०९
७	४५७	९८.७	६	१.३	०	०	४६३
८	३५१	९८.०४	७	१.९६	०	०	३५८
जम्मा	३५२२	९७.०५६	९५	२.६२	१२	०.३३	३६२९

स्रोत: गाउँपालिकाको पारिवारिक तथ्याङ्क सर्भेक्षण, २०८०

प्राविधिक, सीपयुक्त तथा विशेष दक्षता भएका मानव संसाधन

आर्थिक सामाजिक तथा प्राविधिक विषयमा उपलब्ध ज्ञान, परम्परागत प्रचलन तथा सीप परिस्कृत गरी व्यावसायिकताको विकास मार्फत आय आर्जन बृद्धि गर्न स्थानीय स्तरमा विगत ५ वर्षको अवधिमा १०० जना महिला र १२८ जना पुरुष गरी जम्मा २२८ जना व्यक्तिहरूले विभिन्न क्षेत्रको व्यावसायिक तालिम प्राप्त गरेका छन् । जस मध्ये ३३.७७ प्रतिशतले सिलाइ, बुनाइ, बुटिक, श्रृङ्गार तथा पार्लर सम्बन्धी, १७.११ प्रतिशतले कम्प्युटर, मोवाइल, घडी तथा विद्युत् सम्बन्धी, १५.७९ प्रतिशतले भौतिक निर्माण सम्वन्धी र १४.०४ प्रतिशतले कृषि सम्बन्धी व्यावसायिक तालिम प्राप्त गरेका छन् । महिला र पुरुष अनुसार विभिन्न किसिमका व्यावसायिक तालिमहरू प्राप्त गरेको दक्ष जनशक्तिको विवरणलाई तालिकामा प्रस्तुत गरिएको छ ।

तालिका २.४०: गाउँपालिकामा पछिल्लो ५ वर्षमा व्यावसायिक सीप तालिम प्राप्त गर्ने व्यक्तिको संख्या

क्र.स.	व्यबसाय सीप तालिम	महिला	पुरुष	जम्मा	प्रतिशत
१	IT, इलेक्ट्रिकल र इलेक्ट्रोनिक्स (कम्प्युटर, विद्युत, मोबाइल, घडी आदि	१	३८	३९	१७.११
२	सिलाइ, बुनाइ, बुटिक, श्रृङ्गार, पार्लर आदि	६९	८	७७	३३.७७
३	निर्माण सम्बन्धी. म्यासन, कार्पेन्ट्री आदि	०	३६	३६	१५.७९
४	इन्जिनियरिङ्ग आटोमोबाइल र मेकानिक्स	०	४	४	१.७५
५	कृषि सम्बन्धी जेटी, जेटीए र खाद्य प्रशोधन आदि	१४	१८	३२	१४.०४
६	जनस्वास्थ्य सम्बन्धी	१०	१	११	४.८२
७	पशुस्वास्थ्य सम्बन्धी	२	८	१०	४.३९
८	पर्यटन टुर गाइड, ट्राभल र सत्कार	१	११	१२	५.२६
९	कला सम्बन्धी	३	४	७	३.०७
	जम्मा	**१००**	**१२८**	२२८	१००.००

स्रोत: गाउँपालिकाको पारिवारिक तथ्याङ्क सर्भेक्षण, २०८०

२.५ वन तथा वातावरणीय स्थिति

यस गाउँपालिका क्षेत्रमा रहेका वनका किसिम तिनीहरुको क्षेत्रफल तथा ती वनको महत्व सम्बन्धी विवरणलाई तलको तालिकामा प्रस्तुत गरिएको छ ।

तालिका २.४१: वन, जैविक विविधता तथा वातावरण

वडा	वनको किसिम	संख्या	समेटेको घरधुरी	क्षेत्रफल	महत्व तथा उत्पादन
१	राष्ट्रिय वन	१	२००	-	-
१	सामुदायिक वन	२	२००	-	-
२	सामुदायिक वन	७	५५१	२३५० रोपनी	काठ/दाउरा/जडीबुटी
३	राष्ट्रिय वन	१	६५	१५ हेक्टर	
३	सामुदायिक वन	५	–	२०७.७१ हेक्टर	काठ/दाउरा
४	सामुदायिक वन	१	४००	३५ हेक्टर	दाउरा/काठ
५	सामुदायिक वन	८	३५८	१७२ हेक्टर	काठ/दाउरा
६	राष्ट्रिय वन	३	१२०	५५ हेक्टर	
६	सामुदायिक वन	५	२८५	८५ हेक्टर	काठ/दाउरा
७	सामुदायिक वन	८	–	६२९.१६ हेक्टर	काठ/दाउरा/जडीबुटी
८	सामुदायिक वन	६	११२०	७०० हेक्टर	काठ/दाउरा/जडीबुटी
जम्मा					

स्रोतः गाउँपालिकाको पारिवारिक तथ्याङ्क सर्भेक्षण, २०८०

गाउँपालिका क्षेत्रमा उपलब्ध जडीबुटी

जैविक विविधता तथा वातावरण संरक्षण र जडीबुटी उत्पादनका दृष्टिले वन एउटा महत्वपूर्ण प्राकृतिक स्रोत मानिन्छ । यस गाउँपालिका क्षेत्रभित्र रहेका सरकारी तथा सामुदायिक वनमा पाइने प्रमुख जडीबुटी, तीनको वार्षिक उत्पादन तथा वार्षिक आम्दानी सम्बन्धी विवरणलाई तालिकामा प्रस्तुत गरिएको छ । यहाँ खोटो, चिराइतो, टिमुर, पाखनवेद, ठूलो ओखती तथा किरौटो गरी वार्षिक रूपमा १७०५४ कि.ग्रा जडीबुटी उत्पादन हुने र त्यसबाट २३ करोड भन्दा बढी आम्दानी हुने गरेको देखिन्छ ।

तालिका २.४२: गाउँपालिका क्षेत्रमा उपलब्ध जडीबूटीको विवरण

जडीबुटीको नाम	वनको नाम	वडा नं.	उत्पादन (के.जी.)	वार्षिक आम्दानी (रु.हजारमा)
चिराइतो	नालिखा भेडीखोर	१	११००	११००००
पाखानवेद	नालिखा भेडीखोर	१	२००	१०००००
ठुलो ओखती	नालिखा भेडीखोर	१	१००	२००००
टिमुर	नागछाँगा, सिनथाङ्गे	२	४	–
पाखानवेद	भेडिखोर	२	३	
ठुलो ओखती	भेडिखोर	२	१२	–
-		३	–	–
		४		–
खोटो	कात्तिके ठूलोचौर सा.व.	५	६०००	८०
खोटो	जलेश्वरी सा.व.	५	३०००	३०
खोटो	सिंहश्वरी सा.व.	५	२०००	२००
खोटो	जल्पादेवी सा.व.	५	४०००	५०
पाखानवेद। सतुवा, चिराइतो, पाँचऔँले, गुर्जो, टिमुर	गोल्मे, साम्के	६	०	०
मातर	गंगाखोला	६	०	०

जडीबुटीको नाम	वनको नाम	वडा नं.	उत्पादन (के.जी.)	वार्षिक आम्दानी (रु.हजारमा)
सिलटिमुर, बोकेटिम्मुर, खोटो, कुरिलो, हर्रो, अमला, आखातरुवा, हिगुवा, तेजपात	टाटाङ छेलिवेन्खा सिच्चे सा.वा.	७	५	०
बोकेटिम्मुर	देराआखुन चक्मालुङ सा.व.	८	३००	०
बोकेटिम्मुर	बुब्माखाचोङ सा.व.	८	१५०	०
बोकेटिम्मुर	तीनधारा सा.व.	८	१४०	०
बोकेटिम्मुर	चोम्लुङ सा.व.	८	१०	०
किरौटो	फुर्केनी सा.व.	८	२०	०
किरौटो	पेक्थाम्ला सा.व.	८	१०	०
जम्मा			१७०५४	२३०३६०

स्रोतः गाउँपालिकाको पारिवारिक तथ्याङ्क सर्भेक्षण, २०८०

२.६ विपत् जोखिम व्यवस्थापन

विपद्को किसिम अनुसार जोखिमको समय

नेपाल, दैवी प्रकोप तथा प्राकृतिक विपत्तिका हिसावले संवेदनशील अवस्थामा रहेको पाइन्छ । यस गाउँपालिकामा यस्ता विपद्का घटनाहरू र घट्ने समय सम्बन्धी विपद् पात्रोको विवरणलाई तालिकामा प्रस्तुत गरिएको छ । सामान्यतया आगलागीका घटनाहरू चैत्र, वैशाख महिनामा बढी हुने देखिन्छ भने श्रावण, भाद्रमा बाढी तथा पहिरो र प्रायः वैशाख, जेठ महिनामा विभिन्न महामारीहरू आउने देखिन्छ। त्यसैगरी श्रावण, भाद्रतिर जंगली जनावर र मानब बिचमा द्वन्द तथा वन्यजन्तुका आक्रमणका घटनाहरू हुने गर्दछन् ।

तालिका २.४३: दैवी प्रकोप तथा प्राकृतिक विपद्का घटनाहरूको पात्रो विवरण

वडा नं.	आगलागी	बाढी डुवान	पहिरो	शीतलहर	रोग महामारी	सर्पको टोकाइ	जंगली जनावरबाट क्षति
१	चैत, बैशाख	असार, साउन, भदौ	भदौ	-	-	भदौ-असोज	-
२	चैत, बैशाख, जेठ	जेठ-भादौ	जेठ-भादौ	पौष, माघ	बैशाख, जेठ	-	श्रावण, भादौ - लगायत १२ महिना
३	चैत, बैशाख	-	श्रावण, भदौ		बैशाख, जेठ	-	वर्षभरि
४	फागुन, चैत्र	साउन-भदौ	असार, श्रावण, भदौ	-	-	-	वर्षभरि
५	चैत्र, बैशाख	श्रावण, भदौ	श्रावण, भदौ	मंसिर पौष	बैशाख, जेठ	जेठ-असार	श्रावण, भदौ
६	फागुन, चैत्र	श्रावण, भदौ	श्रावण, भदौ	पौष, माघ	बैशाख, जेठ	असार-साउन	साउन, भदौ
७	चैत्र, बैशाख	-	असार, साउन	-	बैशाख, जेठ	-	साउन, भदौ, असोज र कार्तिक महिनामा बाँदरबाट क्षति
८	फागुन,चैत्र,बैशाख	-	-	-	-	-	-

स्रोतः गाउँपालिकाको पारिवारिक तथ्याङ्क सर्भेक्षण, २०८०

जोखिम व्यवस्थापनको अवस्था

यस पालिकामा जोखिम व्यवस्थापनका लागि कार्य गर्ने संस्था तथा जनशक्तिको विवरण तलको तालिकामा देखाइएको छ ।

तालिका २.४४: जोखिम व्यवस्थापनको क्षमता विश्लेषण

क. मानवीय स्रोत						
क्र.स.	संस्थाको नाम	खोज तथा उद्धार गर्न सक्ने दक्ष जनशक्ति	आगलागी नियन्त्रण गर्न सक्ने दक्ष जनशक्ति	प्राथकिम उपचार गर्न सक्ने	मनोसामाजिक परामर्शकर्ता	अन्य
१	-	०	०	२	०	०
२	रेडक्रस सोसाइटी	०	०	०	०	०
३	स्वास्थ्य चौकी	०	०	५	०	०
४	रेडक्रस	०	०	४	०	०
५	स्वास्थ्य चौकी मानेभञ्ज्याङ	०	०	४	०	०
७	स्वास्थ्यचौकी -बैकुण्ठे	०	०	६	०	०
८	अस्थायी प्रहरी चौकी वासिखोरा	६	६	०	०	०
९	स्वास्थ्य चौकी वासिखोरा	०	०	६	०	०
१०	रेडक्रस उपशाखा वासिखोरा	९	०	०	०	०
जम्मा		**१५**	**६**	**२७**	**०**	**०**

स्रोत: गाउँपालिकाको पारिवारिक तथ्याङ्क सर्भेक्षण, २०८०

आपत्कालीन आश्रयस्थल

विपद्को समयमा यस पालिकामा प्रयोग हुने आपत्कालीन आश्रयस्थलहरूको विवरण निम्नानुसार छ:

तालिका २.४५: विपत्तीको समयमा उपयोग गर्न सकिने सुरक्षित स्थलहरू

वडा नं.	खुला चउर रहेको स्थान	आपदको समय मा अटाउन सक्ने क्षमता (जग्गा)	सेफ सेल्टरको रुपमा प्रयोग गर्न सकिने भवन रहेको स्थान	आपदको बेला अटाउने क्षमता (जना)	हेलिकप्टर अवतरणका स्थानहरू
१	खोलीटार खेलमैदान	५००	-	-	खोलीटार
	खेना चौर	५००	-	-	-
	गाईचौर	३००	-	-	गाईचौर
	हुर्वु भञ्ज्याङ	३५०	-	-	-
	नालिखाटार	४००	-	-	-
२	बतासे डाँडा	१००००	कटुन्जे मा.वि.	५००	कटुन्जे मा.वि. खेलमैदान
	फिलुङ्गेटार	५०००	सामुदायिक भवनहरू, छिन्ताङ देवि आ.वि.	६००	छिन्ताङ देवी आ.वि.
३	पञ्चकन्या मा.वि.	१५०	-	-	पञ्चकन्या मा.वि.
४	सेतीदेवी आ.वि.	२००	छैन	छैन	छैन
५	च्यानडाँडा चाक्से	१५००	छैन	छैन	भएको
५	लामाआहाल डाँडा	१०००	नरहेको	छैन	भएको

वडा नं.	खुला चउर रहेको स्थान	आपदको समय मा अटाउन सक्ने क्षमता (जग्गा)	सेफ सेल्टरको रुपमा प्रयोग गर्न सकिने भवन रहेको स्थान	आपदको बेला अटाउने क्षमता (जना)	हेलिकप्टर अवतरणका स्थानहरू
६	चुवानडाँडा बेकुण्ठे	१०००	-	-	बरभञ्ज्याङ, बैकुण्ठे
७	चण्डी बजार साविक ३	६०००	-	-	-
	रामप्रसादराई स्मृति पार्क साविक ५	१२००	-	-	-
	वासिखोरा पार्क साविक २	३००	-	-	-
	फुटवल ग्राउण्ड साविक २	४००	-	-	-
८	-	०	-	-	-
	जम्मा	२८८००			

स्रोतः गाउँपालिकाको पारिवारिक तथ्याङ्क सर्भेक्षण, २०८०

भूकम्प प्रतिरोधी क्षमताका आधारमा घरहरूको विवरण

प्राकृतिक विपत्तिमध्ये एक भूकम्पले भन्दा पनि मानिसहरूले निर्माण गरेका कमजोर भौतिक संरचनाका कारणले धनजनको बढी क्षति हुने गरेको छ। वि.स. २०७२ सालको विनाशकारी भूकम्प पछि भूकम्प प्रतिरोधी घर निर्माणमा विशेष ध्यान पुऱ्याउने थालिएको छ । यस गाउँपालिकामा रहेका ३६२९ घरहरू मध्ये ८२.४२ प्रतिशत घरहरू भूकम्प प्रतिरोधी क्षमता नभएका छन् भने भूकम्प प्रतिरोधी क्षमता भएका १७.५८ प्रतिशत घरहरू रहेका छन्। वडा अनुसार भूकम्प प्रतिरोधी र प्रतिरोधी क्षमता नभएका घरहरूको विवरणलाई तालिकामा प्रस्तुत गरिगएको छ।

तालिका २.४६: भुकम्प प्रतिरोधी क्षमता अनुसार घरहरूको विवरण

वडा नं.	भूकम्प प्रतिरोधी क्षमता भएका घरहरू		भूकम्प प्रतिरोधी क्षमता नभएका घरहरू		जम्मा
	संख्या	प्रतिशत	संख्या	प्रतिशत	
१	१००	१७.८६	४६०	८२.१४	५६०
२	६४	१८.०३	२९१	८१.९७	३५५
३	७६	१६.९६	३७२	८३.०४	४४८
४	८४	१६.१५	४३६	८३.८५	५२०
५	११२	२६.९२	३०४	७३.०८	४१६
६	१०८	२१.२२	४०१	७८.७८	५०९
७	५३	११.४५	४१०	८८.५५	४६३
८	४१	११.४५	३१७	८८.५५	३५८
जम्मा	६३८	१७.५८	२९९१	८२.४२	३६२९

स्रोतः गाउँपालिकाको पारिवारिक तथ्याङ्क सर्भेक्षण, २०८०

प्राकृतिक जोखिममा रहेका घरहरूको विवरण

यस गाउँपालिकाले सञ्चालन गरेको पारिवारिक तथ्याङ्क सर्वेक्षण, २०८० अनुसार यस क्षेत्रमा २७८४ घरहरू भूकम्प, ११५३ घरहरू हावाहुरी, ५४१ घरहरु पहिरोको जोखिममा रहेका छन् भने बाढीको जोखिम रहेका स्थानमा ४७ वटा घरहरू रहेको देखिन्छ। वडा अनुसार प्राकृतिक रूपमा जोखिममा रहेका घरहरूको विवरणलाई तालिकामा प्रस्तुत गरिएको छ।

तालिका २.४७: प्राकृतिक जोखिममा रहेका घरहरूको विवरण

वडा नं.	भूकम्प जोखिम रहेको घरको संख्या	बाढीको जोखिम रहेको घरको संख्या	पहिरोको जोखिम रहेको घरको संख्या	हावाहुरीको जोखिम रहेको घरको संख्या	डुबान वा कटानको जोखिम रहेको घरको संख्या
१	४६०	०	११३	२७७	०
२	२६०	२	४९	१७६	०
३	३३७	०	२३	८२	०
४	४३४	२	५८	३२	०
५	२८२	१	११	१६८	१
६	४११	२५	१०३	१९	०
७	२८३	२	१००	१७०	०
८	३१७	१५	८४	२२९	०
जम्मा	२७८४	४७	५४१	११५३	१

स्रोतः गाउँपालिकाको पारिवारिक तथ्याङ्क सर्भेक्षण, २०८०

२.७ पूर्वाधारहरू

सडक सञ्जालको विद्यमान अवस्था

यस गाउँपालिकामा रहेका सडक सञ्जाललाई तलको चित्र र तालिकामा देखाइएको छ।

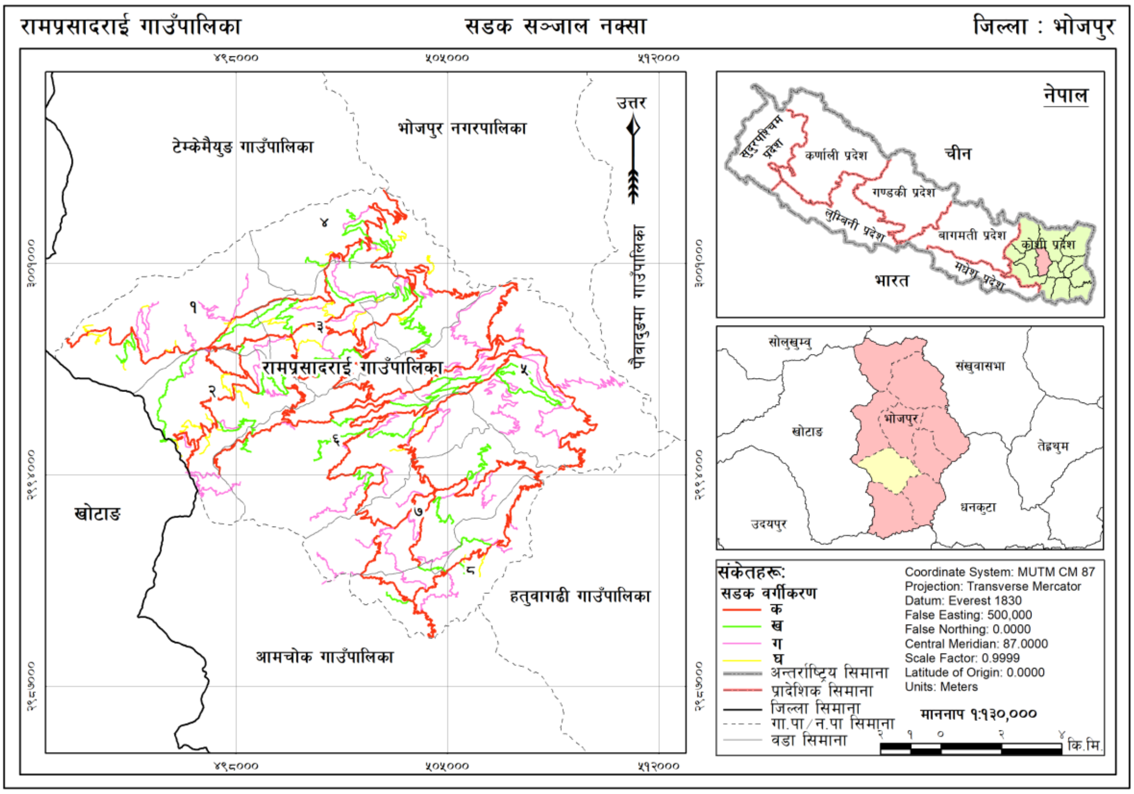

तालिका २.४८: सडक पूर्वाधारको अवस्था

वडा	सडकको किसिम	लम्बाइ	लाभान्वित जनसंख्या
१	कच्ची सडक	३५ कि.मी.	६२५
२	कच्ची सडक	२९ कि.मी.	२४०००
३	कच्ची सडक	६२ कि.मी.	७५००
४	कच्ची सडक	५० कि.मी.	२६७००
५	कच्ची सडक	४२ कि.मी.	२२१०
६	कच्ची सडक	५० कि.मी.	३१००
७	कच्ची +ग्रावेल सडक	४२ कि.मी.	२२६००
८	कच्ची सडक	१६.५ कि.मी.	२७०००
जम्मा		**३२६.५ कि.मी.**	**११३७३५ पक्की**

स्रोतः गाउँपालिकाको पारिवारिक तथ्याङ्क सर्भेक्षण, २०८०

झोलुङ्गे पुल तथा पक्की पुलसम्बन्धी विवरण

यस गाउँपालिकामा भएका झोलुङ्गे पुल तथा कल्भर्ट पुल सम्बन्धी विवरण तालिकामा प्रस्तुत गरिएको छ।

तालिका २.४९: पुल तथा झोलुङ्गे पुलसम्बन्धी विवरण

वडा नं.	पुलको नाम	पुल भएको खोला वा खोल्सीको नाम	जोडिने बस्तीहरू		झोलुङ्गे/काठे/ट्रष्ट/ पक्की	लम्बाइ (मि.)
			देखि	सम्म		
१	चेवा फेदी	सिक्तेल खोला	चेवा	गोगने	झोलुङ्गे	५०
१	खेनाफेदी	सिक्तेल खोला	खेना	लेखर्क	झोलुङ्गे	४०
१	वान्ताङ पुल	सेराङ खोला	वान्ताङ	पानधारे	ट्रष्ट	२०
२	फड्केढुङ्गा झोलुङ्गे	बेहेरे खोला	धोद्लेखानी	झोलुङ्गे	झोलुङ्गे	५०
३	बेहेरेखोला पुल	बेहेरे खोला	भुल्के	बैकुण्ठे	पक्की	३०
४	सिक्तेल	सिक्तेल खोला	कोट	दलगाउँ	झोलुङ्गे	३५
४	सिक्तेल	सिक्तेल खोला	कोट	दलगाउँ	पक्की	२५
४	आम्बोटे	पिखुवा खोला	टक्सार	दलगाउँ	झोलुङ्गे	७०
४	सहेले पुल	पिखुवा खोला	टक्सार	दलगाउँ	झोलुङ्गे	८५
५	पिखुवा पुल	पिखुवा खोला	मानेभञ्ज्याङ	टक्सार	पक्की	३०
५	बेलबोटे पिखुवा झोलुङ्गे पुल	पिखुवा खोला	मानेभञ्ज्याङ	बास्तिम	झोलुङ्गे	१००
५	कावा झोलुङ्गे	कावा खोला	मानेभञ्ज्याङ	रानिवास	झोलुङ्गे	९०
५	मकुवा पुल	मकुवा खोला	मानेभञ्ज्याङ	वासिखोरा	झोलुङ्गे	६०
५	पारपाने फेदी झोलुङ्गे	पिखुवा खोला	मानेभञ्ज्याङ	टक्सार	झोलुङ्गे	१००
६	बेहेरे पुल	बेहेरे खोला	बैकुण्ठे	भुल्के	पक्की	३०
६	आरीखोला पुल	आरीखोला	बैकुण्ठे	वासिखोरा	पक्की	३०
६	मकुवा दोभान पुल	मकुवा खोला	बैकुण्ठे	वासिखोरा	झोलुङ्गे	४०
६	बेहेरेखोला पुल	बेहेरे खोला	बैकुण्ठे	धोद्लेखानी	झोलुङ्गे	४०
६	आरीखोला पुल	आरीखोला	बैकुण्ठे	वासिखोरा	झोलुङ्गे	३०
७	आरीखोला पुल	आरीखोला	वडा नं. ७	वडा नं. ६	पक्की	
७	आरीखोला पुल	आरीखोला	वडा नं. ७	वडा नं. ६	झोलुङ्गे, पुल	
७	आरीखोला मकुवा दोभान	आरीखोला र मकुवा खोलाको दोभान	वडा नं. ७	वडा नं. ६	झोलुङ्गे, पुल	
७	ओडारे मकुवा खोला पुल	मकुवा खोला	वडा नं. ७	वडा नं. ६	झोलुङ्गे, पुल	

वडा नं.	पुलको नाम	पुल भएको खोला वा खोल्सीको नाम	जोडिने बस्तीहरू		झोलुङ्गे/काठे/ ट्रष्ट/ पक्की	लम्बाइ (मि.)
			देखि	सम्म		
७	चुकुवा खोला पुल	चुकुवा खोला	वडा नं. ७	वडा नं. ७	झोलुङ्गे, पुल	
८	लप्सिबोटे झोलुङ्गे पुल	कावा खोला	खोक्सिक	हतुवागढी	ट्रस्ट	९०
८	नाम्पिलुङ्ग झोलुङ्गे पुल	कावा खोला	साक्षेक	हतुवागढी	ट्रस्ट	१२०
८	चुकुवा पुल	चुकुवा खोला	माङ्पाला	वासिखोरा ७	ट्रस्ट	११०
८	बिहारा झोलुङ्गे पुल	कावा खोला	विहारा	वासिखोरा ६	ट्रस्ट	५५
८	सिमलबोट झोलुङ्गे पुल	कावा खोला	छयालुङ	वासिखोरा ६	ट्रस्ट	९२
					जम्मा:	१४२२

स्रोत: गाउँपालिकाको पारिवारिक तथ्याङ्क सर्भेक्षण, २०८०

विद्युत् तथा वैकल्पिक ऊर्जा

इन्धन उपयोग विवरण (खाना पकाउने इन्धनका आधारमा घरपरिवार)

पारिवारिक सर्वेक्षण २०८० मा संकलन गरिएको तथ्याङ्क अनुसार खाना पकाउन प्रयोग गरिने मुख्य इन्धनको आधारमा वडागत परिवारको विवरणलाई तालिकामा प्रस्तुत गरिएको छ । तालिका अनुसार जम्मा ३६२९ घरपरिवार मध्ये ३६०७ अथवा ९९.३९ प्रतिशतले दाउरालाई खाना पकाउने मुख्य इन्धनको रूपमा प्रयोग गर्ने गर्दछन् । यस बाहेक २१ घरपरिवारले एल.पी.ग्याँस र बाँकी १ घरपरिवारले विद्युत् उपयोग गरेको देखिन्छ ।

तालिका २.५०: खाना पकाउन उपयोग गर्ने इन्धनका आधारमा परिवारको विवरण

वडा नं.	दाउरा	प्रतिशत	एल पी ग्यास	प्रतिशत	विद्युत्	प्रतिशत	जम्मा	प्रतिशत
१	५६०	१००	०	०	०	०	५६०	१५.४३
२	३५५	१००	०	०	०	०	३५५	९.७८
३	४४२	९८.६६	६	१.३४	०	०	४४८	१२.३४
४	५२०	१००	०	०	०	०	५२०	१४.३३
५	४१३	९९.२८	३	०.७२	०	०	४१६	११.४६
६	४९७	९७.६४	११	२.१६	१	०.२	५०९	१४.०३
७	४६३	१००	०	०	०	०	४६३	१२.७६
८	३५७	९९.७२	१	०.२८	०	०	३५८	९.८६
जम्मा	३६०७	९९.३९	२१	०.५८	१	०.०३	३६२९	१००

स्रोत: गाउँपालिकाको पारिवारिक तथ्याङ्क सर्भेक्षण, २०८०

बत्ती बाल्ने इन्धनको प्रयोगका आधारमा घरपरिवार

यस गाउँपालिकामा बत्तीको लागि उपयोग गरिने मुख्य इन्धनको रूपमा विद्युत् र सौर्यशक्ति(सोलार) प्रमुख रहेका छन् । सबैभन्दा बढी २८०० घरपरिवार (७७.१६%) ले बत्तीको लागि विद्युत् प्रयोग गर्दछन् भने ७९६ (२१.९३%) घरपरिवारले सोलार उपयोग गर्न गरेको देखिन्छ । बत्ती बाल्नका लागि प्रयोग गरिने मुख्य इन्धनको आधारमा वडा अनुसारको परिवारको विवरणलाई तालिकामा प्रस्तुत गरिएको छ ।

तालिका २.५१: बत्तीको मुख्य स्रोत प्रयोग गर्ने परिवारको विवरण

वडा नं.	विद्युत्	प्रतिशत	सोलार	प्रतिशत	अन्य	प्रतिशत	जम्मा	जम्मा प्रतिशत
१	४९२	८७.८६	६८	१२.१४	०	०	५६०	१५.४३
२	२८५	८०.२८	६९	१९.४४	१	०.२८	३५५	९.७८
३	४३०	९५.९८	१८	४.०२	०	०	४४८	१२.३५
४	५११	९८.२७	९	१.७३	०	०	५२०	१४.३३
५	४१३	९९.२८	३	०.७२	०	०	४१६	११.४६
६	४३९	८६.२५	६५	१२.७७	५	०.९८	५०९	१४.०२
७	२०१	४३.४१	२३५	५०.७६	२७	५.८३	४६३	१२.७६
८	२९	८.१	३२९	९१.९	०	०	३५८	९.८६
जम्मा	२८००	७७.१६	७९६	२१.९३	३३	०.९१	३६२९	१००.००

स्रोतः गाउँपालिकाको पारिवारिक तथ्याङ्क सर्भेक्षण, २०८०

आधुनिक सुविधामा पहुँचसम्बन्धी विवरण

यस गाउँपालिकाको पारिवारिक तथ्याङ्क सर्वेक्षण २०८० बाट प्राप्त तथ्याङ्क अनुसार जम्मा ३६२९ घरपरिवारमध्ये १४.४६ प्रतिशत घरपरिवारले टेलिभिजन सुविधा उपयोग गरेको देखिन्छ । त्यसैगरी ९५.०१ घरपरिवारमा मोवाइल फोनको पहुँच पुगेको छ भने १.९३ प्रतिशत घरपरिवारले कम्प्युटरको प्रयोग गरेको देखिन्छ। जम्मा घरपरिवारको ५०.५२ प्रतिशतमा इन्टरनेट सेवा उपलब्ध भएको छ । वडा अनुसार आधुनिक यातायात तथा सञ्चारका साधनहरूको प्रयोगको अवस्था सम्वन्धी विवरणलाई तालिकामा प्रस्तुत गरिएको छ ।

तालिका २.५२: आधुनिक सुविधामा पहुँचसम्बन्धी विवरण (प्रतिशत)

वडा नं.	टेलिभिजन	मोबाइल फोन	कम्प्युटर	इन्टरनेट	मोटरसाइकल	मोटर/कार	रेफ्रिजरेटर
१	१०.१८	९७.६८	१.६१	६०.३६	४.६४	०	०
२	२५.३५	९७.७५	१.९७	५८.८७	७.६१	०.२८	०.५६
३	२५.७३	९५.२६	२.४८	६८.४	२.७१	०	१.१३
४	२५.१९	९१.१५	०.१९	२१.१५	०.७७	०	०
५	१६.५९	९५.४३	२.६४	४०.६३	६.०१	०.७२	१.४४
६	११.२	९७.०५	४.९१	३९.२९	३.३४	०	१.७७
७	०.८६	९२.६६	०.६५	५९.१८	१.०८	०	०.२२
८	०.५६	९३.०२	०.८४	६३.६९	५.५९	०	०
जम्मा	१४.४३	९५.८७	१.९३	५०.४५	३.७५	०.११	०.६३

स्रोतः गाउँपालिकाको पारिवारिक तथ्याङ्क सर्भेक्षण, २०८०

घरको छानाको किसिम

आधारभूत आवश्यकताको रूपमा रहेको, परिवारले बासस्थानको रूपमा प्रयोग गर्दै आइरहेको घर तथा भवनको छानाको विवरण सम्बन्धी तथ्याङ्कलाई तालिकामा प्रस्तुत गरिएको छ । यहाँ रहेका जम्मा ३६२९ घरपरिवार मध्ये ६३.५२ प्रतिशतमा जस्ताको, ३५.०८ प्रतिशतमा खरको छाना रहेको छ भने १.३२ प्रतिशतमा टायलको र ०.०८ प्रतिशत घरको छत ढलान गरिएको छ। वडा अनुसार घरपरिवार र घरको छाना सम्बन्धी विवरणलाई तलको तालिकामा देखाइएको छ ।

तालिका २.५३: घरमा प्रयोग भएको छानाको विवरण

वडा नं.	खरको छाना		जस्ताको छाना		टायलको छाना		आरसिसी ढलान		जम्मा
	संख्या	प्रतिशत	संख्या	प्रतिशत	संख्या	प्रतिशत	संख्या	प्रतिशत	
१	१३३	२३.७५	४१५	७४.११	१२	२.१४	०	०.००	५६०
२	१२७	३५.७७	२२३	६२.८२	४	१.१३	१	०.२८	३५५
३	१३३	२९.६९	३०१	६७.१९	१४	३.१३	०	०.००	४४८
४	१०१	१९.४२	४०३	७७.५०	१६	३.०८	०	०.००	५२०
५	१८५	४४.४७	२३०	५५.२९	०	०.००	१	०.२४	४१६
६	२०७	४०.६७	३०१	५९.१४	०	०.००	१	०.२०	५०९
७	२०४	४४.०६	२५८	५५.७२	१	०.२२	०	०.००	४६३
८	१८३	५१.१२	१७४	४८.६०	१	०.२८	०	०.००	३५८
जम्मा	१२७३	३५.०८	२३०५	६३.५२	४८	१.३२	३	०.०८	३६२९

स्रोत: गाउँपालिकाको पारिवारिक तथ्याङ्क सर्भेक्षण, २०८०

गारोको किसिम सम्बन्धी विवरण

रामप्रसादराई गाउँपालिकाे पारिवारिक तथ्याङ्क सर्वेक्षण, २०८० को तथ्याङ्क अनुसार यहाँका ९४.५७ प्रतिशत घरहरु ढुङ्गा माटोले निर्माण गरिएका छन् भने ३.५८ प्रतिशत घरमा काठका खम्बाहरूको साथमा वाँसको प्रयोग गरिएको देखिन्छ। गाउँपालिकामा रहेका जम्मा ३६२९ घरहरू मध्ये १.३८ प्रतिशत घरहरुमा सिमेन्ट र ढुङ्गाको उपयोग गरिएको छ। वडा अनुसार घरको गारो निर्माणमा प्रयोग गरिएका सामग्री सम्बन्धी विवरणलाई तालिकामा प्रस्तुत गरिएको छ।

तालिका २.५४: बनावटको आधारमा घरहरूको विवरण

वडा नं.	माटो र ढुङ्गा		सिमेन्ट र ढुङ्गासंख्या		फ्रेम स्ट्रक्चर		काठको खम्बा		जम्मा
	संख्या	प्रतिशत	संख्या	प्रतिशत	संख्या	प्रतिशत	संख्या	प्रतिशत	
१	५४८	९७.८६	२	०.३६	0	०.००	१०	१.७९	५६०
२	३०९	८७.०४	१६	४.५१	१३	३.६६	१७	४.७९	३५५
३	४३७	९७.५४	३	०.६७	१	०.२२	७	१.५६	४४८
४	५०८	९७.६९	२	०.३८	०	०.००	१०	१.९२	५२०
५	३८५	९२.५५	१	०.२४	०	०.००	३०	७.२१	४१६
६	५०३	९८.८२	0	०.००	२	०.३९	४	०.७९	५०९
७	३९०	८४.२३	२५	५.४०	१	०.२२	४७	१०.१५	४६३
८	३५२	९८.३२	१	०.२८	०	०.००	५	१.४०	३५८
जम्मा	३४३२	९४.५७	५०	१.३८	१७	०.४७	१३०	३.५८	३६२९

स्रोत: गाउँपालिकाको पारिवारिक तथ्याङ्क सर्भेक्षण, २०८०

२.८ संस्थागत तथा सुशासनको स्थिति

संघीय शासन प्रणाली अनुसार अधिकारको हस्तान्तरणमा आधारित भई संविधानबाट स्थानीय सरकारहरू स्थापना भई संविधानको कार्यान्वयनमा क्रियाशील रहेका छन् । आम नागरिक विशेष गरी विपन्न तथा पछाडि परेका वर्ग समुदायले स्थानीय सरकारबाट ठूलो अपेक्षा राखेका छन् । संवैधानिक व्यवस्था, कानूनी शासन र जनअपेक्षा अनुसार कुशल, पारदर्शी, जवाफदेही ढंगले स्थानीय शासन संचालन गरी सेवा प्रवाह र विकास कार्यलाई प्रभावकारी बनाउने अहम् दायित्व स्थानीय सरकामा निहित छ । स्थानीय सरकारको अधिकार क्षेत्रमा भएको विस्तार, साधन स्रोतमा बृद्धिसँगै जनआकांक्षा पनि चुलिएको छ । बढेको जनआकांक्षा पूरा गर्न परम्परागत र विगतकै सोंच र तरिकाबाट संभव देखिदैंन । बदलिंदो परिवेशसँगै सेवा प्रवाह र विकास व्यवस्थापनमा सिर्जनात्मक र वैकल्पिक उपायहरू अवलम्बन गर्न जरुरी देखिएको छ । संगठन तथा क्षमता विकास, कर्मचारी व्यवस्थापन र अन्तर सरकार, निजी तथा गैर सरकारी साझेदारीको माध्यमबाट सेवा प्रवाह र विकास व्यवस्थापनलाई नतिजामूलक र प्रभावकारी बनाउने तर्फ गाउँपालिकाले विशेष ध्यान दिन आवश्यक छ ।

स्थानीय नीति, ऐन तथा सुशासन

गाउँपालिकाको स्थापना पछि सुशासन कायम गरी सेवा प्रवाहलाई सरल, सहज र प्रभावकारी बनाउन आवश्यकताका आधारमा निर्माण गरिएका ऐन, नियमावली, कार्यविधि निर्देशिका तथा मापदण्डहरू तलको तालिकामा प्रस्तुत गरिएको छ ।

क.स.	शर्षक
१	रामप्रसादराई गाउँपालिकामा स्थायी/अस्थायी / करार सेवामा पदपूर्तिको लागि संचालन गरिने परीक्षामा खटिने कर्मचारीहरूको सेवा सुविधा सम्बन्धी मापदण्ड, २०८० ।
२	रामप्रसादराई गाउँपालिकाको कर्मचारी तह वृद्धि सम्बन्धी कार्यविधि, २०८० ।
३	रामप्रसादराई गाउँपालिकाको वातावरण तथा प्राकृतिक स्रोत संरक्षण ऐन, २०७९ ।
४	रामप्रसादराई गाउँपालिकाको संरक्षित वातावरणीय अध्ययन तथा प्रारम्भिक वातावरणीय कार्यविधि, २०७९ ।
५	रामप्रसादराई गाउँपालिका भित्रको सडक हेरालु सम्बन्धी कार्यविधि, २०८० ।
६	रामप्रसादराई गाउँपालिका खेलाडीहरुलाई गाउँपालिकाको तर्फबाट खेल खेल्दा दिने सहायता खर्चको मापदण्ड, २०८० ।
७	रामप्रसादराई गाउँपालिकाको अपाङ्गता भएका व्यक्तिहरूको मिलीजुली समूहको बिउपुंजी सञ्चालन तथा व्यवस्थापन कार्यविधि ।
८	रामप्रसादराई गाउँपालिकाको विद्यालय सहायक तथा विद्यालय सहयोगी कार्यकर्ता व्यवस्थापन कार्यविधि, २०८० ।
९	रामप्रसादराई गाउँपालिका बालविकास सहयोगी कार्यकर्ता व्यवस्थापन कार्यविधि, २०८० ।
१०	रामप्रसादराई गाउँपालिकाको एम्बुलेन्स सेवा संचालन सम्बन्धी कार्यविधि, २०७९ ।
११	रामप्रसादराई गाउँपालिकाको घ वर्गको निर्माण व्यवसायी इजाजत पत्र सम्बन्धी कार्यविधि, २०७९ ।

क.स.	शर्षक
१२	रामप्रसादराई गाउँपालिकाको आधारभूत तथा माध्यमिक शिक्षा ऐन, २०७९ ।
१३	रामप्रसादराई गाउँपालिकाको टोल विकास संस्था (गठन तथा परिचालन) कार्यविधि, २०७९ ।
१४	रामप्रसादराई गाउँपालिका भित्रका भोजपुर, बहुमुखी क्याम्पसमा अध्ययनरत विद्यार्थीहरुलाई मासिक शुल्क व्यवस्थापन गर्ने सम्बन्धी कार्यविधि, २०७९ ।
१५	रामप्रसादराई गाउँपालिकाको संस्था दर्ता ऐन, २०७७ ।
१६	रामप्रसादराई गाउँपालिकाको सार्वजनिक खरिदमा कन्टिन्जेन्सी रकम खर्चलाई व्यवस्थित गर्ने निर्देशिका, २०७८ ।
१७	रामप्रसादराई गाउँपालिका विपद्को कारणले जोखिममा परेको व्यक्तिहरूलाई आर्थिक सहायता उपलब्ध गराउने सम्बन्धि कार्यविधि ।
१८	रामप्रसादराई गाउँपालिकाको गर्भवती तथा सत्केरी आमाहरूलाई पोषण भत्ता उपलब्ध गराउने कार्यविधि, २०७८ ।
१९	रामप्रसादराई गाउँपालिकाको एक शैक्षिक संस्था एक उद्यम कार्यक्रम कार्यान्वयन कार्यविधि, २०७८ ।
२०	रामप्रसादराई गाउँपालिकाको असङ्गठित क्षेत्रमा कार्यरत श्रमिक वर्ग तथा असहायहरुलाई उपलब्ध गराइने राहत सम्बन्धी मापदण्ड, २०७६ ।
२१	रामप्रसादराई गाउँपालिकाको प्राकृतिक विपद् उद्धार तथा राहत वितरण सम्बन्धी मापदण्ड ।
२२	रामप्रसादराई गाउँपालिकाको विनियोजन ऐन, २०७५/७६ ।
२३	रामप्रसादराई गाउँपालिकाको विपद् व्यवस्थापन कोष संचालन तथा व्यवस्थापन कार्यविधि, २०७५ ।
२४	रामप्रसादराई गाउँपालिकाको अपाङ्गता भएका व्यक्तिको परिचय - पत्र वितरण कार्यविधि ।
२५	रामप्रसादराई गाउँपालिकाको आर्थिक ऐन, २०७५ /०७६ ।
२६	रामप्रसादराई गाउँपालिकाको सहकारी ऐन, २०७५ ।
२७	रामप्रसादराई गाउँपालिकाको कृषि व्यबसाय प्रवर्द्धन ऐन, २०७५ ।
२८	रामप्रसादराई गाउँपालिकाको विपद् जोखिम न्युनीकरण तथा व्यबस्थापन ऐन, २०७५ ।
२९	रामप्रसादराई गाउँपालिकाको प्रशासकीय कार्यविधि नियमित गर्ने ऐन, २०७५ ।
३०	रामप्रसादराई गाउँपालिकाको आर्थिक कार्यविधि नियमित तथा व्यवस्थित गर्न बनेको ऐन, २०७५ ।
३१	रामप्रसादराई गाउँपालिकाको करारमा प्राविधिक कर्मचारीहरू लिने सम्बन्धी कार्यविधि, २०७५ ।
३२	रामप्रसादराई गाउँपालिकाको न्यायिक समितिले उजुरीको कारवाहीको कार्यविधि, २०७५ ।
३३	रामप्रसादराई गाउँपालिकाको स्थानीय राजपत्र प्रकाशन कार्यविधि, २०७५ ।
३४	रामप्रसादराई गाउँपालिकाको आर्थिक सहायता सम्बन्धी कार्यविधि, २०७५ ।
३५	रामप्रसादराई गाउँपालिकाको उपभोक्ता समितिको गठन सञ्चालन तथा व्यवस्थापन कार्यविधि, २०७५ ।
३६	रामप्रसादराई गाउँपालिकाको आर्थिक ऐन, २०७४/०७५ ।
३७	रामप्रसादराई गाउँपालिकाको विनियोजन ऐन, २०७४/०७५ ।
३८	रामप्रसादराई गाउँपालिकाको पदाधिकारीहरूको आचारसंहिता २०७४ ।
३९	रामप्रसादराई गाउँपालिकाको गाउँसभा-सञ्चालन कार्यविधि २०७४ ।
४०	रामप्रसादराई गाउँपालिकाको बैठक सञ्चालन कार्यविधि २०७४ ।
४१	रामप्रसादराई गाउँपालिकाको कार्यपालिकाको कार्य सम्पादन नियमावली २०७४ ।
४२	रामप्रसादराई गाउँपालिकाको कार्यपालिकाको कार्यविभाजन नियमावली २०७४ ।
४३	रामप्रसादराई गाउँपालिकाको गाउँ कार्यपालिकाको निर्णय वा आदेश र अधिकारपत्रको प्रमाणीकरण कार्यविधि नियमावली २०७४ ।

संगठनात्मक विकास

प्रथम आवधिक योजनाको लक्ष्य तथा उद्देश्य हासिल गर्न गाउँपालिका र ८ वडा कार्यालयबाट समेत प्रवाह गर्ने सेवा सुविधा र सम्पादन गर्ने कार्यलाई प्रभावकारी र नतिजामुखी बनाउन संगठन तथा व्यवस्थापन सर्वेक्षण गरी कार्यालयको संगठन संरचना, कर्मचारी दरवन्दी र कार्यविवरण तयार गर्नुपर्ने दैखिन्छ । यस गाउँपालिकामा हाल संघीय मामिला तथा सामान्य प्रशासन मन्त्रालयबाट प्रस्तावित नमुना संगठन संरचना तथा कर्मचारी दरबन्दी समेत व्यवस्था हुन नसकेकाले गाउँपालिकाले सम्पादन गर्ने कार्यलाई प्रभावकारी र नतिजामुखी बनाउन संगठन तथा व्यवस्थापन सर्वेक्षण गरी कार्यालयको संगठन संरचना, कर्मचारी दरबन्दी र कार्य विवरण तयार गर्नुपर्ने देखिन्छ। हाल यस गाउँपालिकामा प्रशासन शाखा, शिक्षा युवा तथा खेलकुद शाखा, आर्थिक प्रशासन शाखा, प्राविधिक शाखा, योजना शाखा, पंजीकरण शाखा,स्वास्थ्य शाखा, पशुसेवा शाखा, कृषि शाखा, उद्यम विकास शाखा, सूचना तथा संचार प्रविधि शाखा आदि शाखाहरू संचालनमा रहेका छन्। गाउँपालिकाले दिएको विवरण अनुसार यस गाउँपालिकामा ४३ जना जनशक्ति रहेका छन् ।

विद्यमान कर्मचारीको अवस्था

तालिका २.५५: रामप्रसादराई गाउँपालिकाको कर्मचारी विवरण

क्र.स.	पद	शाखा	संख्या
१	प्रमुख प्रशासकीय अधिकृत		१
२	प्रशासन प्रमुख/सूचना अधिकृत	प्रशासन शाखा	१
३	सूचना तथा संचार प्रविधि अधिकृत	सूचना तथा संचार प्रविधि शाखा	१
४	इन्जिनियर	प्राविधिक शाखा	१
५	स्वास्थ्य संयोजक	स्वास्थ्य शाखा	१
६	कृषि अधिकृत	कृषि शाखा	१
७	लेखापाल	आर्थिक प्रशासन शाखा	१
८	रोजगार संयोजक	रोजगार सेवा केन्द्र	१
९	बैद्य अधिकृत	आयुर्वेद प्रशासन	१
१०	प्राविधिक सहायक (शिक्षा)	शिक्षा युवा तथा खेलकुद शाखा	१
११	पशु सेवा प्राविधिक	पशु सेवा शाखा	१
१२	सव इन्जिनियर	प्राविधिक शाखा	१
१३	सव इन्जिनियर	रोजगार सेवा केन्द्र	१
१४	सहायक पाचौं (प्रशासन)	१ नं वडा कार्यालय	१
१५	सहायक चौथो (प्रशासन)	प्रशासन शाखा	१
१६	रोजगार सहायक	रोजगार सेवा केन्द्र	१
१७	वडा सचिव	७,८,४,२,३ ५र ६ नं वडा कार्यालय	१
१८	एम.आई.एस. अपरेटर	राष्ट्रिय पंजीकरण इकाइ शाखा	१
१९	ना.प्रा.स	कृषि शाखा	१
२०	ना.प्रा.स	कृषि शाखा	१
२१	अ.स.ई	प्राविधिक शाखा (६ नं वडा कार्यालय)	१

क्र.स.	पद	शाखा	संख्या
२२	अ.स.ई	प्राविधिक शाखा (१ र २ नं वडा कार्यालय)	१
२३	अ.स.ई	प्राविधिक शाखा (३ र ४ नं वडा कार्यालय)	१
२४	अ.स.ई	प्राविधिक शाखा (७ नं वडा कार्यालय)	१
२५	अ.स.ई	प्राविधिक शाखा (८ नं वडा कार्यालय)	१
२६	ना.प.से.प्रा.	पशु सेवा शाखा	१
२७	स.ई.	योजना शाखा	१
२८	स.ई.	प्राविधिक शाखा (५ नं वडा कार्यालय)	१
२९	कार्यालय सहायक	१ नं वडा कार्यालय	१
३०	कार्यालय सहायक	५ नं वडा कार्यालय	१
३१	फिल्ड सहायक	राष्ट्रिय परिचय पत्र तथा पंजीकरण शाखा	१
३२	फिल्ड सहायक	पंजीकरण शाखा	१
३३	उद्यम विकास सहजकर्ता	उद्यम विकास शाखा	१
३४	अपाङ्गता सहायता सहजकर्ता	अपाङ्गता सहायता सहजकर्ता कक्ष	१
३५	का.स.	८ नं वडा कार्यालय	१
३६	का.स.	प्रशासन शाखा	१
३७	का.स.	प्रशासन शाखा	१
३८	का.स.	प्रशासन शाखा	१
३९	का.स.	२ नं वडा कार्यालय	१
४०	का.स.	३ नं वडा कार्यालय	१
४१	का.स.	४ नं वडा कार्यालय	१
४२	का.स.	६ नं वडा कार्यालय	१
४३	का.स.	७ नं वडा कार्यालय	१
	जम्मा		४३

स्रोत परिचालन

यस आवधिक विकास योजना गाउँपालिका लगायत स्थानीय स्तरका सबै सरोकारवालाहरू को सार्थक प्रयत्नबाट कार्यान्वयन हुनेछ । नतिजा तालिकामा उल्लिखित लक्ष्य प्राप्त गर्न तर्जुमा गरिएको कार्यान्वयन तथा लगानी योजनामा गाउँपालिकाको आन्तरिक र बाह्य स्रोत तथा सरोकारवालाको लगानी स्रोतहरूको प्रक्षेपण गरी योजनाको लागि उपलब्ध हुन सक्ने कूल स्रोतको प्रक्षेपण गरिएको छ ।

योजना व्यवस्थापन

संविधान तथा स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐन मार्फत स्थानीय तहहरूलाई प्राप्त विकास निर्माण र सेवा प्रवाह सम्बन्धीका जिम्मेवारी व्यवस्थापन गर्न रामप्रसादराई गाउँपालिकामा विभिन्न शाखाहरू रहेका छन् भने प्रत्येक शाखा मातहत केही उपशाखा र इकाईहरूको समेत व्यवस्था गरिएको छ । योजना तर्जुमा समिति मार्फत पेश भएका विषयगत तथा क्षेत्रगत योजनाहरू क्रमश: गाउँ कार्यपालिका हुँदै गाउँसभाबाट पारित भए पछि कार्यान्वयनमा आउने गरेको अवस्था छ । सवै शाखाहरूलाई निर्धारण गरिएको कार्य विवरणका आधारमा विषयगत शाखा अन्तर्गतका

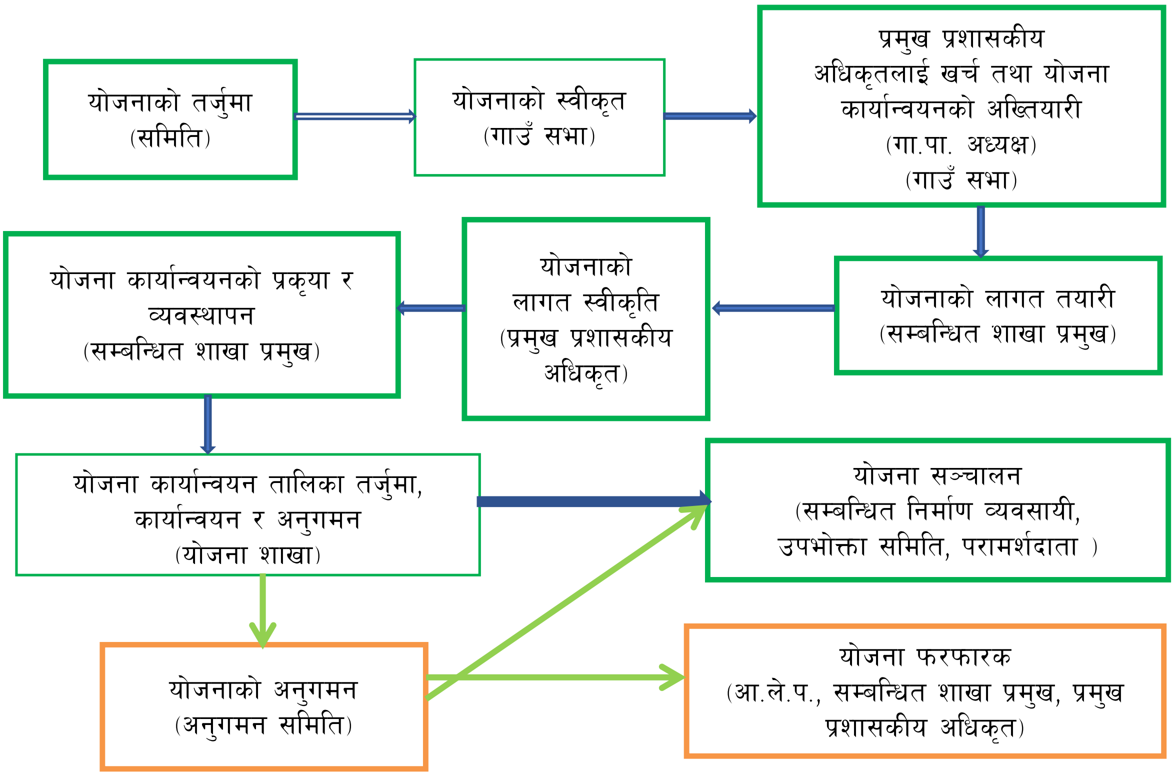

योजनाहरू सञ्चालन तथा व्यवस्थपन गर्ने जिम्मेवारी मुख्य गरी सम्बन्धित शाखाको रहेको छ । गाउँ सभाबाट स्वीकृत भएका योजना, आयोजना तथा परियोजनाहरूको वास्तविक लागत तयार पारी बार्षिक खरिद योजना बमोजिम सम्बन्धित शाखा प्रमुखले प्रस्ताव तयार पारी प्रमुख प्रशासकीय अधिकृतबाट कार्यान्वयनका लागि स्वीकृत भए पछि नियमानुसार कार्यान्वयनमा जाने व्यवस्था रहेको छ । गाँउपालिकाको योजना व्यवस्थापन चार्टलाई तल प्रस्तुत गरिएको छ ।

चित्र २.१८: गाउँपालिकाको योजना व्यवस्थापन

गाउँपालिकाको समग्र, सन्तुलित, समावेशी र वातावरण मैत्री विकास अभियानलाई गति प्रदान गर्न स्थानीय तहको योजना तर्जुमा दिग्दर्शन २०७८ तथा नेपाल सरकारको पन्ध्रौं पञ्चवर्षीय योजना (२०७६/०७७ -२०८०/०८१) का विकास योजनाले अङ्गीकार गरेका दीर्घकालीन लक्ष्य, सैद्धान्तिक आधार तथा योजना तर्जुमा र कार्यान्वयन प्रकृया अवलम्बन गरी गाउँपालिकाका विकास योजनाहरूको व्यवस्थापन गर्न आवश्यक छ । यस आवधिक योजनाले गाउँपालिकालाई पूर्ण, परिपक्व, यर्थाथवादी, प्रभावकारी र मितव्ययी विकास योजना तर्जुमा तथा कार्यान्वयनमा ठूलो योगदान दिने अपेक्षा गरिएको छ ।

विकासका मुख्य सम्भावनाहरू

गाउँपालिका क्षेत्रभित्र रहेका प्राकृतिक तथा सांस्कृतिक सम्पदाहरू, आर्थिक अभ्यास र उपलब्ध मानवीय पूँजी तथा पूर्वाधार लगायतको अवस्थालाई हेर्ने हो भने यस गाउँपालिकामा विकासका प्रशस्त सम्भावनाहरूको आँकलन गर्न सकिन्छ ।

- यस गाउँपालिकाको वर्तमान भू-उपयोग हेर्दा ३१.३० प्रतिशत वनक्षेत्र भएकाले वैज्ञानिक वन व्यवस्थापन मार्फत यहाँको समृद्धि हासिल गर्न सकिन्छ । गाउँपालिकामा आधुनिक कृषि, जडीबुटीको सदुपयोग, पर्यटन, पशुपालन, साना तथा मझौला उद्योगहरूको विकासका पर्याप्त अवसरहरू रहेका छन् ।
- सीप तथा आवश्यक प्रविधिको हस्तान्तरण, व्यावसायीकरण र आधुनिकीकरणको अभिवृद्धि, कर्जाको उपलब्धतामा सरलीकरण गरेर कृषि तथा पशुजन्य उत्पादनमा वृद्धि ल्याई आर्थिक स्थितिमा सुधार ल्याउन सकिने प्रशस्त सम्भावनाहरू रहेका छन् ।
- गाउँपालिका जल, जंगल र जडीबुटीमा सम्पन्न छ। यहाँ भएका जल, जमिन र जंगल जस्ता प्राकृतिक स्रोत र साधनलाई व्यवस्थित तथा वातावरणमैत्री प्रविधि अपनाएर उचित प्रयोग गर्न सकेमा स्थानीय स्तरमा रोजगारी श्रृजना भई गरिबी न्यूनीकरण गर्न सकिन्छ ।
- यहाँ पाइने बहुमूल्य जडीबुटीको व्यावसायिक खेती गरी आम्दानी गर्ने प्रशस्त संभावना छ।
- गाउँपालिकाको भौगोलिक अवस्थिति, मनोरम दृश्यसहितका प्राकृतिक सम्पदाहरूको सुन्दरता, प्रचूर जैविक विविधता, साँस्कृतिक सम्पन्नतालाई सदुपयोग गरी पर्यटन विकास मार्फत् गाउँपालिकाको अर्थतन्त्रलाईदिगो र सवल बनाउन सकिन्छ ।

गाउँपालिकाको विकासका क्षेत्रगत सम्भावनाहरूलाई तालिकामा प्रस्तुत गरिएको छ ।

तालिका २.५६: विकासका सम्भावनाहरू

क्र.सं.	विषय क्षेत्र/उपक्षेत्र	सम्भावना
१	प्राकृतिक स्रोत तथा साधन	▪ समशीतोष्ण र शीतोष्ण हावापानीका साथै पहाडी क्षेत्रीय जैविक विविधता ▪ बाह्रै महिना बहने नदी तथा खोला ▪ पाटन तथा प्रशस्त चरन क्षेत्र ▪ प्रशस्त वनजङगल तथा वन्यजन्तु
२	आर्थिक	▪ मकै, धान, अदुवा, कोदो जस्ता अर्गानिक उत्पादन ▪ व्यावसायिक किवी, अलैंची, केरा तथा सुन्तलाका लागि प्रसिद्ध ▪ बाखा लगायतका पशुपालनको अभ्यास ▪ दुध तथा मासुजन्य उत्पादनको प्रचुर संम्भावना ▪ वित्तीय सुविधामा पहुँच तथा विस्तार ▪ कुल जनसंख्याको करिव दुईतिहाइ जनसंख्या आर्थिक रूपले सकृय उमेर समूहमा रहेको
३	सामाजिक	▪ माध्यामिक तहसम्मको शैक्षिक संस्थाको पहुँच ▪ स्वास्थ्य चौकी लगायतका स्वास्थ्य सुविधा ▪ पूर्ण सरसफाइका अभ्यास

क्र.सं.	विषय क्षेत्र/उपक्षेत्र	सम्भावना
		▪ धारामा आधारित खानेपानी सुबिधा विस्तार ▪ दक्ष जनशक्तिको लागि गाउँपालिकामा प्राविधिक शिक्षालयको स्थापना भएको
४	भौतिक पूर्वाधार	▪ निर्माणाधीन अवस्थामा रहेको मध्य पहाडी लोकमार्गको नजिक रहेको ▪ आवश्यकता अनुसारका पुल, झोलुङ्गे पुल तथा साँघुको निर्माण ▪ पर्या-पर्यटन प्रवर्द्धन तथा उच्च पहाडी पदमार्गका लागि उपयुक्त अवस्था रहेको
५	सुशासन तथा संस्थागत	▪ गाउँकार्यपालिका, विषयगत शाखा, समितिको गठन र सञ्चालन ▪ गैससको विकास कार्यमा संलग्नता

सामुदायिक संस्था तथा समूहको विवरण

सामुहिक हितका लागि गाउँटोल तथा समुदाय स्तरमा गठन भई सञ्चालनमा रहेका संघ संस्था तथा समूह सम्बन्धी वडागत विवरणलाई तालिकामा प्रस्तुत गरिएको छ। यस गाउँपालिकामा ६१ वटा टोल सुधार समिति, ५० वटा वन समूह, ४७ वटा आमा समूह, ३१ वटा कृषक समूह रहेको देखिन्छ भने १४ वटा उद्यमी समूहहरू रहेका छन्।

वडा नं.	सामुदायिक संस्था	कृषक समूह	वन समूह	गैसस वा क्लब	आमा समूह	टोल सुधार समिति/ टोल विकास संस्था	उद्यमी समूह
१	०	१	३	-	९	९	-
२	४	३	७	१	९	९	-
३	-	२	५	-	९	७	-
४	-	२	७	१	३	९	-
५	-	८	८	-	९	९	-
६	-	८	९	३	७	९	१२
७	१	६	५	४	-	५	-
८	६	१	६	१	१	४	२
जम्मा	११	३१	५०	१०	४७	६१	१४

स्रोत: गाउँपालिकाको पारिवारिक तथ्याङ्क सर्भेक्षण, २०८०

परिच्छेद ३: सोंच तथा विकासको अवधारणा

३.१ पृष्ठभूमि

सङ्घीय शासन प्रणाली अनुरूप सङ्घीय र प्रदेश सरकारले अवलम्बन गरेका समष्टिगत आर्थिक नीति र दीर्घकालीन सोंचसँग तादाम्यता हुने गरी रामप्रसादराई गाउँपालिकाको प्रथम आवधिक योजना तर्जुमा गरिएको छ । गाउँपालिकाको आवधिक योजना (आ.व.२०८०/८१-२०८४/८५) मा अपेक्षित विकासको लक्ष्य हासिल गर्नका लागि दीर्घकालीन सोंच निर्धारण गर्नुपर्ने हुन्छ । दीर्घकालीन सोंच सामान्यतः आवधिक योजना अवधि भित्रमा प्राप्त हुने अवस्थामात्र नभई दुई/तीन दशक अवधिसम्मको आदर्श कल्पनाका रूपमा निर्धारण गरिएको हुन्छ । प्रथम आवधिक योजनाले लिएको दीर्घकालीन सोंच र समयको परिवर्तनसँगै विकासका नयाँ सिद्धान्त, सम्भावना र समस्याहरूलाई समेत सम्बोधन गर्नका लागि पन्ध्रौ पञ्चवर्षीय योजनाको दीर्घकालीन सोंच **समृद्ध नेपाल, सुखी नेपाली** समेतलाई ध्यानमा राखिएको छ ।

प्रथम आवधिक योजनाको कार्यान्वयनको क्रममा हालसम्म हासिल हुन नसकेका विकासका लक्ष्यहरूलाई समेत समावेश गरी दिगो विकासका लक्ष्यहरू समेत हासिल गर्दै रोजगारमुखी र न्यायोचित वितरण सहितको आर्थिक वृद्धि हासिल गर्न सार्वजनिक, निजी र सहकारी क्षेत्रलाई परिपूरक रूपमा परिचालन गर्नु आवश्यक छ । यी तीन ओटै क्षेत्रबाट थप लगानी र लगानीको उत्पादकत्व वृद्धिको माध्यमबाट उच्च आर्थिक विकास हासिल गरी स्थानीय जनताको प्रतिव्यक्ति आयमा वृद्धि हुने स्तरमा पुऱ्याउने र अन्ततः दिगो आर्थिक समृद्धि हासिल गर्नेतर्फ प्रथम आवधिक योजनालाई केन्द्रित गरिएको छ ।

दीर्घकालीन सोंच निर्धारण गर्दा जनप्रतिनिधि एवं सरोकारवालाहरूको आम सहमतिका आधारमा तयार गरिएको छ । सङ्घीय शासन व्यवस्थाले निर्दिष्ट गरेका विकासको मार्ग र निर्वाचनका बेला राजनीतिक दलहरूले जनताका बिचमा गरेको प्रतिबद्धता प्रथम आवधिक योजनामा प्रतिविम्बित भएको छ ।

३.२ प्रमुख समस्या तथा चुनौती

आर्थिक वृद्धि र त्यसको न्यायपूर्ण वितरण मार्फत् गरिबी निवारण, मानव विकास र दिगो आर्थिक सामाजिक विकासको पथमा लैजाने कार्य निकै चुनौतीपूर्ण छ । आयको वितरणमा आउन सक्ने असमानता घटाई सामाजिक न्यायमा आधारित समतामूलक तथा लोककल्याणकारी गाउँपालिकाको रूपमा स्थापित गर्न पनि त्यतिकै जरुरी छ । आर्थिक क्षेत्रको विस्तार मार्फत् रोजगारीका अवसर सिर्जनागरी जनसाङ्ख्यिक लाभांशको अधिकतम उपयोग गर्ने र गाउँपालिका भित्र नै पर्याप्त कामका अवसरहरू सिर्जना गर्ने कार्य पनि चुनौतीपूर्ण छ । त्यस्तै, निर्वाहमुखी कृषिलाई रूपान्तरण गरी प्रतिस्पर्धात्मक एवं व्यवसायमुखी बनाउँदै

यसलाई गाउँपालिकाको औद्योगिक विकासमा आबद्ध गर्ने कार्य झनै चुनौतीपूर्ण छ । ऊर्जासङ्कट हटाउने, प्रकोप सम्बन्धी सम्भाव्य जोखिमहरूको न्यूनीकरण गर्दै आर्थिक-सामाजिक विकासका सबै प्रयासहरूलाई जलवायु परिवर्तन अनुकूल बनाउने कार्य अझ ठूलो चुनौतीको रूपमा रहेको छ । पूर्वाधारको निर्माण तथा विकास र आबद्धतासँगै ग्रामीण र सहरी विकासलाई अन्तर सम्बन्धित तुल्याई यसलाई आर्थिक वृद्धिको स्रोतको रूपमा स्थापित गर्नुपर्नेछ । गाउँपालिकाको विकास व्यवस्थापनको क्षमता बढाउँदै जवाफदेही, स्वच्छ र प्रभावकारी विकास प्रशासन कायम गर्ने कार्य पनि चुनौतीकै रूपमा रहेको छ ।

३.३ प्रमुख सम्भावना तथा अवसर

उर्वर जमिन, जलस्रोत, वन, खानी, जैविक विविधता एवं भौगोलिक सुन्दरता जस्ता प्राकृतिक स्रोतहरूको बुद्धिमतापूर्ण उपयोगबाट समृद्धि हासिल गर्नसक्ने प्रशस्त सम्भावना छन् । कुल जनसङ्ख्यामा आर्थिक रूपले सक्रिय हुने जनसङ्ख्याको अनुपात बढ्दै जानुका साथै आर्थिक सामाजिक विकासलाई द्रुतता प्रदान गर्न स्वस्थ र क्रमशः शिक्षित हुँदै गइरहेको सक्षम जनशक्ति विकास हुँदैछ । उपयोग हुनै नसकेका तथा कम उपयोग भइरहेका भौतिक तथा अन्य पूर्वाधार उपयोग गर्ने अवसर छ ।

हालसम्मको सामाजिक र आर्थिक क्षेत्रमा भएको लगानीको उच्चतम प्रतिफल लिनसक्ने अवस्था छ । आर्थिक रूपले सक्रिय जनसङ्ख्याको आधाआधी जनसङ्ख्या सहकारी तथा सामुदायिक प्रणालीमा आबद्ध भएको छ, जुन आफैंमा सहभागितामूलक विकासका लागि आधारशिला बनिसकेको छ । सहकारी र निजी दुवै क्षेत्र प्रवर्द्धन गर्ने नीतिबाट प्राप्त अवसरको उपयोग गर्दै गाउँपालिकालाई आर्थिक रूपले समृद्ध बनाउन संघ तथा प्रदेशसंग परिपूरकको भूमिका निर्वाह गर्न तत्पर छन् ।वैदेशिक रोजगारीबाट प्राप्त सीप, पुँजी र उद्यमशीलताबाट ज्ञान, प्रविधि र पुँजी परिचालन गर्न यस गाउँपालिकालाई थप अवसर प्राप्त भएको छ ।

३.४ निर्देशक सिद्धान्त

दीर्घकालीन सोंचलाई मूर्त रूप दिनका लागि शिक्षा, कृषि पर्यटन र पूर्वाधारमा विशेष प्राथमिकता सहित राष्ट्रिय योजना र नीतिका मूलभूत पक्षलाई स्थानीयतामा आन्तरिकीकरण गर्दै देहाय अनुसार विकासको निर्देशक सिद्धान्त तय गरिएको छ ।

स्थानीय अर्थतन्त्रको विकास र विस्तारः संघ र प्रदेश सरकारको विकास सम्बन्धी सौँच, लक्ष्य, उद्देश्य प्राप्त गर्न समन्वय, सहयोग र सहकार्यको माध्यमद्वारा स्थानीय अर्थतन्त्रको विकास र विस्तार गरी समृद्धिको आधार तयार गरिनेछ ।

व्यवस्थित भू-उपयोग र योजनाबद्ध विकासः राष्ट्रिय भूउपयोग नीति २०७२ बमोजिम भूमिको बनौट, क्षमता र उपयुक्तताका, आवश्यकता र वर्तमान उपयोग समेतको आधारमा भूउपयोग क्षेत्र

निर्धारण सहित भू-उपयोग योजना तर्जुमा गरी सोको पालना अभिवृद्धि गर्ने संयन्त्र र कानूनी र नीतिगत व्यवस्था गरिनेछ ।

उत्पादनमूलक, जलवायु तथा विपद् उत्थानशील पूर्वाधार : भूउपयोग योजनाको आधारमा बस्ती तथा भौतिक पूर्वाधार विकास एकीकृत योजना तर्जुमा गरी सो अनुसार पूर्वाधार विकास र सुविधा अभिबृद्धि गरिनेछ । पूर्वाधार तथा संरचना निर्माण गर्दा उत्पादन तथा आयमूलक क्षेत्रमा जोड दिने नीति अवलम्बन गरिनेछ । साथै पूर्वाधार निर्माण गर्दा रिचार्ज पोखरी, बाँध निर्माण जस्ता जलवायु अनुकूलन आयोजनामा विशेष प्राथमिकता दिने तथा संरचना निर्माण गर्दा वातावरण संरक्षण ऐन तथा नियमवली अनुसार वायोइञ्जिनियरिङ्ग र संरक्षण सम्बन्धी प्रविधिको प्रयोगमा जोड दिइनेछ ।

प्रभावकारी सेवा प्रवाह र विकास व्यवस्थापनः गाउँपालिकालाई प्रभावकारी सेवा प्रवाह र विकास व्यवस्थापनको आधार केन्द्रको विकास गर्दै जनतालाई शिक्षा, स्वास्थ्य, विद्युत्, खानेपानी, सरसरफाइ लगायतका सेवा सुविधा प्रत्याभूति गरिनेछ । यसका लागि सूचना, प्रमाण र ज्ञानमा आधारित ठोस योजना तर्जुमा, प्रभावकारी कार्यान्वयन र प्राप्त उपलब्धिको नतिजामूलक अनुगमन र प्रभावको लेखाजोखाको व्यवस्था गरिनेछ ।

निजी, गैर सरकारी तथा समुदाय साझेदारी र सहकार्यः पूर्वाधार निर्माण, संचालन, सेवा प्रवाहमा निजी, गैर सरकारी, सहकारी र समुदायसँग साझेदारी र सहकार्य गरी विकास उपलब्धिलाई प्रभावकारी बनाइनेछ । कृषि पशुपालन, ब्यापार/व्यवसाय सेवा, उत्पादन तथा बजारीकरण, खानेपानी तथा सरसफाइ, इञ्जिनियरिङ्ग जस्ता निजी क्षेत्र, गैर सरकारी र सहकारी संस्थालाई संलग्न गराई स्थानीय सेवा प्रवाहलाई सहज र प्रभावकारी बनाइनेछ । साथै विकास निर्माण कार्यमा निजी, गैर सरकारी, सहकारी र समुदायको लगानी र साझेदारी अभिबृद्धि गरिनेछ ।

समावेशीकरण, सुशासन तथा सदाचार प्रवर्धन :सुशासन र विकास समृद्धिको पूर्व सर्तको रूपमा रहेको छ । सुशासनको लागि विद्यमान सबै खालका विभेद तथा वहिष्करण अन्त्य, कानून तथा विधिको शासन, सरकारी, निजी, सहकारी र सामुदायिक साझेदारी, पारदर्शिता र जवाफदेहिताको उच्चतम अभ्यास गरिनेछ । समाजमा बढ्दै गईरहको अराजकता र भ्रष्टाचारको विरुद्ध सदाचार पद्धति अबलम्बन र सामाजिक जवाफदेहिता सम्बन्धी संयन्त्रहरूको एकीकृत र सचेत अभ्यास गरिने छ । यस प्रक्रियामा नागरिक समाजको साझेदारी गरिनेछ ।

प्राकृतिक स्रोतको दिगो उपयोग तथा वातावरणमैत्री विकासः गाउँपालिकाले विकास योजना सञ्चालन गर्दा स्थानीय स्रोत, साधन, सम्पदाको बुद्धिमतापूर्ण एवं दिगो रूपमा उपयोग गर्ने र वातावरणलाई क्षति नपुग्ने गरी योजना तथा कार्यक्रमहरू संचालन गरिनेछ । प्राकृतिक रूपमा अति नै सम्वेदनसील भूभाग रहेको यो गाउँपालिकाको विकास पूर्वाधारका योजनाहरू सञ्चालन गर्दा प्राकृतिक भूभागलाई नखल्वल्याउने गरी विकास गर्न पहल गरिनेछ

विशेषगरी जल, जंगल र जमिनको दिगो उपयोग र व्यवस्थापन गरी जनताको आर्थिक समृद्धि हासिल गरिने छ।

सूचना तथा नतिजामा आधारित विकास व्यवस्थापन : विकास व्यवस्थापन प्रक्रियालाई सूचना, प्रमाण तथा ज्ञानमा आधारित तथा नतिजामूलक बनाइने छ। यस प्रक्रियामा सूचना प्रविधि, अनुभव र सफल अभ्यासलाई अधिकतम परिचालन गरिनेछ।

३.५ सोच, लक्ष्य तथा उद्देश्य

३.५.१ गाउँपालिकाको विकासको दीर्घकालीन सोच

आवधिक योजना तर्जुमा कार्यशाला गोष्ठीमा प्रस्तुत गाउँपालिकाको वस्तुस्थिति विश्लेषण तथा सहभागितामूलक छलफल तथा परामर्शका आधारमा विकासका सम्भावना, अवसर र गाउँपालिकावासीको अपेक्षित चाहनालाई मध्यनजर गरी देहाय अनुसार गाउँपालिकाको दीर्घकालीन सोँच तय गरिएको छः

"कृषि, पर्यटन र पूर्वाधारः रामप्रसादराई गाउँपालिकाको समृद्धिको आधार"

समृद्धिका लागि तिन मुख्य आधारहरूः नीतिगत रूपमा गाउँपालिकाको समृद्धिका लागि कृषि, पर्यटन, र पूर्वाधार पहिचान गरिएको छ।

कृषिः तरकारी र फलफूल (सुन्तला र कागती) मा ५ वर्षमा व्यावसायिक र आत्मनिर्भर भई निर्यात भएको हुनेछ। रासायनिक मलको सट्टा प्राङ्गारिक मल प्रयोग गरी अर्गानिक उत्पादनमा जोड दिइने छ। उत्पादनका लागि चाहिने आवश्यक बीउ-बिजन र मलखादमा अनुदान दिइने छ। उत्पादनमा आधारित प्रोसेसिङ उद्योग, ग्रेडिङग, प्याकेजिङ र बजारीकरणको कार्यमा किसानलाई अनुदान दिइने छ। वैदेशिक रोजगारीमा जाने र आएका युवालाई व्यावसायिक उद्यम र उद्यमशीलतामा लगाइने छ। कोल्डस्टोर निर्माण र सञ्चालन गरिने छ। कृषि बीमामा अनुदान दिइने छ। प्रत्येक वडामा सङ्कलन केन्द्र निर्माण भई सेवा सुचारु हुनेछन्। कृषिलाई प्रविधि, पर्यटन र गरिबी निवारणसँग जोडी व्यवसायीकरण गरिने छ।

पर्यटनः प्रचूर सम्भावना भएर पनि अपेक्षित विकास हुन नसकेको परिप्रेक्ष्यमा पर्यटनलाई गाउँपालिकाको समृद्धिको महत्वपूर्ण आधारका रूपमा लिइएको छ। यसका निम्ति पर्यटकीय क्षेत्रमा विविधीकरण र पर्यटकीय गन्तव्यको विकास र प्रवर्द्धन गरिने छ। मुख्य पर्यटकीय स्थलका पूर्वाधार निर्माण, सौन्दर्यीकरण, प्रचार-प्रसार, मुख्य पर्यटकीय स्थललाई जोडने पदमार्ग र पर्यटकीय सडक, पर्यटक सूचना केन्द्र, पर्यटन विकास समिति गठन, विभिन्न वडामा होमस्टे र कोसेलीघर सञ्चालन र एक वटा स्तरीय रिसोर्ट निर्माणमा जोड दिइनेछ।

पूर्वाधारः गाउँपालिका केन्द्रबाट जिल्ला सदरमुकाम र वडा केन्द्र जोडने सडकको स्तरोन्नति गरिने छ। जिल्ला भित्रबाट गएको मध्य पहाडी लोक मार्गबाट अधिकतम लाभ लिने प्रयास हुनेछ।

गाउँपालिकाका सबै वडाबाट गाउँपालिकाको केन्द्रसम्म सबै मौसममा सवारी साधन सञ्चालनमा आई सेवा लिएका हुनेछन् । त्यसै गरी उर्जा, सिँचाइ, सूचना प्रविधि र संचार सम्बन्धी पूर्वाधारको विकासमा जोड दिइनेछ ।

३.५.२ गाउँपालिकाको लक्ष्य

यस गाउँपालिकाको विकासको समग्र लक्ष्य देहाय अनुसार रहेको छः

- कृषि, पर्यटन र पूर्वाधारको दिगो विकासद्वारा उत्पादन, रोजगारी र आयमा दिगो वृद्धि गर्दै सुसंस्कृत र समृद्ध समाजको निर्माण गर्ने ।

३.५.३ गाउँपालिकाका उद्देश्यहरू

यस गाउँपालिकाको समग्र विकासमा उद्देश्यहरू देहाय अनुसार रहेका छन्:

१. उत्पादनशील क्षेत्रमा रोजगारीका अवसरहरू सृजना गर्दै न्यायपूर्ण वितरण सहित गरिबी न्यूनीकरण गरी आर्थिक सामाजिक रूपान्तरण गर्नु ।
२. शिक्षा, स्वास्थ्य तथा पोषण र सामाजिक सुरक्षामा गुणस्तरीय सुधार गर्दै समतामूलक समाजको विकास गर्नु ।
३. गुणस्तरीय तथा दिगो भौतिक पूर्वाधारको विकास गर्नु ।
४. जैविक विविधता संरक्षण र पर्यावरणीय सन्तुलन कायम गर्नु ।
५. स्वस्थ, प्रतिस्पर्धी र दक्ष मानव संशाधनको विकास गर्नु ।
६. प्राकृतिक स्रोत साधनमा नागरिकको न्यायपूर्ण पहुँच सुनिश्चितता गर्नु ।
७. सामाजिक भेदभावको अन्त्य गर्नु ।
८. वन, वातावरण, जलाधार र जैविक विविधताको संरक्षण गर्नु ।
९. सामाजिक सुरक्षा र सुशासनको प्रत्याभूति गर्नु ।
१०. पर्यटकीय क्षेत्र तथा यातायात लगायतका पूर्वाधारहरूको दिगो विकास गर्नु ।
११. सहज सार्वजनिक सेवा तथा सूचनाको सुनिश्चितता गर्नु ।
१२. सामाजिक विकृति, द्वन्द्व, अपराध र हिंसा नियन्त्रण गर्दै दिगो शान्ति प्रवर्द्धन गर्नु ।
१३. स्थानीयस्तरको मौलिक संस्कृति र पर्यटन प्रवर्द्धनलाई आयआर्जनको एक प्रमुख स्रोतको रूपमा स्थापित गर्नु ।
१४. स्वस्थ, दक्ष तथा समयानुकूल प्रतिस्पर्धी मानव संशाधनको विकास गर्नु ।
१५. विकास प्रक्रिया तथा नतिजालाई वातावरणमैत्री, उत्थानशील र दिगो बनाउनु ।

३.६ परिमाणात्मक लक्ष्य

रामप्रसादराई गाउँपालिकाको आवधिक योजनाका परिमाणात्मक लक्ष्य तल प्रस्तुत गरिएको छः (तालिका ३.१) ।

तालिका ३.१: आवधिक योजनाका परिमाणात्मक लक्ष्यहरू

क्र.सं.	लक्ष्य, गन्तव्य र सूचक	एकाइ	आ.व. २०८०/८१ चैत्रसम्मको यथार्थ	आ.व. २०८५/८६ को लक्ष्य	पुस्टयाइँका स्रोत
क.	**आर्थिक विकास क्षेत्र**				
१.	कृषि बिमा	प्रतिशत	०	१०	कृषि शाखा
२.	पशुपंक्षी बिमा	प्रतिशत	०	५	कृषि शाखा
३.	बाखा फार्म	सङ्ख्या	३४	५०	कृषि शाखा
४.	कृषि तथा पशुपंक्षी फार्म	सङ्ख्या	९	२०	कृषि शाखा
५.	कोल्ड स्टोर (निर्माणाधीन)	सङ्ख्या	१	१	कृषि शाखा
६.	कृषि हाटबजार	सङ्ख्या	१	४	कृषि शाखा
७.	बैंकको शाखा (क र ख वर्ग)	सङ्ख्या	१	२	सहकारी शाखा
८.	बचत तथा ऋण सहकारी संस्था	सङ्ख्या	४	१०	सहकारी शाखा
९.	कृषि सहकारी संस्था	सङ्ख्या	७	१२	सहकारी शाखा
१०.	महिला सहकारी संस्था	सङ्ख्या	२	५	सहकारी शाखा
११.	सहकारी संस्थाको निक्षेप संकलन	रू. मा	२८,०८,१२३	४५,००,०००	सहकारी शाखा
१२.	सहकारी संस्थाका ऋण परिचालन	रू.मा	५८,०९,५८६	८०,००,०००	सहकारी शाखा
१३.	सहकारीमा आवद्ध कर्मचारी	सङ्ख्या	पुरुष ११ महिला ११	पुरुष २० महिला २०	सहकारी शाखा
१४.	भूमिहिन घरपरिवार	सङ्ख्या	८	०	सहकारी शाखा
१५.	बैंकमा खाता भएको परिवार	प्रतिशत	७७.६८	१००	गाउँपालिकाको पारिवारिक तथ्याङ्क सर्भेक्षण
१६.	आफ्नो उत्पादनले वर्षैभर खानपुग्ने परिवार	प्रतिशत	३४.२५	५०	गाउँपालिकाको पारिवारिक तथ्याङ्क सर्भेक्षण
१७.	आन्तरिक राजस्व	रू. मा	५०,००,०००	७५,००,०००	प्रशासन/लेखा
१८.	आन्तरिक तथा बाह्य पर्यटक आगमन बार्षिक	सङ्ख्या	०	१०,०००	प्रशासन/लेखा
१९.	होमस्टे (सामुदायिक र निजी)	सङ्ख्या	१	४	प्रशासन/लेखा
२०.	पर्यटन पदमार्ग	सङ्ख्या	२	५	प्रशासन/लेखा
२१.	औद्योगिक ग्रामको स्थापना	सङ्ख्या	०	१	प्रशासन/लेखा
२२.	बेरोजगारी दर	प्रतिशत	४.३	१	गाउँपालिकाको पारिवारिक तथ्याङ्क सर्भेक्षण
२३.	आर्थिक रूपले सक्रिय जनसंख्या	प्रतिशत	६४.६३	७०	गाउँपालिकाको पारिवारिक तथ्याङ्क सर्भेक्षण
ख.	**सामाजिक विकास क्षेत्र**				
२४.	नमुना विद्यालय क्रमागत (प्रदेश र केन्द्र)	सङ्ख्या	१	३	शिक्षा शाखा
२५.	प्राविधिक शिक्षा अध्ययन गराउने विद्यालय	सङ्ख्या	२	२	शिक्षा शाखा
२६.	बालमैत्री पूर्वाधार भएका विद्यालय	सङ्ख्या	३४	३४	शिक्षा शाखा
२७.	कुल साक्षरता दर	प्रतिशत	८७.३५	९७	गाउँपालिकाको पारिवारिक सर्वेक्षण
२८.	कम्प्युटर ल्याव स्थापना भएको विद्यालय	सङ्ख्या	५	१०	शिक्षा शाखा
२९.	विज्ञान प्रयोगशाला स्थापना भएका विद्यालय (६ -१२)	सङ्ख्या	१	३	शिक्षा शाखा

क.सं.	लक्ष्य, गन्तव्य र सूचक	एकाइ	आ.व. २०८०/८१ चैत्रसम्मको यथार्थ	आ.व. २०८५/८६ को लक्ष्य	पुस्टयाईंका स्रोत
३०.	स्नातक तह अध्ययन गराउने क्याम्पस	सङ्ख्या	०	१	शिक्षा शाखा
३१.	खरको छाना प्रयोग गर्ने परिवार	प्रतिशत	३५.०८	५	गाउँपालिकाको पारिवारिक सर्वेक्षण
३२.	भवन मापदण्ड अनुसार बनेका घरहरू	प्रतिशत	१६.२३	३०	गाउँपालिकाको पारिवारिक सर्वेक्षण
३३.	नमुना बालविकास केन्द्र	सङ्ख्या	२	५	शिक्षा शाखा
३४.	इ- हाजिरी भएका विद्यालय	सङ्ख्या	७	२०	शिक्षा शाखा
३५.	सिसि क्यामरा जडान भएका विद्यालय	सङ्ख्या	१	५	शिक्षा शाखा
३६.	खोपकेन्द्र	सङ्ख्या	२१	३०	स्वास्थ्य शाखा
३७.	आयुर्वेद औषधालय	सङ्ख्या	१	२	स्वास्थ्य शाखा
३८.	इन्धनको रूपमा दाउरा प्रयोग गर्ने घरधुरी	प्रतिशत	९९.३९	८०	गाउँपालिकाको पारिवारिक सर्वेक्षण
ग.	**भौतिक पूर्वाधार विकास क्षेत्र**				
३९.	३० मिनेट सम्मको दुरीमा यातायात पहुँच भएको परिवार	प्रतिशत	८५%	९५%	पूर्वाधार विकास शाखा
४०.	कालोपत्रे सडक	कि. मि.	०	४०	पूर्वाधार विकास शाखा
४१.	ग्राभेल सडक	कि. मि.	३	५०	पूर्वाधार विकास शाखा
४२.	कृषि सडक	कि. मि.	३३८.६	३५०	पूर्वाधार विकास शाखा
४३.	कच्ची सडक	कि. मि.	४०७.४	४५०	पूर्वाधार विकास शाखा
४४.	पक्की पुल	सङ्ख्या	५	८	पूर्वाधार विकास शाखा
४५.	झोलुङ्गे पुल	सङ्ख्या	८	१५	पूर्वाधार विकास शाखा
४६.	कल्भर्ट	सङ्ख्या		१०	पूर्वाधार विकास शाखा
४७.	सबै मौसममा सडक सगँ आवद्ध वडा	सङ्ख्या	८	८	पूर्वाधार विकास शाखा
४८.	वडालाई स्मार्ट वडाका रूपमा विकास गर्ने	सङ्ख्या	०	२	पूर्वाधार विकास शाखा
४९.	बसपार्क निर्माण	सङ्ख्या	०	२	पूर्वाधार विकास शाखा
५०.	निजी र सार्वजनिक पाइप धाराबाट खानेपानी सुविधा पुगेको घरधुरी	प्रतिशत	९३.१२	१००	गाउँपालिकाको पारिवारिक सर्वेक्षण
५१.	निजी पाइपको धाराबाट खानेपानी पुगेको घरधुरी	प्रतिशत	७५.५९	८५	गाउँपालिकाको पारिवारिक सर्वेक्षण
५२.	शौचालय भएका घरधुरी	प्रतिशत	९७.१९	१००	गाउँपालिकाको पारिवारिक सर्वेक्षण
५३.	विद्युत्मा पहुँच प्राप्त घरधुरी	प्रतिशत	७७.१६	१००	गाउँपालिकाको पारिवारिक सर्वेक्षण
५४.	आरसिसि भएका व्यक्तिगत घरधुरी	प्रतिशत	०.०८	५	गाउँपालिकाको पारिवारिक सर्वेक्षण
५५.	वर्षभरि सिँचाइ हुने खेतीयोग्य जमिन	प्रतिशत	५०	८०	गाउँपालिकाको पारिवारिक सर्वेक्षण
५६.	नियमित मर्मत तथा पुनर्स्थापना सिँचाइ योजना	सङ्ख्या	२	५	गाउँपालिकाको संस्थागत सर्वेक्षण
घ.	**वन, वातावरण तथा विपद् व्यवस्थापन विकास क्षेत्र**				
५७.	सामुदायिक वन	सङ्ख्या	५५	५५	गाउँपालिकाको संस्थागत सर्वेक्षण
५८	जलाधारको संरक्षण	सङ्ख्या	१०	३०	गाउँपालिका
५९.	विपद् जोखिम नक्सांङ्कन	सङ्ख्या	१		गाउँपालिका
६०.	विपद्बाट भएको वार्षिक क्षति	रुपैयाँमा	१० लाख	१ लाख भन्दा	गाउँपालिका

क.सं.	लक्ष्य, गन्तव्य र सूचक	एकाइ	आ.व. २०८०/८१ चैत्रसम्मको यथार्थ	आ.व. २०८५/८६ को लक्ष्य	पुस्टयाइँका स्रोत
				कम	
६१.	विपद्बाट मृत्यु भएको जनसंख्या	सङ्ख्या	०	०	गाउँपालिका
६२.	विपद्बाट प्रभावित परिवार संख्या	सङ्ख्या	५०	१०	गाउँपालिका
६३.	पहिरो रोकथाम तथा नियन्त्रण	सङ्ख्या	१०	५०	गाउँपालिका
६४.	पहिरोको जोखिममा रहेको घर	सख्या	५४१	१००	गाउँपालिकाको पारिवारिक सर्वेक्षण
ङ.	**संस्थागत तथा सुशासन विकास क्षेत्र**				
६५.	गाउँसभामा महिलाको प्रतिनिधित्व	प्रतिशत	१६	१८	गाउँपालिका
६७.	गाउँसभामा दलित महिलाको प्रतिनिधित्व	सङ्ख्या	८	१०	गाउँपालिका
६८.	कम्प्युटर प्रयोग गर्ने घरधुरी	प्रतिशत	१.९२	५	गाउँपालिकाको पारिवारिक सर्वेक्षण
६९.	टेलिभिजन प्रयोग गर्ने घरधुरी	प्रतिशत	१४.४३	२५	गाउँपालिकाको पारिवारिक सर्वेक्षण
७०.	मोवाइलमा पहुँच पुगेको परिवार	प्रतिशत	९४.८७	१००	गाउँपालिकाको पारिवारिक सर्वेक्षण
७०.	इन्टरनेट प्रयोग गर्ने घर परिवार	प्रतिशत	५०.४५	८०	गाउँपालिकाको पारिवारिक सर्वेक्षण
७२.	सार्वजनिक सुनुवाइ गर्ने वडा	सङ्ख्या	०	८	गाउँपालिका
७३	इ-विडिङ्ग मार्फत आयोजनाको सार्वजनिक खरिद	प्रतिशत बजेट	१०	७०	गाउँपालिका
७४.	योजनाको अनुगमन तथा मूल्याङ्कन	प्रतिशत	१००	१००	गाउँपालिका
७५.	बजार अनुगमन	पटक	२	५	गाउँपालिका
च.	अन्तरसम्बन्धित विकास क्षेत्र				
७६.	प्रहरी चौकी स्थापना	सङ्ख्या	५	८	गाउँपालिका
७७.	गाउँपालिकाको कूल खर्चमा बेरूजुको अनुपात	अनुपात	०.४०	<०.१	गाउँपालिका

३.७ रणनीति तथा प्राथमिकता

३.७.१ रणनीति

रामप्रसादराई गाउँपालिका क्षेत्रको समिष्टगत विकासका लागि आवधिक योजनाले देहाय अनुसारका विषय क्षेत्रलाई विशेष प्राथमिकता दिई विकास प्रयासलाई सञ्चालन गर्ने रणनीति अवलम्बन गरिनेछ:

- कृषि र पशुपंक्षीजन्य उत्पादनको व्यवसायीकरण, विविधीकरण र औद्योगिकीकरण गर्ने
- स्थानीय स्रोतमा आधारित उद्योग र व्यावसायको सिर्जना र विकास गर्ने,
- गुणस्तरीय तथा व्यवसायिक शिक्षा, स्वास्थ्य सेवा, स्वच्छ खानेपानी र सरसफाइ सुविधा, सामाजिक सुरक्षा तथा सशक्तीकरण प्रवर्द्धन तथा सुनिश्चित गर्ने,
- यातायात, बजार र सुरक्षित आवास, स्वच्छ उर्जा तथा संचारका पूर्वाधार विकास र विस्तार गर्ने,

- गुणस्तरीय, दिगो र उत्पादन केन्द्रित पूर्वाधारको विकास गर्ने,
- उपलब्ध प्राकृतिक स्रोत र साधनको विवेक सम्मत परिचालन गर्ने,
- पर्यटन पदमार्गमा पर्यटकमैत्री पूर्वाधारको विकास गर्ने,
- वातावरण तथा विपद् व्यवस्थापन, जलवायु परिवर्तन अनुकूलन र जैविक विविधताको संरक्षण गर्ने,
- समावेशीकरण तथा सुशासनलाई स्थानीय शासन तथा विकास प्रक्रियामा एकीकृत गर्ने,

३.७.२ प्राथमिकता तथा कार्यनीतिहरू

- कृषि क्षेत्रको व्यवसायीकरणका माध्यमबाट दिगो उत्पादन र उत्पादकत्व वृद्धि गरिनेछ।
- प्राङ्गारिक तरकारी खेतीको विकास गरी मूल्य अभिवृद्धि श्रृङखलामा आवद्ध गरिनेछ।
- फलफूलमा सुन्तला खेतीलाई व्यावसायिक गरिनेछ।
- निर्वाहमुखी बाख्रापालन व्यवसायलाई व्यवसायीकरण गर्दै लगिनेछ।
- सबै नागरिकलाई सहकारीमा जोडिनेछ।
- युवा स्वरोजगार कार्यक्रम सञ्चालन गरिनेछ।
- शिक्षा, स्वास्थ्य तथा पोषण र सामाजिक सुरक्षामा पहुँच र गुणस्तरीयता वृद्धि गरिनेछ।
- गाउँपालिकामा रहेका मुख्य सडकको स्तरोन्नति गर्दै यसको चौडाइ ३० फिट कायम गरिनेछ।
- शुद्ध खानेपानी व्यवस्थाका लागि एक घर, एक धाराको अभियान कार्यान्वयन गरिनेछ।
- वृक्षारोपणलाई अभियानका रूपमा कार्यान्वयन गरिनेछ।
- भौतिक पूर्वाधार निर्माण गर्दा दिगो वातावरणीय सन्तुलन कायम गरिनेछ।
- स्थानीय शासनलाई जनमुखी, उत्तरदायी र पारदर्शी बनाउनका लागि सामाजिक जवाफदेहिता र नतिजामुखी अनुगमनलाई प्रभावकारी रूपमा कार्यान्वयन गरिनेछ।
- पाँच वर्षको अवधिमा दुई वटा वडालाई स्मार्ट वडा बनाइनेछ।
- वि.सं. २०८६ सम्ममा प्रसुति सेवालाई संस्थागत गरी निःशुल्क गरिनेछ।
- सबै विषयगत क्षेत्रहरूको वस्तुस्थिति विवरण (प्रोफाइल), सडक गुरूयोजना, भू- उपयोग योजना, साना बजार विकास योजना तयारी कार्यहरू आवधिक योजनाको पहिलो वर्षमा कार्यान्वयन गरिनेछ।
- पर्यटन क्षेत्रको विकासबारे स्थानीय जनताको आय आर्जनमा बृद्धि गरिनेछ।

३.८ लगानी, स्रोत अनुमान र बाँडफाँड

स्थानीय तहको निर्वाचन भए पश्चात् गाउँपालिका विकास, स्थायित्व र समृद्धिको दिशातर्फ अघि बढे अनुरूप सुशासन कायम भएको छ । धेरैजसो कार्यक्रम निर्धारित समय र लागतमा सम्पन्न भएका छन् । विगत आ.व.मा कृषि, पशुपंक्षी, फलफूल, पूर्वाधार र साना सिँचाइ क्षेत्रका कार्यक्रमहरू केही सम्पन्न भएका छन् । स्थानीय तहको अधिकार क्षेत्र बमोजिम सार्वजनिक खर्चमा उल्लेख्य वृद्धि भएको छ । सार्वजनिक खर्चको लागत कटौती तथा उत्पादनमा अभिवृद्धि भई पुँजीको उत्पादकत्वमा वृद्धि हुने अनुमान गरिएको छ । यसका लागि कृषि, पशुपंक्षी, सहकारी, फलफूल, साना तथा मझौला घरेलु उद्योग, सेवा क्षेत्र तथा विद्युतीय माध्यमको अवलम्बन सहित आर्थिक विकासको लागि व्यवसायीकरण र आधुनिकीकरण गर्नु आवश्यक रहेको छ । नेपालको संविधान २०७२ कार्यान्वयनलाई प्रमुख आधार लिँदै आवधिक योजनाको लक्ष्य तथा उद्देश्य हासिल गर्न स्थानीय स्रोत साधनको आँकलन गरिएको छ । दिगो उत्पादन, विकास र समृद्धिको आधार निर्माण गर्न एवं संघ, प्रदेश र स्थानीय तह बीचको सहमति र सहकार्यबाट अर्थतन्त्रमा उल्लेखनीय परिवर्तन ल्याउने गरी वार्षिक राजस्वको अनुमान गरिएको छ । योजनाले निर्धारण गरेका रूपान्तरणका सम्वाहक क्षेत्रमा आवश्यक स्रोत साधनको बाँडफाँड गरिएको छ । समुदायस्तरका कार्यक्रम वडातहबाट नै सम्पन्न गर्नेगरी स्रोतको आँकलन तथा बाँडफाँड गरिएको छ । निर्वाचनपछि विकास निर्माणलाई पूर्णता दिन, आधारभूत पूर्वाधार निर्माण तथा प्रवर्द्धन गर्न, दिगो विकास लक्ष्य हासिल गर्नको लागि स्रोत बाँडफाँड गरी योजना तयार गरिएको छ ।

आवधिक योजनाले लिएको जनताको गुणस्तरीय जीवनको लक्ष्य हासिल गर्न सार्वजनिक लगानीलाई कृषि तथा पशुपंक्षी, पर्यटन, वन तथा जडीबुटी, साना घरेलु उद्योग, दिगो पूर्वाधार निर्माणमा लगानी केन्द्रित गरिएको छ । उपभोक्ताको सहकार्यमा रोजगारीका अवसरहरू सिर्जना गर्ने कोसिस भएको छ । सार्वजनिक निजी साझेदारी मार्फत योजनालाई प्राथमिकीकरण गरिएको छ । उत्पादन क्षेत्रको व्यवसायीकरण, मौरीपालन, बाख्रापालन, फलफूल (सुन्तला) उत्पादन, तरकारी तथा सुपारी लगायतका नगदेवाली, शैक्षिक विकास, पर्यटन एवं पूर्वाधार विकास क्षेत्रमा लक्षित हुने अनुमान गरिएको छ । विकास निर्माणका कार्यमा अधिकतम मानव पुँजी प्रयोग र सोको उच्चतम उपयोगले उत्पादकत्व अभिवृद्धि, उच्च रोजगारीका आधारहरूको निर्माण र विकासको अनुभूति हुने अपेक्षा गरिएको छ । कृषिको व्यवसायीकरण, पूर्वाधार विकास, पर्यावरण संरक्षण र आन्तरिक पर्यटनमा वृद्धि मार्फत न्यायपूर्ण समाज निर्माण र सुखको अनुभूति हुने अपेक्षा गरिएको छ ।

परिच्छेद ४: आर्थिक क्षेत्र

४.१ कृषि तथा पशुपंक्षी

४.१.१ पृष्ठभूमि

नेपालको संविधानले खाद्य सम्बन्धी अधिकारलाई मौलिक हकका रूपमा प्रत्याभूत गरेको छ । यसै सन्दर्भमा विभिन्न कारणले उत्पन्न हुनसक्ने खाद्य तथा पोषण सङ्कटको अवस्थालाई मध्यनजर गर्दै प्रमुख खाद्यान्न, फलफूल, तरकारी र माछामासु उत्पादनमा आत्मनिर्भरताका लागि यस गाउँपालिकामा पनि कृषिमा नीतिगत, संरचनागत र संस्थागत सुधारको आवश्यकता छ । गाउँपालिकालाई खाद्य सम्प्रभु तुल्याउन र गाउँपालिकाको स्वाधीन अर्थतन्त्रको विकास गर्न कृषि क्षेत्रमा उल्लेख्य मात्रामा लगानी बढाउन आवश्यक छ। नेपालको संविधानको आधिकार सूची तथा कृषि क्षेत्रको समग्र विकासका लागि मार्गचित्रको रूपमा रहेको कृषि विकास रणनीति (सन् २०१५ - २०३५) र दिगो विकास लक्ष्यलाई गाउँपालिकामा कृषि क्षेत्रको विकासका लागि मार्गदर्शनको रूपमा लिइएको छ । उक्त रणनीतिले कृषि तथा पशुपंक्षीजन्य उत्पादनको व्यवसायीकरण, यान्त्रिकीकरण र विविधीकरण गरी यस क्षेत्रलाई प्रतिस्पर्धी बनाउन जोड दिएको छ। यसैगरी दिगो विकास लक्ष्यले लिएको भोकमरीको अन्त्य गर्ने, खाद्य सुरक्षा तथा पोषण सुनिश्चित गर्ने तथा दिगो कृषिको प्रवर्द्धन गर्ने लक्ष्य हासिल गर्ने गरी यस क्षेत्रमा स्रोत र साधनको परिचालन गरिनेछ । विशेषतः कृषि क्षेत्रको व्यवसायीकरणका माध्यमबाट थप रोजगारी सिर्जना गरी आयआर्जन तथा गरिबी निवारण समेत सम्बोधन गरिनेछ । यस गाउँपालिकाको लगानीलाई कृषि क्षेत्रको समग्र विकासमा परिचालन गरिनेछ ।

४.१.२ समस्या तथा चुनौती

यस गाउँपालिकाको कृषि उत्पादकत्व वृद्धि गर्न आवश्यक भौतिक पूर्वाधारहरू जस्तै सिँचाइ, सडक, कृषि बजार, शीत भण्डार, गोदाम घर, चिस्यान केन्द्र, संकलन केन्द्र तथा विद्युत् आदिको अपर्याप्तता मूल समस्याका रूपमा देखिएका छन् । कृषिजन्य उत्पादनमा आशातीत उपलब्धि हासिल गर्न अत्यावश्यक उन्नत नश्ल तथा बीउको प्रतिस्थापन दर पनि अत्यन्तै कम छ। यसको अतिरिक्त जमिनको तीव्र खण्डीकरण प्रमुख समस्याको रूपमा रहेको छ।

अनुसन्धानबाट विकास भएका प्रविधि पर्याप्त मात्रामा विस्तार नहुनु, वैज्ञानिक जनशक्ति व्यवस्थापन कमजोर हुनु, अनुसन्धानको लागि प्रयोगशाला लगायत अन्य पूर्वाधारहरूको कमी हुनुले कृषिको आधुनिकीकरण, यान्त्रिकीकरण र व्यवसायीकरणमा थप बाधा पुगेको छ । यसले गर्दा भूमि तथा श्रमशक्तिको उत्पादकत्व निकै न्यून रहेको छ । फलस्वरूप, गाउँपालिकामा खाद्यान्नको आयात अपेक्षित रूपमा घट्न सकेको छैन । उत्पादित खाद्यबस्तुहरूको पनि समुचित भण्डारण, प्रशोधन तथा मूल्य अभिवृद्धि गरी प्रतिफल यथोचित रूपमा बढाउन सकिएको छैन। जलवायु परिवर्तनबाट

यस क्षेत्रमा पर्न गएको प्रभावलाई कम गर्न अनुकूलनको माध्यमबाट जलवायु उत्थानशील तथा वातावरणमैत्री कृषि प्रणालीको विकास गर्न पनि समस्या रहेको छ ।

कृषि कार्य हुने क्षेत्रहरूमा अनियन्त्रित र असन्तुलित रूपमा जीवनाशक विषादी, एण्टिबायोटिक्स तथा रासायनिक पदार्थको प्रयोगले मानव तथा वातावरणीय स्वास्थ्यमा असर पुगेको छ । खाद्य पदार्थहरूमा पौष्टिक तत्वहरूको स्रोत र उचित उपयोगबारे चेतनाको कमीले गर्दा स्वस्थकर खानपान तथा सोको लागि व्यवहार परिवर्तन गर्न कठिनाई देखिएको छ । साथै, खाद्यवस्तुको गुणस्तर नियमन प्रणाली पनि कमजोर रहेको छ ।

४.१.३ सम्भावना तथा अवसर

गाउँपालिकाले कृषि क्षेत्रको विकासको लागि स्पष्ट रणनीति र कार्यक्रम तय गर्नु, विदेसिएका युवाहरू सीप, ज्ञान, पुँजी र उन्नत प्रविधि सहित कृषि क्षेत्रमा विस्तारै आकर्षित हुँदै जानु, कृषि व्यवसाय प्रति किसानहरूको आकर्षण बढ्नु र विभिन्न संस्था र अन्य निजी क्षेत्रहरू समेतको यस क्षेत्रमा आकर्षण बढ्दै जानु कृषि क्षेत्रका अवसर हुन् । पछिल्ला वर्षहरूमा सहुलियतपूर्ण कृषि ऋण, कृषि बिमा, नयाँ प्रविधिहरूको उपयोग र सिँचाइ सुविधामा हुँदै गरेको विस्तारले समेत यस क्षेत्रमा थप अवसरहरू सिर्जना हुँदैछन् ।

४.१.४ उपक्षेत्रगत लक्ष्य, उद्देश्य, रणनीति, कार्यक्रम तथा आयोजना

४.१.४.१ लक्ष्य

कृषि र पशुपंक्षी उपक्षेत्रको विकासका लागि यस गाउँपालिकाले निम्न लक्ष निर्धारण गरेको छः

- कृषि र पशुजन्य उत्पादन र उत्पादकत्व बृद्धि गरी आय र रोजगारीमा बृद्धि गर्नु ।

४.१.४.२ उद्देश्य

यस गाउँपालिकामा कृषि र पशुपंक्षी उपक्षेत्रको विकासका लागि निम्न उद्देश्यहरू निर्धारण गरिएका छन्ः

१ कृषिजन्य वस्तुहरूको दिगो उत्पादन र उत्पादकत्वमा वृद्धि गरी आत्मनिर्भर हुनु ।

२. तरकारी र फलफूलको उत्पादन वृद्धि गरी उत्पादित वस्तुको मूल्य अभिबृद्धि शृङ्खलाको आधारमा बजारीकरण गर्नु ।

३. पशुजन्य उत्पादन र उत्पादकत्वमा वृद्धि गर्नु ।

४. घाँस उत्पादनलाई व्यवसायीकरण गर्नु ।

४.१.४.३ रणनीति तथा कार्यनीति

कृषि र पशुपंक्षी उपक्षेत्रको विकासको लागि निम्न रणनीति तथा कार्यनीति निर्धारण गरिएका छन् (तालिका ४.१) ।

तालिका ४.१: कृषि र पशुपंक्षी उपक्षेत्रको विकासको लागि लिइएका रणनीति र कार्यनीति

रणनीति	कार्यनीति
(१) कृषिको उत्पादन र उत्पादकत्वमा वृद्धि गर्न प्रोत्साहन गर्ने ।	• कृषकमैत्री ऐन, नियम र कार्यविधिहरू तर्जुमा गरिनेछ । • माटो परीक्षण गरी माटो सुहाउँदो खेती गरिनेछ। यसको लागि नापी विभागले गरेको माटो परीक्षणको परिणामलाई आधार बनाइने छ । • कृषि सामग्री (मल, बिउ, सिँचाइ आदि), कृषि उपजको उचित मूल्य (कृषकलाई कम्तिमा लागत मूल्यमा २० देखि २५ प्रतिशत मुनाफाको सुनिश्चिता) र बजारमा पहुँचको व्यवस्था गरिने छ । • एक वडा एक कृषि प्राविधिकको व्यवस्था गरिनेछ। • कृषि सम्बन्धी नयाँ प्रविधिहरू कृषकको पहुँचमा पुऱ्याउने र प्रयोगको लागि अभिमुखीकरण कार्यक्रमलाई अभियानका रूपमा सञ्चालन गरिनेछ।
(२) कृषि क्षेत्रमा विकास साझेदार निकाय, निजी, समूह र सहकारी क्षेत्रको लगानी अभिवृद्धि र अनुदानको व्यवस्था गर्ने।	• स्थानीयस्तरमा उपलब्ध हुने रैथाने प्रजातिका विउहरूलाई विज बैङ्क निर्माण गरी संरक्षण र प्रवर्द्धन गरिनेछ। • कृषक परिचयपत्र वितरण गरिनेछ । • सरकारी, निजी र सहकारी बीचको सम्बन्धलाई कार्यगत साझेदारीमा विकास गरिनेछ । • सहकारीलाई विभिन्न उत्पादनमूलक कृषि क्षेत्रमा कम्तिमा ३० प्रतिशत लगानी लगाउन आवश्यक पहल गरिनेछ। • पशुपंक्षी जन्य उत्पादनमा वृद्धि गरी व्यवसायीकरण र विविधीकरणको माध्यमबाट निर्यात प्रवर्द्धन गरिनेछ । • कृषि बिमा कार्यक्रमलाई अभियानका रूपमा सञ्चालन गरिनेछ। • स्थानीय रैथाने जातका गाई, भैंसी, बाखा, कुखुरा आदिको संरक्षण, प्रवर्द्धन र व्यवस्थापन कार्यक्रम सञ्चालन गरिनेछ। • साना डेरी उद्योग प्रवर्द्धन गर्न अनुदान सहयोग गरिनेछ। • कृषि सम्वन्धी तथ्याङ्कहरू नियमित रूपमा अध्यावधिक तथा प्रकाशन गरिनेछ ।
(३) तरकारी र फलफूललाई व्यवसायीकरण र बजारीकरण गर्ने	• आलु खेतीलाई नमुना कार्यक्रमको रूपमा सञ्चालन गरिनेछ। • कोल्डस्टोर निर्माण गरी सञ्चालन गरिनेछ। • वार्षिक रूपमा व्यावसायिक कृषकलाई अवलोकन भ्रमण गराइनेछ। • आगामी पाँच वर्ष भित्र तरकारी तथा फलफूलमा आत्मनिर्भरताका लागि आवश्यक कार्यक्रमहरू सञ्चालन गरिनेछ। (१) सहकारी र समूह मार्फत सामूहिक बाखापालन, तरकारी र फलफूल खेती प्रणालीलाई प्रोत्साहन गरी अनुदानको व्यवस्था गरिनेछ। (२) कृषकले उत्पादन गरेका वस्तुको उत्पादन लागत घटाउन घाँस खेतीलाई प्राथमिकता दिइने छ ।

रणनीति	कार्यनीति
(४) बाखापालन व्यवसायलाई स्तरोन्नति गरिनेछ।	(१) बाखापालनलाई मिसन आयोजनाका रूपमा सञ्चालन गरिनेछ। (१) बाखा विकास फार्म स्थापना गरिनेछ। (२) कृषकलाई पूर्वाधार विकास, खोर निर्माण तथा खर्क सुधारमा अनुदान सहयोग गरिनेछ। (३) बाखामा नस्ल सुधार गरी उत्पादत्व वृद्धि गरिनेछ। (४) बाखा पोषण प्याकेज कार्यक्रमलाई अभियानका रूपमा सञ्चालन गरिनेछ। (५) सबै वडामा सफा स्वच्छ मासु पसल सञ्चालनको व्यवस्था गरिनेछ।

४.१.४.४ कार्यक्रम तथा आयोजना

आवधिक योजना अवधिमा यस गाउँपालिकामा संचालन गरिने कार्यक्रम तथा आयोजनाहरू तलको तालिकामा दिइएको छ (तालिका ४.२)।

तालिका ४.२: कृषि तथा पशुपन्छी उपक्षेत्रको लागि कार्यक्रम तथा आयोजना

सि.नं.	विषय क्षेत्र	इकाइ		अनुमानित लागत (रु. लाख)	स्थानगत विवरण, वडा नं.	सम्पन्न गर्ने निकाय			प्राथमिकीकरण		
						आफै	प्रदेश	संघ	१	२	३
१	आर्थिक क्षेत्रसँग सम्बन्धित भावी योजनाहरू										
१.१	कृषि तथा पशुपन्छी										
	आलु बाली प्रर्वधन कार्यक्रम	स्थान	१०	१००			√	√	√		
	नगदे तथा रैथानेबाली उत्पादन प्रोत्साहन कार्यक्रम			४५	६	√	√		√		
	किवी खेती कार्यक्रम	स्थान	१०	५०	१	√			√		
	चिया खेती विस्तार	स्थान	१	१००	१ (ओखे)	√	√	√	√		
	कृतिम गर्भाधान केद्र स्थापना	स्थान	२	५०	१	√			√		
	संकलन केन्द्र स्थापना	संख्या	४	९०	१(ओखे), ३ (भुल्के), ८ (वाक्चाखा, भन्ज्याङ्ग)	√	√		√		
	कृषि जन्य पदार्थ संकलन तथा प्रशोधन केन्द्र	स्थान	१	१०	७ (वासिखोरा)	√			√		
	कृषि उपज संकलन केन्द्र तथा कोसेली घर स्थापना	संख्या	१	५०	६ (वडा केन्द्र)	√	√		√		
	जैविक मल तथा विषादी प्रर्वधन कार्यक्रम	संख्या	५	२०	२ (धोदलेखानी), ८ (वडा भरी)	√			√		
	फलफूल पकेट क्षेत्र निर्धारण तथा विस्तार	रोपनी	५००	२०	२	√			√		
	फलफूल पकेट क्षेत्र (किवी, सुन्तला, एभोकाडो, कागती)	संख्या	५	३०	३	√	√		√		
	सुन्तला, आंप, लिचि पकेट क्षेत्र	स्थान	२	३०	४ (दलगाउँ)	√	√		√		
	सुन्तला पकेट क्षेत्र	स्थान	७	१३५	१,२,३,५,६,७,८	√	√	√	√		
	एभोकाडो पकेट क्षेत्र	गाउँ	१	३०	सन्दीलुङ्ग, घोडालुङ्ग, ७	√	√		√		
	केरा, कागती फकेट क्षेत्र घोषणा	रोपनी	७००	१५	८	√			√		
	बाली तथा अन्न (मकै, धान, कोदो, तोरी) पकेट क्षेत्र	रोपनी	२०००	८०	२, सहेले,माझखर्क,दलगाउँ,लाकुरे,ढुङ्गे, केरावारी	√			√		
	आलु पकेट क्षेत्र घोषणा	स्थान	१	१०	८	√			√		

सि.नं.	विषय क्षेत्र	इकाइ		अनुमानित लागत (रु. लाख)	स्थानगत विवरण, वडा नं.	सम्पन्न गर्ने निकाय			प्राथमिकीकरण		
						आफै	प्रदेश	संघ	१	२	३
	तरकारी पकेट क्षेत्र	समुह	९	२०	३	√	√			√	
	मौरी पालन	घरधुरी	७००	९८	३, ४, ६, ७, ८	√	√		√		
	कृषि औजार वितरण	संख्या	५०	७०	३	√	√		√		
	टनेल वितरण	घरधुरी	४४५	४०	३	√	√		√		
	कृषि तथा पशु विमा कार्यक्रम	संख्या	४५०	७५	३, ४, ६	√	√			√	
	माटो परीक्षण प्रयोगशाला	स्थान	२	२०	४ (दलगाउँ), ३ (भुल्क)	√			√		
	बाँदर नियन्त्रण कार्यक्रम	स्थान	१५	१०	पालिका भरी	√			√		
	बाखा, वङ्गुर, माछा, मौरी पालन	संख्या	४००	३०२	१,४,५ (९ वटा टोल), ६, ७, ८ (ओक्वाला, वेहारा, वाक्चाखा, वाहुराङ्ग)	√		√	√		
	उन्नत तथा रैथाने	के.जी.	२५००	२२	५ (९ वटा टोल) ७	√			√		
	कोल्ड स्टोर		१	१५०	६ (चिलाउनेटार)			√	√		
	गाई, भैंसी पालन	समूह	९	५०	६	√			√		
	सहकारी मार्फत बजारीकरण कार्यक्रम		१	२५	६	√			√		
	दुग्ध डेरी स्थापना प्रोत्साहन कार्यक्रम		१	१०	६ (वडा केन्द्र)	√	√		√		
	अर्गानिक तरकारी खेती प्रवर्धन कार्यक्रम			२०	६	√	√		√		
	खोर/गोठ सुधार कार्यक्रम	घरधुरी	१८५०	३३०	२,३, ४, ६,७,८	√	√		√		
	माछा पालन	स्थान	२२	१५५	१ (खेना, चेवा, पखुवा, रोक्तावा, वोजेनी), ७ (मोनटेन, रक्सुवा, गुराताङ्ग, सान्दीलुङ्ग, आरी), ६ (साविक ३,२), ८	√	√		√		
	कृषि तालिम केन्द्र	संख्या	१	५०	१ (ओखे)		√	√		√	
	उन्नत घाँस विउ वितरण	संख्या	१०	१०	३	√				√	
	विउ उत्पादन पकेट क्षेत्र	संख्या	१	१५	३ (भुल्के)	√				√	

सि.नं.	विषय क्षेत्र	इकाइ		अनुमानित लागत (रु. लाख)	स्थानगत विवरण, वडा नं.	सम्पन्न गर्ने निकाय			प्राथमिकीकरण		
						आफै	प्रदेश	संघ	१	२	३
	अलैंची पकेट क्षेत्र	स्थान	४	२५	४ (सहेले, माझखर्क, लाकुरे, दिपेनी)	√	√			√	
	विज वृद्धि कार्यक्रम (अन्न र तरकारी)	संख्या	१	१५	४ (दलगाउँ)	√				√	
	अनार, कागती, केरा खेती प्रवर्द्धन	रोपनी	५००	२०	५ (९ वटा टोल)	√				√	
	प्राङगारिक मल प्रवर्द्धन कार्यक्रम	संख्या	१	२५	साविक सबै वडा	√				√	
	कृषक स्तरमा क्षमता अभिवृद्धि	संख्या	५	१५	६	√				√	
	उत्पादनका आधारमा कृषक प्रोत्साहन कार्यक्रम	संख्या	१००	५०	६		√	√		√	
	मसलाजन्य बाली उत्पादन तथा प्रसोधन प्रवर्द्धन कार्यक्रम	संख्या	६	२०	६	√	√			√	
	कृषि प्राविधिक शिक्षालय	संख्या	१	५०	७ (वासिखोरा)			√		√	
	गाई नमुना फाराम	स्थान	५	१००	७ (वासिखोर, घोरलुङ्ग, कमलटार, मोनटेन, सान्दिलुङ्ग)		√			√	
	गाई नस्ल सुधार	स्थान	५	२	८ (ओक्वाला, वेहारा, वाक्चाखा, वाहुराङ्ग)	√				√	
	खाद्यान तथा विउ भण्डारण गृह	संख्या	३	१२५	१ (ओखे, खेना), ३ भुल्के		√				√
	भैंसी पालन	घरधुरी	४००	१५०	१		√				√
	उन्नत घाँसे बाली	रोपनी	५००	५	२	√					√
	कृषि नर्सरी स्थापना	संख्या	९	२५	३	√	√				√
	तेलहन बाली प्रर्वधन	रोपनी	५००	१०	३	√	√				√
	अम्रिसो खेती	रोपनी	१०००	२०	३	√	√				√
	उन्नत घाँसे वाली	रोपनी	९००	२०	६	√					√
	चिस्यान केन्द्र	स्थान	९	१८	६	√					√
	कालिज पालन	संख्या	९	४५	६	√	√				√

सि.नं.	विषय क्षेत्र	इकाइ		अनुमानित लागत (रु. लाख)	स्थानगत विवरण, वडा नं.	सम्पन्न गर्ने निकाय			प्राथमिकीकरण		
						आफै	प्रदेश	संघ	१	२	३
	कृषि विउ बैंक स्थापना	संख्या	१	५०	६ (चिलाउनेटार)	√	√				√
	जडीबुटी उत्पादन तथा प्रशोधन केन्द्र स्थापना प्रवर्द्धन कार्यक्रम	संख्या	१	१००	६ (चिलाउनेटार)	√	√	√			√
	कृषि मेलाको आयोजना	संख्या	५	२५	६	√					√
	चिस्यान केन्द्र	संख्या	२	३००	८	√	√	√			√
	जम्मा			३५५२							

४.१.५ अपेक्षित उपलब्धि तथा नतिजा खाका

आवधिक योजनाको अन्त्यसम्ममा कृषि क्षेत्रमा संलग्न बहुसंख्यक कृषकहरू व्यावसायिक भएका हुनेछन् । युवाहरूको कृषि क्षेत्रतर्फको आकर्षण अपेक्षित रूपमा बढ्नेछ । तरकारी र फलफूलको व्यावसायिक उत्पादन भएको हुनेछ । उत्पादित वस्तुलाई कोल्डस्टोरमा राखेका हुनेछन् ।

व्यावसायिक रूपमा बाखापालन विकास भएको हुनेछ । यस गाउँपालिका मासुमा आत्मनिर्भर भएको हुनेछ । सबै वडाहरूमा आधुनिक पशुपंक्षी फार्महरू खुलेका हुनेछन् । सबै नागरिकले वधशालाबाट सफा र स्वच्छता भएको मासु प्राप्त गरेका हुनेछन् । न्यूनतम पौष्टिकताको आपूर्तिका लागि चाहिने प्रतिव्यक्ति प्रतिवर्ष दूध, मासु र अन्डा पूरा भएको हुनेछ ।

४.१.६ अनुमान तथा जोखिम पक्ष

उल्लिखित योजनाहरू कार्यान्वयनमा आउनका लागि सिंचाइको सहज व्यवस्थापन, अनुकूल मौसम, रासायनिक मलको सहज आपूर्ति र वितरण, पशुपन्छीमा अस्वभाविक स्वास्थ्य प्रकोप (जस्तै फ्लु) को कमी, कृषिबालीमा सलह जस्ता प्रकोपको कमी, कृषि विकास रणनीति (२०१६-२०३५) ले प्रक्षेपण गरे अनुसारको बजेट विनियोजन, कृषि सडकको विकास हुनेछ भन्ने पूर्वानुमान गरिएको छ भने ती कुराहरूको प्रतिकूलताले योजनाको कार्यान्वयनमा जोखिम पैदा गर्नेछन् ।

४.२ सिँचाइ

४.२.१ पृष्ठभूमि

कृषियोग्य भूमिमा बाह्रै महिना सिँचाइ सुविधा पुर्‍याई कृषिको उत्पादकत्व बढाउन सिँचाइको दिगो व्यवस्था गर्न आवश्यक छ । परम्परागत सिँचाइ प्रणालीको मर्मत-सम्भार र नयाँ प्रविधिमा आधारित सिँचाइ प्रणालीको माध्यमबाट सिंचित कृषि क्षेत्रको विस्तार भइरहेको छ । सिँचाइ पूर्वाधार निर्माणमा रणनीतिक महत्वका ठूला सिँचाइ संघबाट, मझौला सिँचाइ प्रदेश तहबाट निर्माण हुने भएतापनि सिँचाइ प्रणालीको निर्माण पछिको मर्मत-सम्भार, व्यवस्थापन एवम् सञ्चालनमा उपभोक्ता समुदायको सक्रिय सहभागितालाई थप सुदृढ गर्नुपर्ने आवश्यकता रहेको छ । सिँचाइको थप पूर्वाधार विकास र सम्पन्न सिँचाइ प्रणालीको सुदृढीकरण गरी व्यवस्थित बनाउन लगानी वृद्धि गर्न आवश्यक छ ।

४.२.२ समस्या तथा चुनौती

सम्पूर्ण कृषियोग्य भूमिमा उपयुक्त प्रविधिको छनोट गरी भरपर्दो वर्षैभरि सिँचाइ सुविधा उपलब्ध गराउने सिँचाइ प्रणाली निर्माण गर्नु, निर्माण सम्पन्न भएका प्रणालीहरूको मर्मत-सम्भारका लागि प्रभावकारी व्यवस्थापन गर्नु, बाह्रै महिना सिँचाइ सेवा उपलब्ध गराउनका लागि साना र मझौला

खालका नदीहरूको जल उपयोग गर्ने योजना निर्माण गर्नु, सिँचाइ सुविधा उपलब्ध भएका र हुने जमिन कृषिका लागि सुरक्षित राख्नु, जलवायु परिवर्तनबाट सिर्जित असर तथा बाढी पहिरो जस्ता प्राकृतिक प्रकोपको कारण पानीको उपलब्धतामा आएको जोखिम व्यवस्थापन गर्नु सिँचाइ क्षेत्रका चुनौती हुन् ।

४.२.३ सम्भावना तथा अवसर

सतह जलस्रोतको उपलब्धता, सिँचाइ विकास र विस्तारका लागि उपयुक्त प्रविधि र जनशक्ति स्वदेशमै उपलब्ध हुनु, सिँचाइ विकास र व्यवस्थापनमा कृषक उपभोक्ताको पहुँच बढ्दै जानु, सिँचाइको विकास गाउँपालिकाको प्राथमिकतामा पर्नु कृषि क्षेत्रको उत्पादन र उत्पादकत्व बढाउन सिँचाइको भरपर्दो र दिगो व्यवस्था गर्नैपर्ने अवस्था सिर्जना हुनु यस क्षेत्रका अवसरका रूपमा रहेका छन् ।

४.२.४ उपक्षेत्रगत लक्ष्य, उद्देश्य, रणनीति, कार्यक्रम तथा आयोजना

४.२.४.१ लक्ष्य

सिँचाइको विकासका लागि निम्न लक्ष्य निर्धारण गरिएको छः

- कृषि योग्य भूमिमा भरपर्दो र दिगो सिँचाइ सेवा मार्फत् कृषि उत्पादन तथा उत्पादकत्व वृद्धिमा सहयोग गर्ने ।

४.२.४.२ उद्देश्य

सिँचाइको विकासका लागि निम्न उद्देश्यहरू निर्धारण गरिएका छन्

१. सिञ्चित क्षेत्र वृद्धि गर्नुका साथै जलस्रोतको बहुउद्देशीय उपयोगमा जोड दिनु ।

२. स्थानीय सिँचाइ प्रणालीमा स्थानीय जनताको सहभागिता हुने सिँचाइ प्रणालीलाई दिगो बनाउनु ।

३. सिँचाइको आवश्यकता भएको स्थान र समयमा स्थायीरूपमा पानीको उपलब्धता बढाउनु ।

४.२.४.३ रणनीति र कार्यनीति

सिँचाइको विकासका लागि निम्न अनुसारको रणनीति तथा कार्यनीति लिइएको छ (तालिका ४.३) ।

तालिका ४.३: सिँचाइको विकासका लागि रणनीति तथा कार्यनीति

रणनीति	कार्यनीति
• जलवायु परिवर्तन अनुकूलन हुने गरी सिँचाइ योजनाहरूको विकास एवं विस्तार गर्ने ।	१. प्राविधिक, आर्थिक र वातावरणीय पक्षबाट सम्भाव्य साना र मझौला सिँचाइ आयोजना प्राथमिकीकरण, निर्माण तथा विस्तार गरिनेछ । २. सिँचाइमा जलवायु परिवर्तनबाट हुने प्रभावको अध्ययन गरी सोही अनुरूप प्रणाली डिजाइन एवं सञ्चालनमा आवश्यक सुधार गर्दै लगिनेछ ।
• स्थानीय तहको प्रयत्नमा बाह्रै महिना सिँचाइ सुविधा उपलब्ध गराउन गाउँपालिका भित्र साना र मझौला सिँचाइ आयोजनालाई प्राथमिकताका साथ अगाडि बढाउने ।	१. पानीको स्रोत न्यून हुने तथा वर्षैभरि सिँचाइ उपलब्ध हुन नसक्ने क्षेत्रमा सिँचाइ सेवा पऱ्याउन भूमिगत जलस्रोत र आकाशे पानीको संकलन, पोखरीमा भण्डारण गरी थोपा, फोहोरा जस्ता प्रविधि समेत उपयोग गरिनेछ ।
• सिँचाइ सुविधाको दिगो व्यवस्थापनमा जोड दिने ।	१. सिँचाइ प्रणालीहरूको दिगो व्यवस्थापनका लागि प्रोत्साहन गरिनेछ । २. सिँचाइ सेवाको दक्षता सहित कृषि उत्पादकत्व तथा उत्पादन वृद्धिका लागि समन्वयात्मक रूपमा एकीकृत बाली तथा जल व्यवस्थापनमा जोड दिइनेछ ।
• सिँचाइ प्रणालीको मर्मत-सम्भार एवम् उपयोगका लागि संस्थागत विकास सुनिश्चित गर्ने ।	५. सिँचाइ क्षेत्रको संस्थागत विकास तथा जनशक्तिको क्षमता अभिवृद्धि गरिनेछ । ६. समुदायको सहभागितामा सिँचाइ प्रणालीको व्यवस्थापन गरिनेछ । ७. सिँचाइ प्रणालीको दिगोपनाका लागि उपभोक्ताहरूको स्रोत सहितको सहभागितामा सोको नियमित मर्मत-सम्भार, व्यवस्थापन र उपयोग गर्ने पद्धतिमा सुधार गरिनेछ ।

४.२.४.४ कार्यक्रम तथा आयोजना

सिँचाइको विकासको लागि निर्धारण गरिएका कार्यक्रम तथा आयोजना तलको तालिकामा दिइएको छ ।

तालिका ४.४: सिँचाइको विकासको लागि निर्धारण गरिएका कार्यक्रम तथा आयोजना

सि.नं.	विषय क्षेत्र	इकाइ		अनुमानित लागत (रु. लाख)	स्थानगत विवरण, वडा नं.	सम्पन्न गर्ने निकाय			प्राथमिकीकरण		
						आफै	प्रदेश	संघ	१	२	३
१	आर्थिक क्षेत्रसँग सम्बन्धित भावी योजनाहरू										
१.२	सिँचाइ										
	सिक्तेल खोला वडहरे	कि.मि.	२	१००	चेवा खोला फेदी देखि वडहरे खेत / १		√	√	√		
	दमाई खोला सिँचाइ	कि.मि.	४	१५०	खकउलर देखि वोजेनी/१		√	√	√		
	थोपा सिँचाइ	समूह	५	४०	१, ३, ४	√			√		
	लामा खोला सिँचाइ आयोजना निर्माण	कि.मि.	१.५	१५	२ (लामा खोला- नेपालगाउँ)	√			√		
	पोखरी सिँचाइ	कि.मि.	१४	५५	२ (धोदलेखानी), ३ (भुल्क)	√	√		√	√	
	खोयम्वु कुलो	कि.मि.	३	२५	सावुवा खोला - थलाखाम/४	√	√		√		
	रिचार्ज पोखरी	कि.मि.	५	३०	४	√	√		√		
	रिचार्ज पोखरी / Soil Cement पोखरी निर्माण	संख्या	३०	६०	६	√	√		√		
	रिचार्ज पोखरी निर्माण (फुर्केनी)	संख्या		१०	निर्माण/८	√			√		
	आरीखोला सिँचाइ (हिउँदको लागि)	कि.मि.	२२	२००	नयाँ निर्माण/५		√	√	√		
	आहाल निर्माण	संख्या	१	५	५ (लामा डाँडा)	√			√		
	खामुद कुलो मर्मत (छापगाउँ)	कि.मि.	१५	३०	६	√	√		√		
	चौदे कुलो मर्मत	कि.मि.	१	१००	गंगाखोला देखि ठुलो खोला/६	√	√	√	√		
	वडहरे कुलो मर्मत (सिरिसे)	कि.मि.	२	१००	गंगा खोला देखि सिरिसे/६	√	√	√	√		
	आरी खोला सिँचाइ	कि.मि.	५	१०	साविक ५२८ मर्मत/७		√		√		
	साझे गुराताङ्ग सिँचाइ	कि.मि.	९	५०	मर्मत / ७		√	√	√		
	कटहरे कुलो सिँचाइ	कि.मि.	७	२५	मर्मत /७	√	√		√		
	पोखरी निमार्ण	कि.मि.	४	४०	निर्माण, सन्दीलुङ्ग/७		√		√		
	कावाखोला लप्सीवोट सिँचाइ	कि.मि.	२.५	५०	नयाँ निर्माण, ८		√	√	√		
	खेना खोला सिँचाइ (सिरान कुलो)	कि.मि.	४	२५०	खेना खोला देखि सिक्तेल/१		√	√		√	
	हिउँदे सिँचाइ योजना टोल ४	कि.मि.	३	१०	लामा-कटुन्जे पुछार/२	√				√	
	पान्धारे मूल सिँचाइ निर्माण	कि.मि	२	५०	निगुरे-पान्धारे/३	√	√			√	

सि.नं.	विषय क्षेत्र	इकाइ		अनुमानित लागत (रु. लाख)	स्थानगत विवरण, वडा नं.	सम्पन्न गर्ने निकाय			प्राथमिकीकरण		
						आफै	प्रदेश	संघ	१	२	३
	ठुलो खोला सिँचाइ निर्माण	कि.मि	१.५	२५	ठुलोखोला-देउले/ ३	√	√			√	
	चिन्तुङ्गे कटहरे खोला सिँचाइ	कि.मि	३	२००	चिन्तुङ्ग देखि कटहरे/५		√	√		√	
	चनौटे सिँचाइ कुलो	कि.मि	४	२०	मकुवा खोला, हतुवागडी बाटोसम्म /५		√			√	
	गंगा खोलाको मुहान हिउँदे सिजनको लागि बैकुण्ठे,माने भन्ज्याङ्ग संयुक्त सिँचाइ	कि.मि	१०	७०	नयाँ निर्माण /५			√		√	
	दुवेनी कुलो मर्मत	कि.मि	२	१५	मकुवा खोला देखि कालिमाटी /६	√	√			√	
	वडहरे कुलो मर्मत (बैकुण्ठे)	कि.मि	३	८०	मकुवा खोला देखि हतवाली खोला/६	√	√	√		√	
	मालबासे खोला ताती कुलो मर्मत	कि.मि	३	५	६	√	√			√	
	छोकुला सिँचाइ	कि.मि.	६	१५	दिवासाङटाङ्ग कटहरे मर्मत/७		√			√	
	माङसग्राङ्ग सिँचाइ	कि.मि.	४	१५	मर्मत/७		√			√	
	नाम्पीलुङ्ग सिँचाइ	कि.मि.	२.५	४०	मर्मत/८		√	√		√	
	छोपाराङ्ग सिँचाइ	कि.मि.	५	३०	तिन दोभाने देखि छोवाहाराङ्ग/१		√				√
	सावित्रा देवी थान	कि.मि.		४०	हुर्वु /१	√					√
	कमेरे खोला सिँचाइ मर्मत	कि.मि.	२	२०	कमेरे खोला-धैले खोत/३	√	√				√
	तिन्धारे कुलो मर्मत	कि.मि.	१	२०	तिन्धारे मुल-पधेरे खोला/३	√					√
	पान्धारे सिँचाइ	कि.मि.	२	२५	पान्धारे-वडेचौर/३	√	√				√
	मकुवा सालवोटे खोला सिँचाइ	मि.	५००	२५	मकुवा खोला धन्सार सम्म मर्मत / ४		√				√
	दुम्लम्पा सिँचाइ	कि.मि.	५	१५	मर्मत / ७			√			√
	वासिराङ्ग विदवक सिँचाइ योजना	कि.मि.	३	७	मर्मत / ७		√				√
	छाम्माखोला, वाहुराङ्ग, भन्ज्याङ्ग सिँचाइ	कि.मि.	७	२००	निर्माण/८		√	√			√
	जम्मा			२२७२							

४.२.५ अपेक्षित उपलब्धि तथा नतिजा खाका

प्रथम योजनाको अन्तमा सतह सिँचाइतर्फ तथा नयाँ प्रविधि सिँचाइतर्फ थप जमिनमा सिँचाइ सुविधा पुगेको हुने र सिँचाइ आयोजनाहरूमा समुदायको सहभागिता र जलवायु अनुकूलनता सुनिश्चित भएको हुनेछ ।

४.२.६ अनुमान तथा जोखिम पक्ष

माथि उल्लेख गरिएका योजनाहरू कार्यान्वयनमा आउनको लागि सिंचाइमा उपयुक्त प्रविधिको प्रयोग, जग्गा प्राप्तिमा सहजता, संघ, प्रदेश तथा स्थानीय तहबाट आवश्यक बजेटको विनियोजन, किसानहरूको सहभागिता, जलवायु परिवर्तनको प्रभाव पर्ने छैन भन्ने पूर्वानुमान गरिएको छ भने ती कुराहरूको प्रतिकूलताले योजना कार्यान्वयनमा जोखिम पैदा गर्नेछन् ।

४.३ पर्यटन, संस्कृति तथा सम्पदा

४.३.१ पृष्ठभूमि

नयाँ पर्यटकीय स्थल र उपजहरूको पहिचान, विकास तथा पर्यटकीय पूर्वाधारहरूको विकास गरी पर्यटन उद्योगलाई गाउँपालिकाको आर्थिक विकासको एक प्रमुख आधारको रूपमा विकास गर्न जरूरी छ। पर्यटन प्रवर्द्धनको माध्यमबाट रोजगारीका अवसरमा वृद्धि गरी गरिबी न्यूनीकरण गर्दै जनताको जीवनस्तरमा सुधार गर्नु आवश्यक छ। नजिकको तराइक्षेत्रमा भएको ठूलो जनसङ्ख्याको पहुँचबाट सिर्जित अवसरबाट लाभ प्राप्त गरी यस गाउँपालिकाको पर्यटन आगमन द्रुततर रूपमा वृद्धि हुने राम्रो सम्भावना रहेको छ । यसबाट उच्च रोजगारी सिर्जना र आयको वितरणमा पनि सहयोग पुग्नेछ । पर्यटन क्षेत्रले यस गाउँपालिकाको अर्थतन्त्रमा योगदान गर्न सक्ने अवस्था रहे तापनि पर्यटनबाट आशातीत प्रतिफल प्राप्त हुन सकेको छैन । खासगरी पर्यटन पूर्वाधार विकास नहुनु, गाउँपालिकाका पर्यटकीय स्थलहरूको बारेमा प्रचार प्रसार नहुनु र निजी क्षेत्रलाई पर्यटनसंग जोड्न नसक्नु जस्ता कारणहरूले पर्यटन व्यवसायबाट हालसम्म गाउँपालिकाले अपेक्षित लाभ लिन सकेको छैन ।

४.३.२ समस्या तथा चुनौती

यस गाउँपालिकाको पर्यटन विकासमा पर्यटन उपज र पर्यटन क्रियाकलापको अपेक्षित विकास र विविधीकरण हुन नसक्नु पर्यटन पूर्वाधारको कमी हुनु, धार्मिक तथा सांस्कृतिक सम्पदाको संरक्षण सम्बर्द्धन र पर्यटन विकासमा निजी क्षेत्रलाई पर्याप्त सहभागी गराउन नसक्नु, पर्यटन क्षेत्रको विकासमा उद्यमशीलता विकासलाई जोड्न नसकिनु, पर्यटन क्षेत्रबाट प्राप्त लाभको न्यायोचित वितरण हुन नसक्नु र पर्यटकीय गतिविधि प्रविधिमैत्री नहुनु जस्ता प्रमुख समस्या रहेका छन् ।

यस गाउँपालिकालाई प्रमुख आकर्षक पर्यटकीय गन्तव्यको रूपमा स्थापित गर्नु, पर्यटकीय सेवा-सुविधाको गुणस्तर वृद्धि गर्नु, नयाँ गन्तव्य स्थलहरूको पहिचान र विविधीकरण गर्नु, पर्यटकीय पूर्वाधार विकासमा निजी क्षेत्रको लगानी आकर्षित गर्नु, यस क्षेत्रमा आवश्यक दक्ष जनशक्ति उपलव्ध गराउनु र यस क्षेत्रमा जलवायु परिवर्तनजन्य जोखिमबाट आउने असर कम गर्नु चुनौतीको रूपमा रहेका छन्।

४.३.३ सम्भावना तथा अवसर

स्थानीय तहबाट पर्यटन क्षेत्रमा उत्साहजनक काम गर्ने वातावरण तयार हुनु, नयाँ पर्यटकीय गन्तव्यहरूको विकास हुँदै जानु, पर्यटन पूर्वाधारहरूको निर्माणले गति लिनु, प्राकृतिक सुन्दरता, सौम्यता, जैविक विविधता, सामाजिक साँस्कृतिक विविधता बीचको एकता, अतिथिलाई सत्कार गर्ने संस्कार आदि यस गाउँपालिकाको पर्यटन विकासको अवसरको रूपमा रहेको छ।

४.३.४ उपक्षेत्रगत लक्ष्य, उद्देश्य, रणनीति, कार्यक्रम तथा आयोजना

४.३.४.१ लक्ष्य

पर्यटन, संस्कृति र संपदाको विकासका लागि निम्न लक्ष्य निर्धारण गरिएको छ:

- पर्यटन क्षेत्रको विकासमार्फत आर्थिक वृद्धि र रोजगारीका अवसर अभिवृद्धि गर्ने।

४.३.४.२ उद्देश्य

पर्यटन, संस्कृति र संपदाको विकासका लागि निम्न उद्देश्यहरू हुनेछन्।

१. पालिकालाई आकर्षक तथा थप सुरक्षित गन्तव्यको रूपमा विकास गरी पर्यटन आगमनमा उल्लेखनीय वृद्धि मार्फत जनताको आयस्तरमा वृद्धि गर्नु।
२. पर्यटकीय पूर्वाधारहरूको विकास गर्नु।
३. प्रमुख पर्यटकीय उपजहरूको बजारीकरण तथा प्रवर्द्धन गर्नु।
४. स्थानीय कला तथा संस्कृतिको संरक्षण तथा सम्बर्द्धन गर्नु।

४.३.४.३ रणनीति तथा कार्यनीति

पर्यटन, संस्कृति र संपदाको विकासका लागि निम्न रणनीति र कार्यनीतिहरू हुनेछन् (तालिका ४.५)।

तालिका ४.५: पर्यटन, संस्कृति र सम्पदा विकासको रणनीति तथा कार्यनीतिहरू

रणनीति	कार्यनीति
(१) गाउँपालिकामा भएका पर्यटकीय स्थलहरूको पहिचान गरी विकासको लागि प्रवर्द्धनात्मक कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने ।	(१) गाउँपालिकाका जनशक्तिलाई आन्तरिक पर्यटन तर्फ प्रोत्साहन कार्यक्रम लागु गरिनेछ । (२) पर्यटकहरूलाई सहज आतिथ्यताका लागि होमस्टे सञ्चालन गरिनेछ । (३) विभिन्न जातजातिहरूको सांस्कृतिक संपदाको प्रचारप्रसार गरिनेछ । (४) पर्यटन गुरूयोजना तयार गरिनेछ । (५) गाउँपालिकामा उत्पादित बस्तुको प्रचारप्रसारका लागि कोसेलीघर स्थापना गरिनेछ । (६) गाउँपालिकामा भएका मुख्य मुख्य पर्यटकीय स्थलहरूलाई एक आपसमा जोड्ने गरी सडक सन्जाल तथा पदमार्ग निर्माण गरिनेछ ।
(२) सार्वजनिक, निजी,सहकारी र सामुदायिक क्षेत्रसँग पर्यटन प्रवर्द्धन र विकास गर्न साझेदारी एवम् सहकार्य गर्ने ।	(१) गाउँपालिकाका पर्यटकीय स्थलहरूको विकास एवम् प्रवर्द्धन गर्नका लागि निजी क्षेत्र, सार्वजनिक-निजी, साझेदारी र सहकारी क्षेत्रको भूमिका वृद्धि गरी रोजगारीका अवसरहरूको सिर्जना गरिनेछ । (२) गाउँपालिका स्तरीय पर्यटन विकास समिति गठन गरिनेछ । (३) सबै क्षेत्रको सहकार्यमा पर्यटन उपजको विकास गर्न स्थानीय साधन र उत्पादनलाई प्रोत्साहित गरिनेछ । (४) पर्यटन सूचना केन्द्र स्थापना गरिनेछ ।

४.३.४.४ कार्यक्रम तथा आयोजना

यस उपक्षेत्रको कार्यक्रम तथा आयोजना तलको तालिकामा दिइएको छ (तालिका ४.६)

तालिका ४.६: पर्यटन, संस्कृति तथा संपदा विकासको लागि लिइएको कार्यक्रम तथा आयोजना

सि.नं.	विषय क्षेत्र	इकाइ		अनुमानित लागत (रु. लाख)	स्थानगत विवरण, वडा नं.	सम्पन्न गर्ने निकाय			प्राथमिकीकरण		
						आफै	प्रदेश	संघ	१	२	३
१	आर्थिक क्षेत्रसँग सम्बन्धित भावी योजनाहरू										
१.३	पर्यटन, संस्कृति तथा सम्पदा										
	दाप्चुङ्ग पदमार्ग निर्माण (निरन्तरता)	कि.मि.	५	१५०	चुलाचुली-ओखे-हुर्वु-हलहले-साईलाम हुँदै बतासे /१	√	√	√	√		
	पदमार्ग निर्माण	कि.मि.	२१	७६०	६ (गंगाखोला, बाक्पा, गोल्मे, नागछाँगा थामडाँडा हरित मार्ग/कन्यादह, गोल्मे पदमार्ग), ३(वेहरे खोला-भुल्के, गुम्बा देखि भुल्के सिमाना, ४)	√	√	√	√		
	होमस्टे निर्माण	संख्या	४	७०	१ (ओखे), खोक्सीक, वाक्चाखा, भन्ज्याङ्/८	√	√			√	
	होमस्टे प्रोत्साहन कार्यक्रम	संख्या	५	७०	६	√	√	√		√	
	कालिका देवी पखुवा पर्यटन विकास	स्थान	१	१००	१ (पखुवा)		√	√	√		
	जाल्पा देवी देखि लामाआल पदमार्ग	कि.मि.	१ कि.मि.	२	५	√			√		
	बेलवोटे मन्दिर	संख्या	१	१	५ (मर्मत)	√			√		
	ऐतिहासिक तथा प्राकृतिक सम्पदा अध्ययन र वृतचित्र निर्माण	संख्या	१	१०	६	√	√		√		
	सबै जातिहरूको संस्कृतिक प्रवर्द्धन कार्यक्रम	संख्या	५	२०	६	√	√		√		
	पर्यटकीय पदमार्ग	कि.मि.	१२	१५०	सिंहदेवी स्कुल, महादेव, छान्देलुङ्ग, माङ्गछामालुङ/७		√		√		
	साँस्कृतिक महोत्सव	संख्या	५	१०	७ (वासिखोरा)	√			√		
	स्थानीय सम्पदा संरक्षण	स्थान	४	६०	७	√	√		√		
	पर्यटन गुरु योजना निर्माण	संख्या	१	२०	८	√	√		√		
	गुराँस पकेट (पार्क निर्माण)	संख्या	२	३०	८ (वाक्चाखा)	√	√		√		
	किराँत मुन्धुम समाज (सुप्तुलुङ्ग मन्दिर) निर्माण	संख्या		५	१ (चेवा)	√				√	
	पदमार्ग स्तरोन्नति	कि.मि.	२०	३०	२	√	√	√		√	
	देवाली थान संरक्षण	स्थान	३	३०	सानो भुल्के,मन्साराम र ठुलो भुल्के / ३	√	√	√		√	

सि.नं.	विषय क्षेत्र	इकाइ		अनुमानित लागत (रु. लाख)	स्थानगत विवरण, वडा नं.	सम्पन्न गर्ने निकाय			प्राथमिकीकरण		
						आफै	प्रदेश	संघ	१	२	३
	गँयादेवी मन्दिर निर्माण	संख्या	१	२५	३ (सुर्के)	√	√	√		√	
	चण्डी तथा साकेला थान मठ मन्दिर, गुम्बा,चर्च र देवस्थल संरक्षण तथा निर्माण	संख्या	५	१००	६	√	√	√		√	
	पदमार्ग निर्माण (चक्मालाङ्ग, योङ्खीङ्ग, पाली डाँडा, फुर्केनी)	कि.मि.	५	३०	८	√	√			√	
	कोसेली घर निर्माण	संख्या	२	२०	धोदलेखानी, कटुन्जे /२	√					√
	चौतारा, देवीथान संरक्षण	संख्या	१५	३०	३	√					√
	पाटी निर्माण	संख्या	२	२०	ठाउँ अनुसार /३	√					√
	चुलाचुली गुफा संरक्षण र मर्मत	स्थान	१	१५०	४ (चुलाचुली)		√	√			√
	पर्यटन महोत्सव	संख्या	५	२५	६	√					√
	कृषि पर्यटन प्रवर्द्धन कार्यक्रम	संख्या	५	२५	६	√					√
	प्यारागलाइडिङ्ग सम्भाव्यता अध्ययन (गोल्मे)	स्थान	१	१०	६ (गोल्मे)	√					√
	आदिवासी जनजाति सामुदायिक भवन निर्माण	संख्या	१	५०	वडाको उपयुक्त स्थान /६	√	√	√			√
	किरात राई यायोख्या सामुदायिक भवन निर्माण	संख्या	१	५०	वडाको उपयुक्त स्थान /६	√	√	√			√
	कृषि महोत्सव	संख्या	१	५	८	√					√
	मठ, मन्दिर, चर्च,गुम्बा निर्माण	संख्या	५	१००	२			√	√		
	पर्यटकीय पार्क र पिक्निक स्पोट निर्माण	संख्या	१	२०	२ (बतासे)	√			√		
	जम्मा			**२१७८**							

४.३.५ अपेक्षित उपलब्धि तथा नतिजा खाका

पर्यटन सूचना केन्द्र स्थापना भई पर्यटकहरूको तथ्याङ्क व्यवस्थित भएको हुनेछ। पर्यटन पूर्वाधार, होटल, होमस्टे, पदमार्ग, पर्यटकीय स्थललाई जोड्ने सडकको विकास भएको हुनेछ। आन्तरिक र वाह्य पर्यटन आवागमन संख्यामा उल्लेख्य वृद्धि भएको हुनेछ।

४.३.६ अनुमान तथा जोखिम पक्ष

उल्लिखित योजनाहरू कार्यान्वयनमा आउनको लागि निजी क्षेत्रको सहभागिता, होमस्टे संचालनमा जनसहभागिता, आवश्यक बजेटको विनियोजन, नीति नियमहरूको कार्यान्वयन कोभिड जस्ता स्वास्थ्य प्रकोपहरू देखिने छैनन् भन्ने पूर्वानुमान गरिएको छ भने ती कुराहरूको प्रतिकूलताले योजना कार्यान्वयनमा जोखिम पैदा गर्नेछन्।

४.४ उद्योग, व्यापार, व्यवसाय तथा आपुर्ति

४.४.१ पृष्ठभूमि

औद्योगिक क्षेत्र आर्थिक विकासको इन्जिन हो। सार्वजनिक, निजी र सहकारी क्षेत्रको सहभागिताद्वारा दिगो एवम् बृहत् आधारसहितको औद्योगिक विकास मार्फत रोजगारी श्रृजना गरी गरिबी न्यूनीकरण गर्नमा उद्योग क्षेत्रको महत्वपूर्ण भूमिका रहन्छ। औद्योगिक लगानीले उत्पादन र उत्पादकत्व वृद्धि, रोजगारी सिर्जना, स्थानीय स्रोत साधन र प्रविधिको उपयोग, आयात प्रतिस्थापन तथा निर्यात प्रवर्द्धनमा योगदान गर्दछ।

वाणिज्य क्षेत्रको विकासले वस्तु र सेवाको सहज आपूर्ति र उत्पादित वस्तु र सेवाको निर्यातबाट आर्थिक वृद्धि हुन सक्दछ। वस्तु तथा सेवाको व्यापारबाट गाउँपालिकाको अर्थतन्त्रले बढी फाइदा लिन सक्दछ। यसर्थ व्यापार नै आर्थिक वृद्धि र आर्थिक विकासको मेरूदण्ड हो।

नागरिकहरूको दैनिक जीवनयापन गर्न आवश्यक वस्तु एवम् सेवा, खाद्यान्नको व्यवस्था, स्वास्थ्य उपचारका लागि आवश्यक औषधी आदि सहज, सुलभ र उचित मूल्यमा उपभोक्ताले पाउने व्यवस्था गर्नु अति आवश्यक हुन्छ। गाउँपालिकाको एकातिर प्रतिस्पर्धी र स्वस्थ बजार संयन्त्र मार्फत आपूर्ति व्यवस्थापन गर्नुपर्दछ भने अर्कोतिर सामाजिक न्याय र गाउँपालिकाको दायित्व पूरा गर्ने क्रममा आर्थिक रूपले कमजोर वर्गका जनतालाई अत्यावश्यक उपभोग्य वस्तुमा सहज पहुँचको वातावरण निर्माण गर्नुपर्दछ। यसका साथै उपभोक्ताको हकहितको संरक्षण र प्रवर्द्धन गर्दै वस्तु तथा सेवाको नियमित आपूर्ति गर्नु गाउँपालिकाको महत्वपूर्ण जिम्मेवारी हो।

४.४.२ समस्या तथा चुनौती

उद्यमशील सोंचको विकास हुन नसक्नु, लघु, घरेलु तथा साना उद्योग प्रवर्द्धनमा पूँजी, सीप, कच्चा पदार्थ र प्रविधिको संयोजन गर्न नसक्नु, स्थानीय कच्चा पदार्थको कम उपयोग हुनु समस्याका रूपमा रहेका छन् । कृषि क्षेत्रलाई अपेक्षित रूपमा यान्त्रीकरण तथा व्यवसायीकरण गर्न नसक्दा यसको उत्पादन तथा उत्पादकत्व न्यून भई कृषिजन्य आयात वृद्धि हुनु यस क्षेत्रका समस्या रहेका छन्।

अत्यावश्यक वस्तु तथा सेवा गुणस्तरीय एवम् सहज रूपमा उपलब्ध हुन नसक्नु, खाद्यमा हुने मिसावट, ठगी, कार्टेलिङ् र सिण्डिकेट जस्ता विकृतिका कारण बजारमा कृत्रिम अभाव सिर्जना हुनु, बजार अनुगमन प्रभावकारी हुन नसक्नु, संस्थागत क्षमता कमजोर हुनु, सबै वडामा उत्पादन हुने अतिरिक्त खाद्यवस्तुको सङ्कलन र उचित व्यवस्थापन एवम् भण्डारण गरी अभाव भएका समुदायमा सहजै वितरण गर्ने सरल र छिटो तथा भरपर्दो संरचना नहुनु यस क्षेत्रका समस्या रहेका छन् ।

गाउँपालिकामा उपभोग्य वस्तु तथा सेवाको आपूर्तिलाई उचित व्यवस्थापन सम्बन्धी कुनै नीतिगत, कानूनी तथा संरचनागत व्यवस्था नहुनु, यहाँका जनताको लागि आवश्यक पर्ने अत्यावश्यक वस्तुहरू जस्तैः खाद्य पदार्थ, औषधी, इन्धन, निर्माण सामग्री तथा सेवाहरू, स्वास्थ्य, सञ्चार, विद्युत्, यातायात, खानेपानी, पाठ्यसामग्री आदिको उपलब्धताको अवस्थाको बारेमा गाउँपालिकामा पर्याप्त र विश्वसनीय सूचना तथा तथ्याङ्कहरू समेत उपलब्ध नहुनु, साना बजार सञ्चालनतथा व्यवस्थापन हुन नसक्नु र स्रोत साधनको अभाव हुनु यस क्षेत्रका समस्या रहेका छन् ।

४.४.३ सम्भावना तथा अवसर

कृषि, पशुपंक्षी एवम् पर्यटन क्षेत्रलाई उद्योगसँग आवद्ध गरी विस्तार गर्ने प्रचुर सम्भावना हुनु, राजनीतिक स्थिरता, खाद्यान्नमा आत्मनिर्भरताका लागि स्थानीय स्तरमा उत्पादन र उत्पादकत्वमा वृद्धि गर्ने प्रयासको निरन्तरता हुनु अवसर रहेका छन् ।

४.४.४ उपक्षेत्रगत लक्ष्य, उद्देश्य, रणनीति, कार्यक्रम तथा आयोजना

४.४.४.१ लक्ष्य

यस उपक्षेत्रको लक्ष्य देहाय अनुसार हुनेछ ।

उद्योग, व्यापार, व्यवसाय र आपूर्ति तथा विस्तारद्वारा रोजगारीमा वृद्धि, निर्यात प्रवर्द्धन र आयात प्रतिस्थापन गरी वस्तु तथा सेवाको सर्वसुलभ वितरणको व्यवस्था मिलाई यस गाउँपालिकाको अर्थतन्त्रको अभिवृद्धि गर्ने ।

४.४.४.२ उद्देश्य

यस उपक्षेत्रका उद्देश्यहरू निम्न अनुसार हुनेछन् ।

- औद्योगिक लगानी आकर्षित गरी उत्पादन र उत्पादकत्व वृद्धि गर्नु ।
- स्थानीय स्रोत, साधन र सीपमा आधारित घरेलु तथा साना उद्योगको विकास एवम् प्रवर्द्धन गर्नु ।
- उपभोक्ताको हकहित संरक्षणगरी दैनिक उपभोग्य वस्तु तथा सेवा नियमित र सहज रूपमा आपूर्ति हुने व्यवस्था मिलाउनु ।
- आपूर्ति व्यवस्थालाई दिगो, सुनिश्चित, गुणस्तरीय र प्रभावकारी बनाउनु ।

४.४.४.३ रणनीति तथा कार्यनीति

यस उपक्षेत्रका रणनीति तथा कार्यनीति निम्न अनुसार हुनेछन् (तालिका ४.७)

तालिका ४.७: उद्योग, ब्यापार, व्यवसाय तथा आपूर्ति उपक्षेत्रको विकासका लागि लिइने रणनीति तथा कार्यनीति

रणनीति	कार्यनीति
(१) उद्योग, व्यापार व्यवसाय तथा आपूर्तिका लागि आवश्यक नीति र कार्यविधि तर्जुमा गरी कार्यान्वयनमा जोड दिने।	(१) निजी क्षेत्रको प्रभावकारी नियमन गर्न कानूनी एवम् संस्थागत सुधारमा जोड दिइनेछ । (२) पारदर्शी किसिमले व्यवसाय सञ्चालनका लागि व्यवसायीलाई अभिमुखीकरण तालिम प्रदान गरिनेछ । (३) हाटबजारको स्थापना र त्यसको व्यवस्थापनमा जोड दिइने छ । (४) सहकारीलाई सुपथ मूल्यका पसल खोल्न विउ पुँजी मार्फत प्रोत्साहन गरिनेछ ।
(२) उद्योग-धन्दाको विकास र विस्तारको लागि वित्तीय पहुँच र प्रवर्द्धनात्मक उपाय अवलम्बन गर्ने ।	(१) साना तथा मझौला उद्योग स्थापना गर्न नयाँ प्रोत्साहन गरिनेछ । (२) व्यवसाय सञ्चालनका लागि आवश्यक पुँजी उपलब्ध गराउन बैंक तथा वित्तीय संस्थासँग समन्वय गरी सहुलियत ब्याजदरमा कर्जा उपलब्ध गराउने व्यवस्था गरिनेछ । (३) व्यावसायिक किसान र महिला उद्यमीलाई सहुलियत सहितको वित्तीय पहुँच सुनिश्चित गरिनेछ ।
(३) उद्योग क्षेत्रलाई अन्य उत्पादन मूलक क्षेत्रको अन्तर सम्बन्धको आधारमा विकास र विस्तार गर्ने ।	(१) उद्योगलाई कृषि, पर्यटन, शिक्षा, स्वास्थ्य क्षेत्रसँग आबद्ध गर्ने गरी कार्यक्रम सञ्चालन गरिनेछ । (२) कम्तीमा एक औद्योगिक ग्राम स्थापना गर्ने नीति अनुरूप गाउँपालिकामा औद्योगिक क्षेत्र स्थापना गरिनेछ ।

४.४.४.४ कार्यक्रम तथा आयोजना

यस उपक्षेत्रका कार्यक्रम तथा आयोजना तलको तालिकामा दिइएको छ (तालिका ४.८)

तालिका ४.८: उद्योग, ब्यापार, व्यवसाय तथा आपूर्ति उपक्षेत्रको विकासका लागि निर्धारण गरिएका कार्यक्रम तथा आयोजना

सि.नं.	विषय क्षेत्र	इकाइ		अनुमानित लागत (रु. लाख)	स्थानगत विवरण, वडा नं.	सम्पन्न गर्ने निकाय			प्राथमिकीकरण		
						आफै	प्रदेश	संघ	१	२	३
१	आर्थिक क्षेत्रसँग सम्बन्धित भावी योजनाहरू										
१.४	उद्योग र व्यापार										
	खानेपानी प्रशोधन उद्योग	संख्या	१	१००	३ (भुल्के)		√	√	√		
	अम्वा बेलको जुस उत्पादन उद्योग	संख्या	१	५	५ (भन्ज्याङ्ग)	√			√		
	डेरी उद्योग	संख्या	१	१०	६ (चिलाउनेउटार)	√					
	अचार तथा जुस उद्योग स्थापना	संख्या	१	५	६ (चिलाउनेटार)	√					
	स्थानीय समुदायको सहभागितामा पानी उद्योग स्थापना(मिनिरल वाटर)	संख्या	१	१५०	६ (गंगाखोला)	√	√	√	√		
	साना घरेलु उद्योग प्रवर्द्धन कार्यक्रम	संख्या	५	१०	७	√			√		
	कोदो, मकै प्रशोधन उद्योग	संख्या	१	२०	८ (खोक्सीक)	√			√		
	जडीबुटी प्रशोधन उद्योग	संख्या	१	१००	१ (ओखे)		√	√			√
	कृषि औजार उद्योग प्रवर्धन कार्यक्रम	संख्या	२	५०	३	√	√	√		√	
	साना घरेलु उद्योग स्थापना सहयोग कार्यक्रम	संख्या	२५	७५	६	√	√			√	
	फलफूल जुस उत्पादन उद्योग	स्थान	२	१००	७ (वासिखोरा)		√			√	
	जम्मा			**६२५**							

४.४.५ अपेक्षित उपलब्धि तथा नतिजा खाका

सार्वजनिक कार्यालयमा स्थानीय उत्पादनका वस्तुहरूको उपयोगमा वृद्धि भएको हुनेछ। गाउँपालिकामा व्यापारिक गतिविधि बढेको हुनेछ । अत्यावश्यक वस्तुहरूको पर्याप्त भण्डार गरी खाद्य सुरक्षाको वातावरण सिर्जना भएको हुनेछ । बजार अनुगमन र नियमन गर्ने संयन्त्र प्रभावकारी भएको हुनेछ। साना, लघु तथा घरेलु उद्योगको उत्पादनमा वृद्धि भएको हुनेछ। स्वरोजगार उन्मुख र सीपयुक्त जनशक्तिको संख्यामा वृद्धि भएको हुनेछ ।

४.४.६ अनुमान तथा जोखिम पक्ष

माथि उल्लिखित योजनाहरू कार्यान्वयनमा आउनका लागि जनतामा उद्यमशीलताको विकास, सकारात्मक लगानी वातावरण, आवश्यक ऐन, कानून समयमै स्वीकृत, अवरोध विनाको ढुवानी, छिमेकी देशबाट नाकाबन्दी नहुने, राज्यद्वारा सहजीकरण, बैंकबाट सहज किसिमले ऋण प्रवाह जस्ता अनुकूल अवस्थाहरू हुनेछन् भन्ने पूर्वानुमान गरिएको छ भने उल्लिखित कुराहरूमा आउने अवरोधहरू योजना कार्यान्वयनका लागि जोखिम पक्ष हुन् ।

४.५ श्रम, रोजगारी र सामाजिक सुरक्षा

४.५.१ पृष्ठभूमि

प्रत्येक नागरिकलाई रोजगारीको प्रत्याभूति गर्न संविधानमा रोजगारीको हकको व्यवस्था गरिएको छ । गाउँपालिकाको जनसंख्याको ठूलो हिस्सा कृषि क्षेत्रमा संलग्न छ । यस्तो जनशक्ति उद्योग र सेवा क्षेत्रको विकास उपयुक्त रूपमा हुन नसकेकोले कृषि क्षेत्रमा बढी आश्रित हुनुपर्ने अवस्था रहेको छ। साथै, कृषि क्षेत्रमा अर्धबेरोजगारीको अवस्था उच्च छ ।

४.५.२ समस्या तथा चुनौती

श्रम बजारमा प्रवेश गर्ने युवालाई पर्याप्त रोजगारी सिर्जना गर्नु, रोजगारीमूलक तालिम कार्यक्रम सञ्चालनमा देखिएको दोहोरोपना हटाउनु, वैदेशिक रोजगारीका सबै चरणहरूलाई व्यवस्थित, भरपर्दो र सुरक्षित बनाउनु, विप्रेषणबाट प्राप्त अधिकांश रकम उत्पादनशील क्षेत्रमा परिचालन गर्नु, श्रम बजारमा रहेको सीपयुक्त श्रमको माग र आपूर्तिबीचको असन्तुलनलाई कम गर्नु, बढ्दो शिक्षित जनशक्तिलाई रोजगारीका अवसरहरू प्रदान गर्नु, औद्योगिक क्षेत्रमा श्रममूलक प्रविधिको प्रयोग बढाउनु, सामाजिक सुरक्षालाई योगदानमूलक बनाउँदै पहुँच वृद्धि गर्नु, मर्यादित रोजगारी सुनिश्चित गर्नु र रोजगारी सूचनालाई प्रभावकारी बनाउनु प्रमुख चुनौतीहरू रहेका छन् ।

हरेक वर्ष प्रभावहीन नयाँ कार्यक्रम थप्दै जाने प्रवृत्तिलाई रोक्नु, सामाजिक सुरक्षा सम्बन्धी विभिन्न समूह तथा समुदायको बढ्दो मागलाई सम्बोधन गर्नु, उपयुक्त नीतिगत, कानुनी र नियमनकारी प्रारूपको विकास गर्नु, सामाजिक सुरक्षालाई आर्थिक सामाजिक विकासका अन्य क्षेत्रका नीति र कार्यक्रमहरूसँग आबद्ध गर्दै लैजानु, छरिएका र अव्यवस्थित सामाजिक सुरक्षाका कार्यक्रमहरूलाई पुनरावलोकन तथा एकीकृत गर्दै गरिबी, वञ्चितीकरण एवम् जोखिममा रहेका जनसमुदायलाई पहिचान गरी उनीहरूको जीवनमा सकारात्मक परिवर्तन ल्याउनु र वित्तीय रूपले धान्न सकिने सामाजिक सुरक्षा प्रणालीको विकास गर्नु प्रमुख चुनौतीहरू हुन् ।

४.५.३ सम्भावना तथा अवसर

कृषि, पर्यटन तथा पूर्वाधार विकास जस्ता श्रम-सघन क्षेत्र गाउँपालिकाको प्राथमिकतामा पर्नु, रोजगार केन्द्रित विकासको अवधारणाले प्राथमिकता पाउनु, शिक्षित जनशक्ति बढनु, वैदेशिक रोजगारबाट फर्किएका व्यक्तिहरूको सीप तथा कार्य संस्कृति सकारात्मक हुनु, दिगो विकासको लक्ष्य प्राप्तिका लागि प्रतिबद्धता जाहेर गर्नु, सूचना र प्रविधिमा भएको विकासले रोजगारी र स्वरोजगारीका विषयमा जनचेतनाको विस्तार हुनु, कूल जनसङ्ख्यामा आर्थिक रूपले सक्रिय जनसङ्ख्याको हिस्सा बढ्नु श्रम तथा रोजगारका लागि अवसर हुन् ।

यस गाउँपालिकामा सामाजिक संरक्षणका कार्यक्रमहरूको लगानीमा उल्लेखनीय रूपमा बृद्धि हुँदै गएको छ । यस क्षेत्रलाई सारभूत र गुणात्मक रूपमा अघि बढाउने कुरामा राजनीतिक सहमति स्थापित भएको छ । सामाजिक सुरक्षा कोषको स्थापनाले योगदानमूलक सामाजिक सुरक्षाका कार्यक्रमहरूलाई नीतिगत, कानुनी र संस्थागत सुधारसहित अघि बढाउन मार्ग प्रशस्त गरेको छ ।

४.५.४ उपक्षेत्रगत लक्ष्य, उद्देश्य, रणनीति, कार्यक्रम तथा आयोजना

४.५.४.१ लक्ष्य

श्रम रोजगारी र सामाजिक सुरक्षाका लागि निम्न लक्ष्य निर्धारण गरिएको छः

- रोजगारीका नयाँ अवसरहरू सृजना गर्दै सामाजिक सुरक्षाका कार्यक्रमहरूलाई गुणस्तरीय एवं प्रभावकारी बनाउने ।

४.५.४.२ उद्देश्य

श्रम रोजगारी र सामाजिक सुरक्षाका लागि निम्न उद्देश्यहरू लिइने छन्

- रोजगारीका लागि सीप तथा तालिमका अवसरहरू वृद्धि गरी प्रतिस्पर्धा गर्नसक्ने श्रमशक्तिको विकास गर्नु ।

- सामाजिक सुरक्षाका कार्यक्रमहरूमा समाजका सबैभन्दा विपन्न र जोखिममा रहेका जनसमुदायको पहुँच सुनिश्चित गर्नु ।
- स्थानीय युवाले वैदेशिक रोजगारीबाट प्राप्त गरेका सीप र पुँजीलाई गाउँपालिका भित्र प्रयोग गरी लाभ हासिल गर्ने वातावरण निर्माण गर्नु ।

४.५.४.३ रणनीति तथा कार्यनीति

यस उपक्षेत्रको विकासको लागि लिइने रणनीति तथा कार्यनीति तलको तालिकामा दिइएको छ (तालिका ४.९)

तालिका ४.९: श्रम रोजगारी र सामाजिक सुरक्षाका लागि लिइने रणनीति तथा कार्यनीति

रणनीति	कार्यनीति
(१) विकास निर्माणका कार्यमा श्रमशक्तिको प्रयोगलाई प्रोत्साहन गर्ने ।	(१) श्रमिकहरूलाई पञ्जीकृत गरी सामाजिक सुरक्षाको दायरामा ल्याइनेछ । (२) अनौपचारिक क्षेत्रमा रहेको रोजगारीलाई क्रमशः औपचारिक क्षेत्रमा रूपान्तरण गरिनेछ । (३) बालश्रमको अन्त्य गर्ने नेपाल सरकारको गुरूयोजनालाई प्रभावकारी कार्यान्वयन गर्दै बालश्रम अन्त्य गरिनेछ ।
(२) श्रमिकको कार्य क्षमतामा अभिवृद्धि गर्ने ।	(१) रोजगारीमा महिलाको सुरक्षा सुनिश्चित हुने व्यवस्था गरिनेछ । (२) न्यूनतम रोजगारीको प्रत्याभूत गरी प्रधानमन्त्री रोजगार कार्यक्रम लगायतका कार्यक्रमहरू प्रभावकारी रूपमा सञ्चालन गरिनेछ । (३) रोजगार सूचनाकेन्द्र स्थापना गरी निजी क्षेत्रमा सिर्जना हुने रोजगारीको मागलाई पूर्ति गरिनेछ ।
(३) योगदानमा आधारित सामाजिक सुरक्षा कार्यक्रमलाई प्रभावकारी बनाउने ।	(१) सबै विकास कार्यक्रममा सामाजिक सुरक्षालाई मूलप्रवाहीकरण गरिनेछ । (२) योगदानमा आधारित सामाजिक सुरक्षालाई सबल र दिगो बनाइनेछ । (३) सामाजिक सुरक्षा भत्ता वडाको समन्वयमा सहजै उपलब्ध गराइनेछ ।
(४) आर्थिक सामाजिक वञ्चितीकरण तथा जोखिममा परेका क्षेत्र, लिङ्ग, वर्ग र समुदायको सामाजिक सुरक्षामा पहुँच बढाउने ।	(१) जीवनयापन गर्ने आयस्रोत नभएका,श्रम गर्न नसक्ने अशक्त र असहाय, एकल महिला, अपाङ्गता भएका, बालबालिकाको पहिचान गरी सामाजिक संरक्षणको व्यवस्था गरिनेछ । (२) सबैका लागि अनिवार्य स्वास्थ्य बिमा कार्यक्रम तयार गरी लागू गरिनेछ । (३) विपद्बाट सिर्जना हुने सम्भावित जोखिम/प्रकोपको सामना गर्न सक्ने गरी सामाजिक सुरक्षा कार्यक्रमलाई विपद् संवेदनशील बनाइनेछ । (४) अनौपचारिक क्षेत्रका श्रमिकलाई सामाजिक सुरक्षा कार्यक्रममा आबद्ध गराउन लक्षित कार्यक्रम सञ्चालन गरिनेछ ।

४.५.४.४ कार्यक्रम तथा आयोजना

यस उपक्षेत्रका लागि कार्यक्रम तथा आयोजना निम्न अनुसार निर्धारण गरिएको छ (तालिका ४.१०)

तालिका ४.१०: श्रम रोजगारी र सामाजिक सुरक्षाका लागि निर्धारण गरिएका कार्यक्रम तथा आयोजना

सि.नं.	विषय क्षेत्र	इकाइ		अनुमानित लागत (रु. लाख)	स्थानगत विवरण, वडा नं.	सम्पन्न गर्ने निकाय			प्राथमिकीकरण		
						आफै	प्रदेश	संघ	१	२	३
१	आर्थिक क्षेत्रसँग सम्बन्धित भावी योजनाहरू										
१.५	श्रम, रोजगारी र सामाजिक सुरक्षा										
	व्यावसायिक तथा सीप विकास तालिम	संख्या	१००	१०	२	√			√		
	क्षमता विकास, रोजगारमूलक तालिम	संख्या	१००	७०	१,४	√			√		
	वाल श्रम न्यूनीकरण अभियान	संख्या	५	१०	५	√			√		
	अपाङ्गता प्रोत्साहन कार्यक्रम	संख्या	५०	१०	६	√			√		
	दक्ष जनशक्ति तालिम	जना	१५०	१५	७	√			√		
	नागरिक आत्मनिर्भर तालिम	संख्या	२	१०	८	√			√		
	जातीय विभेद न्युनीकरण सचेतना कार्यक्रम	संख्या	५	१०	६	√			√		
	जेष्ठ नागरिक लक्षित कार्यक्रम	संख्या	५	१०	६	√			√		
	दलित समुदाय लक्षित कार्यक्रम सञ्चालन	संख्या	५	१०	६	√			√		
	रोजगार सूचना केन्द्र स्थापना	स्थान	१	२०	७ (वासिखोरा)	√			√		
	सीपमूलक रोजगार तालिम	जना	२००	१५	७	√			√		
	अपाङ्गहरुका लागि स्वरोजगार सम्बन्धी सीपमूलक तालिम	संख्या	२	१०	८	√			√		
	सीप विकास तालिम	संख्या	१००	१५	४	√				√	
	व्यावसायिक सीप विकास तालिम	संख्या	१००	३०	६	√	√			√	
	क्षमता विकास तालिम तथा रोजगार	संख्या	१००	२५	६	√				√	
	सिकर्मी/डकर्मी/प्लम्विङ्ग तालिम	जना	१००	२०	७		√				√
	जम्मा			३००							

४.५.५ अपेक्षित उपलब्धि तथा नतिजा खाका

सामाजिक सुरक्षाको दायरा फराकिलो भएको हुने, सामाजिक सुरक्षा प्रणालीको एकीकृत ढाँचा तर्जुमा भएको हुने, सामाजिक सुरक्षा सम्बन्धी विधेयक स्वीकृत भई कार्यान्वयन भएको हुने, छरिएर रहेका कार्यक्रमहरू एकीकृत भई व्यवस्थित रूपमा कार्यान्वयन भएका हुने र समाजमा विद्यमान रहेको असमानता न्यूनीकरण भएको हुनेछ ।

४.५.६ अनुमान तथा जोखिम पक्ष

उल्लिखित योजनाहरू कार्यान्वयनमा आउनका लागि निजी क्षेत्रको लगानीमा वृद्धि, अन्तर्राष्ट्रिय श्रम बजारमा नेपाली कामदारको मागमा वृद्धि, दक्ष श्रमशक्ति निर्माण सम्बन्धी संरचनाको निर्माण, सामाजिक सुरक्षा ऐन, २०७३ को कार्यान्वयन र कोभिड जस्ता महामारी देखिने छैन भन्ने पूर्वानुमान गरिएको छ भने यी पक्षहरूमा आउने गतिरोधहरू योजना कार्यान्वयनका लागि जोखिम पक्ष हुन् ।

परिच्छेद ५: सामाजिक क्षेत्र

५.१ स्वास्थ्य तथा पोषण

५.१.१ पृष्ठभूमि

संविधानले प्रत्येक नागरिकलाई राज्यबाट आधारभूत स्वास्थ्य सेवा निःशुल्क प्राप्त गर्ने एवम् स्वास्थ्य सेवामा समान पहुँच प्राप्त हुने विषयलाई मौलिक हकको रूपमा प्रत्याभूत गरेको छ । नागरिकलाई स्वस्थ बनाउन राज्यले स्वास्थ्य क्षेत्रमा लगानी अभिवृद्धि गर्ने एवम् गुणस्तरीय, सहज, सुलभ स्वास्थ्य सेवामा समान पहुँच सुनिश्चित गर्दै सबैको स्वस्थ जीवन प्रत्याभूत गरी दिगो विकास सुनिश्चित गर्नुपर्ने दायित्व पनि संविधानबाटै निर्देशित छ ।

५.१.२ समस्या तथा चुनौती

जनसङ्ख्याको अनुपात अनुरूप स्वास्थ्य संस्थाहरूको न्यायोचित वितरण गर्नु, निःशुल्क वितरण गरिने औषधी आवश्यकताका आधारमा उपलब्ध गराउनुका साथै त्यसको गुणस्तर सुनिश्चित गर्नु, स्वास्थ्य सेवा प्रवाहको नियमित नियमन र अनुगमन गर्नु, सबैको लागि स्वास्थ्य बिमा लागु गर्नु, स्वास्थ्य संरचनाहरूको निर्माण गर्ने कार्यलाई तीव्रता दिनु स्वास्थ्य क्षेत्रका प्रमुख चुनौतीहरू हुन् ।

५.१.३ सम्भावना तथा अवसर

स्वास्थ्य संस्थाहरूको गाउँपालिका भित्र सञ्जाल तयार हुनु, सर्वसाधारणहरूको स्वास्थ्य सेवा र पोषणको महत्वबारे बढ्दो जागरण र प्रभावकारी स्वास्थ्य सेवा प्रवाहका लागि गरिएको विभिन्न व्यवस्थाका कारण स्वास्थ्य सेवाहरूलाई थप व्यवस्थित र गुणस्तरयुक्त बनाउने अवसर प्राप्त भएको छ ।

५.१.४ उपक्षेत्रगत लक्ष्य, उद्देश्य, रणनीति, कार्यक्रम तथा आयोजना

५.१.४.१ लक्ष्य

यस उपक्षेत्रको लक्ष्य निम्न अनुसार हुनेछः

- सबै नागरिकलाई गुणस्तरीय आधारभूत स्वास्थ्य सेवाहरू निःशुल्क रूपमा उपलब्ध गराउने ।

५.१.४.२ उद्देश्य

यस उपक्षेत्रका उद्देश्यहरू निम्न अनुसार निर्धारण गरिएका छन्:

- सबै वर्ग, क्षेत्र र समुदायका नागरिकहरूको आधारभूत तथा गुणस्तरीय स्वास्थ्य सेवामा समतामूलक पहुँच अभिवृद्धि गर्नु ।
- स्वस्थ जनशक्ति तयार गर्नको लागि प्रतिरोधात्मक, प्रवर्द्धनात्मक तथा उपचारात्मक स्वास्थ्य सेवा प्रणालीको विकास गर्नु ।

५.१.४.३ रणनीति तथा कार्यनीति

स्वास्थ्य तथा पोषणको विकासका लागि निम्न किसिमका रणनीति तथा कार्यनीतिहरू अवलम्बन गरिने छन् (तालिका ५.१) ।

तालिका ५.१: स्वास्थ्य तथा पोषणको सुधारको लागि लिइने रणनीति तथा कार्यनीतिहरू

रणनीति	कार्यनीति
(१) आधारभूतदेखि विशिष्टीकृत र गुणस्तरीय स्वास्थ्य सेवामा सबै नागरिकको पहुँच सुनिश्चित गर्ने ।	(१) निःशुल्क आधारभूत स्वास्थ्य सेवामा नागरिकको सर्वसुलभ पहुँचको लागि प्याकेज र प्रोटोकल तयार गरी कार्यान्वयन गरिनेछ । (२) स्वास्थ्य सेवालाई सर्वसुलभ रूपमा प्रवाह गर्न गैह्रसरकारी र निजी क्षेत्रसँगको सहकार्यमा घुम्ती स्वास्थ्य सेवा कार्यक्रमको कार्यविधि बनाई कार्यन्वयन गरिनेछ । (३) स्वास्थ्य संस्थाहरूबाट प्रदान गरिने स्वास्थ्य पूर्वाधार विकास मापदण्ड एवम् न्यूनतम सेवा मापदण्डलाई प्रभावकारी रूपमा कार्यान्वयन गर्दै आवश्यक बजेट सुनिश्चित गरिनेछ ।
(२) आयुर्वेद, प्राकृतिक चिकित्सा तथा अन्य चिकित्सा पद्धतिहरूको योजनावद्ध विकास र विस्तार गर्ने ।	(१) स्थानीय स्तरमा उपलब्ध औषधिजन्य जडीबुटी, खनिज आदिको पहिचान, संकलन, संरक्षण र प्रवर्द्धनको लागि संरचना निर्माण गरिनेछ । (२) प्रचलित प्राकृतिक चिकित्सा,वैकल्पिक तथा अन्य चिकित्सा पद्धति तथा सेवाहरूलाई निश्चित मापदण्डका आधारमा सूचीकृत तथा व्यवस्थित गर्दै लगिनेछ ।
(३) सबै समुदायका नागरिकको आधारभूत तथा गुणस्तरीय स्वास्थ्य तथा पोषण सेवामा पहुँच सुनिश्चित गर्ने ।	(१) सुरक्षित मातृत्व, बाल स्वास्थ्य,किशोरी तथा प्रजनन् स्वास्थ्य सेवा कार्यक्रम सञ्चालन गरिनेछ । (२) गाउँपालिका, वडा कार्यालय र अन्य सरकारी कार्यालयमा स्तनपान कक्षको निर्माण गरिनेछ । (३) गाउँपालिका भित्र सुरक्षित प्रसुति सेवाका लागि अवश्यक कार्यक्रमहरू सञ्चालन गरिनेछ । (४) गाउँपालिकामा आफ्नै एम्वुलेन्स खरिद गरी सेवा सञ्चालन गरिनेछ । (५) आयुर्वेद औषधालयको संरचना निर्माण र विकास एवं स्थानीय आयुर्वेदिक औषधीको प्रचारप्रसार गरिनेछ ।

रणनीति	कार्यनीति
	(६) विपद् तथा महामारीको समयमा (कोभिड, हैजा, डेंगो) आइपर्ने आपत्कालीन अवस्थालाई सम्वोधन गर्न नीतिगत तथा संस्थागत संरचनाको व्यवस्था गरिनेछ । (७) समुदायमा स्वास्थ्य सम्वन्धी जनचेतना अभिवृद्धि गर्न विभिन्न कार्यशाला, गोष्ठी, अभिमुखीकरण कार्यक्रम तथा गाउँ/टोल तहमा प्रचारप्रसारका कार्यक्रमहरू सञ्चालन गरिनेछन् । (८) विद्यालयमा पढ्ने अति विपन्न परिवारका बालबालिकाहरूलाई पोषण कार्यक्रममा समावेश गरिनेछ ।
(४) नागरिकको व्यवहार परिवर्तनका लागि प्रवर्द्धनात्मक कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने ।	(१) स्वास्थ्यको प्रोफाइल तयार गरी गुरूयोजना निर्माण गरिनेछ । (२) स्वास्थ्य संस्थामा प्रसुति हुने महिलालाई प्रोत्साहन स्वरूप थप रकम दिने व्यवस्था मिलाइनेछ । (३) महिला स्वास्थ्य स्वयंसेविकाबाट दिइने सेवाको पहुँचबाट टाढा रहेको बस्तीमा थप स्वयंसेविका व्यवस्थापन गरिने छ । (४) स्वास्थ्य बिमा कार्यक्रमलाई सबै घरधुरीमा पुऱ्याई प्रभावकारी बनाइने छ ।

५.१.४.४ कार्यक्रम तथा आयोजना

यस उपक्षेत्रको विकासका लागि निम्न कार्यक्रम तथा आयोजना निर्धारण गरिएको छः

तालिका ५.२: स्वास्थ्य तथा पोषण विकास सम्बन्धी कार्यक्रम तथा आयोजना

सि.नं.	विषय क्षेत्र	इकाइ		अनुमानित लागत (रु. लाख)	स्थानगत विवरण, वडा नं.	सम्पन्न गर्ने निकाय			प्राथमिकीकरण		
						आफै	प्रदेश	संघ	१	२	३
२	सामाजिक क्षेत्र										
२.१	स्वास्थ्य तथा पोषण										
	ओखे स्वास्थ्य चौकी स्तरोन्नति	स्थान	१	१००	१ (ओखे)		√	√	√		
	स्वास्थ्य विमा सम्बन्धी अभिमुखीकरण तालिम	संख्या	१०	१०	१	√			√		
	स्वास्थ्य विमा कार्यक्रम	संख्या	२५६५	१५६	२, ३, ४, ५, ६, ८	√	√	√	√		
	स्वास्थ्य चौकी	संख्या	२	१५०	२ (कटुन्जे), ५ (राम मिथीला बहुप्रविधिक शिक्षालय)	√	√	√	√		
	बर्थिङ्ग सेन्टर	संख्या	१	२०	२(कटुन्जे)	√			√		
	स्वास्थ्य सेवा गुणस्तर सुधार	संख्या	२०	११५	३ (भुल्के), ७ (वासिखोरा), ६ (चिलाउनेटार), ८	√	√	√	√		
	अल्ट्रासाउण्ड मेसिन खरिद	संख्या	१	२५	३(भुल्के)	√			√		
	महिलाहरूको पाठेघर परीक्षण सम्बन्धी सिविर संचालन	संख्या	२	१०	४	√			√		
	सेनेटरी प्याड वितरण कार्यक्रम	संख्या	५	१५.५	५	√			√		
	गर्भवती महिलालाई प्रति १ जना ४ ओटा कुखुराको पोथी वितरण	संख्या	१००	१	५	√			√		
	दस शैया अस्पताल निर्माण	संख्या	१	५०००	६(बैंकुण्ठे)			√	√		
	आयुर्वेद औषधालय स्थापना	संख्या	१	५०	६(चिलउनेटार)	√	√		√		
	नवजात शिशु पोषण कार्यक्रम	संख्या		५	६	√			√		
	१० शैयाको अस्पताल	स्थान	१	१००	७(वासिखोरा)			√	√		
	महामारी पूर्वतयारी कार्यक्रम	स्थान	५	१०	७	√	√		√		
	स्वास्थ्य पूर्वाधार	संख्या	१	३०	८(खोक्सीक)	√	√		√		
	सुधारिएको चुलो	संख्या	५६०	६०	१	√				√	
	गाउँघर क्लिनिक व्यवस्थापन	संख्या	९	१०	३		√			√	
	प्रविधि मैत्री शिक्षा संचालन	संख्या	४	५०	३		√	√		√	

सि.नं.	विषय क्षेत्र	इकाइ		अनुमानित लागत (रु. लाख)	स्थानगत विवरण, वडा नं.	सम्पन्न गर्ने निकाय			प्राथमिकीकरण		
						आफै	प्रदेश	संघ	१	२	३
	नवजात शिशु पोषण कार्यक्रम	संख्या		५	४	√				√	
	जेष्ठ नागरिक स्वास्थ्य परीक्षण	संख्या	५	१०	६	√	√			√	
	विद्यालय स्वास्थ्य शिक्षा कार्यक्रम	संख्या	५	५०	६	√	√			√	
	एक टोल एक गाउँघर क्लिनिक स्थापना	संख्या	९	२५	६	√				√	
	सरुवा तथा महामारी रोकथाम पूर्वतयारी कार्यक्रम	संख्या	५	१०	२	√					√
	स्वास्थ्य स्वयंमसेविका प्रोत्साहन कार्यक्रम	संख्या	५	५	६	√					√
	गाउँ घर क्लिनिक	स्थान	२	३०	८(भन्ज्याङ्ग, खोकोल्ला)		√				√
	जम्मा			६०५३							

५.१.५ अपेक्षित उपलब्धि तथा नतिजा खाका

यस गाउँपालिका बासीको स्वस्थ, सबल र सक्रिय जीवन सहितको औसत आयुमा वृद्धि हुनेछ। प्रोटोकल अनुसार कम्तीमा चार पटक गर्भवती जाँच गराउने महिला, दक्ष स्वास्थ्य कर्मीको उपस्थितिमा जन्मिएका बालबालिका, सुपोषित बालबालिका र पूर्ण खोप पाउने बालबालिकाको संख्या वृद्धि हुनेछ । सबै स्वास्थ्य संस्थाहरू स्वास्थ्य मापदण्ड अनुरूप सुदृढीकरण भएका हुनेछन् । यस गाउँपालिकामा आवधिक योजनाको अन्त्य सम्ममा पोषण प्रमुख कार्यक्रमका रूपमा सञ्चालन भएको हुनेछ ।

५.१.६ अनुमान तथा जोखिम पक्ष

माथि उल्लिखित योजनाहरू कार्यान्वयनमा आउनको लागि स्वास्थ्य सम्बन्धी तथ्याङ्कहरूको नियमित उपलब्धता, निःशुल्क रूपमा उपलब्ध हुने औषधीहरूको सहजरूपमा उपलब्धता, आवश्यक बजेटको उपलब्धता, विकास साझेदार संस्थाहरूको नियमित सहयोग, पोषण सम्बन्धी जनचेतनामा वृद्धि, कोभिडजस्ता महामारी निर्मूल हुनेछ भन्ने पूर्वानुमान गरिएको छ भने यी पक्षहरूमा आउने गतिरोधहरू योजना कार्यान्वयनका लागि जोखिम पक्ष हुन् ।

५.२ शिक्षा, विज्ञान तथा नवप्रवर्तन

५.२.१ पृष्ठभूमि

नेपालको संविधानले शिक्षा सम्बन्धी हकलाई मौलिक हकका रूपमा प्रत्याभूत गरेको छ । यसैगरी राज्यका निर्देशक सिद्धान्तमा शिक्षालाई नागरिकका आधारभूत आवश्यकताको रूपमा वर्गीकरण गरी सबै नागरिकलाई शिक्षाको अवसर उपलब्ध गराउनु राज्यको दायित्व रहको विषय प्रष्ट पारिएको छ । शिक्षा प्रणालीलाई आर्थिक सामाजिक रूपान्तरणको संवाहकको रूपमा विकास गर्ने, शिक्षामा समतामूलक पहुँच सुनिश्चित गर्ने, शिक्षालाई रोजगारी उन्मुख बनाउने, गुणस्तरमा सुधार एवम् व्यवस्थापकीय क्षमतामा अभिवृद्धि गरी आर्थिक सामाजिक विकासका लक्ष्यहरू हासिल गर्नेतर्फ शिक्षा नीति तथा कार्यक्रमहरू उन्मुख रहेका छन् ।

५.२.२ समस्या तथा चुनौती

शिक्षाका सबै तहमा गुणस्तर अभिवृद्धि गर्ने, शिक्षालाई व्यवसाय तथा रोजगारीमूलक बनाउने, सबै तहको शिक्षालाई समतामूलक र समावेशी बनाउने, प्राविधिक शिक्षा तथा व्यावसायिक तालिमलाई आमनागरिकको पहुँचसम्म पुऱ्याउने, शिक्षकहरूको माग र आपूर्ति बीच सन्तुलन कायम गर्ने, लगानी अनुरूपको प्रतिफल सुनिश्चित गर्ने, संविधान प्रदत्त शिक्षासम्बन्धी हकहरूको उपभोग गर्ने साथै समग्र शैक्षिक क्षेत्रको व्यवस्थापनमा सुधार गरी सुशासनको प्रत्याभूति गर्ने कार्य चूनौतीपूर्ण छ।

५.२.३ सम्भावना तथा अवसर

सबै तह र विधाका शैक्षिक पूर्वाधारहरूको विस्तारमा वृद्धि भएको, महिला, दलित, जनजाति र अपाङ्गता भएका एवम् सीमान्तकृत समुदायका बालबालिका र विद्यार्थीहरूको सबै तहमा भर्ना दरमा उल्लेखनीय रूपमा वृद्धि भएको छ। यस्तै समुदायमा शिक्षाप्रतिको आकर्षण बढेको, स्वास्थ्य तथा सरसफाइ, वातावरण संरक्षण र आफ्ना हक अधिकारप्रतिको सजगता बढेको, शैक्षिक सूचना प्रणाली र शैक्षिक सुशासनका लागि आधारशिला तयार भएको साथै शिक्षण सिकाइ क्रियाकलापमा सूचना तथा सञ्चार प्रविधिको प्रयोगमा विस्तार भएका आदि कारणहरूले गुणात्मक शिक्षाको विकास गर्ने अवसर सिर्जना भएको छ ।

५.२.४ उपक्षेत्रगत लक्ष्य, उद्देश्य, रणनीति, कार्यक्रम तथा आयोजना

५.२.४.१ लक्ष्य

यस उपक्षेत्रको लक्ष्य देहाय अनुसार हुनेछः

- सबैलाई जीवन उपयोगी शिक्षाका अवसरहरू प्रदान गर्दै जीवनपर्यन्त सिकाइ उन्मुख तथा नवप्रवर्तनशील शैक्षिक प्रणाली विकास गरी रोजगारी एवम् स्वरोजगारीका लागि सीपमूलक शिक्षाको विस्तार गर्ने

५.२.४.२ उद्देश्य

यस उपक्षेत्रको उद्देश्य देहाय अनुसार हुनेछः

१. राष्ट्रियताप्रतिको प्रेम, सामाजिक सद्भाव र संस्कारयुक्त शिक्षित जनशक्ति उत्पादन गर्नु ।
२. शिक्षामा समतामूलक अवसरहरू सुनिश्चित गर्दै शिक्षालाई सीपयुक्त, समय-सान्दर्भिक र गुणस्तरयुक्त बनाउनु ।
३. बजारको माग अनुसारको शिक्षित जनशक्ति उत्पादन गर्नु ।
४. शैक्षिक प्रशासनमा निरन्तर सुधार, नवप्रवर्तन र सुशासनलाई संस्थागत गर्नु ।

५.२.४.३ रणनीति तथा कार्यनीति

यस उपक्षेत्रको रणनीति तथा कार्यनीति तलको तालिकामा दिइएको छ -तालिका ५.३)

तालिका ५.३: शिक्षा, विज्ञान तथा नवप्रवर्तनका लागि लिइने रणनीति तथा कार्यनीति

रणनीति	कार्यनीति
(१) प्रारम्भिक बालविकास तथा शिक्षा कार्यक्रमलाई विद्यालय शिक्षाको विभिन्न अंगको रूपमा विकास गरी यसलाई सबै बालबालिकाका लागि अनिवार्य गर्ने ।	(१) कम्तीमा एक विद्यालय, एक बालविकास केन्द्रको अवधारणा अन्तर्गत गाउँपालिका मार्फत बालविकास केन्द्रहरूको विकास गरिनेछ । (२) प्रारम्भिक बाल विकास शिक्षाका शिक्षकको न्यूनतम शैक्षिक योग्यता र तालिम अवधिको पुनरावलोकन गरी योग्य शिक्षकबाट सेवा प्रवाह हुने व्यवस्था गरिनेछ । (३) प्रारम्भिक बाल कक्षामा निर्धारित मापदण्ड अनुरूप बसाइ व्यवस्था र सरसफाइलाई ध्यान दिई खेल सामग्री, सिकाइ सामग्री, मनोरन्जन सामग्री, अडियो भिडियो सामग्रीसहित आकर्षक, मनोरञ्जक र बालमैत्री कक्षा कोठा व्यवस्थापन गरिनेछ ।
(२) अनिवार्य तथा निःशुल्क शिक्षाको मापदण्डको आधारमा विद्यालय शिक्षामा समतामूलक पहुँच सुनिश्चित गर्ने	(१) विद्यालय बाहिर रहेको सबै बालबालिकालाई विद्यालय भर्ना गर्ने अभियानलाई राजनीतिक दल, स्थानीय बुद्धिजीवी, समाजसेवी, सरकारी तथा गैरसरकारी निकायहरूको साझेदारीमा निरन्तरता दिई सबै बालबालिकालाई अनिवार्य रूपमा विद्यालय जाने वातावरण सिर्जना गरिनेछ । (२) कक्षा छाड्ने समस्या समाधान गर्न र विद्यालयमा विद्यार्थी टिकाइ राख्नका लागि आधारभूत तहका बालबालिकालाई दिवा खाजा, अपाङ्ता भएका बालबालिका एवम् विपन्न लक्षित छात्रवृत्ति र स्थानीय स्वास्थ्य केन्द्रमा आधारित स्वास्थ्य परीक्षण र उपचार जस्ता प्रोत्साहनमूलक कार्यक्रम सञ्चालन गरिनेछ । (३) गाउँपालिका भित्रका विद्यालयहरूमा विषयगत शिक्षक दरबन्दी व्यवस्था गर्न संघ, प्रदेश र गाउँपालिका बीच समन्वय र सहकार्य गरी सबै विद्यालयमा न्यूनतम शिक्षक सुनिश्चित नहुँदासम्मका लागि एकमुष्ट अनुदान तथा पटके अनुदान जस्ता वैकल्पिक विधिहरूबाट शिक्षक व्यबस्थापन गरिनेछ । (४) शिक्षण संस्थाहरूमा प्रविधि सहितको भौतिक पूर्वाधार विकासको लागि प्राथमिकता दिइनेछ ।
(३) निजी लगानीका विद्यालयको प्रभावकारी नियमन गर्ने व्यवस्था मिलाई नाफा मूलकबाट सेवा मूलकमा रूपान्तरण गर्ने ।	(१) स्थानीय तहद्वारा निजी लगानीका विद्यालय सहित सबै विद्यालयको भौतिक वातावरण, शिक्षक तथा कर्मचारी दरवन्दी अवस्था एवम् उनीहरूको विद्यालयमा नियमितता एवम् आर्थिक व्यवस्थापन लगायतका विषयमा नियमन गरिनेछ । (२) निजी लगानीका विद्यालयहरूको प्रभावकारिताका लागि आवश्यक नीतिगत र कानूनी व्यवस्था गरी त्यस्ता शैक्षिक संस्थालाई सेवा मूलक बनाइने छ ।

रणनीति	कार्यनीति
(४) शिक्षालाई प्राविधिक, व्यावसायिक, सीपमूलक, गुणस्तरीय, जीवन उपयोगी र रोजगारमुखी बनाउने ।	(१) सबै वडामा कम्तिमा १/१ वटा नमूना विद्यालय र पालिकाभित्र कम्तिमा एउटा प्राविधिक शिक्षालय सञ्चालन गरिनेछ । (२) बालिका शिक्षालाई प्रोत्साहन गर्न विद्यालयमा स्यानीटरी प्याड लगायत स्वास्थ्य कार्यक्रम सञ्चालनमा सहयोग र सहजीकरण गरिनेछ । (३) गरिब तथा जेहेन्दार विद्यार्थीलाई छात्रवृति प्रदान गरिनेछ । (४) समयमै नि:शुल्क पाठ्यपुस्तक वितरण गरिनेछ ।
(५) शैक्षिक पूर्वाधारको विकास तथा नीतिगत सुधार गर्ने ।	(१) गाउँपालिका केन्द्रमा सुविधा सम्पन्न एक वटा पुस्तकालय स्थापना गरिनेछ । (२) भौगोलिक अवस्था र विद्यार्थी संख्याको आधारमा विद्यालय मर्जर गर्दै लगिनेछ । (३) विद्यालयमा बालमैत्री र आपाङ्ग मैत्री पूर्वाधार निर्माण गरिनेछ। (४) शिक्षा विकासको लागि आवश्यक नीतिगत सुधार गरिनेछ । (५) आवश्यकताको आधारमा विद्यालयहरूको भौतिक पूर्वाधार विकासमा सहयोग गरिने छ ।

५.२.४.४ कार्यक्रम तथा आयोजना

यस उपक्षेत्रको कार्यक्रम तथा आयोजना तलको तालिकामा दिइएको छ (तालिका ५.४)।

तालिका ५.४: शिक्षा, विज्ञान तथा नवप्रवर्तनका लागि निर्धारण गरिएका कार्यक्रम तथा आयोजना

सि.नं.	विषय क्षेत्र	इकाइ		अनुमानित लागत (रु. लाख)	स्थानगत विवरण, वडा नं.	सम्पन्न गर्ने निकाय			प्राथमिकीकरण		
						आफै	प्रदेश	संघ	१	२	३
२	सामाजिक क्षेत्र										
२.२	शिक्षा, विज्ञान तथा नवप्रवर्तन										
	शिक्षकको हाजिरी व्यवस्थापन	संख्या		२५	१	√			√		
	कोचिङ्ग केन्द्र स्थापना	संख्या	१	१०	३(भुल्के)	√			√		
	शिक्षा अन्तरक्रिया कार्यक्रम	संख्या	५	५	३	√			√		
	शैक्षिक गुणस्तर अभिवृद्धि कार्यक्रम	संख्या	१	२०	४	√			√		
	विद्यालयहरूको पूर्वाधार निर्माण	संख्या	४	२००	३		√	√	√		
	सावित्रा मा.वि. भवन निर्माण निरन्तरतारु	स्थान	१	२०	सावित्रा मा.वि./६	√	√		√		
	विद्यालय घेरावारा	स्थान	५	१००	सावित्रा मा.वि,गोलमा रानी आ.वि.,कवैपानी आ.वि र जलकन्या आ.वि./६	√	√	√	√		
	भर्ना अभियान सञ्चालन	स्थान	५	५	६	√			√		
	शिक्षकको क्षमता विकास	संख्या	१५	२०	६, १	√			√		
	विद्यार्थी पोसाक व्यवस्थापन कार्यक्रम	संख्या	५	५०	६	√	√		√		
	विद्यालय दिवा खाजा (१-६ सम्म थप गर्ने)	संख्या	८	८०	सबै विद्यालयहरू / ७		√		√		
	अंग्रेजी भाषामा पठन पाठन	संख्या	१०	४०	सबै विद्यालयहरू	√	√		√		
	विद्यालय भर्ना घरदैलो कार्यक्रम	संख्या	१०	१०	७	√			√		
	स्नातक तह पठन पाठन	स्थान	१	१००	पञ्चकन्या, ३	√	√				√
	कम्प्युटर शिक्षा	स्थान	१	३०	सिंहेश्वरी मा.वि., ७	√			√		
	विद्यालयहरू मर्मत	संख्या	११	३३०	७ (सबै विद्यालयहरू), ८ (श्री शंखेश्वरी आवि, श्री जलसिद्ध प्रावि), ४ (नव दुर्गा भवन मा.वि.)	√	√	√	√		
	शिक्षा सुधार कार्यक्रम	संख्या		२५	सबै विद्यालयहरू / ७		√		√		
	श्री भीमेश्वरी आवि स्तर उन्नति गर्ने	संख्या	१	३०	८(भीमेश्वर)	√	√		√		
	अंग्रेजी माध्यबाट पठनपाठन	संख्या	१०	५०	६	√	√			√	
	शिक्षामा प्रविधिको प्रयोग	संख्या	५	२५	६	√	√			√	
	प्राविधिक शिक्षा अध्ययन प्रोत्साहन कार्यक्रम	संख्या		५	६	√				√	
	जम्मा			११८०							

५.२.५ अपेक्षित उपलब्धि तथा नतिजा खाका

प्राविधिक शिक्षा तथा व्यावसायिक तालिम हासिल गरेका विद्यार्थीको संख्यामा वृद्धि हुनेछ । प्राविधिक विषय अध्ययन गर्ने विद्यार्थीको सङख्या आवधिक योजनाको अन्त्यसम्ममा दोब्बर हुनेछ । माध्यमिक तहका सबै विद्यालयमा पुस्तकालय र प्रयोगात्मक विषय पढाइ हुने विद्यालयमा ल्याव स्थापना भएको हुनेछ । आधारभूत र माध्यमिक तहको खुद भर्नादर बढ्नेछ । सबै शैक्षिक संस्थाहरूमा भौतिक पूर्वाधारको स्तरोन्नति हुनेछ ।

५.२.६ अनुमान तथा जोखिम पक्ष

माथि उल्लिखित योजनाहरू कार्यान्वयनमा आउनका लागि तथ्याङ्कहरूको नियमित रूपमा उपलब्धता, अभिभावकका चेतना स्तरमा वृद्धि, सरकार र निजी क्षेत्रको सहभागिता, विकास साझेदार संस्थाहरूको सहयोगमा निरन्तरता, आवश्यक बजेट संघ, प्रदेश र स्थानीय तहबाट विनियोजन, सरकारका अन्तर निकायबीच समन्वय, युवा वैज्ञानिकहरूलाई प्रोत्साहन, सरकारी नीति नियमको पूर्ण कार्यान्वयन हुनेछ भन्ने पूर्वानुमान गरिएको छ भने उल्लिखित पक्षहरूमा उत्पन्न हुने प्रतिकूलताले योजना कार्यान्वयनमा जोखिम पैदा गर्नेछन् ।

५.३ खानेपानी तथा सरसफाइ

५.३.१ पृष्ठभूमि

खानेपानी तथा सरसफाइ सेवा आधारभूत मानव अधिकारको रूपमा स्थापित छ । खानेपानीको पहुँचलाई नेपालको संविधानमा मौलिक हकको रूपमा नै व्याख्या भएबाट यस क्षेत्रमा थप जोड दिनु आवश्यक भएको छ । खानेपानीको विस्तार र गुणस्तर वृद्धि गर्ने र सतह स्रोतबाट पानीको आपूर्ति नपुग भएको अवस्थामा वर्षात्को पानी सङ्कलन गर्ने पद्धति विकास गर्नु आवश्यक छ । खानेपानीको स्रोतको संरक्षण र उचित उपयोग गरी वातावरणीय सरसफाइमा विशेष जोड दिनु आवश्यक छ । यी सबै प्रयासबाट खानेपानी तथा सरसफाइ क्षेत्रको दिगो विकास लक्ष्य हासिल गर्ने अपेक्षा गरिएको छ ।

५.३.२ समस्या तथा चुनौती

वातावरणीय प्रभाव, जलवायु परिवर्तन, बजारको विकास, जथाभावी सडक सन्जालको विकास र अव्यवस्थित बस्ती विकासका कारण खानेपानीका स्रोतहरू सुक्दै जानु र स्रोत प्रदूषित हुनु, स्वास्थ्यलाई खानेपानी तथा सरसफाइ सुविधाको अभिन्न अङ्गका रूपमा लैजान नसक्नु, निर्माणाधीन आयोजनाहरू समयमै सम्पन्न गर्न नसकिनु, बढ्दो बसाइँसराइको कारण सहरी क्षेत्रमा खानेपानीको अत्यधिक माग रहनु, बजार क्षेत्रमा ढलनिकास व्यवस्थित गरी नदीनाला, पोखरी

आदिको संरक्षण र स्वच्छता कायम गर्न कठिनाइ हुनु र खानेपानी तथा सरसफाइका क्षेत्रमा संलग्न सरोकारवालाहरू बीच प्रभावकारी समन्वय हुन नसक्नु यस क्षेत्रका प्रमुख चुनौतीहरू हुन् ।

५.३.३ सम्भावना तथा अवसर

पानी तथा सरसफाइ सेवा एवम् संरचनाको विकास तथा विस्तारमा स्थानीय तह, विकास साझेदार, गैरसरकारी संस्था तथा उपभोक्ता समितिहरू र नागरिकको सहभागिता बढ्दै जानु, विभिन्न वडामा खानेपानी तथा सरसफाइ तथा स्वच्छता समन्वय समितिहरू क्रियाशील रहनु र सरसफाइ कार्यक्रमले सामाजिक अभियानको रूप लिनु आदि कारणहरूले गर्दा यस क्षेत्रमा आशातीत सुधार गर्न सकिने अवस्था सिर्जना हुन गएको छ ।

५.३.४ उपक्षेत्रगत लक्ष्य, उद्देश्य, रणनीति, कार्यक्रम तथा आयोजना

५.३.४.१ लक्ष्य

खानेपानी तथा सरसफाइका लागि लिइएका लक्ष्य निम्न रहेको छः

- सबै जनसंख्यालाई आधारभूत खानेपानी तथा सरसफाइ सेवा उपलब्ध गराउने

५.३.४.२ उद्देश्य

खानेपानी तथा सरसफाइका लागि लिइएका उद्देश्यहरू निम्न छन्:

१. सबै जनसङ्ख्यालाई स्वच्छ खानेपानी तथा सरसफाइ सेवा उपलब्ध गराउनु ।
२. मध्यम तथा उच्चस्तरको खानेपानी तथा सरसफाइ सेवा विस्तार गर्नु ।

५.३.४.३ रणनीति, तथा कार्यनीति

खानेपानी तथा सरसफाइका लागि लिइने रणनीति तथा कार्यनीति तलको तालिका ५.५ मा दिइएको छ ।

तालिका ५.५: खानेपानी तथा सरसफाइका लागि लिइने रणनीति तथा कार्यनीति

रणनीति	कार्यनीति
(१) आधारभूत खानेपानी तथा सरसफाइ सेवा वापत वञ्चित रहेका समुदायको सहभागितामा खानेपानी तथा सरसफाइ सेवा पुऱ्याउने ।	(१) आधारभूत खानेपानी तथा सरसफाइ सेवाबाट विमुख समुदायको पहिचान र नक्साङ्कन गरिनेछ । (२) आधारभूत खानेपानी तथा सरसफाइ सेवाबाट वञ्चित रहेका क्षेत्रमा खानेपानी तथा सरसफाइ सेवा पुऱ्याउने कार्यक्रमलाई उच्च प्राथमिकता दिई सञ्चालन गरिनेछ । (३) एक घर, एक धाराको अवधारणा अनुरूप खानेपानी अयोजना निर्माण गरिनेछ । (४) विद्यालयका विद्यार्थी तथा समुदाय लक्षित सरसफाइ सम्बन्धी तालिमहरू संचालन गरी जनचेतना बढाइनेछ ।
(२) आयोजना समयमै निर्माण सम्पन्न गर्ने तथा सेवा सञ्चालनमा समस्या भएका आयोजनाका उचित मर्मत-सम्भार, पुनर्स्थापना तथा समय सापेक्ष सेवास्तर अभिवृद्धि गर्दै जाने ।	(१) दिगो उपलब्धिका लागि लाभान्वित समुदायको सहभागितामा आयोजना निर्माण गरिनेछ । (२) पुराना र सञ्चालनमा अन्य समस्या भएका आयोजनाको उचित मर्मत-सम्भार तथा पुनर्स्थापन गरी भरपर्दो सेवाको प्रत्याभूति गरिनेछ । (३) सेवा सञ्चालनमा समयसापेक्ष सुधार गर्न आयोजनाको भौतिक संरचनागत सुधारका साथै उपभोक्ता समितिको क्षमता विकासका कार्यलाई प्रभावकारी रूपमा अघि बढाइनेछ ।
(३) खानेपानी तथा सरसफाइ आयोजनाहरूलाई जलवायु अनुकूलन तथा विपद् जोखिम न्यूनीकरण हुने गरी दिगोपना कायम गर्ने ।	(१) खानेपानी तथा सरसफाइ सेवाको डिजाइन तथा निर्माणमा जलवायु परिवर्तन प्रभाव न्यूनीकरण तथा प्राकृतिक विपद् व्यवस्थापन अनुकूलनका अवयवलाई समेत समावेश गरिनेछ ।

५.३.४.४ कार्यक्रम तथा आयोजना

यस उपक्षेत्रको कार्यक्रम तथा आयोजना तलको तालिकामा दिइएको छ (तालिका ५.६) ।

तालिका ५.६: खानेपानी तथा सरसफाइका लागि निर्धारण गरिएका कार्यक्रम तथा आयोजना

सि.नं.	विषय क्षेत्र	इकाइ		अनुमानित लागत (रु. लाख)	स्थानगत विवरण, वडा नं.	सम्पन्न गर्ने निकाय			प्राथमिकीकरण		
						आफै	प्रदेश	संघ	१	२	३
२	**सामाजिक क्षेत्र**										
२.३	**खानेपानी तथा सरसफाइ**										
	खानेपानी प्राविधिक तालिम	संख्या	१८	१०	वडा सबै	√			√		
	एक घर एक धारा	घरधुरी, संख्या	२५६५	२२५५	१, २, ३, ४, ६, ७, ८	√	√	√	√		
	बाघखोरा खानेपानी योजना	स्थान	२	१५	२ (बाघखोरा)	√			√		
	बैकल्पिक नामन्ता खानेपानी	कि.मि.	३ कि.मि.	३०	खुटाली धारा-नामन्ता/३	√	√	√	√		
	वृहत् खानेपानी मर्मत	संख्या		२०	३	√			√		
	दाहाल धारा मर्मत तथा विस्तार	स्थान		१०	३ (भुल्के)	√			√		
	पिखुवा खोला लिफ्टिङ खानेपानी सोलार व्यवस्थापन	स्थान		३५	५ (मानेभन्ज्याङ)			√	√		
	टुनीको फेद खानेपानी व्यवस्थापन	स्थान	१	५	५	√			√		
	धारा खोला खानेपानी ट्याङ्की निर्माण	स्थान	१	५	५	√			√		
	खोलाखर्क बैकुण्ठे खानेपानी योजना	स्थान	१	५०	६		√		√		
	चैतेखर्क खानेपानी योजना	स्थान	१	१००	भामला,वाक्पा,डाँडागाउँ / ६		√		√		
	सुम्पुङ्ग चिलाउनेटार लिफ्टिङ खानेपानी योजना	स्थान	१	३००	६		√		√		
	छापगाउँ बृहत् खानेपानी योजना	स्थान	१	५००	६		√		√		
	चिलाउनेटार बजार क्षेत्र खानेपानी व्यवस्थापन	स्थान	१	३०	६	√			√		
	सबै साना खानेपानी मर्मत तथा पाइप र हिलट्याङक व्यवस्थापन	संख्या	१	५	६	√			√		
	विद्यालयहरूमा खानेपानी प्रसोधन प्रविधि जडान	संख्या	५	२५	६, पञ्चकन्या मा.वि./३	√	√		√		
	महखोला बैंकुण्ठे खानेपानी आयोजना	स्थान	१	२००	६		√		√		
	जौवारी खानेपानी	कि.मि.	१७	१००	जौवारी सिङ्गीराङ्ग /७		√		√		
	पखुवा याक्वाराङ्ग खानेपानी	कि.मि.	२२	४००	समङ्गकाली गुराताङ्ग /७			√	√		

सि.नं.	विषय क्षेत्र	इकाइ		अनुमानित लागत (रु. लाख)	स्थानगत विवरण, वडा नं.	सम्पन्न गर्ने निकाय			प्राथमिकीकरण		
						आफै	प्रदेश	संघ	१	२	३
	सुनुवारा खानेपानी	स्थान	१	२०	८ (थोङ्खी)	√	√		√		
	छाप्मा खोला खानेपानी	स्थान	१	१०	८ (छाप्मा)	√	√		√		
	खैलुम भन्ज्याङ खानेपानी निर्माण	स्थान	१	१०	८	√			√		
	खानेपानी मर्मत योजना	संख्या	२०	१००	१		√	√		√	
	बोजेनी खोला खानेपानी योजना	कि.मि.	१	२०	२ (धोदलेखानी)	√	√			√	
	निगुरे खानेपानी मर्मत	स्थान	१	१०	३ (निगुरे)	√				√	
	कामिढुङगा पुर्न निर्माण	स्थान	१	५	३ (कामिढुङगा)	√				√	
	पधेरे धारा मर्मत	स्थान	१	१०	३ (डाँडा खर्क)	√				√	
	साम्के खानेपानी मर्मत	स्थान	१	२०	६ (साम्के)	√	√			√	
	हाङ्चावा खानेपानी	कि.मि.	८	७०	मर्मत/६	√	√			√	
	खानेपानी मर्मत खोक्सिक	स्थान	१	१५	८ (खोक्सीक)	√	√			√	
	वुलवुले खानेपानी	स्थान	१	२०	८ (भन्ज्याङ्ग)		√			√	
	विरिम्ला खानेपानी योजना	कि.मि.	५	५०	धोदलेखानी, कटुन्जे / २	√	√	√			√
	सुर्के खानेपानी मर्मत	कि.मि.	३	१०	३ (देउराली)		√				√
	गुनेवारी खानेपानी मर्मत	कि.मि.	२	१०	३ (दलित टोल)		√				√
	बडेचौर खानेपानी व्यवस्थापन	स्थान	१	५	३ (डाँडा खर्क)		√				√
	खानेपानी चेतनामूलक कार्यक्रम	पटक	५	२५	७	√					√
	पामिरे खानेपानी मर्मत	कि.मि.	४	४०	मर्मत / ७	√					√
	जम्मा			४५८०							

५.३.५ अपेक्षित उपलब्धि तथा नतिजा खाका

आवधिक योजना अवधिमा शत प्रतिशत घरपरिवारमा आधारभूत खानेपानी सुविधा पुगेको हुनेछ। सबैको घरमा फोहोर व्यवस्थापन भएको हुनेछ। प्रत्येक घरमा जुठेल्नो निर्माण भएको हुनेछ। सबै नागरिकमा व्यक्तिगत सरसफाइ साथै आनीबानीमा परिवर्तन आएको हुनेछ।

५.३.६ अनुमान तथा जोखिम पक्ष

पालिकाले निर्धारण गरेका योजनाहरू कार्यान्वयनमा आउनका लागि बजेटको सुनिश्चितता, निरन्तर जनसहभागिता, जलवायुको अनुकूल प्रभाव, बजेटको सुनिश्चितता, पानीका मुहान सम्बन्धी विवादको निराकरण हुनेछ भन्ने पूर्वानुमान गरिएको छ भने उल्लिखित पक्षहरूमा देखिने प्रतिकूलताहरू योजना कार्यान्वयनका लागि जोखिम पक्ष हुन्।

५.४ महिला, बालबालिका तथा लक्षित वर्ग

५.४.१ पृष्ठभूमि

नेपालको संविधानले लैङ्गिक विभेदको अन्त्य गरी महिलाका लागि पैतृक सम्पत्तिमा समान हक र प्रजनन सम्बन्धी हकको प्रत्याभूत र उनीहरूमाथि हुने सबै प्रकारका हिंसाजन्य क्रियाकलापलाई दण्डनीय मानेको छ। महिलाहरूको आर्थिक, सामाजिक विकास र सशक्तीकरणका लागि संविधानमा नै महिलाको हक प्रत्याभूत गरिएको छ। लैङ्गिक मूलप्रवाहीकरणका लागि विभिन्न ऐन, नियम, रणनीति र कार्ययोजना कार्यान्वयनमा आएका छन्।महिलाहरूको सामाजिक तथा आर्थिक स्तरलाई विकासको महत्वपूर्ण सूचक मानिएको छ। समाजमा व्याप्त अशिक्षा र रूढीवादी विचारधाराले गर्दा जनसहभागिता परिचालन कार्यमा अवरोध उत्पन्न हुन आएको छ। तसर्थ चौतर्फी विकास प्रक्रियामा देखापरेका समस्या तथा अवरोधहरूको क्रमशः निराकरण गरी विकास कार्यमा महिला सहभागिता बढाउने नीति रहेको छ।

५.४.२ समस्या तथा चुनौती

गाउँपालिकामा लैङ्गिकमैत्री ऐन-कानून निर्माण नहुनु, महिलामाथि हुने व्यवहारगत विभेद हट्न नसक्नु, अशिक्षा, लैङ्गिक विभेद तथा हिंसालाई बढवा दिने सामाजिक संरचना, सोंच, मूल्य, मान्यता, प्रथा, परम्परा कायमै रहनु, महिला तथा बालिकाहरू माथि घरेलु, यौनजन्य तथा लैङ्गिकतामा आधारित हिंसा विद्यमान हुनु र सरकारी तथा विकास साझेदार संस्थाहरूबाट हुने कार्यक्रममा समन्वयको कमी हुनु यस क्षेत्रका समस्या रहेका छन्।

महिलामाथि हुने सबै किसिमका हिंसा, विभेद र शोषणको अन्त्य गर्नु, सम्पत्तिमाथि महिलाको पहुँच स्थापित गर्नु र ग्रामीण महिलासहित समग्र महिलाको जीवन स्तरमा सुधार ल्याउनु, विभिन्न निकायहरूमा लैङ्गिक मूलप्रवाहीकरण गरी लैङ्गिक उत्तरदायी शासन पद्धति संस्थागत गर्नु, पारिवारिक र सामाजिक मूल्य, मान्यता र लैङ्गिक भूमिकामा परिवर्तन ल्याउनु, महिलामाथि हुने सबै किसिमका हिंसा,विभेद र शोषणको अन्त्य गर्नु, धार्मिक संस्कारहरू महिला मैत्री नहुनु, सम्पत्तिमाथि महिलाको पहुँच स्थापित गर्नु, ग्रामीण महिलासहित समग्र महिलाको जीवन स्तरमा सुधार ल्याउनु र महिला अधिकारका क्षेत्रमा बनेका कानूनहरूको प्रभावकारी कार्यान्वयन गर्नु यस क्षेत्रका चुनौती रहेका छन् ।

५.४.३ सम्भावना तथा अवसर

संविधानले समानताको हक सुनिश्चित गर्नु, समाजको मूल्य, मान्यता र व्यवहारमा क्रमशः सकारात्मक परिवर्तन हुँदै आउनु, स्थानीयतहमा महिलाको राजनैतिक सहभागिता उत्साहजनक रहनु, गाउँपालिकामा उपाध्यक्ष महिला हुनु, सामाजिक संघ-संस्थाहरू क्रियाशील रहनु, समाजको मूल्य, मान्यता र व्यवहारमा क्रमशः सकारात्मक परिवर्तन हुँदै आउनु यस क्षेत्रका अवसर रहेका छन् ।

५.४.४ उपक्षेत्रगत लक्ष्य, उद्देश्य, रणनीति, कार्यक्रम तथा आयोजना

५.४.४.१ लक्ष्य

यस उपक्षेत्रको लक्ष्य निम्न अनुसार हुनेछः

- सामाजिक, आर्थिक र राजनीतिमा समान सहभागिता सुनिश्चित गरी समान अवसरहरू प्रदान गर्ने ।

५.४.४.२ उद्देश्य

यस उपक्षेत्रका उद्देश्यहरू निम्न अनुसार हुनेछन्:

(१) महिलाको सामाजिक, आर्थिक र राजनीतिक सशक्तीकरण गर्नु ।
(२) राजनीतिक, आर्थिक र सार्वजनिक लगायत सम्पूर्ण निर्णायक तहमा महिलाहरूको सार्थक र समान पहुँचका लागि समान अवसरहरूको सिर्जना गर्नु ।
(३) बालबालिका र किशोरकिशोरीको समग्र अधिकारको संरक्षण र प्रवर्द्धन गर्नु ।
(४) बालबालिका र किशोरकिशोरीउपर हुने सबै प्रकारका भेदभाव, शोषण, हिंसा, उपेक्षा र दुर्व्यवहारको अन्त्य गर्नु ।

५.४.४.३ रणनीति तथा कार्यनीति

यस उपक्षेत्रको रणनीति तथा कार्यनीतिहरू तलको तालिकामा दिइएको छ (तालिका ५.७)।

तालिका ५.७: महिला, बालबालिका तथा लक्षित वर्गको विकासका लागि लिइने रणनीति तथा कार्यनीतिहरू

रणनीति	कार्यनीति
(१) गाउँपालिकामा लैङ्गिक उत्तरदायी बजेट विनियोजन पद्धतिलाई संस्थागत गर्ने।	(१) लैङ्गिक उत्तरदायी बजेट प्रणालीलाई संस्थागत गर्दै लैङ्गिक बजेट विनियोजन अनुपात वृद्धि गरिनेछ। (२) महिला लक्षित बजेट विनियोजन व्यवस्था अनिवार्य गरिनेछ।
(२) महिला विरूद्ध हुने सबै किसिमका हिंसा, विभेदर बहिष्करण अन्त्यका लागि अभियानको सुरुवात गर्ने	(१) आर्थिक, सामाजिक र राजनीतिमा सशक्तीकरण गर्दै गाउँपालिकाको संरचनामा महिला प्रतिनिधित्व वृद्धि गरिनेछ। (२) महिला सशक्तीकरण, क्षमता अभिवृद्धि, लैङ्गिक मूल प्रवाहीकरण, समावेशीकरण, स्रोत र साधनमा महिलाहरूको पहुँचलाई वृद्धि गरिने छ। (३) एकल महिला सुरक्षा कोषमा बृद्धि गरिनेछ।
(३) आर्थिक रूपले विपन्न र सामाजिक रूपले पछाडि परेका महिलालाई विशेष प्राथमिकता दिदै आर्थिक सशक्तीकरण र सामाजिक रूपान्तरण गर्ने।	(१) उद्यमशीलताको माध्यमबाट पिछडिएका तथा विपन्न महिलाको आर्थिक सशक्तीकरण गर्नको लागि जीविकोपार्जन सुधार कार्यक्रम सञ्चालन गरिनेछ। (२) सुरक्षित मातृत्व र प्रजनन स्वास्थ्य अधिकारलाई थप सुनिश्चित गर्न विशेष कार्यक्रम सञ्चालन गरिनेछ। (३) प्राविधिक शिक्षामा रहेको लैङ्गिक खाडल कम गर्ने कार्यक्रम सञ्चालन गरिनेछ। (४) विपन्न तथा ग्रामीण महिलाको आर्थिक तथा सामाजिक रूपान्तरणका लागि राष्ट्रिपति महिला सशक्तीकरण कार्यक्रमलाई गाउँपालिकामा सञ्चालन गरिनेछ। (५) गाउँपालिकामा महिला समूहद्वारा प्रवर्द्धित महिला सहकारी संस्थालाई उत्पादनमूलक व्यवसाय तथा स्वरोजेगारको क्षेत्रमा परिचालन गरिनेछ। (६) महिलाप्रति रहेको सामाजिक विभेद हटाउन सचेतनामूलक तथा क्षमता अभिवृद्धि कार्यक्रम सञ्चालन गरिनेछ। (७) वञ्चितीमा परेका सबै समुदायका महिला तथा किशोरीको आय-

रणनीति	कार्यनीति
	आर्जन क्षमता विकास र सशक्तीकरण गर्ने गरी आर्थिक सामाजिक विकासका कार्यक्रम सञ्चालन गरिनेछ । (८) महिलालाई व्यवसाय सञ्चालन तथा आयमूलक कार्य गरी स्वरोजगार तथा उद्यमशीलता विकास गर्न सहुलियत पूर्ण ऋण तथा वित्तीय पहुँचको व्यवस्था मिलाइनेछ ।
(४) बाल स्वास्थ्यमा सुधार गरी बाल मृत्युदर घटाउने ।	(१) बालबालिका तथा किशोरकिशोरीको पोषण अवस्थामा सुधार गर्न पोषण सम्बन्धी कार्यक्रमको विस्तार गरिनेछ । (२) बालबालिकाहरूमा गुणस्तरीय स्वास्थ्य सेवाको पहुँच बढाई बाल मृत्युदर घटाइनेछ । (३) किशोरकिशोरीहरूलाई स्वास्थ्य तथा प्रजनन स्वास्थ्यशिक्षा तथा सेवा उपलब्ध गराइनेछ । (४) विद्यालयमा अध्यापन गर्ने शिक्षक शिक्षिकाहरूलाई बाल अधिकार, यौन तथा प्रजनन स्वास्थ्यका विषयमा आधारभूत तहको प्रशिक्षण दिइनेछ ।
(५) विभिन्न माध्यमबाट बालबालिकालाई सामाजिक जीवनमा सहभागी हुने वातावरण सिर्जना गर्ने ।	(१) बाल क्लब, बाल समूह, किशोरकिशोरी समूह जस्ता संस्थाको गठन तथा सञ्चालनलाई विस्तार गरी बालबालिका तथा किशोरकिशोरीको सहभागिता बढाइनेछ । (२) बालबालिका मैत्री नीति निर्माण गरिनेछ ।

५.४.४.४ कार्यक्रम तथा आयोजना

यस उपक्षेत्रको कार्यक्रम तथा आयोजना निम्न अनुसार निर्धारण गरिएको छ (तालिका ५.८) ।

तालिका ५.८: महिला, बालबालिका तथा लक्षित वर्गको विकासका लागि निर्धारण गरिएका कार्यक्रम तथा आयोजना

सि.नं.	विषय क्षेत्र	इकाइ		अनुमानित लागत (रु. लाख)	स्थानगत विवरण, वडा नं.	सम्पन्न गर्ने निकाय			प्राथमिकीकरण		
						आफै	प्रदेश	संघ	१	२	३
२	**सामाजिक क्षेत्र**										
२.४	**महिला तथा बालबालिका**										
	महिला उद्यमशीलता कार्यक्रम	संख्या	२६५	५०	१, २, ३, ७	√	√		√		
	महिला सशक्तीकरण कार्यक्रम	संख्या	२२०	६५	२, ४, ५, ७, ८	√			√		
	जातीय विभेद अन्त्यको लागि चेतनामूलक कार्यक्रम	संख्या	५	१०	२	√			√		
	महिला जीविकोपार्जन सुधार कार्यक्रम	संख्या	१५०	५०	६	√	√		√		
	वाल विकास कार्यक्रम	संख्या	५	२५	समुहहरु/ ७		√		√		
	अपाङ्ग मैत्री रोजगार कार्यक्रम	संख्या	२५	२५	७ वडाका अपाङ्ग	√	√		√		
	अपाङ्ग स्वरोजगार	संख्या	१०२	२७	१, ४, ५, ८ (खोक्सीक),	√			√		
	अपाङ्ग स्वरोजगार तालिम	संख्या	२०	१०	६		√			√	
	वाल विकास कार्यक्रम	संख्या	१२	१५	४, ८	√	√			√	
	८० वर्ष भन्दा माथिका जेष्ठ नागरिक सम्मान कार्यक्रम	संख्या	५०	४०	५	√				√	
	लक्षित वर्ग सशक्तीकरण कार्यक्रम	संख्या	१००	१०	२	√					√
	जम्मा			३२७							

५.४.५ अपेक्षित उपलब्धि तथा नतिजा खाका

आवधिक योजनाको अन्त्य सम्ममा लैङ्गिकमैत्री कानून तर्जुमा भई कार्यान्वयन भएको हुनेछ । सबै किसिमका विभेद र शोषणमा उल्लेख्य रूपमा कमी आएको हुनेछ। सबै विषयगत कार्यालयमा लैङ्गिक उत्तरदायी बजेट प्रणाली संस्थागत भएको हुनेछ । लैङ्गिक हिंसा विरूद्ध शून्य सहनशीलताको नीति कार्यान्वयन भएको हुनेछ। यस गाउँपालिकामा एकल महिला सुरक्षा कोष स्थापना भएको हुनेछ। सबै वडामा मनोविमर्श सेवा कार्यान्वयनमा आएको हुनेछ ।

५.४.६ अनुमान तथा जोखिम पक्ष

माथि उल्लिखित योजनाहरू कार्यान्वयनका लागि संघ, प्रदेश र स्थानीय तहले बनाएका ऐन तथा नीति, नियमहरूको कार्यान्वयन, आवश्यक बजेटको सुनिश्चितता, विकास साझेदार संस्था हरूको सहयोग, सरकारी निकायहरूबीच समन्वय हुनेछ भन्ने पूर्वानुमान गरिएको छ भने यी पक्षहरूमा पैदा हुने अवरोधहरूले योजना कार्यान्वयनमा जोखिम पैदा गर्नेछन् ।

५.५ युवा तथा खेलकूद

५.५.१ पृष्ठभूमि

शिक्षित, सीपयुक्त, अनुशासित र उद्यमशील युवाशक्ति विकास गरी यस्तो जनसाङ्ख्यालाई पुँजीकृत गर्दै राष्ट्र निर्माणमा लगाउन सकिएमा युवाहरूले देशको सामाजिक एवम् आर्थिक विकासमा नेतृत्वदायी भूमिका निर्वाह गर्न सक्दछन् । यसलाई मध्यनजर गरी राष्ट्रिय युवा नीति, २०७२ एवम् राष्ट्रिय युवा परिषद्को गठन गरिएको छ । राष्ट्रिय युवा नीति, २०७२ को प्रभावकारी कार्यान्वयन गर्दै युवाशक्ति विकासका लागि राष्ट्रिय र अन्तर्राष्ट्रिय अनुभवहरूबाट सिकेका पाठहरूलाई समेत मनन गर्दै युवाहरूलाई देशको सामाजिक आर्थिक रूपान्तरणमा मूलप्रवाहीकरण गर्नुपर्ने भएको छ ।

विभिन्न सम्प्रदाय, भाषा तथा संस्कृति एवम् समुदायबीच एकता कायम गरी राष्ट्रिय विकासको अभियानमा एकजुट बनाउन खेलकुदको योगदान महत्वपूर्ण रहेको हुन्छ । खेलकुदको माध्यमबाट शारीरिक, मानसिक, बौद्धिक, संवेगात्मक र नैतिकवान मानव संशाधनको विकास गरी अनुशासित र मर्यादित समाज निर्माण गर्दै खेलकुदलाई रोजगारमूलक व्यवसायको रूपमा समेत स्थापित गर्न स्थानीय तहदेखि नै कार्यक्रम सञ्चालन गरी 'सबैको लागि खेलकुद' भन्ने अभियानलाई साकार पार्न खेलकुदसँग सम्बन्धित पूर्वाधार निर्माण, प्रशिक्षण, प्रतियोगिता र प्रोत्साहनका कार्यक्रमहरू कार्यान्वयन गर्न आवश्यक छ ।

५.५.२ समस्या तथा चुनौती

स्वदेशमा मध्यम र उच्च शिक्षा प्राप्त युवा विदेश पलायन हुने प्रवृति तीव्र रहनु, सामाजिक र आर्थिक सेवाहरूमा युवाहरूको पहुँच न्यून हुनु, व्यावहारिक र व्यावसायिक शिक्षा सर्वसुलभ रूपमा उपलब्ध गराउन नसक्नु, युवाको क्षमता अभिवृद्धि सम्बन्धी तालिम सञ्चालन गर्नका लागि तालिम प्रदायक निकायहरू बीच समन्वयको अभाव रहनु जस्ता अवस्थाहरू यस क्षेत्रको मुख्य समस्या तथा चुनौतीका रूपमा रहेका छन् ।

खेलकुद गतिविधिहरू सञ्चालन गर्न भौतिक पूर्वाधारहरूको कमी हुनु, खेलकुद सम्बद्ध निकायहरू बीच आपसी सहयोग, समन्वय र सहकार्य नहुनु, खेलकुद गतिविधिमा निजी क्षेत्रलाई परिचालन गर्न नसकिनु, खेलाडी तथा प्रशिक्षकहरूका लागि समयसापेक्ष प्रशिक्षण तथा अभ्यासको व्यवस्था प्रभावकारी रूपमा सञ्चालन एवम् विस्तार गर्न नसक्नु खेलकुद क्षेत्रका मुख्य चुनौतीहरू हुन् ।

५.५.३ सम्भावना तथा अवसर

बढ्दो युवा जनसङ्ख्यालाई सीप र उद्यमशीलतायुक्त बनाई जनसाङ्ख्यिक लाभांश हासिल गर्ने पर्याप्त सम्भावना रहनु, युवाहरूलाई राष्ट्र निर्माणमा मूलप्रवाहीकरण गर्ने राजनीतिक सोँच र इच्छाशक्ति देखिनु, युवाहरूमा आफ्नो शक्ति र भूमिकाप्रति जागरूकता आउनु, राष्ट्रिय विकासमा युवा सहभागिता अभिवृद्धि गर्दै उनीहरूका अधिकारहरूको उपयोग गर्ने वातावरण सिर्जना गर्ने संवैधानिक प्रतिबद्धता आदि यस क्षेत्रका अवसर हुन् ।

५.५.४ उपक्षेत्रगत लक्ष्य, उद्देश्य, रणनीति, कार्यक्रम तथा आयोजना

५.५.४.१ लक्ष्य

युवा तथा खेलकुदको विकासका लागि निम्न लक्ष्य लिइएको छः

- खेलकुद क्षेत्रको विकास गरी स्वस्थ, अनुशासित, सृजनात्मक र क्रियाशील नागरिक निर्माण गर्ने ।

५.५.४.२ उद्देश्य

यस उपक्षेत्रको विकासका लागि निम्न उद्देश्यहरू लिइएका छन्

- युवाको दक्षता, उद्यमशीलता र अन्वेषणात्मक क्षमताको विकास गर्दै आर्थिक-सामाजिक विकासमा युवा सहभागिता अभिवृद्धि गर्नु ।
- खेल पूर्वाधारको विकास तथा विस्तार गर्नु ।
- खेलाडी तथा खेलकुद प्रतियोगितालाई गुणात्मक बनाउनु ।

५.५.४.३ रणनीति तथा कार्यनीति

यस उपक्षेत्रको रणनीति तथा कार्यनीति तलको तालिकामा दिइएको छ (तालिका ५.९)।

तालिका ५.९: युवा तथा खेलकुदको विकासका लागि लिइएका रणनीति तथा कार्यनीतिहरू

रणनीति	कार्यनीति
(१) प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षा र सीप विकासका अवसर विस्तार गर्ने ।	(१) प्राविधिक तथा व्यावसायिक तालिमका अवसर अभिवृद्धि गरी युवा उद्यमशीलताका लागि संघ, प्रदेश र स्थानीय तह बीच सहकार्य गरिनेछ ।
(२) युवालाई उद्यम र व्यवसाय सञ्चालनमा प्रोत्साहन गर्ने ।	(१) युवामा उद्यमशीलता विकासका लागि बजारको माग अनुरूप परामर्श सेवा तथा पैरवी सेवा र प्राविधिक सहयोग विस्तार गरिनेछ । (२) युवालाई उद्यमशील, रोजगार र स्वरोजगार बनाउन आवश्यक सहयोग उपलब्ध गराउन संयन्त्रहरू विकास गरिनेछ । (३) वैदशिक अध्ययन तथा रोजगारीबाट आर्जन भएका, ज्ञान, सीप, प्रविधि, पुँजी र अनुभवलाई गाउँपालिका भित्र उत्पादनमूलक क्षेत्रमा लगाउन प्रोत्साहन गरिनेछ।
(३) युवाद्वारा सञ्चालित उद्यम, व्यवसाय तथा उद्योगको प्रवर्द्धन गर्ने ।	(१) युवामैत्री उद्यमशीलता सम्बन्धी परामर्श तथा पैरवी सेवा र प्राविधिक सहयोग उपलब्ध गराइनेछ । (२) युवा उद्यमशीलता तथा रोजगार अभिृद्धिको लागि अन्तर निकाय समन्वय र सहकार्यलाई प्रभावकारी बनाइनेछ ।
(४) युवामा स्वयंसेवी संस्कृतिको विकास गर्ने ।	(१) गाउँपालिकाको आर्थिक तथा सामाजिक विकासमा युवालाई जिम्मेवार बनाउन स्वयं सेवा कार्यलाई अभियानको रूपमा सञ्चालन गरिनेछ । (२) सामाजिक कुरीति, अन्धविश्वास, विभेद र असमानता विरुद्ध युवा परिचालन गरिनेछ ।
(५) खेलकुद पूर्वाधारको निर्माण, संरक्षण र स्तरोन्नति गर्ने ।	(१) गाउँपालिका भित्र खेल मैदानको स्तरोन्नति गरिनेछ । (२) कम्तिमा एउटा कभर्डहलको निर्माण गरिनेछ । (३) खेलकुद तालिम केन्द्र (Sports Training Centre) स्थापना र सञ्चालनमा जोड दिइनेछ ।
(६) प्रतिभावान् खेलाडीको पहिचान, क्षमता विकास तथा प्रोत्साहनको व्यवस्था गर्ने ।	(१) वडा स्तरदेखि नै प्रतियोगिता आयोजना गरी प्रतिभावान् खेलाडीको पहिचान तथा विकास गरिनेछ । (२) प्रतिभाशाली खेलाडीहरू तथा प्रशिक्षकलाई प्रोत्साहन तथा पुरस्कृत गर्दै नियमित रूपमा प्रशिक्षणको व्यवस्था गरिनेछ । (३) विद्यालयमा खेलाडीहरूलाई प्रशिक्षणको व्यवस्था गरिनेछ ।

५.५.४.४ कार्यक्रम तथा आयोजना

युवा तथा खेलकुदको विकासको लागि विर्धारण गरिएका कार्यक्रम तथा आयोजना निम्न अनुसार छ (तालिका ५.१०)।

तालिका ५.१०: युवा तथा खेलकुद विकासका कार्यक्रम तथा आयोजनाहरू

सि.नं.	विषय क्षेत्र	इकाइ		अनुमानित लागत (रु. लाख)	स्थानगत विवरण, वडा नं.	सम्पन्न गर्ने निकाय			प्राथमिकीकरण		
						आफै	प्रदेश	संघ	१	२	३
२	सामाजिक क्षेत्र										
२.५	युवा तथा खेलकुद										
	युवाहरुलाई खेलकुद सम्बन्धी सीप विकास कार्यक्रम	संख्या	५०	१०	१	√			√		
	खेलमैदान मर्मत तथा निर्माण	स्थान	१	२०		√			√		
	अध्यक्ष कप रनिङ्ग शिल्ड कार्यकम	संख्या	५	२५	२ (कटुन्जे)	√			√		
	युवा उद्यमशीलता कार्यक्रम	संख्या	१००	२०	४	√			√		
	अध्यक्ष कप प्रतियोगिता	संख्या	५	२५	६	√			√		
	सबै साविक वडामा खेलमैदान निर्माण तथा विस्तार	संख्या	९	५०	६	√			√		
	बरभन्ज्याङ्ग खेलमैदान निर्माण निरन्तरता	संख्या		१००	६	√	√	√	√		
	वडा स्तरीय प्रतियोगितात्मक खेलकुद कार्यकम	स्थान		१०	६	√					
	खेलकुद सामग्री वितरण	संख्या	९	५	६	√			√		
	खेल मैदन निर्माण	संख्या	१	७५	७ (वासिखोरा)		√		√		
	खेलकुद विकास कार्यकम	संख्या	३	२१	८	√			√		
	खेल मैदान घेरावारा तथा स्तरोउन्नति	स्थान	१	३०	८ (खोक्सीक)	√			√		
	खोलीटार खेल मैदान (व्यवस्थापन)	स्थान	१	५०	१ (खोलीटार)		√			√	
	वडा स्तरीय खेलकुद कार्यकम	संख्या	५	१०	३	√				√	
	युवा क्लवलाई प्रोत्साहन कार्यकम	संख्या	५	१५	७ (वासिखोरा)	√				√	
	युवा उद्यमशीलता तथा क्षमता विकास कार्यकम	संख्या	३००	३०	७	√	√			√	
	युवा उद्यमशीलता कार्यकम	संख्या	३	१५	८	√				√	
	युवा क्षमता विकास कार्यकम	संख्या	५०	५	१ (ओखे)	√	√				√
	युवालाई खेलकुद सीप विकास तालिम	संख्या	३०	१०	६	√					√
	युवासँग खेलकुद कार्यकम	संख्या	१०	१०	६	√					√
	जम्मा			५३६							

५.५.५ अपेक्षित उपलब्धि तथा नतिजा खाका

गाउँपालिकाको विकासमा युवाको भूमिका प्रदर्शित भएको हुने, युवामा सकारात्मक सोँचको विकास भई स्वयंसेवामा संलग्न भएको हुने, युवाको क्षमता अभिवृद्धि भई स्वरोजगार र उद्यमशील भएको हुने, युवा प्रतिभाहरू सम्मानित भएको हुने र युवा स्वयंसेवकहरू परिचालन गरिएको हुनेछ । नियमित रूपमा खेलकुद प्रतियोगिता आयोजना हुनेछ। विद्यालयमा खेलकुद विकास, प्रशिक्षण र अभ्यासमा वृद्धि भएको हुनेछ। कक्षा ९-१२ सञ्चालन भएका विद्यालयमा एक जना खेल प्रशिक्षकको व्यवस्था भएको हुनेछ।

५.५.६ अनुमान तथा जोखिम पक्ष

माथि उल्लिखित योजनाहरू कार्यान्वयनका लागि खेल मैदानको निर्माणका लागि समयमै विस्तृत आयोजना प्रतिवेदन निर्माण, खेलाडीलाई तालिम दिने निकायहरूको व्यवस्थापन, आवश्यक बजेटको व्यवस्थापन, खेल सम्बन्धी नीति, नियमको पूर्ण कार्यान्वयन हुनेछ भन्ने पूर्वानुमान गरिएको छ भने यी पक्षहरूमा हुने प्रतिकूलताले योजनाहरूको कार्यान्वयनमा जोखिम पैदा गर्नेछन्।

परिच्छेद ६: पुर्वाधार क्षेत्र

६.१ बस्ती, आवास, भवन तथा सार्वजनिक निर्माण

६.१.१ पृष्ठभूमि

निजी क्षेत्रसमेतको सक्रियतामा सबैका लागि क्षमता अनुसारको सुरक्षित आवासको व्यवस्था गर्न किफायती, वातावरणमैत्री तथा भूकम्पको जोखिममुक्त सार्वजनिक तथा निजी भवनहरू निर्माण तथा विकास गर्नुपर्ने आवश्यकता रहेको छ । २०७२ वैशाखमा गएको विनाशकारी भूकम्प र यसले पुऱ्याएको क्षतिलाई समेत मध्यनजर गरी भवन संहितालाई कडाइका साथ कार्यान्वयन गर्ने तथा भएका भवनहरूको जोखिम परीक्षण गरी आवश्यकता अनुसार सबलीकरण गर्नु उत्तिकै जरूरी छ । प्रत्येक नागरिकलाई उपयुक्त आवासको हक हुनेछ भन्ने मौलिक हकको व्यवस्था नेपालको संविधानले गरेको छ भने सबैका लागि सुरक्षित, पर्याप्त र औकात अनुसारको आवास उपलब्ध गराउने दूरदृष्टि सहितको राष्ट्रिय आवास नीति, २०६८ को प्रभावकारी कार्यान्वयन गर्नुपर्नेछ ।

६.१.२ समस्या तथा चुनौती

सुरक्षित बस्ती विकासका लागि जग्गा प्राप्त गर्नु तथा जोखिममा रहेका बस्ती स्थानान्तरण गर्नु, स्थानीय निर्माण सामग्रीहरूको गुणस्तरमा सुधार ल्याउन आवश्यक अनुसन्धान गरी मानक तयार गर्नु र समयानुकूल आवास तथा भवन क्षेत्रमा नयाँ प्रविधिहरूको प्रयोग गर्नु, राष्ट्रिय भवन संहिताको पालन गरी सबै किसिमका भवन सुरक्षित तरवले निर्माण गर्नु, सरकारी भवनको निर्माणको कार्य एकद्वार प्रणालीबाट सम्पादन गराउनु, न्यून आय वर्गका लागि सुरक्षित बसोबासको व्यवस्था गर्नु, ठूलो सङ्ख्यामा आवश्यक पर्ने सिकर्मी र डकर्मीहरूलाई भवन निर्माण प्रविधि र भवन संहिता सम्बन्धी तालिम दिई दक्ष बनाउनु, ठूलो सङ्ख्यामा रहेको आवासको माग पूरा गर्नु र सबैलाई सुरक्षित, सुलभ र व्यवस्थित आवास उपलब्ध गराउनु प्रमुख चुनौती रहेको छ ।

६.१.३ सम्भावना तथा अवसर

सरकारी भवनको निर्माण, मर्मत सम्भार, रेखदेख र सुरक्षा सम्बन्धमा मन्त्रिपरिषद्बाट एकीकृत कार्यालय भवन निर्माण सम्बन्धी नीतिगत निर्णय हुनु, संयुक्त आवास भवन निर्माण स्वीकृति तथा अनुगमन कार्यविधि, २०७० स्वीकृत गरी कार्यान्वयन गरिनु, संयुक्त आवास, सामूहिक र योजनाबद्ध आवास सम्बन्धी मापदण्ड तयार गरिनु, भवन मर्मत सूचना प्रणाली सफ्टवेयर विकास गरिनु, भूकम्पबाट क्षतिग्रस्त भवनहरूको पुनर्निर्माण गर्ने क्रममा निर्माण हुने नयाँ संरचना र आवासलाई व्यवस्थित र प्रकोप प्रतिरोधी बनाउने प्रतिबद्धता सबै क्षेत्रबाट आउनु प्रमुख अवसरहरू हुन् ।

६.१.४ उपक्षेत्रगत लक्ष्य, उद्देश्य, रणनीति, कार्यक्रम तथा आयोजना

६.१.४.१ लक्ष्य

यस उपक्षेत्रको लक्ष्य देहाय अनुसार हुनेछः

- वातावरणमैत्री, सुरक्षित र सुलभ सार्वजनिक भवन तथा निजी आवासको विकास गर्ने ।

६.१.४.२ उद्देश्य

यस उपक्षेत्रका उद्देश्यहरू निम्न अनुसार हुनेछन्:

१. व्यवस्थित बस्ती विकास गरी सबैका लागि सुलभ, सुरक्षित र वातावरणमैत्री आवासको प्रवर्द्धन गर्नु ।
२. भूकम्प लगायतका सबै प्रकारका प्रकोप प्रतिरोधी सार्वजनिक तथा निजी भवनहरू निर्माण गर्नु ।

६.१.४.३ रणनीति तथा कार्यनीति

यस उपक्षेत्रको रणनीति तथा कार्यनीति तलको तालिकामा दिइएको छ (तालिका ६.१) ।

तालिका ६.१: बस्ती, आवास, भवन तथा सार्वजनिक निर्माणको विकासका लागि लिइने रणनीति तथा कार्यनीतिहरू

रणनीति	कार्यनीति
(१) वातावरणीय दृष्टिले सन्तुलित, वित्तीय दृष्टिले सम्भाव्य र प्राविधिक दृष्टिले उपयुक्त एवम् सुरक्षित तथा व्यवस्थित एकीकृत बस्तिहरूको विकास गर्ने ।	(१) बसोबासको लागि नयाँ जग्गाको विकास गर्दा पूर्वाधार सेवाको निर्माण र वितरण व्यवस्था सकभर न्यूनतम लागतमा सम्पन्न गराउने उपयुक्त प्रविधि र डिजाइनलाई प्रोत्साहन गरिनेछ । (२) स्थानीय निर्माण सामग्री र स्थानीय प्रविधि प्रयोग गरी न्यून लागतका आवास एकाइ तथा आवास निर्माण गरिनेछ ।
(२) संस्थागत क्षमता विकास गर्दै सरकारी कार्यलाई सेवामूलक तथा कार्यमूलक बनाउन एकीकृत सरकारी भवनको निर्माण गर्ने ।	(१) राष्ट्रिय भवन सहिताको समय सापेक्ष परिमार्जन तथा आवश्यकता अनुसार नयाँ भवन सहिताको निर्माण तथा प्रभावकारी कार्यान्वयनमा जोड दिइनेछ । (२) भवन डिजाइन, निर्माण तथा सुपरीवेक्षण र्कायमा संलग्न जनशक्तिको क्षमताविकास गरिनेछ । (३) सरकारी भवनको एकीकृत लगत तयार गरिनेछ ।

६.१.४.४ कार्यक्रम तथा आयोजना

यस उपक्षेत्रको कार्यक्रम तथा आयोजना तलको तालिकामा दिइएको छ (तालिका ६.२) ।

तालिका ६.२: बस्ती, आवास, भवन तथा सार्वजनिक निर्माणका लागि निर्धारण गरिएका कार्यक्रम तथा आयोजनाहरू

सि.नं.	विषय क्षेत्र	इकाइ		अनुमानित लागत (रु. लाख)	स्थानगत विवरण, वडा नं.	सम्पन्न गर्ने निकाय			प्राथमिकीकरण		
						आफै	प्रदेश	संघ	१	२	३
३	पूर्वाधार क्षेत्र										
३.१	बस्ती, आवास भवन तथा सार्वजनिक निर्माण										
	वडा कार्यालय घेरावारा	स्थान	१	२०	वडा कार्यालय /२	√	√		√		
	प्रतीक्षालय	संख्या	२	३०	वडा कार्यालय /२	√			√		
	प्रतीक्षालय निर्माण	संख्या	१	५	४	√					√
	सामुदायिक भवन निर्माण	संख्या	२१	२७०	२ (धोदलेखानी), ६ (साविक वडा सबै र अन्य स्थान), ओखे	√	√		√		
	वडा कार्यालय सभा भवन	संख्या	२	१००	३ (भुल्के), २ (कटुन्जे)	√	√	√	√		
	बेरेश्वर मावि पर्खाल तथा तार बार निर्माण	संख्या	१	५०	५ (मानेभन्ज्याङ्ग)	√	√		√		
	सार्वजनिक शौचालय	संख्या	२०	१५०	१ (ओखे,खेना,हर्वु,वान्ताङ्ग), ६, ७, ८ (खोक्सीक, वाक्चाखा)	√	√		√		
	वडा कार्यालय भवन	संख्या	१	२५०	६ (चिलाउनेटार), ७ (वासिखोरा)	√	√		√		
	प्राकृतिक चिकित्सासहितको योग ध्यान केन्द्र निर्माण	संख्या	१	१००	६ (गंगाखोला)	√	√	√	√		
	सुरक्षित नागरिक आवास कार्यक्रम	घरधुरी	२००	१५०	७		√		√		
	बजार व्यवस्थापन	स्थान	१	४०	८ (खोक्सीक)	√			√		
	पाटीपोवा, घाट तथा मलामी घर निर्माण	संख्या	५	५०	६ (बेहेरे खोला लगायत)	√	√			√	
	सप्तमी बजार व्यवस्थापन	स्थान	१	५०	१ (ओखे)		√	√			√
	बजार निर्माण तथा व्यवस्थापन	स्थान	१	३०	२ (पामाखाम)	√					√
	टोल विकास संस्थाको भवन	संख्या	९	५०	३ (साविक वडाहरू)	√		√			√
	जम्मा			१३४५							

६.१.५ अपेक्षित उपलब्धि तथा नतिजा खाका

योजनाको अन्त्यसम्ममा सुरक्षित (भवन आचार सहिताको मापदण्ड अनुसार निर्मित) आवासमा बसोबास गर्ने जनसंख्यामा वृद्धि भएको र आफ्नै स्वामित्वको आवासमा बसोबास गर्ने परिवार संख्या बढेको हुनेछ ।

६.१.६ अनुमान तथा जोखिम पक्ष

माथि उल्लिखित योजनाहरू कार्यान्वयनमा आउनको लागि भवन, आवास तथा बस्ती विकास सम्बन्धी आवश्यक कार्यविधि, नीति, नियमहरू समयमै स्वीकृति, भवन निर्माणको लागि पर्याप्त जमिनको खोजी, जलवायु परिवर्तन तथा अन्य प्राकृतिक कारणले प्रकोपहरू उत्पन्न नहुने अवस्था, पर्याप्त बजेट विनियोजन, भवन संहिताको पूर्ण पालन हुनेछ भन्ने पूर्वानुमान गरिएको छ भने यी पक्षहरूमा हुने प्रतिकूल परिवेशले योजना कार्यान्वयनमा जोखिम पैदा गर्नेछन् ।

६.२ सडक, पुल तथा यातायात

६.२.१ पृष्ठभूमि

नेपालको संविधान, २०७२ मा यातायात सुविधामा नागरिकहरूको सरल, सहज र समान पहुँच सुनिश्चि गर्दै यातायात क्षेत्रमा लगानी अभिवृद्धि गर्ने र वातावरण अनुकूल प्रविधिलाई प्राथमिकता दिँदै सार्वजनिक यातायातलाई नियमन गरी यातायात क्षेत्रलाई सुरक्षित र व्यवस्थित बनाउने व्यवस्था रहेको छ ।

गाउँपालिकाको आर्थिक-सामाजिक विकासलाई गतिशील पार्न, सर्वसाधारणलाई पुऱ्याइने सेवालाई सहज तथा सरल पार्न र आर्थिक सामाजिक एकीकरणद्वारा विकासमा टेवा पुऱ्याउन सडक यातायातको महत्वपूर्ण योगदान रहन्छ । यसर्थ गाउँपालिकाको विगतका योजनाहरूले सडक यातायातलाई उच्च प्राथमिकतामा राख्दै आएका छन् ।सर्वसाधारणको निर्वाध पहुँचका अतिरिक्त व्यापार, व्यवसाय तथा सेवालाई सहजीकरण गर्न यातायात क्षेत्रको अहम् भूमिका रहेको छ । यो क्षेत्र आर्थिक वृद्धिसँग बहुआयामिक रूपमा अन्तरसम्बन्धित रहेको छ ।

६.२.२ समस्या तथा चुनौती

गाउँपालिकामा सडक गुरुयोजना निर्माण नहुनु, सडक निर्माण आवश्यकता नभइ पहुँचका आधारमा हुनु, सडकको स्पष्ट वर्गीकरण नहुनु, गाउँपालिका स्तरका सडकको पहिचान नहुनु, टुक्रे योजनाको संख्या अत्यधिक हुनु, योजना र विनियोजित बजेटको बिचमा तालमेल नहुनु, गुणस्तरीय सडक निर्माण हुन नसक्नु, मापदण्ड विना योजना पहिचान तथा छनोट हुनु, आवश्यक पूर्वतयारी विना योजना कार्यान्वयनमा लैजानु, दक्ष श्रमिक तथा अन्य विषयगत जनशक्ति उपलब्धतामा

कमी रहनु, सडक प्रति सर्वसाधारणको अपनत्व अपेक्षाकृत नहुनु, ठेक्का व्यवस्थापनमा कमजोरी रहनु, सम्भाव्यता अध्ययन, डिपिआर, सर्भे विना काम गर्नु, उपभोक्ताले आफूखुसी सडक निर्माण गर्नु, संघीय र प्रदेशको लक्ष्य अनुरूप गाउँपालिकाले योजना नवनाउनु यस क्षेत्रका समस्या रहेका छन् ।

सन्तुलित, सुरक्षित, दिगो, वातावरणमैत्री र गुणस्तरीय सडक पूर्वाधार निर्माण गर्नु, प्राकृतिक प्रकोपलाई समेत ध्यानमा राखी सडक संरचना निर्माण गर्नु, सानातिना सडक आयोजनाहरूमा बजेट छर्ने प्रवृत्ति अन्त्य गर्नु, रणनीतिक महत्वका सडक निर्माणमा केन्द्रित हुनु, वातावरणीय पक्षलाई ध्यानमा राखेर गुणस्तरीय सडक तथा पदमार्गको संरक्षण र मर्मत सम्भार तथा व्यवस्थापन कार्यलाई दिगो बनाउनु यस क्षेत्रका चुनौती रहेका छन् ।

६.२.३ सम्भावना तथा अवसर

गाउँपालिकाले सडकलाई उच्च प्राथमिकतामा राख्नु, जनसहभागिता जुट्ने अवसर हुनु, सबै राजनीतिक दल र जनप्रतिनिधिको प्राथमिकताको विषय रहनु, झोलुङ्गे पुलनिर्माणबाट बहुउद्देश्यीय फाइदा हुनु जस्तैः आन्तरिक पर्यटक साथै ढुवानीको लागि छोटो र भरपर्दो सुविधा हुनु, गाउँपालिकामा धेरै बेरोजगार युवालाई पूर्वाधार विकासको काममा रोजगारी दिनु, यातायात पहुँचको विस्तारबाट उत्पादनशील क्षेत्रमा लगानी गर्नु, स्थानीय उत्पादन तथा तुलनात्मक लाभका वस्तुहरूको बजारसम्म सहज पहुँच हुनु, यातायातका साधनमा रोजगारी सृजना हुनु र पर्यटकीय स्थलहरूमा सडकको पहुँच हुनु अवसरका रूपमा रहेका छन् ।

६.२.४ उपक्षेत्रगत लक्ष्य, उद्देश्य, रणनीति, कार्यक्रम तथा आयोजना

६.२.४.१ लक्ष्य

सडक, पुल तथा यातायात क्षेत्रको विकासका लागि निम्न लक्ष्य लिइएको छः

- यातायातसँग संबन्धित पूर्वाधारहरूको विकास तथा स्तरोन्नति गर्ने ।

६.२.४.२ उद्देश्य

सडक, पुल तथा यातायात क्षेत्रको विकासका लागि निम्न उद्देश्य लिइएको छः

१. प्रभावकारी, दिगो, भरपर्दो, सुरक्षित, वातावरणमैत्री र कम खर्चिलो यातायात सेवा मार्फत आर्थिक क्रियाकलाप विस्तार र सेवा प्रवाहको प्रभावकारिता बढाउनु ।
२. निर्माण सम्पन्न र नयाँ निर्माण हुने यातायातका पूर्वाधारको संरक्षण र सम्वर्धन गर्नु ।

६.२.४.३ रणनीति तथा कार्यनीति

यस उपक्षेत्रको लागि निम्न रणनीति तथा कार्यनीति निर्धारण गरिएको छ (तालिका ६.३)

तालिका ६.३: सडक, पुल तथा यातायात क्षेत्रको विकासका लागि लिइएका रणनीति तथा कार्यनीति

रणनीति	कार्यनीति
(१) गाउँपालिकामा यातायात संजाल निर्माण गर्दा आर्थिक सामाजिक रूपान्तरणलाई ध्यान दिने ।	(१) पाँच लाखभन्दा माथिका सडकहरूको निर्माण गर्दा सोही योजनाबाट दुई प्रतिशत रकम कट्टा गरी मर्मत संभार कोषको व्यवस्था गरिनेछ । (२) उपभोक्ता समिति मार्फत् सडक आयोजना कार्यान्वयन गर्दा ठूला उपकरणहरू प्रयोग गर्न निरूत्साहित गरिनेछ । (३) यातायात क्षेत्रको विकास निर्माण गर्दा कम्तिमा पचास प्रतिशत मानव स्रोतबाट संपन्न गरी रोजगारीका अवसर सृजना गरिनेछ । (४) सडक निर्माण गर्दा पानीको मुहानमा पर्न सक्ने असरलाई ख्याल गरिनेछ । (५) सडक संजालको विस्तार गर्दा बजार केन्द्र, उत्पादनशील क्षेत्र र घना बस्ती क्षेत्रलाई जोड्ने गरिनेछ ।
(२) डिजाइन, निर्माण र मर्मत सम्भारमा आधुनिक प्रविधि तथा वातावरणमैत्री पूर्वाधारमा जोड् दिने ।	(१) सडक यातायात गुरूयोजना तर्जुमा र कार्यान्वयन गरिनेछ । (२) योजना डिजाइन देखि सम्पन्न नहुँदासम्मको गुणस्तरीय सुनिश्चित गर्दै लगिनेछ । (३) गाउँपालिका भित्रका मुख्य सडकलाई ६ मि. को बनाइनेछ । (४) गाउँपालिकाको केन्द्र र सबै वडा केन्द्र जोड्ने सडक निर्माणलाई कालोपत्रे गरिनेछ । (५) गाउँपालिका भित्रका सबै ऐतिहासिक, धार्मिक, सांस्कृतिक तथा पर्यटकीय स्थलहरूको प्रवर्द्धन गर्न पदमार्गहरूको निर्माण गरिनेछ । (६) सडक सुरक्षाका लागि आवश्यक लाइन, ट्राफिक सङ्केत, मोड सुधार, चोक व्यवस्थापन तथा नाली निर्माण गरी व्यवस्थित गरिनेछ । (७) सडकको नियमित रूपमा मर्मत सम्भार गर्नका लागि आवश्यक समपूरक कोषको व्यवस्था गरिनेछ ।
(३) प्राकृतिक प्रकोप तथा जलवायु प्रतिकूलताका कारण हुनसक्ने सम्भाव्य असर वा हानी नोक्सानीलाई न्यूनीकरण गर्ने ।	(१) बाढी पहिरो तथा आकस्मिक दुर्घटनाको कारण सडक बन्द हुने समयावधिलाई कम गर्न वैकल्पिक उपायहरू अबलम्बन गरिनेछ । (२) प्राकृतिक प्रकोप तथा जलवायु प्रतिकूतलताका कारण हुन सक्ने असर तथा नोक्सानीलाई न्यूनीकरण गर्न सडक डिजाइन तथा निर्माणमा विशेष सतर्कता अपनाइनेछ ।

६.२.४.४ कार्यक्रम तथा आयोजना

यस उपक्षेत्रका कार्यक्रम तथा आयोजना निम्न अनुसार छन् (तालिका ६.४) ।

तालिका ६.४: सडक, पुल तथा यातायातको विकास लागि निर्धारण गरिएका कार्यक्रम तथा आयोजना

सि.नं.	विषय क्षेत्र	इकाइ		अनुमानित लागत (रु. लाख)	स्थानगत विवरण, वडा नं.	सम्पन्न गर्ने निकाय			प्राथमिकीकरण		
						आफै	प्रदेश	संघ	१	२	३
३	**पूर्वाधार क्षेत्र**										
३.२	**सडक, पुल तथा यातायात**										
	गुम्बा - ओखे -वान्ताङ्ग सडक कालो पत्रे	कि.मि.	१०.२४४	६०००	१			√	√		
	भुल्के - धोद्ले - कटुन्जे - पाप्माखाम सडक	कि.मि.	९.३२०	२००	२		√	√	√		
	चन्डी थान- नेपालगाउँ हुँदै पालिका जाने सडक	कि.मि.	२.९२८	१००	२		√	√	√		
	नेपाल गाउँ भालेढुङ्गा (झोपु)			८०	२(नेपाल गाउँ)		√		√		
	भुल्केमोड - आहालडाँडा - झिलिमिलि हुँदै धोदलेखानी सडक	कि.मि.	७.३४०	२००	३		√	√	√		
	आहाल डाँडा-नामन्ता हुँदै सहेले जाने कृषि सडक	कि.मि.	२.३३२	५०	३	√	√	√	√		
	भुल्क -डाँडा खर्क कृषि सडक	कि.मि.	३.१२०	५०	३	√	√	√	√		
	माझखर्क हाङदाना चौतारे कृषि सडक बिस्तार तथा स्तरोन्नति	कि.मि.	१.४३४	५	४	√			√		
	सहेले-वेहरे दोभान कृषि सडक स्तरोन्नति	कि.मि.	७.६०२	३०	४	√	√	√	√		
	झो .पुल			४०	४(महादेव थान - आमबोटे)		√	√	√		
	महोरीया कृषि सडक सोलिङ	कि.मि.	१. १४२	२	मर्मत, ५	√			√		
	राना गाउँ कृषि सडक सोलिङ	कि.मि.	०.९०१	२	मर्मत, ५	√			√		
	ओडारे अर्चले सडक सोलिङ	कि.मि.	१.३८०	२	मर्मत, ५	√			√		
	गोले टोल सडक सोलिङ	कि.मि.	१ कि. मि.	२	मर्मत, ५	√			√		
	हिमाङ्ग मन्दिर जाने बाटो स्तरोन्नति	कि.मि.	६०० मि.	१०	मर्मत, ५		√		√		
	मानेभन्ज्याङ्ग चक्रपथ ग्राभेल, सोलिङ	कि.मि	६.२७७	३०	५	√	√		√		
	सुन्दरी चौक लाटिटार सडक (ग्राभेल)	कि.मि	३.३५०	२००	६	√	√	√	√		
	सिरिसे बेहेरे खोला सडक (ग्राभेल)	कि.मि	३.५८०	५००	६	√	√	√	√		
	आमबोटे गंगाखोला नागछाँगा सडक (कालोपत्रे)	कि.मि	२० कि.मि.	५००	६		√	√	√		

सि.नं.	विषय क्षेत्र	इकाइ		अनुमानित लागत (रु. लाख)	स्थानगत विवरण, वडा नं.	सम्पन्न गर्ने निकाय			प्राथमिकीकरण		
						आफै	प्रदेश	संघ	१	२	३
	होमतोक - तामालुङ साम्के सडक निर्माण तथा स्तरोन्नति	कि.मि	१.१३७	५०	६	√	√		√		
	भालेढुङगा भिरगाउँ कृषि सडक	कि.मि	०.६१८	१०	६	√	√		√		
	ताती वेहेरे खोला कृषि सडक निर्माण	कि.मि	४ कि.मि.	५०	६(ताती वेहेरे खोला)		√	√	√		
	पञ्चकन्या आ.वि. स्कुल जाने बाटो	कि.मि	०.६२	२०	६	√	√		√		
	झुसेवर हतुवाली खोला कृषि सडक	कि.मि	१ कि.मि.	२०	६	√			√		
	भालेढुङगाा खानिगाउँ डाँडा घर	कि.मि	२ कि.मि.	दृण	६	√	√		√		
	वाटुप मकुवा सडक	कि.मि	३.४६१	५०	७(कटिङ्ग)		√		√		
	कावा कमलटार सडक	कि.मि	८.८९४	५०	७(कटिङ्ग, ग्रावेल)		√		√		
	श्रीपन्चमी ग्रामीण कृषि सडक	कि.मि	२.७०६	१०	७(कटिङ्ग)	√	√		√		
	मोटरेवल पुल.वाटुक मकुवा खोला	कि.मि		४००	७			√	√		
	चुकुवा खोला मोटरेवल पुल	स्थान		२००	७		√	√	√		
	झो.पु (फिन्दुराङ्ग खोक्ला)	स्थान		८०	७	√	√		√		
	दलदले खोक्सिक सोती सडक स्तरोन्नति	कि.मि	१६.४१४	१००	८	√	√	√	√		
	बाहुराङ कावा खोला सडक विस्तार तथा स्तरोन्नति	कि.मि	०.५१३	१५	८	√			√		
	खोक्सिक खैलुङ सडक विस्तार तथा स्तरोन्नति	कि.मि	०.६१३	५०	८		√	√	√		
	झोपु	स्थान	१	५०	८(सगराङ्ग ओवलन)		√		√		
	मो.पुल मोटखेल पूल निर्माण	स्थान	१	२००	८(वेहारा देवी थान)		√		√		
	ओखे देखी बोझेनी हुदै पा.लि.का जाने सडक स्तरोन्नति	कि.मि.		५०	१		√	√		√	
	भाले ढुङ्गा धोद्लेखानी जोड्ने पक्की पुल	स्थान	१	४००	१		√	√		√	
	माटिकोरे हुँदै पालिका जाने सडक	कि.मि.	५.५२१	१००	३	√	√	√		√	
	मन्साराम - भूल्के सडक	कि.मि.		५०	३	√	√	√		√	
	चिहान डाँडा - खाटडाँडा कृषि सडक निर्माण	कि.मि.		१५	३(चिहान डाँडा - खाटडाँडा)	√	√			√	
	लाँकुरे हुलवा दोभान कृषि सडक सोलिङ	कि.मि.	०.९७१	५०	४		√	√		√	
	सहेले देखि नामन्ता सडक स्तरोन्नति	कि.मि.	४.४०१	५	४	√				√	

सि.नं.	विषय क्षेत्र	इकाइ		अनुमानित लागत (रु. लाख)	स्थानगत विवरण, वडा नं.	सम्पन्न गर्ने निकाय			प्राथमिकीकरण		
						आफै	प्रदेश	संघ	१	२	३
	खोयम्बु नामन्ता सडक स्तरोन्नति	कि.मि.	०.८९४	५	४	√	√			√	
	झो .पुल	संख्या		४०	४(हुलुवा दोभान-लाकुरे)		√	√		√	
	हिमाङ देवी सडक स्तरोन्नति	कि.मि.	१३.४५५	२०	विच/५			√		√	
	मकुवा सडक स्तरोन्नति, निर्माण	कि.मि.	६.१६६	१०	५	√	√			√	
	अँधेरी खोला जाने बाटो स्तरोन्नति, निर्माण	कि.मि.	०.७३१	५	५	√				√	
	दोभान खैरेनी- चिन्तुङे सडक सोलिङ	कि.मि.	३ कि.मि.	५	५		√			√	
	बरभन्ज्याङ्ग सग्रबास हुँदै सावित्रा मा.वि. स्कुल जोड्ने सडक (ग्राभेल)	कि.मि.	२.७५०	१००	६	√	√	√		√	
	मालेको बर मकुवा वाटुप सडक (स्तरोन्नति)	कि.मि.	४.६१३	५०	६	√	√	√		√	
	बरभञ्ज्याङ थामडाँडा सडक (विस्तार तथा स्तरोन्नति)	कि.मि.	३.३५०	१००	६	√	√	√		√	
	देवीथान दिङ्गता मन्टेन धाराटोल सडक	कि.मि.		२०	६	√	√			√	
	भालेढुङ्गा वेहेरे खोला सडक	कि.मि.	२.११६	२०	६	√	√			√	
	चाक्से थापा गाउँ मकुवा खोला सडक (निर्माण तथा स्तरोन्नति)	कि.मि.	०.५५१	३०	६	√	√			√	
	कवैपानी आ.वि. सडक	कि.मि.	०.१०१	२०	६	√	√			√	
	रामप्रसादराई सडक	कि.मि	८.६२९	५०	ग्रावेल/ ७			√		√	
	जाल्पादेवी कृषि सडक	कि.मि	३.८१५	६०	७(कटिङ्ग)		√	√		√	
	याङबाक छाप्मा खोला सडक	कि.मि	३.३०९	५०	७(कटिङ्ग)		√	√		√	
	ओक्वाला साङ्गीराङ्ग झो.पु	स्थान	१	५०	७	√	√			√	
	बाक्चाखा छाप्मा खोला सडक स्तरोन्नति	कि.मि	१.१८१	३०	८	√	√			√	
	बाहुराङ छ्यालुङ सडक स्तरोन्नति	कि.मि	३.२४६	३०	८		√			√	
	चिम्पुला सडक स्तरोन्नति	कि.मि	१.३१०	२००	८	√	√	√		√	
	भञ्ज्याङ माङ्पाला सडक स्तरोन्नति	कि.मि	१.७७२	१५	८	√	√			√	
	रितुपानी सडक विस्तार तथा स्तरोन्नति	कि.मि	०.४५४	१०	८ं	√				√	
	मोटरेबल पुल निर्माण	स्थान	१	३००	८(लप्सिवोटे डिटेनी)		√	√		√	

सि.नं.	विषय क्षेत्र	इकाइ		अनुमानित लागत (रु. लाख)	स्थानगत विवरण, वडा नं.	सम्पन्न गर्ने निकाय			प्राथमिकीकरण		
						आफै	प्रदेश	संघ	१	२	३
	हुर्वु भन्ज्याङ्ग-पावाखाम सडक स्तरोन्नति	कि.मि.		३००	४		√	√			√
	वेहेरेश्वर महादेव सडक	कि.मि.	४.२००	२०	५		√				√
	घिसिङ टर्निङ देखि गोगुनबोटे सम्मको सडक सोलिङ	कि.मि.	२.२८५	१०	५		√				√
	च्यान डाँडा - काफलेपानी सडक सोलिङ	कि.मि.	६०० मि	३	५		√				√
	लाटिटार ताँती सडक	कि.मि.	१.२५७	१००	६	√	√	√			√
	घलेगाउँ डम्फे डाँडा बरभञ्ज्याङ सडक (स्तरोन्नति)	कि.मि.	२.२०२	५०	६	√	√	√			√
	मालेको बर हतुवाली खोला सडक (स्तरोन्नति)	कि.मि.	२.३५८	२०	६	√	√	√			√
	काफल्टार देखि बोहोरा भञ्ज्याङ सडक (मर्मत)	कि.मि.	१.१४६	१०	६	√	√				√
	छापगाउँ खामोद सडक (विस्तार तथा स्तरोन्नति)	कि.मि.	१.५९१	१०	६	√					√
	दिङ्ला चोक्ताङ किवा सडक (स्तरोन्नति)	कि.मि.	४.४१५	३०	६	√	√				√
	होम्तोक बेहेरे खोला सडक	कि.मि.	०.४२१	१०	६	√					√
	जरबुटे साम्के थामडाँडा सडक	कि.मि.	२.५१३	५०	६	√	√				√
	मालेकोवर हतुवा खोला वाटुप सडक	कि.मि.		२०	६	√					√
	खकौला बिहारा सडक स्तरोन्नति	कि.मि.	३.९६६	२०	८		√	√			√
	झोलुङ्गे पुल निर्माण	स्थान	१	५०	८(थाखाम लिचीचाक्वा)		√				√
	मोटरेबल पुल निर्माण	स्थान	१	३००	८(सोती सिस्ने)		√	√			√
	जम्मा			१२३७१							

६.२.५ अपेक्षित उपलब्धि तथा नतिजा खाका

गाउँपालिकाको केन्द्रबाट सबै वडामा जोड्ने सडकको स्तरोन्नति गर्ने र कालोपत्रे गर्ने कार्य सम्पन्न भएको हुनेछ । यातायात गुरूयोजना निर्माण भई कार्यान्वयनमा आएको हुनेछ । गाउँपालिका भित्रका सबै सडक सर्वयाम सञ्चालनमा आएका हुनेछन् । शत प्रतिशत सडकको ट्र्याक खोलिएको हुनेछ । आवधिक योजनाको अन्तिम सम्ममा वातावरणमैत्री सडक निर्माण भएका हुनेछन् ।

६.२.६ अनुमान तथा जोखिम पक्ष

माथि उल्लिखित योजनाहरू कर्यान्वयनका लागि जलवायु मैत्री सडक तथा पुलको डिजाइन, निर्माण कम्पनीहरूको नियमित अनुगमन, अन्तर सरकारी निकायबीच समन्वय, पर्याप्त बजेटको विनियोजन, नीति, नियम तथा कानूनहरूको कार्यान्वयन हुनेछ भन्ने पूर्वानुमान गरिएको छ भने यी पक्षहरूमा आउने प्रतिकूल असरहरू योजना कार्यान्वयनका जोखिम पक्ष हुन् ।

६.३ जलस्रोत, विद्युत् तथा वैकल्पिक ऊर्जा

६.३.१ पृष्ठभूमि

जलविद्युत् नै ऊर्जाको महत्वपूर्ण एवम् भरपर्दो स्रोत हो । नेपालको संविधानले जनसहभागितामा आधारित स्वदेशी लगानीलाई प्राथमिकता दिँदै जलस्रोतको बहुउपयोगी विकास गर्ने नीतिगत व्यवस्था गरेको छ । ऊर्जा विकासको मेरूदण्ड भएकोले गाउँपालिकाका योजनाहरूमा ऊर्जा क्षेत्रले पनि प्राथमिकता पाउँदै आएको छ । गाउँपालिकामा घरायसी ऊर्जाको मुख्य स्रोत एल.पि. ग्यास र दाउरा नै रहेको छ । धुँवाले स्वास्थ्यमा पार्ने नकारात्मक असर तथा वनजंगल जोगाउने नीतिले गर्दा यस्ता पदार्थको प्रयोग निरूत्साहित भएको र क्रमशः एलपिग्यासको प्रयोग बढ्दै गई ऊर्जामा परनिर्भरता बढेको छ ।

दिगो विकासका लक्ष्य, सबैका लागि दिगो ऊर्जाको अवधारणा, जलवायु परिवर्तनका असर न्यूनीकरण गर्न, ऊर्जाको पहुँच र वातावरणीय सन्तुलन स्थापित गर्न अन्य नवीकरणीय तथा वैकल्पिक ऊर्जा क्षेत्रको तीव्र विकास हुन आवश्यक छ । नेपालको संविधानले नवीकरणीय ऊर्जाको विकास गरी आधारभूत आवश्यकता परिपूर्तिका लागि सुपथ र सुलभ रूपमा भरपर्दो उर्जाको आपूर्ति गर्ने नीति अङ्गीकार गरेको छ । छरिएर रहेका ग्रामीण बस्तीहरूमा विद्युत् सेवा पुऱ्याउन, सहरी क्षेत्रमा बढ्दो ऊर्जा सङ्कटलाई न्यूनीकरण गर्न सहयोग पुऱ्याउन र परम्परागत एवम् आयातित ऊर्जा माथिको निर्भरतालाई कम गर्न तथा अन्य नवीकरणीय तथा वैकल्पिक ऊर्जाको विकास र प्रवर्द्धन गरी यस क्षेत्रलाई विकासको मूल प्रवाहमा ल्याउन जरुरी छ ।

६.३.२ समस्या तथा चुनौती

नवीकरणीय ऊर्जाका कार्यक्रमलाई टिकाइ राख्नु, उपभोक्तालाई सहज रूपमा वित्तको व्यवस्था गर्नु तथा दिगो विकासको लागि दीर्घकालीन योजना बनाई कार्यान्वयन गर्नु वैकल्पिक ऊर्जा क्षेत्रका चुनौतीहरू हुन् ।

६.३.३ सम्भावना तथा अवसर

ऊर्जालाई आर्थिक विकासको मेरूदण्डका रूपमा अङ्गीकार गरी आर्थिक समृद्धिको माध्ममका रूपमा यसको पहिचान हुनु, ऊर्जा क्षेत्र प्राथमिकता प्राप्त क्षेत्रको रूपमा रहनु, लगानीको प्रशस्तै अवसर देखिनु, उर्जा क्षेत्रका अवसरका रूपमा लिन सकिन्छ ।

न्यून आय भएका जनसमुदायमा नवीकरणीय ऊर्जाको पहुँचमा वृद्धि हुनु, यस क्षेत्रमा विभिन्न विकास साझेदारहरूको सहभागिता बढ्दै जानु, नवीकरणीय ऊर्जा प्रविधिको प्रवर्द्धनमा वित्तीय संस्था तथा निजी क्षेत्रहरूको सहभागिता बढ्दै जानु, उर्जा क्षेत्रका विद्यमान अवसरहरू हुन् ।

६.३.४ उपक्षेत्रगत लक्ष्य, उद्देश्य, रणनीति, कार्यक्रम तथा आयोजना

६.३.४.१ लक्ष्य

यस उपक्षेत्रको लक्ष्य निम्न अनुसार हुनेछः

जल विद्युत् र वैकल्पिक उर्जाको माध्यमबाट परम्परागत ऊर्जा माथिको निर्भरतालाई न्यूनीकरण गर्ने ।

६.३.४.२ उद्देश्य

यस उपक्षेत्रका उद्देश्यहरू निम्न अनुसार हुनेछन्:

१. भरपर्दो र सुलभ रूपमा सबै घर परिवार र उत्पादनशील क्षेत्रमा विद्युत् सेवाको पहुँचमा विस्तार गरी विद्युत् खपत बढाउनु ।
२. स्वच्छ र नवीकरणीय ऊर्जाको उत्पादन बढाई आधुनिक ऊर्जाको पहुँच बढाउनु ।
३. राष्ट्रिय विद्युत् प्रसारण लाइन नपुगेको तथा पुऱ्याउन लागत प्रभावकारी नभएका क्षेत्रहरूमा वैकल्पिक विद्युत् सेवाको पहुँच बढाउनु ।

६.३.४.३ रणनीति तथा कार्यनीति

यस उपक्षेत्रका रणनीति तथा कार्यनीति तलको तालिकामा दिइएको छ (तालिका ६.५) ।

तालिका ६.५: जलस्रोत, विद्युत् तथा वैकल्पिक ऊर्जा रणनीति तथा कार्यनीतिहरू

रणनीति	कार्यनीति
(१) विद्युत् तथा वैकल्पिक ऊर्जाको विस्तार र प्रवर्द्धन गर्ने ।	(१) दाउराको प्रयोग न्यून गर्न घर परिवारहरूलाई सुधारिएको चुलो प्रयोग गर्न प्रोत्सहित गरिनेछ । (२) सार्वजनिक स्थलहरू लगायत विद्यालयमा सौर्य ऊर्जाको उपयोग गरिनेछ । (३) विद्युत् नपुगेका सार्वजनिक कार्यालय र घरमा विद्युत सेवा पुऱ्याइनेछ ।
(२) गाउँपालिकाले विद्युत् र सौर्य ऊर्जा सम्बन्धी नीति र कार्यविधि तर्जुमा गर्ने ।	(१) विद्युत् चुहावट रोक्न विद्युत कार्यालयलाई सहयोग गरिनेछ । (२) विद्युत् महसुल बुझाउन अनलाइन प्रणालीको विकास गरिनेछ । (३) वायोग्याँस र सौर्य ऊर्जालाई प्रोत्साहन गर्न आवश्यक नीति तथा कार्यविधि निर्माण गरिनेछ ।
(३) नवीकरणीय ऊर्जाको उत्पादन तथा उपभोगमा वृद्धि गर्ने ।	(१) गरिब तथा विपन्न वर्गसम्म नवीकरणीय ऊर्जा प्रविधिको सुलभ र सरल पहुँच पुऱ्याउन प्रवर्द्धनात्मक कार्यक्रमहरू सञ्चालन गरिनेछ । (२) अति विपन्न तथा एकल महिला, अपाङ्गता भएका व्यक्ति र असहाय ज्येष्ठ नागरिकका लागि वैकल्पिक उर्जा उपलब्ध गराउन थप प्रोत्साहन गरिनेछ ।
(४) कार्यालय तथा सेवा केन्द्रमा वैकल्पिक ऊर्जाको व्यवस्थापन गर्ने	(१) गाउँ कार्यपालिका कार्यालय, वडा कार्यालयमा सोलार प्रणालीमा आधारित पावर व्याकअपको व्यवस्थाद्वारा सूचना प्रविधिको प्रयोगलाई सहज बनाइनेछ । (२) स्वास्थ्य संस्था र विद्यालयहरूमा इन्टरनेटको पहुँच विस्तारलाई नियमित बनाउन बैकल्पिक ऊर्जाको (सोलार) प्रयोगलाई प्रोत्साहन गरिनेछ ।

६.३.४.४ कार्यक्रम तथा आयोजना

यस उपक्षेत्रको लागि निम्नलिखित कार्यक्रम तथा आयोजना संचालन हुनेछन् (तालिका ६.६) ।

तालिका ६.६: जलस्रोत, विद्यूत् तथा वैकल्पिक, ऊर्जा विकासका लागि निर्धारण गरिएका कार्यक्रम तथा आयोजना

सि.नं.	विषय क्षेत्र	इकाइ		अनुमानित लागत (रु. लाख)	स्थानगत विवरण, वडा नं.	सम्पन्न गर्ने निकाय			प्राथमिकीकरण		
						आफै	प्रदेश	संघ	१	२	३
३	पूर्वाधार क्षेत्र										
३.३	**जलस्रोत, विद्युत तथा वैकल्पिक ऊर्जा**										
	वैकल्पिक ऊर्जा सम्बन्धी चेतनामुलक कार्यकम	संख्या	१०	५	१	√			√		
	विद्युत् पहुँच नभएको घरधुरीमा विद्युत् पहुँचको विस्तार	संख्या	९०	३०	२	√	√		√		
	नेसनल ग्रिडमा वैकल्पिक ऊर्जा जडान		१	२००	३	√	√	√	√		
	विद्युत् पहुँच पुऱ्याउने	संख्या	१५	१०	४	√			√		
	सोलार वितरण	संख्या	६०	३०	८	√			√		
	सोलार लगायत वैकल्पिक ऊर्जाको प्रवर्द्धन	संख्या	५	२५	६	√			√		
	पानी मुहान संरक्षण कार्यक्रम	संख्या	२	२५	पानीका सबै मुहानहरू/ ७		√		√		
	वैकल्पिक ऊर्जाको चेतनामूलक कार्यकम	संख्या	५	१०	७	√			√		
	विजुली नपुगेका घरमा विजुली विस्तार	संख्या	१००	१५	८	√			√		
	सुधारिएको चुलो वायोग्याँस	संख्या	५	१०	६	√				√	
	सुधारिएको चुलो		६५०	५५	११	√			√		
	विद्युत् पहुँच नपुगेकालाई विद्युत् अनुदान		१०	५	३	√			√		
	सोलार सडक बत्ती विस्तार	संख्या	९	१०	साविक वडा सबै/६	√					
	पानीघट्ट निर्माण तथा संरक्षण	संख्या		१०	खोलाहरूमा/६						
	वैकल्पिक ऊर्जा सम्बन्धी चेतनामूलक कार्यकम	संख्या	१	३	८	√			√		
	जम्मा			४४१							

६.३.५ अपेक्षित उपलब्धि तथा नतिजा खाका

विद्युत् सेवा नपुगेका घरमा विद्युत् सेवा विस्तार भएको हुनेछ । खाना पकाउने इन्धनको रूपमा परम्परागत इन्धनको प्रयोगमा कमी आएको हुनेछ ।

६.३.६ अनुमान तथा जोखिम पक्ष

माथि उल्लिखित योजनाहरू कार्यान्वयन हुनको लागि विद्यमान ऐन, नियम तथा नीतिहरूमा समयसापेक्ष सुधार, प्रसारण लाइनको विस्तार, नवीकरणीय उर्जा सम्बन्धी प्रविधिको हस्तान्तरण, परम्परागत उर्जाको प्रयोग कम गरी विद्युत्को उपभोगमा वृद्धि, जलवायु मैत्री पूर्वाधारहरूको निर्माण, स्थिर जलवायु हुनेछ भन्ने पूर्वानुमान गरिएको छ भने यी पक्षहरूमा हुने प्रतिकूल परिवेशले योजना कार्यान्वयनमा जोखिम पैदा गर्ने छन् ।

६.४ सुचना, सञ्चार तथा प्रविधि

६.४.१ पृष्ठभूमि

नागरिकको संविधान प्रदत्त मौलिक हकको रूपमा रहेको सूचनाको हकको संरक्षण र संवर्द्धन गर्दै आमसञ्चारलाई स्वच्छ, सक्षम, निष्पक्ष, मर्यादित, जिम्मेवार र व्यावसायिक बनाउन आवश्यक व्यवस्था गर्ने राज्यको नीति हुने संवैधानिक व्यवस्था रहेको छ। वर्तमान अवस्थामा सूचना तथा सञ्चार क्षेत्रमा भित्रिएका अत्याधुनिक प्रविधिहरूको व्यापक उपयोग गरी सर्वसुलभ रूपमा सेवा सुविधामा विविधीकरण गर्दै गाउँपालिकाको आर्थिक, सामाजिक लक्ष्य प्राप्तिमा टेवा पुर्‍याउनु परेको छ।

६.४.२ समस्या तथा चुनौती

ग्रामीणस्तरसम्म दूरसञ्चार सेवाको पहुँच विस्तारसँगै गुणस्तर कायम गर्ने कार्य एक प्रमुख चुनौतीको रूपमा देखिएको छ । विद्युतीय सञ्चार माध्यमको अनुगमन गर्नु,सार्वजनिक निकायमा रहेको सूचनालाई डिजिटाइज गरी अनलाइनबाट सूचना माग्ने र उपलब्ध गराउने यस क्षेत्रका अन्य चुनौतीहरू हुन् ।

६.४.३ सम्भावना तथा अवसर

सूचना तथा सञ्चारको माध्यमबाट जनताको सुसूचित हुन पाउने संवैधानिक हकको प्रत्याभूति हुनु, सेवा प्रभावकारिता बढाउने शासन संयन्त्रलाई बढी सहभागितामूलक एवम् पारदर्शी बनाउनु, इन्टरनेटको बढ्दो प्रयोगले विकास प्रक्रिया सहज हुनु यस क्षेत्रका अवसरहरू हुन् ।

६.४.४ उपक्षेत्रगत लक्ष्य, उद्देश्य, रणनीति, कार्यक्रम तथा आयोजना

६.४.४.१ लक्ष्य

यस उपक्षेत्रको लक्ष्य निम्न अनुसार हुनेछः

- घर-घरमा इन्टरनेट, सार्वजनिक स्थल र संस्थाहरूमा फ्रि-वाइफाइ सेवा पुऱ्याउने ।

६.४.४.२ उद्देश्य

यस उपक्षेत्रका निम्न उद्देश्य हुनेछः

- सूचना तथा सञ्चार प्रविधिलाई नवीनतम, भरपर्दो, गुणस्तरीय र पहुँचलाई समावेशी बनाई पालिकाको समष्टिगत विकासमा योगदान पुऱ्याउनु ।

६.४.४.३ रणनीति तथा कार्यनीति

यस उपक्षेत्रका निम्न रणनीति तथा कार्यनीतिहरू हुनेछन्:

तालिका ६.७: सुचना, सञ्चार तथा प्रविधिको विकासका लागि दिइने रणनीति तथा कार्यनीतिहरू

रणनीति	कार्यनीति
(१) गाउँपालिकालाई डिजिटलपालिकाको रूपमा विकास गर्ने ।	(१) वि.सं. २०८२ सम्ममा पेपरलेस बनाइ डिजिटल गाउँपालिका घोषणा गरिनेछ । (२) विद्युतीय भुक्तानी सेवा सञ्चालन गरिनेछ । (३) शिक्षण संस्थाहरू र अन्य औपचारिक तथा अनौपचारिक कार्यक्रममा वैकल्पिक सिकाइको रूपमा अनलाइन माध्यमलाई प्रवर्द्धन र कार्यान्वयन गरिनेछ ।
(२) सूचना प्रविधिको प्रयोगबाट सार्वजनिक सेवालाई सहज एवम् सर्वसुलभ बनाउने ।	(१) गाउँपालिकामा भएका प्रगतिको मासिक र चौमासिक बुलेटिन प्रकाशन गरिनेछ। (२) गाउँपालिकाले प्रत्येक महिनामा गरेका कार्यहरू सार्वजनिकीकरण गर्ने पद्धतिको विकास गरिनेछ । (३) सार्वजनिक तथा निजी सेवाहरू क्रमशः अनलाइन मार्फत प्रदान गरिनेछ ।
(३) सूचनामा सबै नागरिकको पहुँच तथा उपयोग सुनिश्चित गर्ने ।	(१) सबै नागरिकमा सूचनाको पहुँच पुऱ्याउन आवश्यक नीतिगत तथा संस्थागत व्यवस्था गरिनेछ । (२) सञ्चार माध्यमसँग साझेदारीको नीतिलाई प्रभावकारी बनाइनेछ

रणनीति	कार्यनीति
	।
(४) दूरसञ्चार सेवाको पहुँच पु¥याउने ।	(१) दूरसञ्चार पूर्वाधार विकास गरिनेछ । (२) गाउँपालिकामा दूरसञ्चार सेवा विस्तार गरिनेछ ।
(५) डिजिटाइजेसन मार्फत सामाजिक, आर्थिक र शासकीय व्यवस्थामा सुधार गर्ने ।	(१) डिजिटल नेपाल फ्रेमवर्क कार्यान्वयन गरिने छ । (२) आमसञ्चार माध्यमलाई डिजिटल प्रणालीमा रूपान्तरण गरिने छ । (३) सार्वजनिक तथा निजी सेवाहरू क्रमश: अनलाइन मार्फत प्रदान गरिने छ ।

६.४.४.४ कार्यक्रम तथा आयोजना

यस उपक्षेत्रको लागि निम्न लिखित कार्यक्रम तथा आयोजना संचालन हुनेछन् (तालिका ६.८) ।

तालिका ६.८: सुचना, सञ्चार तथा प्रविधिको विकासका लागि दिइने कार्यक्रम तथा आयोजना

सि.नं.	विषय क्षेत्र	इकाइ		अनुमानित लागत (रु. लाख)	स्थानगत विवरण, वडा नं.	सम्पन्न गर्ने निकाय			प्राथमिकीकरण		
						आफै	प्रदेश	संघ	१	२	३
३	**पूर्वाधार क्षेत्र**										
३.४	**सूचना, संचार तथा प्रविधि**										
	जनप्रतिनिधि सेवाग्राही संवाद	संख्या	१		२ (कटुन्जे), ७ (वासिखोरा)	√			√		
		१०	१०		६, ७	√			√		
		१०	३५	८	८ (थोङ्खीङ, खोक्सीक, वाक्चाखा, भन्ज्याङ्ग)	√				√	
	क्यालेन्डर प्रकाशन (संन्देशमूलक)	संख्या	५	१०	६	√			√		
	वडाको डकुमेन्ट्री निर्माण	संख्या	२	१०	३, ६	√			√		
	सूचना सम्प्रेषण तथा प्रचार प्रसार	संख्या	५	५	६	√			√		
	सूचना सम्प्रेषण तथा वडा भिडियो वृत्तचित्र निर्माण	संख्या	१	२	८	√			√		
	फाइवर लाइन विस्तार	कि.मि.	४७०	११५	१,३,७	√	√	√		√	
	Defective Board	संख्या	१	१०	३(भुल्के)	√				√	
	विकास वुलेटिन	संख्या	५	५	८	√					√
	जम्मा			१६५							

६.४.५ अपेक्षित उपलब्धि तथा नतिजा खाका

आवधिक योजनाको अन्त्यसम्ममा सबैको घरमा इन्टरनेट सेवा र सबै सार्वजनिक स्थल लगायत संस्थाहरूमा फ्रि-वाइफाइ सेवा उपलव्ध भएको हुनेछ । सबै सार्वजनिक सेवा विद्युतीय माध्यमबाट प्रवाह भएको हुनेछ। सबै सार्वजनिक निकायमा सूचना अधिकारीको व्यवस्था भएको हुनेछ।

६.४.६ अनुमान तथा जोखिम पक्ष

उल्लिखित योजनाहरू कार्यान्वयन हुनको लागि सूचना, संचार प्रविधि सम्बन्धी ऐन, नीति, नियम कार्यान्वयन अन्तर सरकारी निकायबीच समन्वय, अपेक्षित बजेटको विनियोजन भएको हुनेछ, भन्ने पूर्वानुमान गरिएको छ भने यी पक्षहरूमा हुने नकारात्मक परिवेशले योजना कार्यान्वयनमा जोखिम पैदा गर्नेछन् ।

परिच्छेद ७: वन, वातावरण तथा विपद् व्यवस्थापन क्षेत्र

७.१ वन तथा जैविक विविधता

७.१.१ पृष्ठभूमि

दिगो विकासमा वन क्षेत्रको महत्वपूर्ण योगदान रही आएको छ । रोजगारीको सिर्जना, आयवृद्धि, स्थानीय समुदायको आधारभूत आवश्यकता जस्तैः काठ, दाउरा, गैरकाष्ठ वन पैदावारहरूको आपूर्तिका साथै कृषि र सिँचाइमा समेत वन क्षेत्रको उल्लेखनीय भूमिका रहेको छ ।

यसका साथै जनसहभागितामूलक वन व्यवस्थापनका माध्यमबाट स्थानीय सामाजिक आर्थिक विकास तथा स्थानीय नेतृत्व विकासमा पनि वन क्षेत्रको प्रत्यक्ष योगदान रहेको छ ।

७.१.२ समस्या तथा चुनौती

वन क्षेत्रबाट उत्पादन हुने लाभ तथा सेवालाई न्यायोचित आधारमा बाँडफाँड गर्नु स्थानीय जनताको आधारभूत आवश्यकताहरू (काठ, दाउरा, घाँस, स्याउला) को आपूर्ति व्यवस्थापनलाई समुदायस्तरमा व्यवस्थापन गर्नुका साथै सरोकारवालाहरूसँग सहकार्य गरी वनको दिगो र वैज्ञानिक व्यवस्थापनलाई अझ सुदृढ गर्नु वन क्षेत्रका प्रमुख चुनौती हुन् । रामप्रसादराई गाउँपालिकाको वनक्षेत्रबाट टाढा रहेका घरधुरीहरूको वनबाट प्राप्त हुने वस्तु तथा सेवाहरूमा पहुँच पुर्‍याउनु, वन डढेलो नियन्त्रण गर्नु र यसका लागि स्थानीय क्षमता र जिम्मेवारी वृद्धि गर्नु र भौतिक, सामाजिक तथा आर्थिक विकास र वन संरक्षण कार्यका बीच उत्पन्न हुने द्वन्द्व व्यवस्थापन गर्नु यस क्षेत्रका चुनौती रहेका छन् ।

७.१.३ सम्भावना तथा अवसर

वनले ओगटेको भूभागमा वृद्धि हुँदै जानु, वनको दिगो र वैज्ञानिक व्यवस्थापनबाट काष्ठ तथा गैरकाष्ठ वन पैदावारको व्यावसायिक उत्पादन र वितरण हुने अवस्था बन्नु, वन तथा जैविक विविधता संरक्षणबाट पर्यापर्यटनलाई संस्थागत गर्ने तथा जलाधार क्षेत्रको दिगो व्यवस्थापनद्वारा भूक्षय नियन्त्रण गर्दै जलस्रोत अभिवृद्धि र कृषि विकासमा टेवा पुर्‍याउने अवसरहरू वन क्षेत्रमा रहेका छन् ।

७.१.४ उपक्षेत्रगत लक्ष्य, उद्देश्य, रणनीति, कार्यक्रम तथा आयोजना

७.१.४.१ लक्ष्य

यस उपक्षेत्रको निम्न लक्ष्य हुनेछः

- वन, वनस्पति, जडीबुटी, वन्यजन्तु, जैविक विविधता र जलाधारको समुचित संरक्षण, संवर्द्धन र सदुपयोगद्वारा रोजगारी सिर्जना तथा जीविकोपार्जनमा सुधार गरी पारिस्थितिकीय प्रणालीबीच सन्तुलन कायम गर्ने ।

७.१.४.२ उद्देश्य

यस उपक्षेत्रका निम्न उद्देश्यहरू हुनेछन्:

१. दिगो वन व्यवस्थापनद्वारा वन पैदावारको उत्पादन र वन क्षेत्रको उत्पादकत्व वृद्धि गर्नु ।
२. जैविक विविधता र स्रोतको संरक्षणलगायत वातावरणीय सेवाबाट प्राप्त हुने लाभ वृद्धि गर्दै न्यायोचित वितरण सुनिश्चित गर्नु ।
३. जलवायु परिवर्तनका नकारात्मक प्रभाव न्यूनीकरण तथा अनुकूलनका उपाय अवलम्बन गर्नु ।
४. वन, जडीबुटी र जैविक विविधता क्षेत्रमा सम्भाव्यता-अध्ययन, अनुसन्धान गरी वनमा आधारित जीविकोपार्जन कार्यक्रम सञ्चालन गर्नु ।
५. खाली जमिनमा वृक्षारोपण गरी हरियाली प्रवर्द्धन गर्नु ।

७.१.४.३ रणनीति तथा कार्यनीति

यस उपक्षेत्रका रणनीति तथा कार्यनीति निम्न अनुसार हुनेछन् (तालिका ७.१)

तालिका ७.१: वन, वातावरण तथा विपद् व्यवस्थापन क्षेत्रका रणनीति तथा कार्यनीति

रणनीति	कार्यनीति
(१) वन क्षेत्रको दिगो व्यवस्थापन, उपयोगमा स्थानीय जनताको पहुँच बढाउने ।	(१) सामुदायिक वन लगायत निजी जग्गामा बिरूवा रोपण अभियान सञ्चालन गरिनेछ । (२) वन क्षेत्रमा जैविक विविधताको संरक्षण एवम् पानी रिचार्ज (जल पुनर्भरणका) लागि पोखरी निर्माण गरिनेछ । (३) गाउँपालिकामा रहेको वन क्षेत्र मध्ये पशुचरनको लागि छुटै क्षेत्र वर्गीकरण गरिनेछ । (४) निजी तथा सार्वजनिक जग्गाहरूमा वृक्षारोपण अभियानका रूपमा सञ्चालन गरिनेछ ।

रणनीति	कार्यनीति
(२) वन क्षेत्रको दिगो व्यवस्थापन र संरक्षणमा समुदायको सहभागिता वृद्धि गर्ने ।	(१) सामुदायिकवन उपभोक्ता समूहहरूको संस्थागत सुदृढीकरण गर्दै लगिनेछ । (२) स्थानीय वन ऐनलाई कार्यान्वयन रिनेछ । (३) जंगली जनावरबाट हुने क्षतिलाई क्षतिको मूल्याङ्कनका आधारमा गाउँपालिकाबाट क्षतिपूर्तिको व्यवस्था गरिनेछ । (४) दिगो वन व्यवस्थापनका लागि राम्रो कार्य गर्ने समुदायलाई पुरस्कृत गर्ने व्यवस्था गरिनेछ । (५) वन क्षेत्रको अतिक्रमण नियन्त्रणका लागि नीतिगत र संरचनागत व्यवस्था गरी अन्तर निकाय समन्वय गरिनेछ । (६) वन डढेलो नियन्त्रण गर्ने विभिन्न कार्यक्रम सञ्चालन गरिनेछ ।
(३) वन क्षेत्रको उत्पादन र उत्पादकत्व वृद्धि गरी आय-आर्जन र रोजगारीसँग आबद्ध गर्ने ।	(१) गरिब तथा विपन्न परिवारलाई प्रत्यक्ष लाभ र आय वृद्धिमा योगदान हुने गरी सामुदायिक कार्यक्रम सञ्चालन गरिनेछ । (२) स्थानीय जलवायु अनुकूलन कार्ययोजनाको निर्माण र कार्यान्वयन गरिनेछ ।
(४) वैज्ञानिक वन व्यवस्थापन मार्फत वनको संरक्षण तथा गुणस्तर वृद्धि गर्दै आम्दानीको स्रोतका रूपमा समेत स्थापित गर्ने ।	(१) नमुनाका रूपमा सानो क्षेत्रबाट वैज्ञानिक वन व्यवस्थापनको काम सुरु गरिनेछ । (२) क्षेत्र पहिचान, कार्ययोजना निर्माण गरी सरोकारवाला निकाय/पक्षहरूसँगको समन्वयमा कार्य गरिनेछ । (३) नाङ्गाडाँडा तथा बिग्रिएका वन क्षेत्रमा कबुलियती वनको विकास मार्फत वन क्षेत्र, आय आर्जन तथा पर्यटन विकास गरिनेछ ।
(५)जडीबुटी खेतीलाई प्राथमिकता प्राप्त कार्यक्रमका रूपमा सञ्चालन गरी आय आर्जनसँग आबद्ध गर्ने ।	(१) क्षेत्र पहिचान, क्षमता अभिवृद्धि तालिम, संकलन केन्द्र, बजार (२)पहुँच तथा व्यवस्थापन गरी जडीबुटी उत्पादन पकेट क्षेत्रहरू तयार गरी जडीबुटी खेतीको प्रवर्द्धन गरिनेछ । (३)युवा पिंढीलाई आकर्षित गरी आधुनिक, व्यावसायिक रूपमा जडीबुटी खेतीमा संलग्न गराइनेछ । (४) जडीबुटी खेतका लागि आयुर्वेद कार्यालय तथा अन्य सम्बन्धित सरोकारवाला निकायहरूसँग समन्वय गरिनेछ ।
(६)सामुदायिक वनको सीमाङ्कन, रेखाङ्कन गरी	(१) कागजमा मात्र सीमित भएको राष्ट्रिय तथा सामुदायिक वनको सीमालाई जमिनमा रेखांकित गरी वन क्षेत्रको सिमाना

रणनीति	कार्यनीति
वन क्षेत्रको अतिक्रमण न्यूनीकरण गर्ने तथा वन संरक्षण तथा आर्यआर्जनका कार्यक्रम समानान्तर रूपमा सञ्चालन गर्ने ।	सम्बन्धी विवाद अन्त्य गरिनेछ । (२) सम्बन्धित निकायहरूसँग समन्वय गरी वन सीमाङ्कन, रेखाङ्कन गरिनेछ । (३) राष्ट्रिय वनलाई सामुदायिक वनमा हस्तान्तरण गरी वन संरक्षणमा स्थानीय समुदायलाई जिम्मेवार बनाइने छ । (४) कृषि वनको प्रवर्द्धन गरी स्थानीय समुदायको आय आर्जनका अवसर वृद्धि गरिनेछ ।
(७)जैविक तथा स्थानीय प्रविधिलाई प्रवर्द्धन गरी भूक्षय नियन्त्रण गर्ने ।	(५) स्थानीयस्तरमा नर्सरी व्यवस्थापन गरी वृक्षारोपण कार्यक्रम विस्तार गरी नाङ्गाडाँडाहरूमा हरियाली र समग्रमा वन क्षेत्रको गुणात्मक वृद्धि गरिनेछ । (६) खोला खोल्साको किनार लगायत जोखिम क्षेत्रमा बाँस, निगालो खेती तथा बायोइञ्जिनियरिङ विधि प्रवर्द्धन गरी नदी कटान न्यूनीकरणमा दिगोपन सुनिश्चित गर्ने प्रयास गरिनेछ ।
(८) सार्वजनिक पूर्वाधार निर्माण,भूमि व्यवस्थापन, खेती प्रणाली र वन व्यवस्थापनसँग एकीकृत गरी भू-संरक्षण तथा जलाधार व्यवस्थापन कार्य संचालन गर्ने	(१) राष्ट्रिय भू-उपयोग नीति अनुसार भूउपयोगको क्षेत्र निर्धारण गरी भूमि व्यवस्थापन, बस्ती विकास, भौतिक संरचना तथा पूर्वाधार निर्माणलाई व्यवस्थित र नियमित गरिनेछ । (२) भूसंरक्षण तथा जलाधार व्यवस्थापनलाई विकासको साझा विषयको रूपमा एकीकृत गरी संचालन गरिनेछ । (३) भू तथा जलाधार व्यवस्थापनमा जल, जमीन र जंगलको संरक्षण तथा उत्पादन वृद्धिमा विशेष जोड दिइनेछ ।
(९)वन, व्यवस्थापनमा लैङ्गिक समानता तथा सामाजिक समावेशीकरणलाई संस्थागत गरी यस क्षेत्रबाट प्राप्त लाभको न्यायोचित विवरण गर्ने ।	(१) वन क्षेत्रमा सामुदायिक वन लगायतका वन व्यवस्थापन पद्धतिमा लैङ्गिक तथा सामाजिक समावेशीकरण रणनीतिलाई समय सापेक्ष परिमार्जन गरी कार्यन्वयन गरिनेछ ।

७.१.४.४ कार्यक्रम तथा आयोजना

यस उपक्षेत्रका लागि निर्धारण गरिएका कार्यक्रम तथा आयोजना तलका तालिकामा दिइएको छ (तालिका ७.२) ।

तालिका ७.२: वन, वातावरण तथा विपद् व्यवस्थापन क्षेत्रका कार्यक्रम तथा आयोजना

सि.नं.	विषय क्षेत्र	इकाइ		अनुमानित लागत (रु. लाख)	स्थानगत विवरण, वडा नं.	सम्पन्न गर्ने निकाय			प्राथमिकीकरण		
						आफै	प्रदेश	संघ	१	२	३
४	वन, वातावरण तथा विपत व्यवथापन क्षेत्र										
४.१	वन तथा जैविक विविधता										
	वन डढेलो नियन्त्रण तालिम	संख्या	५	५		√			√		
	वन डढेलो नियन्त्रण	समुह	१४	११	५, ८	√			√		
	वृक्षरोपण कार्यक्रम	रोपनी	२०४०	३५	२, ४ (दलगाउँ), ५, ८	√			√		
	बाँदर नियन्त्रण कार्यक्रम	संख्या	१३	३०	पालिका भरी /२, ५	√			√		
	जैविक विविधता र जडीबुटी संरक्षण कार्यक्रम	संख्या	१०	५०	६	√			√		
	जैविक विविधता संरक्षण कार्यक्रम	संख्या	५	१०	७ (वासिखोरा)	√			√		
	सामुदायिक वन क्षेत्रमा वृक्षरोपण तथा घेरावारा	हेक्टर	१ हेक्टर	३०	सामुदायिक वन/७	√	√		√		
	आगलागी नियन्त्रण सम्बन्धी चेतनामूलक कार्यक्रम	संख्या	५	५०	६		√			√	
	वैज्ञानिक वन व्यवस्थापन (वनसंग समन्वय गर्ने)	संख्या	१	१०	७	√				√	
	जम्मा			**२३१**							

७.१.५ अपेक्षित उपलब्धि तथा नतिजा खाका

वन अतिक्रमण तथा डढेलो नियन्त्रण भई वन तथा वन्यजन्तुहरूको उचित संरक्षण भएको हुनेछ । वन्यजन्तु तथा जैविक विविधताको सर्भेक्षण गरी अवस्था यकिन भएको हुनेछ । वृक्षरोपण अभियानका रूपमा सञ्चालन भई हरियाली प्रवर्धन भएको हुनेछ । कृषि वनको उत्पादनमा वृद्धि गरी व्यवसायीकरण भएको हुनेछ ।

७.१.६ अनुमान तथा जोखिम पक्ष

माथि उल्लिखित योजनाहरू कार्यान्वयन हुनको लागि सामुदायिक वन उपभोक्ता समूहको वन व्यवस्थापनमा संलग्नता, जलवायु परिवर्तन अनुकूलन योजनाको कार्यान्वयन, वन तथा जैविक विविधता सम्बन्धी कानून तथा नीतिहरूको कार्यान्वयन, बहु सरोकारवालाहरूबीच समन्वय, वृक्षरोपणमा जनसहभागिता हुनेछ भन्ने पूर्वानुमान गरिएको छ भने यी अवस्थामा उत्पन्न हुने प्रतिकूलताहरूले योजनाको कार्यान्वयनमा जोखिम उत्पन्न गर्नेछन् ।

७.२ भूसंरक्षण तथा जलाधार व्यवस्थापन

७.२.१ पृष्ठभुमि

नेपालको संविधान, २०७२ मा प्राकृतिक साधन स्रोतको संरक्षण,संवर्द्धन र उपयोग सम्बन्धी नीतिमा उल्लेख गरेको छ । जलाधार संरक्षण सम्बन्धी अधिकार स्थानीय तहलाई दिइएको छ ।

७.२.२ समस्या तथा चुनौती

जलाधार तथा भू-संरक्षण सम्बन्धी स्थानीय सरकारको अधिकार स्पष्ट नहुनु, गाउँपालिकामा कार्यविधि तयार भइनसक्नु, जोखिम नक्साङ्कन नहुनु, पहिरो रोकथाममा पहल नहुनु र सडक निर्माणमा बायोइन्जिनियरिङ्ग प्रयोगमा ध्यान नदिनु समस्या रहेका छन्।

जलाधार संरक्षण गर्नु, जोखिमयुक्त भू-बनोट, अव्यवस्थित बस्ती, प्रकोप सम्भाव्य क्षेत्रको नक्साङ्कन गर्नु, जोखिम सूचना प्रणालीको व्यवस्था गर्नु, जलाधार क्षेत्रको संरक्षण गर्नु र जोखिमयुक्त क्षेत्रमा बस्ती विकास हुनु चुनौती रहेका छन् ।

७.२.३ सम्भावना तथा अवसर

संविधानले जल उत्पन्न प्रकोप नियन्त्रण र नदीको व्यवस्थापन गर्दै प्रकोप जोखिम न्यूनीकरण गर्ने नीति अबलम्बन गर्नु, जनसहभागिताको सम्भावना रहनु, दिगो विकासका जलाधार तथा वातावरण संरक्षण सम्बन्धी लक्ष्य स्थानीयकरण हुनु, वातावरण र प्रकोप व्यवस्थापन सम्बन्धी जनचेतना बढ्नु अवसरका रूपमा रहेका छन् ।

७.२.४ उपक्षेत्रगत लक्ष्य, उद्देश्य, रणनीति, कार्यक्रम तथा आयोजना

७.२.४.१ लक्ष्य

भू-संरक्षण तथा जलाधार व्यवस्थापनको लागि निम्न लक्ष्य लिइनेछः

- जलाधारको बहुउद्देश्य उपयोगबाट आर्थिक विकास गरी रोजगारी सृजना गर्ने ।

७.२.४.२ उद्देश्य

यस उपक्षेत्रको निम्न उद्देश्य हुनेछः

- जलाधार क्षेत्रको संरक्षण तथा व्यवस्थापनगरी बहुआयामिक उपयोग मार्फत आर्थिक, सामाजिक र वातावरणीय क्षेत्रको विकास गर्नु ।

७.२.४.३ रणनीति तथा कार्यनीति

यस उपक्षेत्रको लागि निम्न रणनीति तथा कार्यनीति लिइनेछ (तालिका ७.३)

तालिका ७.३: भू-संरक्षण तथा जलाधार व्यवस्थापनका लागि लिइने रणनीति तथा कार्यनीतिहरू

रणनीति	कार्यनीति
(१) जल र भू-क्षय उत्पन्न प्रकोपबाट हुने जोखिमलाई कम गर्ने ।	(१) खोला किनार र जोखिमजन्य क्षेत्रको संरक्षणका लागि बायोइन्जिनियरिङ्ग प्रविधिको उपयोग गरिनेछ । (२) अन्तरपालिका बीच समन्वय गरिनेछ । (३) प्रकोप जोखिम सचेतना अभियान सञ्चालन गरिनेछ । (४) जल,जमिन र जङ्गलको समुचित उपयोग गरी जलाधार क्षेत्रको संरक्षण गरिनेछ । (५) जोखिम नक्सा, रिमोटसेन्सिङ् र भौगोलिक सूचना प्रणाली जस्ता विधिहरूको प्रयोग गरी प्रकोप नियन्त्रण कार्यलाई प्रभावकारी बनाइनेछ ।
(२) भूक्षय नियन्त्रणमा लैंगिक समानता तथा सामाजिक समावेशीकरणलाई संस्थागत गरी यस क्षेत्रबाट प्राप्त लाभको न्यायोचित वितरण गर्ने ।	(१) भू-क्षय नियन्त्रणमा लैंगिक तथा सामाजिक समावेशीकरण रणनीतिलाई समय सापेक्ष परिमार्जन गरी कार्यान्वयन गरिनेछ । (२) गाउँपालिका भित्र भूक्षयका समस्या निराकरण गर्न र त्यससँग जोडिएका स्थानीय सुदायका परम्परागत ज्ञान, सीप, अभ्यास तथा सामाजिक-साँस्कृतिक पद्धति प्रयोग गरिनेछ । (३) भूक्षय नियन्त्रणको लागि जोखिम क्षेत्रमा वाँस, निगालो लगाउने तथा वायो इन्जिनियरिङ्ग विधि अपनाइनेछ ।

७.२.४.४ कार्यक्रम तथा आयोजना

यस उपक्षेत्रको लागि निम्न अनुसारका कार्यक्रम तथा आयोजनाहरू निर्धारण गरिएका छन् (तालिका ७.४):

तालिका ७.४: भू-संरक्षण तथा जलाधार व्यवस्थापनसँग सम्बन्धित कार्यक्रम तथा आयोजना

सि.नं.	विषय क्षेत्र	इकाइ		अनुमानित लागत (रु. लाख)	स्थानगत विवरण, वडा नं.	सम्पन्न गर्ने निकाय			प्राथमिकीकरण		
						आफै	प्रदेश	संघ	१	२	३
४	**वन, वातावरण तथा विपत व्यवथापन क्षेत्र**										
४.२	**भू-संरक्षण तथा जलाधार व्यवस्थापन**										
	पानीको मुहान संरक्षण	संख्या	११७	१४५	१, २, ३, ४, ६, ८	√	√	√	√		
	सामुदायिक नर्सरी	रोपनी	१००४	५	५	√	√	√	√		
	पहिरो नियन्त्रण कार्यक्रम	संख्या	९५	३५	२, ३, ४ (दलगाउँ), ५, ६,	√	√	√	√		
	सामुदायिक नर्सरी, वृक्षरोपण, पहिरो नियन्त्रण	स्थान		३०	संभावित स्थान/७	√	√		√		
	सामुदायिक नर्सरी तथा वृक्षरोपण कार्यक्रम	संख्या	४	५०	१ (ओखे)	√	√			√	
	खहरे खोला नियन्त्रण	स्थान	२	१०	५		√			√	
	खोल्सी पहिरो नियन्त्रण	स्थान	४	३०	१ (ओखे,खेना,हुर्वु,वान्ताङ्ग)	√	√				√
	खहरे खोल्सी नियन्त्रण	स्थान	७५	५०	२, ४ (सिक्तेल दोभान), ३, ६	√	√				√
	जम्मा			३५५							

७.२.५ अपेक्षित उपलब्धि तथा नतिजा खाका

जलाधार र भू-संरक्षण नियन्त्रणका लागि रणनीति योजना तयार भएको हुनेछ। जोखिम क्षेत्र पहिचान भई नक्साङ्कन भएको हुनेछ। पहिरो रोकथाम भएका हुनेछन्। नागरिकहरूको सक्रिय सहभागितामा जलाधार पहिचान, वर्गीकरण र प्राथमिकीकरण भएको हुनेछ । गाउँपालिका भित्रका जलाधारहरूको संरक्षण भएका हुनेछन्।

७.२.६ अनुमान तथा जोखिम पक्ष

उल्लेखित योजनाहरू कार्यान्वयन हुनका लागि भू-संरक्षण तथा जलाधार व्यवस्थापनमा स्थानीय समूह हरूको निरन्तर संलग्नता, वनेका ऐन, नियम तथा नीतिहरूको कार्यान्वयन, बजेटको सुनिश्चितता, जलवायु मैत्री संरक्षण क्रियाकलाप, जलवायु परिवर्तन अनुकूलन योजनाको कार्यान्वयन हुनेछ भन्ने पूर्वानुमान गरिएको छ भने यी पक्षहरूमा पर्ने नकारात्मक असरले योजनाहरूको कार्यान्वयनमा जाोखिम पैदा गर्नेछन्।

७.३ वातावरण तथा फोहोरमैला व्यवस्थापन

७.३.१ पृष्ठभूमि

जलवायु परिवर्तनका असरहरू एकआपसमा सम्बन्धित हुने भएकोले यसको प्रभावको सामना गर्न वातावरण संरक्षण तथा जलवायु परिवर्तनको प्रभाव अनुकूलन गर्दै विकासका लक्ष्यहरू हासिल गर्नुपर्ने हुन्छ। वातावरणीय पक्षमा पर्ने प्रभाव तथा जलवायु परिवर्तनको असर न्यूनीकरण गर्न हरित विकासको अवधारणालाई आत्मसात गर्नुपर्दछ। स्थानीय अनुकूलनका लागि रणनीतिक कार्यक्रमहरू वातावरणीय संवेदनशीलताका मुद्दाहरूको आन्तरिकीकरण र सम्बोधन जस्ता प्रयासहरू गर्नुपर्ने हुन्छ।

७.३.२ समस्या तथा चुनौती

जलाधार संरक्षण गर्नु, जलवायु परिवर्तनको असरबाट अनुकूलित हुनु, मानवीय क्रियाकलापहरूबाट हुने हरितगृह ग्यासको उत्सर्जनलाई न्यून गर्नु, गरिबी र अन्य कारणहरूबाट हुने वन विनासलाई रोक्नु, जलवायु परिवर्तनको असरबाट जोखिममा रहेका क्षेत्र र समुदायमा कार्यक्रम सञ्चालन गर्नु, जलवायु परिवर्तनसम्बन्धी कार्यक्रमहरूलाई जनस्तरमा नै आन्तरिकीकरण गर्नु चुनौती रहेका छन्।

फोहोर व्यवस्थापनका लागि आर्थिक समस्या हुनु, कर्मचारी र साधनको व्यवस्थापन नहुनु, पूर्वाधार विकास र वातावरणबीच सन्तुलन नहुनु, विस्तारित सडक सञ्जाल, बढ्दो सवारी यातायात र डिजेल पेट्रोलको खपत, विभिन्न सरोकारवाला तथा नियमनकारी निकायसँग समन्वय हुन नसक्नु,

नागरिक सचेतना कम हुनु, वनजङ्गलको अतिक्रमण तथा ह्रास हुनु, विषादीको प्रयोग, वातावरण संरक्षण र दिगो पूर्वाधार विकासबीच सामञ्जस्यता स्थापित हुन नसक्नु समस्या रहेका छन् ।

७.३.३ सम्भावना तथा अवसर

दिगो विकासका लक्ष्यहरूमा स्थानीयकरण हुनु जलवायु वित्तको व्यवस्था हुनु, प्रकृति संरक्षण अनुकूलनको क्षमता बढाउन राष्ट्रिय कार्ययोजना छाता रणनीति तयार हुनु र जलवायु परिवर्तनका क्षेत्रमा उपलब्ध अन्तर्राष्ट्रिय सहयोगलाई स्थानीय तहसम्म एकीकृत गर्नेजस्ता नयाँ अवसर हुन् ।

७.३.४ उपक्षेत्रगत लक्ष्य, उद्देश्य, रणनीति, कार्यक्रम तथा आयोजना

७.३.४.१ लक्ष्य

यस उपक्षेत्रको लक्ष्य निम्न अनुसार हुनेछः

- प्रदूषण नियन्त्रण, फोहर-मैला व्यवस्थापन र हरियाली प्रवर्द्धन गरी नागरिकको स्वच्छ र स्वस्थ वातावरणमा बाँच्न पाउने अधिकारको सुनिश्चितता गर्ने ।

७.३.४.२ उद्देश्य

यस उपक्षेत्रको उद्देश्यहरू निम्न अनुसार हुनेछन्:

१. हरित विकासको अवधारणाअनुरूप मानवीय क्रियाकलाप र विकास प्रक्रियालाई जलवायु परिवर्तन अनुकूलित गराउनु ।
२. भौतिक पूर्वधारको विकास र प्राकृतिक वातावरणबीच सन्तुलन कायम गर्नु ।
३. प्रदूषण नियन्त्रण सहितको वातावरण व्यवस्थापनका लागि आवश्यक नीति, कानून र प्रभावकारी संरचना निर्माण गर्नु ।

७.३.४.३ रणनीति तथा कार्यनीति

यस उपक्षेत्रका रणनीति तथा कार्यनीति निम्न अनुसार हुनेछन् (तालिका ७.५)

तालिका ७.५: वातावरण तथा फोहोरमैला व्यवस्थापनका लागि लिइने रणनीति तथा कार्यनीतिहरू

रणनीति	कार्यनीति
(१) पूर्वाधार विकास, फोहोरमैला व्यवस्थापन र वातावरणबीच सन्तुलन कायम गर्ने ।	(१) जनस्तरमा वातावरणीय सचेतना अभिवृद्धि कार्यक्रम सञ्चालन गरिनेछ । (२) वातावरणलाई सफा राख्न प्लाष्टिक झोलाको प्रयोगलाई निरुत्साहित गरिनेछ । (३) खाली वनक्षेत्र, सरकारी तथा सार्वजनिक खाली जग्गामा हरियाली प्रवर्द्धन गरिनेछ । (४) फोहोर सङ्कलनका लागि व्यवस्थापन गरिनेछ । (५) वार्षिक योजना तर्जुमा तथा कार्यान्वयनमा अन्तरनिकाय बीच समन्वय गरिनेछ । (६) वातावरण शिक्षा तथा प्रचार-प्रसार समुदाय स्तरमा गरिनेछ ।
(२) वातावरण व्यवस्थापन योजना तयार गर्ने ।	(१) वातावरणमैत्री योजना तर्जुमा तथा कार्यान्वयनमा अन्तरनिकाय समन्वय गरिनेछ । (२) कृषिमा प्रयोग गरिने विषादी र पशुपंक्षीमा प्रयोग गरिने (डाइक्लोफेनिक औषधी) आदिको नियमन र नियन्त्रण गरिनेछ । (३) वातावरणमैत्री योजना तर्जुमा तथा कार्यान्वयनमा अन्तरनिकाय समन्वय गरिनेछ ।
(३) फोहोरमैला व्यवस्थापनका लागि निजी क्षेत्रको सहभागितासहित नवीन प्रविधिको अवलम्बन गर्ने ।	(१) प्राकृतिक तथा गैरप्राकृतिक विपद्का कारण उत्पन्न हुने फोहोर मैलाको व्यवस्थापन गरिनेछ । (२) नदी किनारा अतिक्रमणलाई रोकी सो ठाउँमा वृक्षरोपणलाई अभियानको रूपमा सञ्चालन गरिनेछ । (३) नदीको स्वच्छता कायम राख्न प्रदूषित पानी, ढल फोहोरमैलालाई नदीमा मिसाउने कार्य नियन्त्रण गरिनेछ ।

७.३.४.४ कार्यक्रम तथा आयोजना

यस उपक्षेत्रका कार्यक्रम तथा आयोजना निम्न अनुसार छन् (तालिका ७.६) :

तालिका ७.६: वातावरण तथा फोहोरमैला व्यवस्थापनका लागि कार्यक्रम तथा आयोजना

सि.नं.	विषय क्षेत्र	इकाइ		अनुमानित लागत (रु. लाख)	स्थानगत विवरण, वडा नं.	सम्पन्न गर्ने निकाय			प्राथमिकीकरण		
						आफै	प्रदेश	संघ	१	२	३
४	**वन, वातावरण तथा विपत व्यवथापन क्षेत्र**										
४.३	**वातावरण तथा फोहोरमैला व्यवस्थापन**										
	गाउँटोल सरसफाइ कार्यक्रम	संख्या	३३	४३	१ (ओखे,खेना,हुर्वु,वान्ताङ्ग), २, ५, ६, ७	√	√		√		
	डम्पिङ्ग साइट निर्माण	संख्या	६	५५	२, ७	√	√		√		
	ल्याण्ड फिल साइट निर्माण	संख्या	१	८	६	√				√	
	जैविक मल प्रवर्द्धन	स्थान	१९	८०	१, ३ (भुल्के), ५	√			√		√
	फोहोर व्यवस्थापन चेतनामूलक कार्यक्रम	संख्या	१०	१०	१	√			√		
	डम्पिङ्ग साइट अध्ययन र निर्माण	संख्या	८	७०	३ (भुल्के), ६, ८	√	√			√	
	कृषि भूमिमा जैविक मल प्रवर्द्धन	संख्या	५	३०	४, ६	√				√	
	वातावरण तथा फोहोरमैला व्यवस्थापन चेतनामूलक कार्यक्रम	संख्या	५	१०	६	√					√
	वातावरण तथा स्वास्थ्य सम्बन्धी तालिम	संख्या	५	१०	६	√					√
	जम्मा			३१६							

७.३.५ अपेक्षित उपलब्धि तथा नतिजा खाका

जलवायु परिवर्तनको जोखिम न्यूनीकरण,स्थानीय जलवायु अनुकूलन योजना तयार भएको हुने, र वातावरणीय शिक्षा तथा सचेतना अभिवृद्धि भएको हुनेछ।

७.३.६ अनुमान तथा जोखिम पक्ष

माथि उल्लिखित योजनाहरू कार्यान्वयन हुनको लागि वातावरण संरक्षण तथा फोहोर मैला व्यवस्थापनमा स्थानीय जनताहरूको सक्रिय सहभागिता, चेतनास्तरमा वृद्धि, ऐन, नीति नियमको पालना, वातावरण मैत्री व्यवहार हुनेछ भन्ने पूर्वानुमान गरिएको छ भने यी पक्षहरूमा हुने गतिरोधले योजना कार्यान्वयनमा जोखिम पैदा गर्नेछन्।

७.४ विपद् जोखिम न्यूनीकरण र व्यवस्थापन तथा जलवायू उत्थानशीलता

७.४.१ पृष्ठभूमि

नेपालको संविधानले विपद् व्यवस्थापनलाई स्थानीय तहको एकल अधिकारको सूचीमा राखेको भने विपद् जोखिम व्यवस्थापन राष्ट्रिय रणनीति, २०६६ ले विपद् पूर्व तयारी सम्बन्धी अवधारणाहरूको प्रभावकारी कार्यान्वयनमार्फत प्रभावकारी विपद् व्यवस्थापनको सुनिश्चितता गर्ने ध्येय सहितको विपद् उत्थानशील राष्ट्र निर्माणको दीर्घकालीन सोँच राखेको देखिन्छ।

७.४.२ समस्या तथा चुनौती

भूमिको व्यवस्थित तथा वैज्ञानिक रूपमा उपयोग हुन नसक्दा विकासका प्रयासहरू दिगो नहुने जोखिम रहेको छ। विपद् प्रतिकार्यका लागि सामुदायिक तथा संस्थागत क्षमता कम हुनु विपद् व्यवस्थापनका लागि गाउँपालिकाको प्रमुख चुनौतिका रूपमा रहेको छ। गाउँपालिकामा हावाहुरी, पहिरो, बाढी, खडेरी, महामारी, जनावर आतंक लगायत अन्य विभिन्न किसिमका प्रकोपहरू दोहोरिरहने गरेका छन्। विभिन्न स्थानमा भूस्खलनको जोखिम रहेको छ। विपद् पूर्व तयारी, न्यूनीकरण तथा प्रतिकार्यका लागि समुदायस्तरमा ज्ञान, सीप र संयन्त्रको कमी रहेको छ। प्रमुख बस्तीहरूमा सामुदायिक आश्रयस्थलहरू रहेका छैनन्। जलवायु परिवर्तनजन्य जोखिम उच्च भए पनि विपद् प्रतिरोधी कृषि बालीहरूको विस्तार हुन सकेको छैन। यी कुराहरू समस्या तथा चुनौतीको रूपमा रहेका छन्।

७.४.३ सम्भावना तथा अवसर

विपद् जोखिम व्यवस्थापनका लागि स्थानीय स्तरमा विभिन्न संघ संस्थाले विभिन्न किसिमका तालिम लगायत स्थानीय समुदायको क्षमता अभिवृद्धिका लागि अन्य कार्यक्रमहरू सञ्चालन गर्दै आएका छन्।

गाउँपालिकामा विपद् व्यवस्थापन कोष रहेको छ । स्थानीय समुदायमा विपद् व्यवस्थापनका लागि परम्परागत ज्ञान, सीप रहेको छ । आपत् कालीन प्रतिकार्यको लागि सामुहिक आश्रयस्थल निर्माण गर्न पर्याप्त खाली जमिन रहेको छ। वर्षैभरि जलस्रोत उपलब्ध गराउने विभिन्न खोलाखोल्साहरू रहेका छन् । यी कुराहरू सम्भावना तथा अवसरको रूपमा रहेका छन् ।

७.४.४ उपक्षेत्रगत लक्ष्य, उद्देश्य, रणनीति, कार्यक्रम तथा आयोजना

७.४.४.१ लक्ष्य

यस उपक्षेत्रको लक्ष्य निम्न अनुसार हुनेछ:

- विपद् जोखिमलाई न्यूनीकरण तथा विकास प्रकृयालाई उत्थानशील र दिगो बनाउने

७.४.४.२ उद्देश्य

१. विपद् जोखिम तथा विपद्जन्य क्षति न्यूनीकरण गर्नु।
२. जलवायु परिवर्तन अनुकूलन र वातावरण संरक्षणका कार्यक्रमहरू सञ्चालन गर्नु ।
३. विपद् जोखिम न्यूनीकरण र व्यवस्थापनका लागि सार्वजनिक, निजी तथा सामुदायिक लगानी वृद्धि गरी समुदाय स्तरदेखि नै उत्थानशील क्षमता अभिवृद्धि गर्नु ।
४. विपद् जोखिम न्यूनीकरण र व्यवस्थापनका लागि बृहत् सहभागिता सुनिश्चित गरी सचेतना अभिवृद्धि गर्दै विपद् पश्चात्को पुनर्लाभ, पुनःस्थापना, पुनर्निर्माण र नवनिर्माणका कार्यलाई सबल र उत्थानशील बनाउनु ।

७.४.४.३ रणनीति तथा कार्यनीति

यस उपक्षेत्रका रणनीति तथा कार्यनीति तलको तालिकामा दिइएको छ (तालिका ७.७) ।

तालिका ७.७: विपद् जोखिम न्युनीकरण र व्यवस्थापन तथा जलवायु उत्थानशीलताका लागि रणनीति तथा कार्यनीतिहरू

रणनीति	कार्यनीति
(१) विपद् पूर्वतयारी, सचेतना तथा क्षमता अभिवृद्धिलाई केन्द्रित गरी विपद् जोखिम न्यूनीकरण गर्ने ।	(१) बस्तीबस्तीमा विपद् व्यवस्थापन समिति तथा कार्यदलहरू गठन गरिनेछ । (२) समिति तथा कार्यदललाई तालिम लगायत क्षमता अभिवृद्धिका कार्यक्रम सञ्चालन गरिनेछ । (३) प्रमुख बस्तीहरूमा उद्दार सामग्रीहरू भण्डारण गरी नियमित अद्यावधिक गरिनेछ । (४) हरेक किसिमका विकासका गतिविधि सञ्चालन गर्दा विपद् जोखिमका अवधारणाहरूलाई सम्बोधन गरिनेछ ।

रणनीति	कार्यनीति
(२) विपद् व्यवस्थापन कार्यलाई एकीकृत रूपमा संचालन गरिनेछ ।	(१) समुदाय तथा सरोकारवालासँगको साझेदारी तथा सहकार्यमा विपद् व्यवस्था कार्यहरू संचालन गरिनेछ । (२) आवश्यक पूर्वाधारसहितका सामुदायिक आश्रयस्थलहरू निर्माण गरी प्रभावकारी आपत्कालीन प्रतिकार्यलाई सुनिश्चित गरिनेछ ।
(३) बहुप्रकोप जोखिम आकलन/नक्साङ्कनमा आधारित पूर्वतयारी, प्रतिकार्य, पुनर्लाभ सम्बन्धी क्षमता विकास र पर्याप्त साधन-स्रोतको व्यवस्थापन गर्ने ।	(१) गाउँपालिका भित्र समुदायस्तरमा बहुप्रकोप जोखिम आकलन तथा नक्साङ्कन गरिनेछ । (२) विपद् जोखिम न्यूनीकरण तथा व्यवस्थापनको लागि बृहत्तर सूचना संङ्कलन, विश्लेशण र प्रवाहलाई अनलाइन प्रणालीमा आधारित बनाई सरोकारवालाहरूको समन्वयमा सबैको पहुँचमा पुऱ्याइनेछ ।

७.४.४.४ कार्यक्रम तथा आयोजना

यस उपक्षेत्रका कार्यक्रम तथा आयोजना तलको तालिकामा दिइएको छ (तालिका ७.८) ।

तालिका ७.८: विपद् जोखिम न्युनीकरण र व्यवस्थापन तथा जलवायु उत्थानशीलताका लागि निधारण गरिएका कार्यक्रम अत आयोजना

सि.नं.	विषय क्षेत्र	इकाइ		अनुमानित लागत (रु. लाख)	स्थानगत विवरण, वडा नं.	सम्पन्न गर्ने निकाय			प्राथमिकीकरण		
						आफै	प्रदेश	संघ	१	२	३
४	**वन, वातावरण तथा विपत व्यवथापन क्षेत्र**										
४.४	**विपद् जोखिम न्यूनीकरण र व्यवस्थापन तथा जलवायु उत्थानशीलता**										
	आपत्कालीन उद्धार सामग्री भण्डारण	स्थान	५	६०	६	√			√		
	राहत सामग्री भण्डारण	स्थान	३	५०	२ (कटुन्जे), ७(वासिखोरा), वडा कार्यालय/८	√	√		√		
	राहत उद्धार कोष स्थापना	संख्या	३	१००	१, पालिका स्तरीय/२, ६, ७, ८ (वासिखोरा)	√	√		√		
	वडा स्तरीय विपद् जोखिम व्यवस्थापन कार्यकम	संख्या	५	३०	४	√			√		
	विपद जोखिम न्यूनीकरण र चेतनामूलक कार्यकम	संख्या	१०	१०	६, २(कटुन्जे)	√			√		
	आपत्कालीन आश्रम स्थल भवन निर्माण	संख्या	२	५०	१(खेना, ओखे)	√					√
	आश्रम स्थल	संख्या	२	२०	८(खोक्सीक, वाक्चाखा)	√					√
	जम्मा			३२०							

७.४.५ अपेक्षित उपलब्धि तथा नतिजा खाका

आवधिक योजनाको अन्त्यसम्ममा सबै वडामा सामुदायिक अनुकूलन योजना तयार भई कार्यान्वयन भएको हुनेछ । वातवरणमैत्री विकास पूर्वाधारहरू निर्माण भएका हुनेछन् । कृषि प्रणालीमा वातावरण अनुकूलित आयोजना सञ्चालन भई उत्पादनमा वृद्धि भएको हुनेछ ।

७.४.६ अनुमान तथा जोखिम पक्ष

माथि उल्लिखित गरिएका योजनाहरू कार्यान्वयन हुनको लागि जोखिम न्यूनीकरणका लागि बनेका रणनीतिहरूको कार्यान्वयन, विपद् न्यूनीकरण तथा व्यवस्थापन ऐनको कार्यान्वयन, आवश्यक बजेट विनियोजन, अनुकूलन योजनाको कार्यान्वयन, जलवायु उत्पादनशील योजनाको कार्यान्वयन भएको हुनेछ भन्ने पूर्वानुमान गरिएको छ भने यी पक्षहरूमा पर्ने नकारात्मक असरले योजना कार्यान्वयनमा जोखिम पैदा गर्नेछन् ।

परिच्छेद ८: संस्थागत विकास तथा सुशासन क्षेत्र

८.१ संस्थागत विकास तथा सूशासन

८.१.१ पृष्ठभूमि

संघीय शासन प्रणाली अनुसार अधिकारको हस्तान्तरणमा आधारित भई संविधानबाट स्थानीय सरकारहरू स्थापना भई संविधानको कार्यान्वयनमा क्रियाशील रहेका छन् । आम नागरिक विशेष गरी विपन्न तथा पछाडि परेका वर्ग समुदायले स्थानीय सरकारबाट ठूलो अपेक्षा राखेका छन् । संवैधानिक व्यवस्था, कानूनी शासन र जनअपेक्षा अनुसार कुशल, पारदर्शी, जवाफदेही ढंगले स्थानीय शासन संचालन गरी सेवा प्रवाह र विकास कार्यलाई प्रभावकारी बनाउने अहम् दायित्व स्थानीय सरकामा निहित छ । स्थानीय सरकारको अधिकार क्षेत्रमा भएको विस्तार, साधन स्रोतमा वृद्धिसँगै जनआकांक्षा पनि चुलिएको छ । बढेको जनआकांक्षा पूरा गर्न परम्परागत र विगतकै सोँच र तरिकाबाट संभव देखिँदैन । बदलिँदो परिवेशसँगै सेवा प्रवाह र विकास व्यवस्थापनमा सिर्जनात्मक र वैकल्पिक उपायहरू अवलम्बन गर्न जरुरी देखिएको छ । संगठन तथा क्षमता विकास, कर्मचारी व्यवस्थापन र अन्तर सरकार, निजी तथा गैर सरकारी साझेदारीको माध्यमबाट सेवा प्रवाह र विकास व्यवस्थापनलाई नतिजामूलक र प्रभावकारी बनाउने तर्फ गाउँपालिकाले विशेष ध्यान दिन आवश्यक छ । गाउँपालिकाले गरेको सेवा प्रवाह र कार्यसम्पादनको प्रभावकारिता अभिवृद्धि गरी स्थानीय तहमा सुशासन कायम गर्न स्थानीय कानून, नीति र सुशासन, संगठन तथा क्षमता विकास, राजस्व तथा श्रोत परिचालन र योजना व्यवस्थापनको वस्तुस्थिति विश्लेषण गर्ने कोसिस यस परिच्छेदमा गरिएको छ ।

८.१.२ समस्या तथा चुनौती

नेपालको संविधान, नेपाल सरकारको कार्य विस्तृतीकरण प्रतिवेदन, संघीय कानून बमोजिम गाउँपालिकाले अझै कतिपय विषय क्षेत्रमा ऐन, नीति, नियम, कार्यविधि निर्माण गर्न सकेको छैन । तर्जुमा भएका ऐन, नीति, नियम, कार्यविधिको बारेमा सबै जनप्रतिनिधि, वडा समिति, आम नागरिक विशेष गरी विपन्न तथा लक्षित वर्गलाई सुसूचित गराउने, प्रभावकारी रूपमा कार्यान्वयन गर्ने र सो को पालना गर्ने कुरा अपेक्षाकृत कमजोर रहेको छ । सेवा प्रवाह र कार्यसम्पादनमा गैसस, निजी क्षेत्र र समुदायको साझेदारी अपेक्षा गरे अनुरूप हुन सकेको छैन । गाउँपालिकामा स्थानीय गैसस, व्यवसायी र लगानीकर्तालाई आकर्षित गर्न सकिएको छैन । पर्यटन पूर्वाधार, सेवा तथा सुविधा विकास र विस्तार, कृषि प्रसार, प्रविधि हस्तान्तरण, व्यावसायिक परामर्श सेवा, पूर्वाधार विकास सम्बन्धी अध्ययन, डिजाइन इष्टिमेट, प्राविधिक सुपरभिजन, सम्पन कार्य प्रगतिको अभिलेखन र प्रकाशन जस्ता व्यावसायिक

कार्यहरूमा निजी र गैसस लगायतका सेवाप्रदायक संस्था र निकायबाट सम्पादन गर्ने कार्यको व्यवस्थापन गर्न सकिएको छैन ।

नागरिक वडापत्र गाउँकार्यपालिकाको र सबै वडामा भएतापनि क्षतिपूर्तिसहितको नागरिक बडापत्र लागु नहुनु, शासन प्रणालीलाई जनमुखी, सक्षम, सुदृढ, सेवामूलक र उत्तरदायी बनाउँदै लैजानु, अन्तरपालिका समन्वय नहुनु, संविधान अनुसार सबै कानून तथा कार्यविधि तर्जुमा भइनसक्नु, जनप्रतिनिधि र कर्मचारीबीच तालमेल हुन नसक्नु समस्याको रूपमा रहेका छन् ।

जनताको बढ्दो अपेक्षा सम्बोधन हुने गरी सेवा प्रवाहमा सुधार गर्नु, कर्मचारीमा सुशासन कायम गर्नु, नियमितता, गतिशीलता र प्रभावकारिता स्थापित गर्नु, कर्मचारीमा सदाचार संस्कृतिको विकास गर्नु, सबै विषयगत समिति र वडा कार्यालयबीच प्रभावकारी प्रशासकीय समन्वय गर्नु चुनौती रहेका छन् ।

८.१.३ सम्भावना तथा अवसर

गाउँसभाबाट रामप्रसादराई गाउँपालिकाको वातावरण तथा प्राकृतिक स्रोत संरक्षण ऐन, २०७९, आर्थिक ऐन, २०७५ /०७६, सहकारी ऐन, २०७५, कृषि व्यबसाय प्रवर्द्धन ऐन, २०७५,विपद् जोखिम न्यूनीकरण तथा व्यवस्थापन ऐन, २०७५, आर्थिक कार्यविधि नियमित तथा व्यवस्थित गर्न बनेको ऐन, २०७५, प्रशासकीय कार्यविधि नियमित गर्ने ऐन, २०७५ आदि स्थानीय राजपत्रमा प्रकाशन भई कार्यान्वयनमा रहेका छन् । यसैगरी गाउ कार्यपालिकाबाट रामप्रसादराइ गाउँपालिकाको कार्य सम्पादन नियमावली २०७४, कार्यविभाजन नियमावली २०७४, निर्णय वा आदेश र अधिकारपत्रको प्रमाणीकरण कार्यविधि नियमावली २०७४ तर्जुमा भई र सो को अभ्यासमा रहेका छन् रामप्रसादराई गाउँपालिकाको कर्मचारी तह वृद्धि सम्बन्धी कार्यविधि, २०८०,संरक्षित वातावरणीय अध्ययन तथा प्रारम्भिक वातावरणीय कार्यविधि, २०७९, सडक हेरालु सम्बन्धी कार्यविधि, २०८०, बालविकास सहयोगी कार्यकर्ता व्यवस्थापन कार्यविधि, २०८०, एम्बुलेन्स सेवा संचालन सम्बन्धी कार्यविधि, २०७९, गाउँपालिका भित्रका भोजपुर, बहुमुखी क्याम्पसमा अध्ययनरत विद्यार्थीहरूलाई मासिक शुल्क व्यवस्थापन गर्ने सम्बन्धी कार्यविधि, २०७९, गर्भवती तथा सत्केरी आमाहरूलाई पोषण भत्ता उपलब्ध गराउने कार्यविधि, २०७८, एक शैक्षिक संस्था एक उद्यम कार्यक्रम कार्यान्वयन कार्यविधि, २०७८, विपद् व्यवस्थापन कोष संचालन तथा व्यवस्थापन कार्यविधि, २०७५, करारमा प्राविधिक कर्मचारीहरू लिने सम्बन्धी कार्यविधि, २०७५, न्यायिक समितिले उजुरीको कारवाहीको कार्यविधि, २०७५, स्थायी/अस्थायी / करार सेवामा पदपूर्तिको लागि संचालन गरिने परीक्षामा खटिने कर्मचारीहरुको सेवा सुविधा सम्बन्धी मापदण्ड, २०८०, खेलाडीहरूलाई गाउँपालिकाको तर्फबाट खेल खेल्दा दिने सहायता खर्चको मापदण्ड, २०८०, सार्वजनिक खरिदमा कन्टिन्जेन्सी रकम खर्चलाई व्यवस्थित गर्ने निर्देशिका, २०७८ कार्यान्वयनमा रहेका छन् । सभाबाट न्यायिक समिति गठन भई स्थानीय

मध्यस्थकर्ताको सहजीकरणमा स्थानीय विवाद समाधान प्रयास भैरहेका छन् । विकास निमार्णमा स्थानीय जनताको चासो वड्दै जानु, सिंहदरवारको अधिकार गाउँगाउँमा हुनु, जनप्रतिनिधिको उत्साहजनक उपस्थिती हुनु, सार्वजनिक प्रशासन समावेशी हुँदै जानु, र प्राविधिक कर्मचारी रहनु अवसर रहेका छन् ।

८.१.४ उपक्षेत्रगत लक्ष्य, उद्देश्य, रणनीति, कार्यक्रम तथा आयोजना

८.१.४.१ लक्ष्य

संस्थागत विकास तथा सुशासनका लागि निम्न लक्ष्य हुनेछ :

- गाउँपालिकाको सेवा प्रवाह, कार्य सम्पादन तथा जवाफदेहिताको स्तर वृद्धि गर्ने ।

८.१.४.२ उद्देश्य

यस उपक्षेत्रका निम्न उद्देश्यहरू हुनेछन्:

१. सेवा प्रवाह तथा कार्य सम्पादन प्रक्रिया स्पष्ट, सहज र पारदर्शी बनाउनु ।
२. गाउँ कार्यपालिका र सेवा प्रदायक निकायको संगठन विकास र व्यवस्थापन क्षमतामा अभिवृद्धि गर्नु ।
३. राजस्व संकलन तथा आन्तरिक र बाह्य स्रोत परिचालन क्षमतामा अभिबृद्धि गर्नु ।
४. योजना तर्जुमा, कार्यान्वयन तथा अनुगमन सहभागितामूलक, नतिजामुखी र प्रभावकारी बनाउनु ।

८.१.४.३ रणनीति तथा कार्यनीति

यस उपक्षेत्रको रणनीति र कार्यनीति तलको तालिकामा दिइएको छ (तालिका ८.१)

तालिका ८.१: संस्थागत विकास तथा सुशासनका रणनीति र कार्यनीतिहरू

रणनीति	कार्यनीति
(१) प्रशासनलाई जनउत्तरदायी बनाउन क्षमता अभिवृद्धि गर्ने ।	(१) गाउँपालिकाका सबै काम कारवाहीमा नागरिकको पहुँच पुऱ्याइनेछ । (२) आयोजना स्थलमा आयोजना सम्बन्धी विवरण खुलेको होर्डिङबोर्ड राख्ने व्यवस्थालाई अनिवार्य बनाइनेछ । (३) सबै कर्मचारीहरूको नतिजामूलक कार्य सम्पादन सूचक सहितको कार्य सम्पादन सम्झौता गरी कार्यान्वयन गरिनेछ । (४) विकास निर्माणका काममा आइपर्ने समस्याको तत्काल समाधान गर्न गाउँपालिकाको उपाध्यक्षको अध्यक्षतामा संयन्त्र बनाई समाधान गरिनेछ । (५) भ्रष्टाचार विरूद्ध व्यक्त गरिएका प्रतिबद्धता अनुरूप भ्रष्टाचार विरूद्ध शून्य सहनशीलताको नीति मार्फत प्रशासनमा सदाचारिता अभिवृद्धि गरिनेछ ।

<table>
<tr><th>रणनीति</th><th>कार्यनीति</th></tr>
<tr><td></td><td>(६) राम्रो कार्य गर्ने जनप्रतिनिधि र कर्मचारीलाई पुरस्कृत गरिनेछ ।</td></tr>
<tr><td>(२) राष्ट्र सेवकलाई आफ्नो कार्य जिम्मेवारीप्रति थप परिणाममुखी र जनउत्तरदायी बनाउने ।</td><td>(१) प्रत्येक कर्मचारीको कार्य विवरण बनाइ लागु गरिनेछ ।
(२) गाउँपालिका भित्रका कार्यक्रममा हुने अनावश्यक औपचारिक कार्यक्रम कटौती गरी कार्यक्रमलाई प्रभावकारी र परिणाममुखी बनाइनेछ ।
(३) दैनिक कार्ययोजना तयार गरी कार्यान्वयन गरिनेछ ।</td></tr>
<tr><td colspan="2">क. संगठन तथा क्षमता विकास</td></tr>
<tr><td>(३) स्थानीय सेवा प्रवाहलाई सरल,सहज र सेवाग्राही मैत्री बनाउने ।</td><td>(१) सार्वजनिक भवन तथा अन्य संरचना निर्माण गर्दा बाल, अपाङ्गता भएका व्यक्ति र ज्येष्ठ नागरिक मैत्री रूपमा निर्माण गरिनेछ ।
(२) पेपरलेस सरकारको अवधारणा क्रमशः लागु गरिनेछ ।
(३) सरकारी जग्गा, भवन, संरचनाको अभिलेख तयार गरी संरक्षण र उपयोग गरिनेछ ।
(४) उद्योग तथा व्यवसाय, पर्यटन, खानेपानी तथा सरसफाइ क्षेत्रमा शाखा वा केन्द्र स्थापना गरी सेवा संचालन गरिनेछ ।</td></tr>
<tr><td colspan="2">ख. कानून, नीति तथा सुशासन</td></tr>
<tr><td>(१) स्थानीय कानून, नीति, नियम, निर्णय, कार्यसम्पादन र सेवा प्रवाहलाई पारदर्शी, जवाफदेही र प्रभावकारी बनाउने ।</td><td>(१) संविधान, संघीय र प्रदेश कानूनको आधारमा स्थानीय तहको अधिकार क्षेत्रका विषयमा ऐन, नीति, नियम, कार्यविधि तथा मापदण्ड निर्माण गरी त्यसको परिपालना गरिनेछ ।
(२) स्थानीय सरकारको जवाफदेहिता अभिवृद्धि सम्बन्धी एकीकृत संयन्त्रको विकास गरी नियमित अभ्यास गरिनेछ ।
(३) गाउँपालिकाको नीति, निर्णय,, सेवा प्रवाह र कार्य सम्पादन बारे सेवाग्राहीसँग मत सर्वेक्षण गरी यस सम्बन्धमा पृष्ठपोषण र सुझाव प्राप्त गरिनेछ ।
(४) गाउँपालिकाको ऐन, नीति, नियम, कार्यविधि र मापदण्ड बारे पदाधिकारी तथा कर्मचारीको क्षमता विकास गरिनेछ ।</td></tr>
<tr><td colspan="2">ग. स्रोत परिचालन तथा व्यवस्थापन</td></tr>
<tr><td>(१) राजस्वको आधार, दर र प्रशासनलाई सूचना प्रविधिमा आधारित गरी व्यवस्थित गर्ने ।</td><td>(१) राजस्व व्यवस्थापन सम्बन्धी एकीकृत ऐन, नियम र कार्यविधि तयार गरी प्रभावकारी कार्यान्वयन गरिनेछ ।
(२) आन्तरिक आयको संकलन, दाखिला तथा अभिलेखनलाई नियमित र व्यवस्थित गरिनेछ ।</td></tr>
<tr><td>(२) आन्तरिक स्रोतको दायरा फराकिलो गराउँदै राजस्व वृद्धिमा जोड दिने ।</td><td>(१) कर तथा गैर कर राजस्व सम्बन्धी ऐन, नियम तथा कार्यविधि बारे जनप्रतिनिधि कर्मचारी र करदारताको क्षमता विकास गरिनेछ ।
(२) स्थानीय आन्तरिक राजस्व परिचालनको संभाव्यता अध्ययन, विश्लेषण, तथा नियमित छलफल गरिनेछ ।
(३) राजस्व परामर्श समितिको क्रियाशीलता वृद्धि गरिनेछ ।</td></tr>
<tr><td>(३) गैसस, समुदाय, विकास साझेदार, निजी क्षेत्र, प्रद्रेश र संघीय सरकारका निकायसँग साझेदारी विकास गर्ने</td><td>(१) निजी क्षेत्र, समुदायमा आधारित संस्था, गैसस, विकास साझेदार, प्रदेश तथा संघीय सरकारका निकायसँग समन्वय र साझेदारी गरी स्रोत परिचालन गरिनेछ ।
(२) गैसस, विकास साझेदार, प्रदेश र संघीय संरकारका निकायसँग नियमित वैठक, छलफल गरी साझेदारी विकास गरिनेछ ।</td></tr>
</table>

रणनीति	कार्यनीति
घ. विकास व्यवस्थापन	
(१) योजना तर्जुमा, कार्यान्वयन र अनुगमनलाई सूचनामा आधारित, सहभागिता मूलक तथा नतिजा मूलक बनाउने ।	(१) पूर्वाधार विकास गर्दा अपाङ्ग तथा वालमैत्री अवधारणा लागु गरिनेछ । (२) योजना संचालन गर्दा जनसहभागिता अभिवृद्धि गरिनेछ । (३) आयोजना कार्यान्वयनलाई व्यवस्थित, गुणात्मक र परिणाममुखी बनाइनेछ । (४) योजना तर्जुमा, कार्यान्वयन, अनुगमन तथा मूल्याङ्कन प्रणालीलाई व्यवस्थित गर्न कार्यविधि तर्जुमा गरिनेछ ।
(२) सडक तथा भवन निर्माण मापदण्ड तयार गर्ने	(१) जमिनको भूबनौट, क्षमता, वर्तमान उपयोग तथा गाउँपालिकाको आवश्यकता अनुसार भूक्षेत्र निर्धारण गरी भुउपयोग नीति तर्जुमा गरी लागु गरिनेछ । (२) भूउपयोग योजना र निर्धारित क्षेत्र अनुसार पूर्वाधार विकास योजना तर्जुमा गरी कार्यान्वयन गरिनेछ ।

८.१.४.४ कार्यक्रम तथा आयोजना

यस उपक्षेत्रका कार्यक्रम तथा आयोजनाहरू तलको तालिकामा दिइएको छ (तालिका ८.२.) ।

तालिका ८.२: संस्थागत विकास तथा सुशासनका लागि निर्धारण गरिएको कार्यक्रम तथा आयोजना

सि.नं.	विषय क्षेत्र	इकाइ		अनुमानित लागत (रु. लाख)	स्थानगत विवरण, वडा नं.	सम्पन्न गर्ने निकाय			प्राथमिकीकरण		
						आफै	प्रदेश	संघ	१	२	३
५	**संस्थागत विकास तथा सुशासन क्षेत्र**										
५.१	**संगठन तथा क्षमता विकास**										
	ऐन, नियम, कार्यविधि र निर्देशिका निर्माण तथा प्रकाशन	संख्या	१	५	गाउँपालिका	√			√		
	स्थानीय सरकार शासकीय सुधार तथा व्यवस्थापन परीक्षण कार्यक्रम	संख्या	५	५	गाउँपालिका	√			√		
	सुशासन तथा जवाफदेहिता प्रवर्धन कार्यक्रम	संख्या	९	९	गाउँपालिका	√			√		
	सूचना प्रविधिमैत्री शासन प्रवर्धन	संख्या	५	८	गाउँपालिका	√			√		
	विवाद मध्यस्थता, कानूनी साक्षरता, तथा मेलमिलाप कार्यक्रम	संख्या	५	१०	गाउँपालिका						
	लैङ्गिक समानता संवन्धी कार्यक्रम	संख्या	१०	१५	गाउँपालिका	√			√		
	सामाजिक समावेशिता संवन्धी कार्यक्रम	संख्या	१०	३७	गाउँपालिका	√			√		
	ऋणि गरीब घरधुरी पहिचान कार्यक्रम	संख्या	९	९	गाउँपालिका	√			√		
	पालिकाले दिएको सेवा बारेमा जनतासंग प्रत्येक वडामा सार्वजनिक सुनुवाइ	संख्या	६	८	गाउँपालिका	√				√	
	जम्मा			**८८**							
५.२	**संगठन तथा क्षमता विकास**										
	पालिकाले गरेका कामको लेखाजोखा कार्यक्रम	संख्या	१०	१०	गाउँपालिका	√			√		
	गाउँपालिका तथा वडा कार्यालयको भवन निर्माण	संख्या	५	७५	गाउँपालिका		√	√			√
	जनप्रतिनिधि तथा कर्मचारी क्षमता अभिवृद्धि तालिम (वार्षिक)	संख्या	५	१५	गाउँपालिका	√			√	√	
	कर्मचारी प्रोत्साहन कार्यक्रम	संख्या	५	५	गाउँपालिका	√			√	√	
	अन्तर स्थानीय तह अध्ययन, परामर्श तथा टिम विल्डिङ कार्यक्रम	संख्या	५	५	गाउँपालिका	√			√	√	
	संगठन तथा व्यवस्थापन सर्वेक्षण, विकास तथा सुदृढीकरण कार्यक्रम	संख्या	५	५	गाउँपालिका	√			√	√	
	टोल सुधार समिति गठन र परिचालन	संख्या	५	५	गाउँपालिका	√			√	√	
	तालिका गोष्ठी सेमिनार भ्रमण नीति नियम निर्माण तथा रणनीति योजना निर्माण (पालिका)	संख्या	५	१५	गाउँपालिका	√			√	√	

सि.नं.	विषय क्षेत्र	इकाइ		अनुमानित लागत (रु. लाख)	स्थानगत विवरण, वडा नं.	सम्पन्न गर्ने निकाय			प्राथमिकीकरण		
						आफै	प्रदेश	संघ	१	२	३
	गैर सरकारी संस्थाहरूको अभिलेखा व्यवस्थित एवं स्तरउन्नतिमा सहयोग - क्षमता अभिवृद्धि	संख्या	५	१५	गाउँपालिका	√	√		√	√	
	महिला दक्षता वृद्धिका लागी कम्प्युटर तथा प्रविधि प्रयोग सीप विकास कार्यक्रम	संख्या	३	१५	गाउँपालिका	√			√	√	
	योजना सम्झौता गर्न आउँदा वुझाउनु पर्ने कागजात प्रकियाको वारेमा उपभोक्तालाई अभिमुखीकरण तालिम	संख्या	५	२	गाउँपालिका	√			√	√	
	कर्मचारीलाई क्षमता विकास सम्वन्धी तालिम (गोष्ठी,सेमिनार भ्रमण)	संख्या	५	५	गाउँपालिका	√			√	√	
	जम्मा			१७२							
५.३	**स्रोत परिचालन तथा व्यवस्थापन**										
	आन्तरिक आयको सम्भावना अध्ययन र प्रक्षेपण तथा सुधार कार्ययोजना	संख्या	१	१५	गाउँपालिका	√			√		
	करदाता शिक्षा कार्यक्रम	संख्या	२००	७	गाउँपालिका	√			√		
	उत्कृष्ट करदाता प्रोत्साहन कार्यक्रम	संख्या	१५	७	गाउँपालिका	√			√		
	राजस्व शाखा स्थापना र सुदृढीकरण	स्थान	१	११	गाउँपालिका	√			√		
	जम्मा			४०							
५.४	**विकास व्यवस्थापन**										
	विषयगत गुरुयोजना तर्जुमा र अद्यावधिक कार्यक्रम	संख्या	२	१५	गाउँपालिका	√			√		
	माटो परीक्षण प्रविधिको व्यवस्था	स्थान	१	५	गाउँपालिका	√			√		
	आवधिक योजना, मध्यकालीन खर्च संरचना तर्जुमा र अद्यावधिक कार्यक्रम	संख्या	१	२०	गाउँपालिका	√				√	√
	वस्तुस्थिति विवरण तयारी तथा अद्यावधिक कार्यक्रम	संख्या	१	५	गाउँपालिका	√				√	
	नतिजामूलक अनुगमन, मूल्याङ्कन प्रणाली तथा गुणस्तर सुदृढीकरण	संख्या	५	५	गाउँपालिका	√					√
	जम्मा			५०							

८.१.५ अपेक्षित उपलब्धि तथा नतिजा खाका

गाउँपालिकाको एकीकृत प्रशासकीय भवन र सबै वडा कार्यालयका आफ्नै भवन निर्माण सम्पन्न भइ सेवा प्रवाह भएको हुनेछ। जनप्रतिनिधि र कर्मचारीको आचार संहिता निर्माण भई लागु भएको हुनेछ । कर्मचारीहरूको मनोबल तथा कार्य क्षमतामा उल्लेख्य सुधार भई पुँजीगत बजेट शत प्रतिशत खर्च भएको हुनेछ ।

८.१.६ अनुमान तथा जोखिम पक्ष

माथि उल्लिखित योजनाहरू कार्यान्वयनका लागि राष्ट्रसेवक कर्मचारीहरू योजनाको कार्यान्वयन दृढ, विवाद तथा मेलमिलापको काम संस्थागत रूपमा निराकरण, ऐन, नियमहरूको पूर्ण पालना, सूचना प्रणाली व्यवस्थित, शीर्षक अनुसारको बजेट निर्माण र खर्च, मितव्ययी खर्च प्रणाली, भ्रष्टाचारमा शून्य सहनशीलता भएको हुनेछ भन्ने पूर्वानुमान गरिएको छ भने यी पक्षहरूमा पर्न जाने नकारात्मक असरहरूले योजना कार्यान्वयनमा जोखिम पैदा गर्नेछन् ।

परिच्छेद ९: कार्यान्वयन व्यवस्था

९.१ पृष्ठभूमि

लक्षित विकास प्रतिफल हासिल गर्न यथार्थपरक र व्यावहारिक योजना तर्जुमा तथा सोको प्रभावकारी कार्यान्वयनको अग्रणी भूमिका रहन्छ। योजना प्रक्रियालाई सूचना तथा तथ्य र प्रमाणमा आधारित, नतिजामुखी र यथार्थपरक बनाउन आवधिक योजनाको निर्माण गरी कार्यान्वयनमा ल्याउनु पर्छ। विकासको दीर्घकालीन सोँच तर्जुमा गरी सोअनुसार योजना तथा कार्यक्रम तर्जुमा गर्नु, स्रोतसाधनको सुनिश्चितता गरी आवधिक योजना र वार्षिक बजेट बीच सामञ्जस्यता कायम गर्नु, विकास निर्माण कार्यक्रम तर्जुमा तथा कार्यान्वयन प्रभावकारी बनाउनु, सङ्घीयता अनुरूप योजना तर्जुमा सम्बन्धी सङ्गठनात्मक संरचना, प्रक्रिया तथा विधिमा सुधार गर्नु र योजना तर्जुमा सम्बन्धी जनशक्तिको क्षमता विकास गरी संस्थागत सुदृढीकरण गर्नु योजना तर्जुमा प्रक्रियामा देखिएका समस्याहरू हुन्।

९.२ संस्थागत व्यवस्था तथा मानव संशाधन योजना

प्रथम आवधिक योजनाको लक्ष्य तथा उद्देश्य हासिल गर्न गाउँपालिका र ८ वडा कार्यालयबाट समेत प्रवाह गर्ने सेवा सुविधा र सम्पादन गर्ने कार्यलाई प्रभावकारी र नतिजामुखी बनाउन संगठन तथा व्यवस्थापन सर्वेक्षण गरी कार्यालयको संगठन संरचना, कर्मचारी दरवन्दी र कार्यविवरण तयार गर्नूपर्ने देखिन्छ। यस गाउँपालिकामा हाल संघीय मामिला तथा सामान्य प्रशासन मन्त्रालयबाट प्रस्तावित नमुना संगठन संरचना तथा कर्मचारी दरबन्दी समेत व्यवस्था हुन नसकेकाले गाउँपालिकाले सम्पादन गर्ने कार्यलाई प्रभावकारी र नतिजामुखी बनाउन संगठन तथा व्यवस्थापन सर्वेक्षण गरी कार्यालयको संगठन संरचना, कर्मचारी दरबन्दी र कार्यविवरण तयार गर्नु पर्ने देखिन्छ।

हाल यस गाउँपालिकामा प्रशासन शाखा, शिक्षा युवा तथा खेलकुद शाखा, आर्थिक प्रशासन शाखा, प्राविधिक शाखा, योजना शाखा, पंजीकरण शाखा,स्वास्थ्य शाखा, पशुसेवा शाखा, कृषि शाखा, उद्यम विकास शाखा, सूचना तथा संचार प्रविधि शाखा आदि शाखाहरू संचालनमा रहेका छन्। यस गाउँपालिकाले दिएको विवरण अनुसार यस गाउँपालिकामा ४३ जना जनशक्ति रहेको छ।

तालिका ९.१: रामप्रसादराई गाउँपालिकाको कर्मचारी विवरण

क.स.	पद	शाखा	संख्या
१	प्रमुख प्रशासकीय अधिकृत		१
२	प्रशासन प्रमुख /सूचना अधिकृत	प्रशासन शाखा	१
३	सूचना तथा संचार प्रविधि अधिकृत	सूचना तथा संचार प्रविधि शाखा	१
४	इन्जिनियर	प्राविधिक शाखा	१
५	स्वास्थ्य संयोजक	स्वास्थ्य शाखा	१
६	कृषि अधिकृत	कृषि शाखा	१
७	लेखापाल	आर्थिक प्रशासन शाखा	१
८	रोजगार संयोजक	रोजगार सेवा केन्द्र	१
९	वैद्य अधिकृत	आयुर्वेद प्रशासन	१
१०	प्राविधिक सहायक (शिक्षा)	शिक्षा युवा तथा खेलकुद शाखा	१
११	पशु सेवा प्राविधिक	पशु सेवा शाखा	१
१२	सव इन्जिनियर	प्राविधिक शाखा	१
१३	सव इन्जिनियर	रोजगार सेवा केन्द्र	१
१४	सहायक पाचौं (प्रशासन)	१ नं वडा कार्यालय	१
१५	सहायक चौथो (प्रशासन)	प्रशासन शाखा	१
१६	रोजगार सहायक	रोजगार सेवा केन्द्र	१
१७	वडा सचिव	७,८,४,२,३ ५र ६ नं वडा कार्यालय	१
१८	एम.आई.एस. अपरेटर	राष्ट्रिय पंजीकरण इकाइ शाखा	१
१९	ना.प्रा.स	कृषि शाखा	१
२०	ना.प्रा.स	कृषि शाखा	१
२१	अ.स.ई	प्राविधिक शाखा (६ नं वडा कार्यालय)	१
२२	अ.स.ई	प्राविधिक शाखा (१ र २ नं वडा कार्यालय)	१
२३	अ.स.ई	प्राविधिक शाखा (३ र ४ नं वडा कार्यालय)	१
२४	अ.स.ई	प्राविधिक शाखा (७ नं वडा कार्यालय)	१
२५	अ.स.ई	प्राविधिक शाखा (८ नं वडा कार्यालय)	१
२६	ना.प.से.प्रा.	पशु सेवा शाखा	१
२७	स.ई.	योजना शाखा	१
२८	स.ई.	प्राविधिक शाखा (५ नं वडा कार्यालय)	१
२९	कार्यालय सहायक	१ नं वडा कार्यालय	१
३०	कार्यालय सहायक	५ नं वडा कार्यालय	१
३१	फिल्ड सहायक	राष्ट्रिय परिचय पत्र तथा पंजिकरण शाखा	१
३२	फिल्ड सहायक	पंजीकरण शाखा	१
३३	उद्यम विकास सहजकर्ता	उद्यम विकास शाखा	१
३४	अपाङ्गता सहायता सहजकर्ता	अपाङ्गता सहायता सहजकर्ता कक्ष	१
३५	का.स.	८ नं वडा कार्यालय	१
३६	का.स.	प्रशासन शाखा	१
३७	का.स.	प्रशासन शाखा	१
३८	का.स.	प्रशासन शाखा	१
३९	का.स.	२ नं वडा कार्यालय	१
४०	का.स.	३ नं वडा कार्यालय	१
४१	का.स.	४ नं वडा कार्यालय	१
४२	का.स.	६ नं वडा कार्यालय	१
४३	का.स.	७ नं वडा कार्यालय	१
	जम्मा		**४३**

स्रोतः गाउँपालिकाको वेवसाइट, २०८०

९.३ विषय क्षेत्र अनुसार अनुमानित बजेट

आवधिक योजना अनुसार विषय क्षेत्रगत ५ बर्षको बजेट प्रक्षेपण तालिका ९.२ मा प्रस्तुत गरिएको छ, जस अनुसार ५ वर्षको कुल वजेट रु ३ अर्व ७४ करोड ९७ लाख अनुमान गरिएको छ। पाँच वटा विषय क्षेत्रगत अनुमानित बजेटलाई हेर्दा सबै भन्दा बढी पूर्वाधार क्षेत्र (३८.२० प्रतिशत) मा प्रस्तावित गरिएको छ भने सवै भन्दा कम संस्थागत विकास तथा सुशासन क्षेत्र (०.९३ प्रतिशत) मा प्रस्तावित गरिएको छ (तालिका ९.२, चित्र ९.१)।

तालिका ९.२: विषय क्षेत्र अनुसार कुल प्रस्तावित बजेट

क्र.स.	विषय क्षेत्र तथा उपक्षेत्र	रकम रु. लाखमा	प्रतिशत
१	**आर्थिक विकास**	**८९२७**	**२३.८१**
१.१	कृषि तथा पशुपन्छी	३५५२	३९.७९
१.२	सिँचाइ	२२७२	२५.४५
१.३	पर्यटन, संस्कृति तथा सम्पदा	२१७८	२४.४०
१.४	उद्योग र व्यापार	६२५	७.००
१.५	श्रम, रोजगारी र सामाजिक सुरक्षा	३००	३.३६
२.	**सामाजिक क्षेत्र**	**१२६७६**	**३३.८१**
२.१	स्वास्थ्य तथा पोषण	६०५३	४७.७५
२.२	शिक्षा, विज्ञान तथा नवप्रवर्तन	११८०	९.३१
२.३	खानेपानी तथा सरसफाइ	४५८०	३६.१३
२.४	महिला, बालबालिका तथा लक्षित वर्ग	३२७	२.५८
२.५	युवा तथा खेलकुद	५३६	४.२३
३	**पूर्वाधार क्षेत्र**	**१४३२२**	**३८.२०**
३.१	बस्ती, आवास भवन तथा सार्वजनिक निर्माण	१३४५	९.३९
३.२	सडक, पुल तथा यातायात	१२३७१	८६.३८
३.३	जलस्रोत, विद्युत् तथा वैकल्पिक ऊर्जा	४४१	३.०८
३.४	सूचना, संचार तथा प्रविधि	१६५	१.१५
४	**वन, वातावरण तथा विपद् व्यवस्थापन क्षेत्र**	**१२२२**	**३.२६**
४.१	वन तथा जैविक विविधता	२३१	१८.९०
४.२	भूसंरक्षण तथा जलाधार व्यवस्थापन	३५५	२९.०५
४.३	वातावरण तथा फोहोरमैला व्यवस्थापन	३१६	२५.८६
४.४	विपद् जोखिम न्यूनीकरण र व्यवस्थापन तथा जलवायु उत्थानशीलता	३२०	२६.१९
५	**संस्थागत विकास तथा सुशासन क्षेत्र**	**३५०**	**०.९३**
५.१	कानून, नीति तथा सुशासन	८८	२५.१४
५.२	संगठन तथा क्षमता विकास	१७२	४९.१४
५.३	स्रोत परिचालन तथा व्यवस्थापन	४०	११.४३
५.४	विकास व्यवस्थापन	५०	१४.२९
	जम्मा	**३७,४९७.००**	**१००.००**

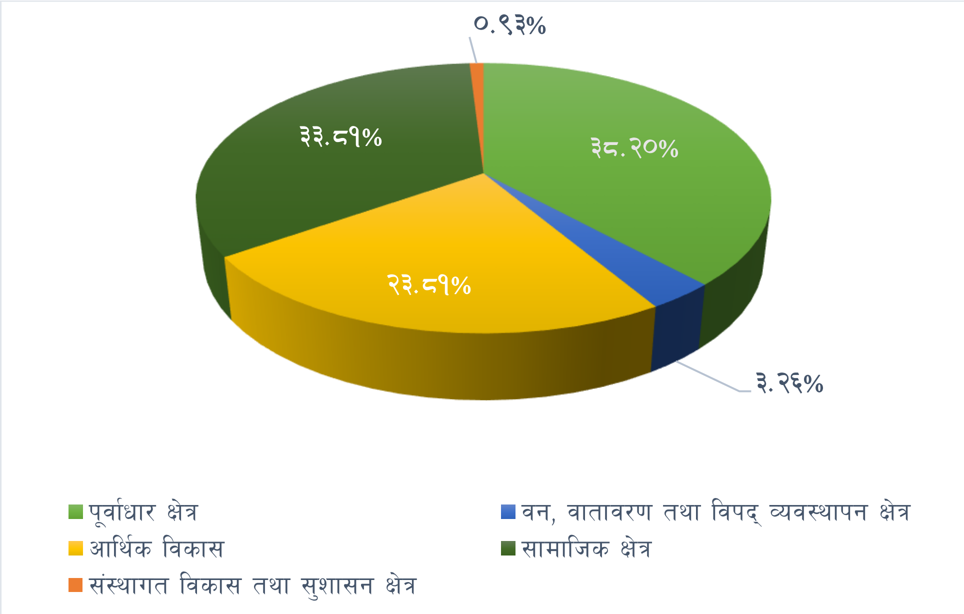

चित्र ९.१: विषय क्षेत्र अनुसार अनुमानित बजेट

९.४ स्रोत अनुमान तथा प्रक्षेपण

बिगत तिन वर्षहरूको आय विवरणको आधारमा यस पालिकाको स्रोत अनुमान तथा प्रक्षेपण गर्दा राजस्वको दायरा र दक्षतामा वृद्धि गर्ने सम्भावनाहरू विद्यमान रहेकाले राजस्व संकलनमा योजनाको पहिलो आर्थिक वर्ष (२०८१/२०८२) मा १०% र त्यसपछिका आर्थिक वर्षहरूमा क्रमश: १५% ले वृद्धि हुने प्रक्षेपण गरिएको छ। यस आँकलनको आधारमा आगामी पाँच वर्षमा ३ अर्व ६१ करोड ७७ लाख वजेट प्रवाह हुने देखिन्छ। यस गाउँपालिकामा कूल राजस्वमा आन्तरिक राजस्वको हिस्सा ज्यादै कम रहेको छ।

क.स.	आय शीर्षक	२०७८/०७९ को यथार्थ आय (रु लाखमा)	२०७९/०८० को यथार्थ आय (रु लाखमा)	२०८०/०८१ को अनुमानित आय (रु लाखमा)	आगामी ५ वर्षको स्रोतअनुसार प्रक्षेपण रकम (रु लाखमा)					५ वर्षको जम्मा रकम रु लाखमा
					पहिलो आ.व. (०८१/०८२)	दोस्रो आ.व. (०८२/०८३)	तेस्रो आ.व. (०८३/०८४)	चौथो आ.व. (०८४/०८५)	पाचौं आ.व. (०८५/०८६)	
१	**संघीय सरकार**	**३४४६.५४**	**२९८७.९०**	**३२६५.००**	**३५९१.५०**	**४१३०.२३**	**४७४९.७६**	**५४६२.२२**	**६२८१.५६**	**२४२१५.२६**
	१३३११ समानीकरण अनुदान*	८९९.००	८८८.९३	८४२.००	९२६.२०	१०६५.१३	१२२४.९०	१४०८.६३	१६१९.९३	६२४४.७९
	१३३१२ ससर्त अनुदान चालु	२१५३.५४	१७५१.६३	१९६५.००	२१६१.५०	२४८५.७३	२८५८.५८	३२८७.३७	३७८०.४८	१४५७३.६६
	१३३१३ ससर्त अनुदान पुँजीगत	३९४.००	३१७.३४	२६३.००	२८९.३०	३३२.७०	३८२.६०	४३९.९९	५०५.९९	१९५०.५७
	१३३१५ विशेष अनुदान पुँजीगत			११५.००	१२६.५०	१४५.४८	१६७.३०	१९२.३९	२२१.२५	८५२.९१
	१३३१७ समपूरक अनुदान पुँजीगत	०.००	३०.००	८०.००	८८.००	१०१.२०	११६.३८	१३३.८४	१५३.९१	५९३.३३
२	**प्रदेश सरकार**	**२०४.३१**	**५५.३३**	**१६४.४८**	**१८०.९३**	**२०८.०७**	**२३९.२८**	**२७५.१७**	**३१६.४४**	**१२१९.८९**
	१३३११ समानीकरण अनुदान*	५०.४०	४४.१०	५०.५१	५५.५६	६३.९०	७३.४८	८४.५०	९७.१८	३७४.६१
	१३३१२ ससर्त अनुदान चालु	५३.९१	११.२३	८.९७	९.८७	११.३५	१३.०५	१५.०१	१७.२६	६६.५३
	१३३१३ ससर्त अनुदान पुँजीगत	०.००	०.००	५.००	५.५०	६.३३	७.२७	८.३६	९.६२	३७.०८
	१३३१७ समपूरक अनुदान पुँजीगत	१००.००	०.००	१००.००	११०.००	१२६.५०	१४५.४८	१६७.३०	१९२.३९	७४१.६६
३	**राजस्व बाडफाड**	**६९९.२७**	**५३२.५०**	**८६४.९८**	**९५१.४८**	**१०९४.२०**	**१२५८.३३**	**१४४७.०८**	**१६६४.१४**	**६४१५.२३**
	११४११ बाँडफाँड भई प्राप्त हुने मूल्य अभिबृद्धि कर	५००.८७	४८९.८९	८२३.९५	९०६.३५	१०४२.३०	११९८.६४	१३७८.४४	१५८५.२०	६११०.९३
	११४२१ बाँडफाँड भई प्रात हुने अन्तःशुल्क	१६१.६७	०.००	०.००	०.००	०.००	०.००	०.००	०.००	०.००
	११४५६ बाँडफाँड भई प्रात हुने सवारी सधन कर	३६.४०	३८.२३	४१.०३	४५.१३	५१.९०	५९.६९	६८.६४	७८.९४	३०४.३०
	१४१५३ बाँडफाँड भई प्राप्त वन रोयल्टी	०.३३	४.३८	०.००	०.००	०.००	०.००	०.००	०.००	०.००
४	**आन्तरिक स्रोत**	**१४८९.५२**	**१३६५.४७**	**५८३.४१**	**६४१.७५**	**७३८.०१**	**८४८.७१**	**९७६.०१**	**११२२.४२**	**४३२६.८९**
	११३१४ भूमिकर/मालपोत	१६.४८	८.१५	१२.०९	१३.२९	१५.२९	१७.५८	२०.२२	२३.२५	८९.६३
	११३२१ घरवहाल कर	१.३८	१.२८	१.६०	१.७६	२.०२	२.३३	२.६८	३.०८	११.८७
	११४५१ सवारी साधन कर (साना सवारी)	०.००	०.००	०.५५	०.६१	०.७०	०.८०	०.९२	१.०६	४.०८
	११६९१ अन्य कर	७.९६	१४.७७	४.००	४.४०	५.०६	५.८२	६.६९	७.७०	२९.६७
	१४२१९ अन्य सेवा शुल्क तथा विक्री	०.००	०.००	१६.५५	१८.२१	२०.९४	२४.०८	२७.६९	३१.८४	१२२.७५
	१४२२९ अन्य प्रशासनिक सेवा शुल्क	०.८५	१.४२	१.००	१.१०	१.२७	१.४५	१.६७	१.९२	७.४२
	१४२४३ सिफारिस दस्तुर	५.८९	५.२६	०.००	०.००	०.००	०.००	०.००	०.००	०.००
	१४२५३ व्यावसाय रजिष्ट्रेसन दस्तुर	०.००	१.३०	०.००	०.००	०.००	०.००	०.००	०.००	०.००
	१४६११ व्यावसाय कर	०.००	०.००	०.२२	०.२४	०.२७	०.३१	०.३६	०.४१	१.५९
	१५१११ बेरुजु	१२.२४	०.६७	०.००	०.००	०.००	०.००	०.००	०.००	०.००
	३२१२२ बैंक मौज्दात	१४४४.७२	१३३२.६२	५४७.४१	६०२.१५	६९२.४७	७९६.३४	९१५.७९	१०५३.१६	४०५९.८९
५	**बैदेशिक स्रोत**	**०.००**	**०.००**	**०.००**	**०.००**	**०.००**	**०.००**	**०.००**	**०.००**	**०.००**
	३३२४१ वैदेशिक ऋणको प्राप्ति	०.००	०.००	०.००	०.००	०.००	०.००	०.००	०.००	०.००
	जम्मा	**५८३९.६४**	**४९४१.२१**	**४८७७.८७**	**५३६५.६५**	**६१७०.५०**	**७०९६.०८**	**८१६०.४९**	**९३८४.५६**	**३६१७७.२८**
	आन्तरिक राजस्वको योगदान (प्रतिशतमा)	**२६**	**२८**	**१२**	**१२**	**१२**	**१२**	**१२**	**१२**	**१२**

स्रोतः रामप्रसादराई गाउँपालिका चैत्र २०८०

* आर्थिक वर्ष २०८१/८२ को लागि नेपालको संविधान र प्रचलित कानून बमोजिम सङ्घीय सञ्चित कोषबाट स्थानीय सरकारलाई प्रदान गरिने वित्तीय समानीकरण अनुदान निर्धारण सम्बन्धमा राष्ट्रिय प्राकृतिक स्रोत तथा वित्त आयोगले नेपाल सरकारलाई सिफारिस गर्दा लिएको आधारहरु अनुसूची ८ मा दिईएको छ।

९.५ स्रोत परिचालन रणनीति

आवधिक योजना अनुसार विषय क्षेत्रगत ५ वर्षको बजेट अनुमान गरिएको छ । चालु आ.व.को संशोधित आय र सोको तुलनामा वृद्धि हुनसक्ने आयको आधारमा ५ वर्षको कुल अनुमानित आय गणना गर्दा गाउँपालिकाको कुल आय अनुमान गरिए अनुसार नपुग हुन जाने हुँदा नपुग स्रोत परिचालनका लागि देहाय अनुसारको रणनीति अख्तियार गरिने छ ।

- आन्तरिक स्रोत (सम्पत्ति कर, व्यवसाय कर, सेवा शुल्क, नदीजन्य पदार्थ विक्री) दायरा र दर बढाउने तथा प्रक्रिया व्यवस्थित गर्ने
- संघीय र प्रदेश सरकारसँग अनुदान रकम बढाउन पैरवी गर्ने
- गैसस तथा विकास साझेदारसँग साझेदारी र सहकार्य वृद्धि गर्ने
- स्वदेश तथा विदेशमा भएका संस्था तथा व्यक्तिबाट सहयोग जुटाउने
- जनश्रम, स्थानीय स्रोत र सामग्री योगदानमा वृद्धि गर्ने
- निजी क्षेत्रको लगानी र साझेदारी अभिद्धिव गर्ने
- संघ तथा प्रदेश सरकारसँग समपूरक गरी आयोजना संचालन गर्ने
- उत्पादनमूलक आयोजनामा नेपाल सरकारको स्वीकृति लिई ऋण परिचालन गर्ने
- छिमेकी पालिकाहरूसंग लागत साझेदारीमा विकास योजनाहरू संचालन गर्ने

९.६ आवधिक योजना कार्यान्वयन

आवधिक योजनामा आधारित भई वार्षिक योजना तथा बजेट तर्जुमा गरी आवधिक योजनाको कार्यान्वयन गरिनेछ । यसरी वार्षिक योजना तथा वजेट तर्जुमा गर्दा आवधिक योजनाको समग्र लक्ष्य,रणनीति तथा प्राथमिकता, नीति तथा कार्यनीति एवं कार्यक्रमलाई आधार लिइनेछ ।

९.७ अनुगमन तथा मूल्याङ्कन योजना

९.७.१ अनुगमन तथा मूल्याङ्कनको आवश्यकता

अनुगमन तथा मूल्याङ्कन कार्यले निर्धारित लक्ष्य, उद्देश्य तथा अपेक्षित प्रतिफल अपेक्षित रूपमा हासिल भए नभएको र कार्यान्वयनको यथार्थ अवस्था जानकारी जानकारी लिई प्रभावकारी रूपमा कार्यान्वयन गर्न महत्वपूर्ण भूमिका निर्वाह गर्दछ । आवधिक योजनाको कार्यान्वयनका लागि अनुगमन तथा मूल्याङ्कन प्रणालीको स्थापना गरी योजनाले निर्धारण गरेका लक्ष्य, असर र प्रतिफल हासिल गर्ने दिशातर्फ भएको प्रगति सुनिश्चित गर्नु पर्दछ । योजना कार्यान्वयनका क्रममा देखापर्ने समस्याहरूको पहिचान र समाधान गरी यथोचित रूपमा स्रोत साधनको परिचालनका लागि मार्ग दर्शक हुन्छ । तसर्थ गाउँपालिकाले यस प्रथम आवधिक योजनाको आधारमा वार्षिक विकास योजना तर्जुमा गर्नुपर्ने र यस कार्यका लागि वार्षिक योजना कार्यान्वयन तालिका समेत तयार गर्नु पर्नेछ । यसरी तयार भएको कार्यान्वयन तालिकामा अनुगमन तथा मूल्याङ्कनका

कार्यहरू समेत निर्दिष्ट गर्ने एवं सो अनुसार अनुगमन गर्ने कार्य प्रणाली स्थापित गर्नु आवश्यक देखिन्छ ।

९.७.२ अनुगमन तथा मूल्याङ्कनको जिम्मेवारी

आवधिक योजनाको प्रभाव, असर, प्रतिफलको नतिजा मापन तथा संचालित कार्यक्रमको प्रक्रिया अनुगमन गरिने छ । प्रक्रिया अनुगमन तथा प्राप्त नतिजाको मापन गर्ने जिम्मेवारी गाउँ कार्यपालिकाको हुनेछ भने यस कार्यमा सुपरीवेक्षण तथा अनुगमन समितिलाई परिचालन गर्नेछ । यस गाउँपालिकाको आवधिक योजनाको अनुगमन तथा मूल्याङ्कनको जिम्मेवारी देहायअनुसार हुनेछः

- गाउँ कार्यपालिका
- विषयगत समिति
- अनुगमन तथा सुपरीवेक्षण समिति
- जिल्ला समन्वय समिति
- विषयगत शाखा, उपशाखा, इकाइ, परियोजना, संघ, संस्था
- तेस्रो पक्ष तथा नागरिक समाज संस्था

९.७.३ अनुगमन तथा मूल्याङ्कन प्रक्रिया

आवधिक गाउँ विकास योजनाको अनुगमन तथा मूल्याङ्कनका देहाय अनुसार गरिनेछः

- स्थलगत अनुगमन
- कार्ययोजना (लक्ष्य) र प्रगति बीच तुलना
- नागरिक अनुगमन
- नतिजामा आधारित ढाँचा अनुसार वार्षिक समीक्षा
- नतिजामूलक ढाँचा अनुसार सहभागितामूलक मध्यावधि समीक्षा
- नतिजामूलक ढाँचा अनुसार सहभागितामूलक अन्तिम समीक्षा (तेस्रो पक्षबाट मूल्याङ्कन)

आवधिक तथा वार्षिक योजनाको अनुगमन तथा मूल्याङ्कनको ढाँचा तथा प्रक्रिया देहायअनुसार प्रस्ताव गरिएको छ । यस बमोजिम नतिजामूलक अनुगमन तथा मूल्याङ्कन योजना तयारी गरी आवधिक योजना समेत वार्षिक योजना अनुगमन तथा मूल्याङ्कनको व्यवस्था गाउँपालिकाले गर्नेछ ।

९.८ आयोजना बैंक

९.८.१ पृष्ठभूमि

नेपाल सरकारले देशको आर्थिक विकास र समृद्धिको लागि “समृद्ध नेपाल, सुखी नेपाली” को दीर्घकालीन लक्ष्य निर्धारण गरेकोछ । योजनाबद्ध विकास प्रयासका लामो अभ्यासको बाबजुद योजनाको उपलब्धि लक्ष्य अनुरूप हुन सकिरहेको छैन । यथार्थमा आवधिक र रणनीतिक योजना तर्जुमाले मात्र योजनामा उल्लिखित उद्देश्य एवम् लक्ष्यहरू प्राप्त हुन सक्दैनन् । यसका लागि

गुणस्तरीय र कार्यान्वयन योग्य आयोजना छनौट गर्नुपर्ने र सोको प्रभावकारी कार्यान्वयन आवश्यक पर्दछ । सङ्घीयता कार्यान्वयनको पाँचौ वर्षको अन्त्यसम्म आउँदा समेत तीनै तहमा तत्काल कार्यान्वयन गर्न सकिनेआयोजनाहरूको पहिचान र प्राथमिकता समेत निर्धारण हुन नसकिरहेको अवस्था छ। फलस्वरूप सीमित स्रोतसाधनबाट अधिकतम उपलब्धि हासिल हुने गरी आयोजनाको प्रभावकारी कार्यान्वयन हुन सकेको छैन ।

नेपालको संविधानले सङ्घ, प्रदेश र स्थानीय तहले आफ्नोअधिकार क्षेत्रभित्रको आर्थिक अधिकार सम्बन्धी विषयमा कानून बनाउने, वार्षिक बजेट बनाउने, निर्णय गर्ने, नीति तथा योजना तयार गर्ने र त्यसको कार्यान्वयन गर्ने व्यवस्था समेत गरेको छ। स्थानीय योजना तर्जुमाका लागि नेपालको संविधान लगायत सङ्घीय, प्रादेशिक तथा स्थानीय कानून तथा नीतिहरूले दिशानिर्देश गरेका छन् ।

स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐन २०७४ को दफा २४ ले गाउँ/नगरपालिकाले आफ्नो अधिकारक्षेत्रभित्रका विषयमा स्थानीयस्तरको विकासका लागि आवधिक, वार्षिक र विषय क्षेत्रगत मध्यमकालीन तथा दीर्घकालीन विकासयोजना बनाइ लागु गर्नुपर्ने व्यवस्था गरेको छ । योजना तर्जुमा गर्दा नेपाल सरकार तथा प्रदेश सरकारको नीति, लक्ष्य, उद्देश्य, समयसीमा र प्रक्रियासँग अनुकूल हुनेगरी सुशासन, वातावरण, बालमैत्री, जलवायु परिवर्तन अनुकूलन, विपद्व्यवस्थापन, लैङ्गिक तथा सामाजिक समावेशीकरण जस्ता अन्तरसम्बन्धित विषयहरूलाई ध्यानदिनुपर्ने र प्राथमिकता दिनुपर्ने विषयहरू ऐनले निर्धारण गरेको छ। ऐनको दफा २४ को उपदफा ४ मा गाउँ / नगरपालिकाले योजना बनाउँदा मध्यम तथा दीर्घकालीन प्रकृतिका आयोजनाहरूको सूचीसमेत तयार गर्नुपर्ने व्यवस्था गरेको छ।

अन्तरसरकारी वित्त व्यवस्थापन ऐन, २०७४ को दफा १७ मा आगामी तीन आर्थिक वर्षमा हुने खर्चको प्रक्षेपण सहितको मध्यमकालीन खर्च संरचना तयार गर्नुपर्ने व्यवस्था रहेको छ । ऐनले मध्यमकालीन खर्च संरचना तयार गर्दा विषयक्षेत्रगत रूपमा कार्यक्रम तथा आयोजनाको उद्देश्य, लागत, तीनवर्षमा प्राप्त हुने प्रतिफल र उपलब्धि र सञ्चालित आयोजनाको हकमा गत आर्थिक वर्षमा छुट्याएको खर्चअनुसार लक्ष्य हासिल भएनभएको विवरण खुलाउनु पर्ने व्यवस्था गरेको छ। ऐनले मध्यमकालीन खर्च संरचना तयार गर्न आयोजना बैङ्कको आवश्यकतालाई लक्षित गरेको छ।

आर्थिक कार्यविधि तथा वित्तीय उत्तरदायित्व ऐन, २०७६ को दफा १७ ले आयोजनाको वर्गीकरण, आधार, मापदण्ड निर्धारण र आयोजना बैङ्क सम्बन्धी व्यवस्था गरेको छ। आर्थिक कार्यविधि तथा वित्तीय उत्तरदायित्व नियमावली, २०७७ को नियम २६ को उपनियम (८) मा राष्ट्रिय योजना आयोगले स्थानीय तहमा आयोजना बैङ्क स्थापना गर्न तथा आयोजनाको पहिचान, मूल्याङ्कन, छनौट तथा प्राथमिकीकरण गर्न आवश्यक सहजीकरण गरिदिन सक्ने व्यवस्था गरी स्थानीय तहमा आयोजना बैङ्क स्थापनाको आवश्यकतालाई औल्याएको छ । यसैगरी सङ्घीय बजेटबाट प्रदेश तथा स्थानीयतहमा कार्यान्वयन गरिने आयोजनाहरूको राष्ट्रिय आयोजना बैङ्कमा अनिवार्य प्रविष्टि

गर्नुपर्ने र राष्ट्रिय आयोजना बैङ्कमा समावेश नभएको आयोजनाको लागि बजेट विनियोजन गर्न नपाइने समेत व्यवस्था गरी आयोजना बैङ्क स्थापनालाई अनिवार्य बनाइएको छ।

९.८.२ आवश्यकता र औचित्य

विकास आयोजना चक्रका प्रमुख चरणहरूमध्ये आयोजना तर्जुमा (Project Formulation) पहिलो प्रमुख चरण हो। यस चरणमा आयोजनाको पहिचान, पूर्वसम्भाव्यता अध्ययन, विस्तृत सम्भाव्यता अध्ययन, वित्तीय तथा जोखिम विश्लेषण र छनौट आदि कार्य गरिन्छ। विशेष गरी आयोजनाको पहिचान, पूर्व सम्भाव्यता अध्ययन र विस्तृतआयोजना प्रतिवेदन (Detailed Project Report) को आधारमा मात्र आयोजनाको सही पहिचान र त्यसको प्राथमिकता निर्धारण गर्न सकिन्छ। प्राथमिकताका आधारमा छनौट गरिएका आयोजनाहरूका लागि आर्थिक स्रोत जुटाउन र आयोजनाको प्रकृति र स्वरूपको आधारमा आयोजना कार्यान्वयनको प्रक्रियागत ढाँचा समेत सुनिश्चित गर्न सकिन्छ।

स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐन, २०७४; अन्तर सरकारी वित्त व्यवस्थापन ऐन, २०७४; आर्थिक कार्यविधि तथा वित्तीय उत्तरदायित्व ऐन, २०७६ र तत्सम्बन्धी नियमावली, २०७७ को व्यवस्थाले रणनीतिक महत्वका आयोजनाको पहिचान, संभाव्यता अध्ययन तथा मूल्याङ्कन, प्रतिफलमुखी, वित्तीय र आर्थिक रूपमा संभाव्य आयोजना छनौट तथा प्राथमिकीकरण गर्ने र सो अनुसार स्रोत साधनको विनियोजन गरी प्रभावकारी कार्यान्वयनको लागि आयोजना बैङ्क स्थापना गर्नुपर्ने देखिन्छ।

उपलब्ध कानूनी व्यवस्था बमोजिम स्थानीय तहमा आयोजनाको पहिचान, संभाव्यता अध्ययन, डिजाइन तथा लागत अनुमान, लागत लाभ विश्लेषण र प्राथमिकता निर्धारण बिना नै आयोजना छनौट र बजेट विनियोजन गर्ने र बजेट विनियोजन पश्चात् आयोजनाको संभाव्यता अध्ययन, सर्भेक्षण र विश्लेषण गरी आयोजना कार्यान्वयन गर्ने प्रचलन रहेको छ। यसबाट प्रतिफलमूखी, वित्तीय र आर्थिक रूपमा संभाव्य आयोजना छनौट तथा प्राथमिकीकरण भई आयोजना सम्पन्न गर्न पर्याप्त बजेट विनियोजन नहुने, आयोजना समयमै सम्पन्न नहुने र गुणस्तर कायम गरी आयोजना सम्पन्न नहुने स्थिति कायम रहेको छ। आयोजनाको पहिचान, अध्ययन तथा विश्लेषण र प्राथमिकता निर्धारण विनानै आयोजना छनौट गर्दा धेरै सङ्ख्यामा हचुवाको भरमा टुक्रे आयोजना छनौट तथा बजेट विनियोजन हुने र यसबाट ठोस उपलब्धि हासिल हुन नसक्ने समस्या विद्यमान रहेको छ।

पूर्वतयारी विना र तदर्थमा आयोजना छनौट र कार्यान्वयन गर्दा कार्यान्वयनको चरणमा आउने विभिन्न समस्या र जोखिम पहिचान हुन नसकी यसप्रकार कार्यान्वयन हुने आयोजनाबाट अपेक्षित प्रतिफल प्राप्त हुन सकिरहेको छैन र कतिपय अवस्थामा प्रत्युत्पादक समेत बन्न पुगेका छन्। यी समस्या समाधान गरी बढी प्रतिफलमुखी, वित्तीय र आर्थिकरूपमा सम्भाव्य (Financially and Economically Viable) आयोजना छनौट गर्न आयोजना बैङ्क आवश्यक रहेको छ। तसर्थ यसै

विषयलाई मध्यनजर गर्दै राष्ट्रिय योजना आयोग (गठन तथा कार्य सञ्चालन) आदेश, २०७४ को दफा ६ (क) को उपदफा (४) मा लागत लाभ लगायतका विविध विश्लेषणका आधारमा आयोजना बैक (Project Bank) तयार गर्ने/गराउने प्रावधान रहेको छ । यस्तो आयोजना बैङ्क राष्ट्रिय तहमा मात्रै नभई प्रदेश र स्थानीय तहमा समेत तयार गर्नु जरुरी छ ।

९.८.३ उद्देश्य

स्थानीय अर्थतन्त्रमा अधिकतम फाइदा पुऱ्याउने, सार्वजनिक सेवा प्रवाहमा गुणात्मक सुधार गर्नेर उत्थानशील पूर्वाधार विकास र संस्थागत क्षमता सुदृढीकरणमा स्थानीय स्रोत साधनको प्रभावकारी परिचालन गर्ने रणनीतिक महत्वका आयोजनाको पहिचान, लेखाजोखा, छनौट र प्राथमिकीकरण सहितको विवरण तयार गर्नु आयोजना बैङ्कको मूल उद्देश्य हो । यसको विशिष्ट उद्देश्य देहाय बमोजिम रहेका छन्:

- तथ्यपरक विधि र मापदण्डमा आधारित आयोजना पहिचान, लेखाजोखा (पूर्व मूल्याङ्कन), छनौट, प्राथमिकीकरण गर्ने प्रणालीको विकास र अभ्यास गर्नु;
- स्थानीय तहमा स्थानीय आयोजना बैङ्क व्यवस्थापन सूचना प्रणालीको विकासगरी आयोजना छनौट प्रणालीको विकास गर्नु;
- प्रतिफलमुखी, वित्तीय र आर्थिक रूपमा सम्भाव्य (Financially & Economically Viable) आयोजना छनौट गर्नु;
- मध्यमकालीन खर्च संरचना र बजेट तर्जुमामा विनियोजन कुशलता र लगानीको प्रतिफल सुनिश्चित गर्नु;
- आयोजना बैङ्क र मध्यमकालीन खर्च संरचनासँग तादात्म्यता कायम गरी प्राथमिकता प्राप्त आयोजना तथा कार्यक्रमहरूमा बजेट विनियोजन सुनिश्चित गर्नु;
- स्थानीयतहको बजेट विनियोजनमा दक्षता, आयोजना व्यवस्थापनमा कुशलता र योजना सुशासनमा प्रभावकारिता कायम गरी सार्वजनिक स्रोतको अधिकतम उपयोग (Value for Money) स्थापित गर्नु

९.८.४ समस्या तथा चुनौती

आयोजनाको पहिचान, छनोट, मूल्याङ्कन जस्ता पूर्व तयारीका प्रक्रिया बिना कार्यान्वयन गर्ने प्रचलन रहनु, आवश्यकता, लागत र लाभ विश्लेषण गरीआयोजनाहरूको बैङ्क बनाउने परिपाटी विकास हुनु पर्नेमा राजनीतिक र प्रशासनिक पहुँच हाबी हुनु, संस्थागत संरचना र प्रयाप्त जनशक्ति नहुँदा आयोजना बैङ्क बनाउने कार्यहरू अगाडि बढ्न नसक्नु, अध्ययन र अनुसन्धानको आधारमा आयोजनाहरूको लागत र मुनाफाबारे स्पष्ट हुन नसक्दा अन्तरिक लगानी व्यवस्थापन र लगानी आकर्षित गर्नमा कठिनाई हुन यस क्षेत्रका समस्या रहेका छन्।

आन्तरिक र बाहृय स्रोत-साधनको परिचालन, आयोजना बैङ्कको सिद्धान्त र मान्यतालाई अनुसरण तथा कार्यान्वयन गर्ने, गराउने कार्य चुनौतीपूर्ण छ । आयोजना बैङ्क बनाउनको

लागि संस्थागतसंरचना निर्माण गर्नु, वडा तहमा आयोजनाहरूको छनौट प्रक्रिया वैज्ञानिक बनाउनु, लागत र मुनाफा हेरी सरकारी आयोजनाहरूको प्राथमिकीकरण गर्ने परिपाटीको विकास गर्न, गाउँपालिका स्रोतले मात्र विकास गर्न नसकिनु र गाउँपालिका गौरवका आयोजनाहरूको विकासको लागि निजी क्षेत्र तथा वैदेशिक लगानीकर्ता आकर्षित गर्न सहयोगी हुनेगरी आयोजना बैङ्क बनाउनु चुनौती रहेको छ ।

९.८.५ सम्भावना तथा अवसर

गाउँपालिकाले आयोजना बैङ्क बनाउने कार्यलाई प्राथमिकतामा राख्नु, आयोजना बैङ्क बनाएर मात्र बजेट विनियोजन गर्नु, योजना तर्जुमालाई भरपर्दो बनाउन आयोजनाको सूची तयार गर्ने अभ्यासहरूको प्रारम्भ हुनु र सम्भाव्यता अध्ययनका आधारमा स्थानीयस्तरको आयोजना बैङ्क अभ्यास प्रारम्भ गर्नु यस क्षेत्रका अवसर रहेका छन् ।

९.८.६ दीर्घकालीन सोंच, लक्ष्य, उद्देश्य, रणनीति र कार्यनीति

९.८.६.१ लक्ष्य

आयोजना बैंकको लक्ष्य निम्न अनुसार हुनेछः

१. योजना कार्यान्वयनका लागि विवादहित बनाउनु र विकास साझेदारहरूलाई प्रभावकारी परिचालन गर्ने ।

९.८.६.२ उद्देश्य

आयोजना बैंकको उद्देश्य निम्न अनुसार हुनेछः

१. स्थानीय आवश्यकतामा आधारित योजना विवाद रहित, पहिचान, छनौट तथा मूल्याङ्कन प्रक्रिया तथा प्राथमिकीकरण गर्ने प्रणालीको विकास र कार्यान्वयन गर्नु ।

९.८.६.३ रणनीति तथा कार्यनीति

तालिका ९.३ : आयोजना बैंकको रणनीति तथा कार्यनीति

रणनीति	कार्यनीति
१. आयोजना पहिचान, मूल्याङ्कन, छनौट र प्राथमिकीकरण गरी गाउँपालिकामा योजना बैङ्कको स्थापना गर्ने ।	१. आयोजना बैङकमा भएका योजनाहरूको प्राथमिकीकरण गर्नका लागि आवश्यक कानून, कार्यविधि तथा संस्थागत संरचना तयार गरिनेछ । २. सबै प्रकारले मापदण्ड पूरा भएका, सम्भाव्यता अध्ययन, विवादरहित र डिपिआर तयार भएका योजनालाई मात्र कार्यान्वयन गरिनेछ । ३. गाउँपालिका स्तरमा आयोजना बैङक् तयार गर्न आवश्यक समन्वय, क्षमता अभिवृद्धि र सहजीकरण गरिनेछ । ४. आवधिक योजनामा भएका योजनाहरूको आधारमा मध्यकालीन खर्च संरचनामा समावेश गरिनेछ । ५. योजना बैङ्कमा समावेश भएका आयोजनालाई सङ्घ, प्रदेश सरकार र गाउँपालिकाको सहकार्यमा कार्यन्वयन गरिने छ ।

यस गाउँपालिकाको आयोजना बैंकमा समावेश भएका योजनाहरू अनुसूची २ मा सूचीकृत गरिएको छ ।

परिच्छेद १०: विषयगत क्षेत्रको तर्कबद्ध ढाँचा

समग्र विकासका लागि आर्थिक, सामाजिक, भौतिक पूर्वाधार, वन, वातावरण तथा विपद् व्यवस्थापन र संस्थागत तथा सुशासन विकासको बारेमा विस्तृत अध्ययन गरी योजना तर्जुमा हुन जरूरी छ। अध्ययनको आधारमा उक्त स्थानको वर्तमान अवस्थाको जानकारी प्राप्त हुन्छ भने समग्र विकासको लागि उक्त स्थानमा कस्तो सम्भावना रहेको छ ? उक्त सम्भावनाहरूमा के कस्ता चुनौतीहरू रहेका छन् ? भन्ने कुराको पनि निर्क्यौल गर्न सकिन्छ। गाउँपालिकाले विकासको लागि कस्तो लक्ष्य निर्धारण गरेको छ, उक्त लक्ष्यको उद्देश्य कसरी र कहिले प्राप्त गर्न सकिन्छ ? नतिजाहरू कस्ता हुनेछन् ? उक्त नतिजा प्राप्त गर्नको लागि कस्ता-कस्ता आयोजना सञ्चालन र कार्यान्वयन गर्नुपर्छ ? आयोजनाबाट को-को लाभान्वित हुन्छन् ? आयोजना सञ्चालनमा कस्ता प्रकारका चुनौतीहरू आउन सक्छन् ? समस्याहरू के-के हुन्छन् ? आयोजना कुन निकाय र संस्थाले कसरी कार्यान्वयन गर्ने भन्ने प्रष्ट ढाँचा प्रदान गर्दछ। विषयगत क्षेत्रको तर्कबद्ध ढाँचा तलको तालिकामा दिइएको छ (तालिका १०.१)।

तालिका १०.१: विषयगत क्षेत्रको तर्कबद्ध ढाँचा

रामप्रसादराई गाउँपालिकाको आयोजना तथा कार्यक्रमसम्बन्धी एकीकृत तालिका

सि.नं.	विषय क्षेत्र	इकाई		अनुमानित लागत (रु. लाख)	स्थानगत विवरण, वडा नं.	सम्पन्न गर्ने निकाय			प्राथमिकीकरण		
						आफै	प्रदेश	संघ	१	२	३
१	**आर्थिक क्षेत्रसँग सम्बन्धित भावी योजनाहरु**										
१.१	**कृषि तथा पशुपंन्छी**										
	आलु वाली प्रवर्धन कार्यक्रम	स्थान	१०	१००			√	√	√		
	नगदे तथा रैथानेबाली उत्पादन प्रोत्साहन कार्यक्रम			४५	६	√	√		√		
	किवी खेती कार्यक्रम	स्थान	१०	५०	१	√			√		
	चिया खेती विस्तार	स्थान	१	१००	१ (ओखे)	√	√	√	√		
	कृतिम गर्भाधान केद्र स्थापना	स्थान	२	५०	१	√			√		
	संकलन केन्द्र स्थापना	संख्या	४	९०	१(ओखे), ३ (भुल्के), ८ (वाक्चाखा, भन्ज्याङ्ग)	√	√		√		
	कृषी जन्य पदार्थ संकलन तथा प्रशोधन केन्द्र	स्थान	१	१०	७ (वासिखोरा)	√			√		
	कृषि उपज संकलन केन्द्र तथा कोसेली घर स्थापना	संख्या	१	५०	६ (वडा केन्द्र)	√	√		√		
	जैविक मल तथा विषादी प्रवर्धन कार्यक्रम	संख्या	५	२०	२ (धोदलेखानी), ८ (वडा भरी)	√			√		
	फलफुल पकेट क्षेत्र निर्धारण तथा विस्तार	रोपनी	५००	२०	२	√			√		
	फलफुल पकेट क्षेत्र (किवी, सुन्तला, एभोकाड, कागती)	संख्या	५	३०	३	√	√		√		
	सुन्तला, आंप, लिचि पकेट क्षेत्र	स्थान	२	३०	४ (दलगाउँ)	√	√		√		
	सुन्तला पकेट क्षेत्र	स्थान	७	१३५	१,२,३,५,६,७,८	√	√	√	√		
	एभोकाडो पकेट क्षेत्र	गाउँ	१	३०	सन्दीलुङ्ग, घोडालुङ्ग, ७	√	√		√		
	केरा, कागती फकेट क्षेत्र घोषणा	रोपनी	७००	१५	८	√			√		
	वालि तथा अन्न (मकै, धान, कोदो, तोरी) पकेट क्षेत्र	रोपनी	२०००	८०	२, सहेले,माझखर्क,दलगाउँ,लाकुरे,ढुङ्गे,केरावारी	√			√		
	आलु पकेट क्षेत्र घोषणा	स्थान	१	१०	८	√			√		
	तरकारी पकेट क्षेत्र	समुह	९	२०	३	√	√			√	
	मौरी पालन	घरधुरी	७००	९८	३, ४, ६, ७, ८	√	√		√		
	कृषि औजार वितरण	संख्या	५०	७०	३	√	√		√		

सि.नं.	विषय क्षेत्र	इकाई		अनुमानित लागत (रु. लाख)	स्थानगत विवरण, वडा नं.	सम्पन्न गर्ने निकाय			प्राथमिकीकरण		
						आफै	प्रदेश	संघ	१	२	३
	टनेल वितरण	घरधुरी	४४५	४०	३	√	√		√		
	कृषि तथा पशु विमा कार्यक्रम	संख्या	४५०	७५	३, ४, ६	√	√			√	
	माटो परिक्षण प्रयोगशाला	स्थान	२	२०	४ (दलगाउँ), ३ (भुल्क)	√			√		
	बाँदर नियन्त्रण कार्यक्रम	स्थान	१५	१०	पालिका भरी	√			√		
	बाखा, वंगुर, माछा, मौरी पालन	संख्या	४००	३०२	१,४,५ (९ वटा टोल), ६, ७, ८ (ओक्वाला, वेहारा, वाक्चाखा, वाहुराङ्ग)	√		√	√		
	उन्नत तथा रैथाने	के.जी.	२५००	२२	५ (९ वटा टोल) ७	√			√		
	कोल्ड स्टोर		१	१५०	६ (चिलाउनेटार)			√	√		
	गाई, भैंसी पालन	समुह	९	५०	६	√			√		
	सहकारी मार्फत बजारीकरण कार्यक्रम		१	२५	६	√			√		
	दुग्ध डेरी स्थापना प्रोत्साहन कार्यक्रम		१	१०	६ (वडा केन्द्र)	√	√		√		
	अर्गानीक तरकारी खेती प्रवर्धन कार्यक्रम			२०	६	√	√		√		
	खोर/गोठ सुधार कार्यक्रम	घरधुरी	१८५०	३३०	२,३, ४, ६,७,८	√	√		√		
	माछा पालन	स्थान	२२	१५५	१ (खेना, चेवा, पखुवा, रोक्तावा, वोजेनी), ७ (मोनटेन, रक्सुवा, गुराताङ्ग, सान्दीलुङ्ग, आरी), ६ (साविक ३,२), ८	√	√		√		
	कृषि तालिम केन्द्र	संख्या	१	५०	१ (ओखे)		√	√		√	
	उन्नत घाँस विउ वितरण	संख्या	१०	१०	३	√				√	
	विउ उत्पादन पकेट क्षेत्र	संख्या	१	१५	३ (भुल्के)	√				√	
	अलैची पकेट क्षेत्र	स्थान	४	२५	४ (सहेले, माझखर्क, लाकुरे, दिपेनी)	√	√			√	
	विज वृद्धी कार्यक्रम (अन्न र तरकारी)	संख्या	१	१५	४ (दलगाउँ)	√				√	
	अनार, कागती, केरा खेती प्रवर्द्धन	रोपनी	५००	२०	५ (९ वटा टोल)	√				√	
	प्राङगारिक मल प्रवर्द्धन कार्यकम	संख्या	१	२५	साविक सबै वडा	√				√	
	कृषक स्तरमा क्षमता अभिवृद्धी	संख्या	५	१५	६	√				√	
	उत्पादनका आधारमा कृषक प्रोत्साहन कार्यक्रम	संख्या	१००	५०	६		√	√		√	
	मसलाजन्य बाली उत्पादन तथा प्रसोधन प्रबर्द्धन कार्यक्रम	संख्या	६	२०	६	√	√			√	
	कृषि प्राविधिक शिक्षालय	संख्या	१	५०	७ (वासिखोरा)			√		√	

सि.नं.	विषय क्षेत्र	इकाई		अनुमानित लागत (रु. लाख)	स्थानगत विवरण, वडा नं.	सम्पन्न गर्ने निकाय			प्राथमिकीकरण		
						आफै	प्रदेश	संघ	१	२	३
	गाई नमुना फाराम	स्थान	५	१००	७ (वासिखोर, घोरलुङ्ग, कमलटार, मोनटेन, सान्दिलुङ्ग)		√			√	
	गाई नस्ल सुधार	स्थान	५	२	८ (ओक्वाला, वेहारा, वाक्चाखा, वाहुराङ्ग)	√				√	
	खाद्यान तथा विउ भण्डारण गृह	संख्या	३	१२५	१ (ओखे, खेना), ३ भुल्के		√				√
	भैसी पालन	घरधुरी	४००	१५०	१		√				√
	उन्नत घाँसे बाली	रोपनी	५००	५	२	√					√
	कृषि नर्सरी स्थापना	संख्या	९	२५	३	√	√				√
	तेलहन बाली प्रर्वधन	रोपनी	५००	१०	३	√	√				√
	अम्रिसो खेती	रोपनी	१०००	२०	३	√	√				√
	उन्नत घाँसे वाली	रोपनी	९००	२०	६	√					√
	चिस्यान केन्द्र	स्थान	९	१८	६	√					√
	कालिज पालन	संख्या	९	४५	६	√	√				√
	कृषि विउ बैंक स्थापना	संख्या	१	५०	६ (चिलाउनेटार)	√	√				√
	जडिबुटी उत्पादन तथा प्रशोधन केन्द्र स्थापना प्रबर्द्धन कार्यक्रम	संख्या	१	१००	६ (चिलाउनेटार)	√	√	√			√
	कृषि मेलाको आयोजना	संख्या	५	२५	६	√					√
	चिस्यान केन्द्र	संख्या	२	३००	८	√	√	√			√
	जम्मा			**३५५२**							
१.२	**सिंचाई**										
	सिक्तेल खोला वडहरे	कि.मि.	२	१००	चेवा खोला फेदी देखि वडहरे खेत / १		√	√	√		
	दमाई खोला सिंचाई	कि.मि.	४	१५०	खकउलर देखि वोजेनी/१		√	√	√		
	थोपा सिंचाई	समूह	५	४०	१, ३, ४	√			√		
	लामा खोला सिंचाई आयोजना निमार्ण	कि.मि.	१.५	१५	२ (लामा खोला- नेपालगाउँ)	√			√		
	पोखरी सिचाई	कि.मि.	१४	५५	२ (धोदलेखानी), ३ (भुल्के)	√	√		√	√	
	खोयम्वु कुलो	कि.मि.	३	२५	सावुवा खोला - थलाखाम/४	√	√		√		
	रिचार्ज पोखरी	कि.मि.	५	३०	४	√	√		√		
	रिचार्ज पोखरी / Soil Cement पोखरी निर्माण	संख्या	३०	६०	६	√	√		√		

सि.नं.	विषय क्षेत्र	इकाई		अनुमानित लागत (रु. लाख)	स्थानगत विवरण, वडा नं.	सम्पन्न गर्ने निकाय			प्राथमिकीकरण		
						आफै	प्रदेश	संघ	१	२	३
	रिचार्ज पोखरी निर्माण (फुर्कनी)	संख्या		१०	निर्माण/८	√			√		
	आरीखोला सिचाई (हिउदको लागि)	कि.मि.	२२	२००	नयाँ निर्माण/५		√	√	√		
	आहाल निर्माण	संख्या	१	५	५ (लामा डाँडा)	√			√		
	खामुद कुलो मर्मत (छापगाउँ)	कि.मि.	१५	३०	६	√	√		√		
	चौदे कुलो मर्मत	कि.मि.	१	१००	गंगाखोला देखि ठुलो खोला/६	√	√	√	√		
	वडहरे कुलो मर्मत (सिरिसे)	कि.मि.	२	१००	गंगा खोला देखि सिरिसे/६	√	√	√	√		
	आरी खोला सिचाई	कि.मि.	५	१०	साविक ५र८ मर्मत/७		√		√		
	साझे गुराताङ्ग सिचाई	कि.मि.	९	५०	मर्मत / ७		√	√	√		
	कटहरे कुलो सिचाई	कि.मि.	७	२५	मर्मत /७	√	√		√		
	पोखरी निर्माण	कि.मि.	४	४०	निर्माण, सन्दीलुङ्ग/७		√		√		
	कावाखोला लप्सीवोट सिचाई	कि.मि.	२.५	५०	नयाँ निर्माण, ८		√	√	√		
	खेना खोला सिंचाई (सिरान कुलो)	कि.मि.	४	२५०	खेना खोला देखि सिक्तेल/१		√	√		√	
	हिउँदे सिचाई योजना टोल ४	कि.मि.	३	१०	लामा-कटुन्जे पुछार/२	√				√	
	पान्धारे मुल सिचाई निर्माण	कि.मि	२	५०	निगुरे-पान्धारे/३	√	√			√	
	ठुलो खोला सिचाई निर्माण	कि.मि	१.५	२५	ठुलोखोला-देउले/ ३	√	√			√	
	चिन्तुङ्गे कटहरे खोला सिचाई	कि.मि	३	२००	चिन्तुङ्ग देखि कटहरे/५		√	√		√	
	चनौटे सिचाई कुलो	कि.मि	४	२०	मकुवा खोला, हतुवागडी बाटोसम्म /५		√			√	
	गंगा खोलाको मुहान हिउदे सिजनको लागि बैकुण्ठे,माने भन्ज्याङ्ग संयुक्त सिचाइ	कि.मि	१०	७०	नयाँ निर्माण /५			√		√	
	दुवेनी कुलो मर्मत	कि.मि	२	१५	मकुवा खोला देखि कालिमाटी /६	√	√			√	
	वडहरे कुलो मर्मत (बैकुण्ठे)	कि.मि	३	८०	मकुवा खोला देखि हतवाली खोला/६	√	√	√		√	
	मालबासे खोला ताती कुलो मर्मत	कि.मि	३	५	६	√	√			√	
	छोकुला सिचाई	कि.मि.	६	१५	दिवासाङटाङ्ग कटहरे मर्मत/७		√			√	
	माडसग्राङ्ग सिचाई	कि.मि.	४	१५	मर्मत/७		√			√	
	नाम्पीलुङ्ग सिचाई	कि.मि.	२.५	४०	मर्मत/८		√	√		√	

सि.नं.	विषय क्षेत्र	इकाई		अनुमानित लागत (रु. लाख)	स्थानगत विवरण, वडा नं.	सम्पन्न गर्ने निकाय			प्राथमिकीकरण		
						आफै	प्रदेश	संघ	१	२	३
	छोपाराङ्ग सिंचाई	कि.मि.	५	३०	तिन दोभाने देखि छोवाहाराङ्ग/१		√				√
	सावित्रा देवी थान	कि.मि.		४०	हुर्वु /१	√					√
	कमेरे खोला सिचाई मर्मत	कि.मि.	२	२०	कमेरे खोला-धैले खोत/३	√	√				√
	तिन्धारे कुलो मर्मत	कि.मि.	१	२०	तिन्धारे मुल-पधेरे खोला/३	√					√
	पान्धारे सिचाई	कि.मि.	२	२५	पान्धारे-वडेचौर/३	√	√				√
	मकुवा सालवोटे खोला सिचाई	मि.	५००	२५	मकुवा खोला धन्सार सम्म मर्मत / ४		√				√
	दुम्लम्पा सिचाई	कि.मि.	५	१५	मर्मत / ७			√			√
	वासिराङ्ग विदवक सिचाई योजना	कि.मि.	३	७	मर्मत / ७		√				√
	छाम्माखोला, वाहुराङ्ग, भन्ज्याङ्ग सिचाई	कि.मि.	७	२००	निमार्ण/८		√	√			√
	जम्मा			**२२७२**							
१.३	**पर्यटन, संस्कृति तथा सम्पदा**										
	दाप्लुङ्ग पदमार्ग निर्माण (निरन्तरता)	कि.मि.	५	१५०	चुलाचुली-ओखे-हुर्वु-हलहले-साईलाम हुँदै बतासे /१	√	√	√	√		
	पदमाग निर्माण	कि.मि.	२१	७६०	६ (गंगाखोला, बाक्पा, गोल्मे, नागछाँगा थामडाँडा हरित मार्ग/कन्यादह, गोल्मे पदमार्ग), ३(वेहरे खोला-भुल्के, गुम्बा देखि भुल्के सिमाना, ४)	√	√	√	√		
	होमस्टे निर्माण	संख्या	४	७०	१ (ओखे), खोक्सीक, वाक्चाखा, भन्ज्याङ्ग/८	√	√			√	
	होमस्टे प्रोत्साहन कार्यक्रम	संख्या	५	७०	६	√	√	√		√	
	कालिका देवी पखुवा पर्यटन विकास	स्थान	१	१००	१ (पखुवा)		√	√	√		
	जाल्पा देवी देखि लामाआल पदमार्ग	कि.मि.	१ कि.मि.	२	५	√			√		
	बेलवोटे मन्दिर	संख्या	१	१	५ (मर्मत)	√			√		
	ऐतिहासिक तथा प्राकृतिक सम्पदा अध्ययन र वृतचित्र निर्माण	संख्या	१	१०	६	√	√		√		
	सबै जातिहरुको संस्कृतिक प्रवर्द्धन कार्यक्रम	संख्या	५	२०	६	√	√		√		
	पर्यटकीय पदमार्ग	कि.मि.	१२	१५०	सिंहदेवी स्कुल, महादेव, छान्देलुङ्ग,		√		√		

सि.नं.	विषय क्षेत्र	इकाई		अनुमानित लागत (रु. लाख)	स्थानगत विवरण, वडा नं.	सम्पन्न गर्ने निकाय			प्राथमिकीकरण		
						आफै	प्रदेश	संघ	१	२	३
					माङ्छामालुङ/७						
	सास्कृतिक महोत्सव	संख्या	५	१०	७ (वासिखोरा)	√			√		
	स्थानिय सम्पदा संरक्षण	स्थान	४	६०	७	√	√		√		
	पर्यटन गुरु योजना निर्माण	संख्या	१	२०	८	√	√		√		
	गुराँस पकेट (पार्क निर्माण)	संख्या	२	३०	८ (वाक्चाखा)	√	√		√		
	किराँत मुन्धुम समाज (सुप्तुलुङ्ग मन्दिर) निर्माण	संख्या		५	१ (चेवा)	√				√	
	पदमार्ग स्तरोन्नती	कि.मि.	२०	३०	२	√	√	√		√	
	देवाली थान संरक्षण	स्थान	३	३०	सानो भुल्के,मन्साराम र ठुलो भुल्के / ३	√	√	√		√	
	गँयादेवी मन्दिर निमार्ण	संख्या	१	२५	३ (सुर्के)	√	√	√		√	
	चण्डी तथा साकेला थान मठ मन्दिर, गुम्बा,चर्च र देवस्थल संरक्षण तथा निर्माण	संख्या	५	१००	६	√	√	√		√	
	पदमार्ग निमार्ण (चक्मालाङ्ग, योङ्खीङ्ग, पाली डाँडा, फुर्केनी)	कि.मि.	५	३०	८	√	√			√	
	कोशेली घर निर्माण	संख्या	२	२०	धोदलेखानी, कटुन्जे /२	√					√
	चौतारा, देवीथान संरक्षण	संख्या	१५	३०	३	√					√
	पाटी निमार्ण	संख्या	२	२०	ठाउँ अनुसार /३	√					√
	चुलाचुली गुफा संरक्षण र मर्मत	स्थान	१	१५०	४ (चुलाचुली)		√	√			√
	पर्यटन महोत्सव	संख्या	५	२५	६	√					√
	कृषि पर्यटन प्रवद्धन कार्यकम	संख्या	५	२५	६	√					√
	प्यारागलाइडिङ्ग सम्भाव्यता अध्ययन (गोल्मे)	स्थान	१	१०	६ (गोल्मे)	√					√
	आदिवासी जनजाती सामुदायिक भवन निर्माण	संख्या	१	५०	वडाको उपयुक्त स्थान /६	√	√	√			√
	किरात राई यायोख्या सामुदायिक भवन निर्माण	संख्या	१	५०	वडाको उपयुक्त स्थान /६	√	√	√			√
	कृषी महोत्सव	संख्या	१	५	८	√					√
	मठ, मन्दिर, चर्च,गुम्बा निर्माण	संख्या	५	१००	२			√	√		
	पर्यटकीय पार्क र पिक्निक स्पोट निर्माण	संख्या	१	२०	२ (बतासे)	√			√		
	जम्मा			**२१७८**							

सि.नं.	विषय क्षेत्र	इकाई		अनुमानित लागत (रु. लाख)	स्थानगत विवरण, वडा नं.	सम्पन्न गर्ने निकाय			प्राथमिकीकरण		
						आफै	प्रदेश	संघ	१	२	३
१.४	**उद्योग र व्यापार**										
	खानेपानी प्रशोधन उद्योग	संख्या	१	१००	३ (भुल्के)		√	√	√		
	अम्वा बेलको जुस उत्पादन उद्योग	संख्या	१	५	५ (भन्ज्याङ्ग)	√			√		
	डेरी उद्योग	संख्या	१	१०	६ (चिलाउनेउटार)	√					
	अचार तथा जुस उद्योग स्थापना	संख्या	१	५	६ (चिलाउनेटार)	√					
	स्थानिय समुदायको सहभागीतामा पानी उद्योग स्थापना(मिनिरल वाटर)	संख्या	१	१५०	६ (गंगाखोला)	√	√	√	√		
	साना घरेलु उद्योग प्रवद्धन कार्यक्रम	संख्या	५	१०	७	√			√		
	कोदो, मकै प्रशोधन उद्योग	संख्या	१	२०	८ (खोक्सीक)	√			√		
	जडिबुटी प्रशोधन उद्योग	संख्या	१	१००	१ (ओखे)		√	√			√
	कृषि औजार उद्योग प्रवधन कार्यक्रम	संख्या	२	५०	३	√	√	√		√	
	साना घरेलु उद्योग स्थापना सहयोग कार्यक्रम	संख्या	२५	७५	६	√	√			√	
	फलफुल जुस उत्पादन उद्योग	स्थान	२	१००	७ (वासिखोरा)		√			√	
	जम्मा			**६२५**							
१.५	**श्रम, रोजगारी र सामाजिक सुरक्षा**										
	व्यावसायिक तथा सिप विकास तालिम	संख्या	१००	१०	२	√			√		
	क्षमता विकास, रोजगारमुलक तालिम	संख्या	१००	७०	१,४	√			√		
	वाल श्रम न्यूनिकरण अभियान	संख्या	५	१०	५	√			√		
	अपाङ्गता प्रोत्साहन कार्यक्रम	संख्या	५०	१०	६	√			√		
	दक्ष जनसक्ति तालिम	जना	१५०	१५	७	√			√		
	नागरिक आत्मनिर्भर तालिम	संख्या	२	१०	८	√			√		
	जातिय विभेद न्युनिकरण सचेतना कार्यकम	संख्या	५	१०	६	√			√		
	जेष्ठ नागरिक लक्षित कार्यकम	संख्या	५	१०	६	√			√		
	दलित समुदाय लक्षित कार्यकम संञ्चालन	संख्या	५	१०	६	√			√		
	रोजगार सुचना केन्द्र स्थापना	स्थान	१	२०	७ (वासिखोरा)	√			√		

सि.नं.	विषय क्षेत्र	इकाई		अनुमानित लागत (रु. लाख)	स्थानगत विवरण, वडा नं.	सम्पन्न गर्ने निकाय			प्राथमिकीकरण		
						आफै	प्रदेश	संघ	१	२	३
	सिपमुलक रोजगार तालिम	जना	२००	१५	७	√			√		
	अपाङ्गहरुका लागी स्वरोजगार सम्बन्धी सिप मुलक तालिम	संख्या	२	१०	८	√			√		
	सिप विकास तालिम	संख्या	१००	१५	४	√				√	
	व्यवसायिक सिप विकास तालिम	संख्या	१००	३०	६	√	√			√	
	क्षमता विकास तालिम तथा रोजगार	संख्या	१००	२५	६	√				√	
	सिकर्मी/डकर्मी/प्लम्बिङ्ग तालिम	जना	१००	२०	७		√				√
	व्यावसायिक तथा सिप विकास तालिम	संख्या	१००	१०	२	√			√		
	जम्मा			**३००**							
२.	**सामाजिक क्षेत्र**										
२.१	**स्वास्थ्य तथा पोषण**										
	ओखे स्वास्थ्य चौकी स्तरोन्नती	स्थान	१	१००	१ (ओखे)		√	√	√		
	स्वास्थ्य विमा सम्बन्धी अभिमुखीकरण तालिम	संख्या	१०	१०	१	√			√		
	स्वास्थ्य विमा कार्यक्रम	संख्या	२५६५	१५६	२, ३, ४, ५, ६, ८	√	√	√	√		
	स्वास्थ्य चौकी	संख्या	२	१५०	२ (कटुन्जे), ५ (राम मिथीला बहुप्रविधिक शिक्षालय)	√	√	√	√		
	बर्थिङ्ग सेन्टर	संख्या	१	२०	२(कटुन्जे)	√			√		
	स्वास्थ्य सेवा गुणस्तर सुधार	संख्या	२०	११५	३ (भुल्के), ७ (वासिखोरा), ६ (चिलाउनेटार), ८	√	√	√	√		
	अल्ट्रासाउण्ड मेसिन खरिद	संख्या	१	२५	३(भुल्के)	√			√		
	महिलाहरुको पाठेघर परिक्षण सम्बन्धी सिविर संचालन	संख्या	२	१०	४	√			√		
	सेनेटरी प्याड वितरण कार्यक्रम	संख्या	५	१५.५	५	√			√		
	गर्भवती महिलालाई प्रती १ जना ४ ओटा कुखुराको पोथी वितरण	संख्या	१००	१	५	√			√		
	दस शैया अस्पताल निमार्ण	संख्या	१	५०००	६(बैंकुण्ठे)			√	√		
	आर्युवेद औषधालय स्थापना	संख्या	१	५०	६(चिलउनेटार)	√	√		√		
	नवजात सिसु पोषण कार्यक्रम	संख्या		५	६	√			√		

सि.नं.	विषय क्षेत्र	इकाई		अनुमानित लागत (रु. लाख)	स्थानगत विवरण, वडा नं.	सम्पन्न गर्ने निकाय			प्राथमिकीकरण		
						आफै	प्रदेश	संघ	१	२	३
	१० शैयाको अस्पताल	स्थान	१	१००	७(वासिखोरा)			√	√		
	महामारी पुर्वतयारी कार्यक्रम	स्थान	५	१०	७	√	√		√		
	स्वास्थ्य पुर्वाधार	संख्या	१	३०	८(खोक्सीक)	√	√		√		
	सुधारीएको चुलो	संख्या	५६०	६०	१	√				√	
	गाउँघर क्लिनिक व्यवस्थापन	संख्या	९	१०	३		√			√	
	प्रविधि मैत्री शिक्षा संचालन	संख्या	४	५०	३		√	√		√	
	नवजात शिशु पोषण कार्यक्रम	संख्या		५	४	√				√	
	जेष्ठ नागरिक स्वास्थ्य परिक्षण	संख्या	५	१०	६	√	√			√	
	विद्यालय स्वास्थ्य शिक्षा कार्यक्रम	संख्या	५	५०	६	√	√			√	
	एक टोल एक गाउँघर किल्निक स्थापना	संख्या	९	२५	६	√				√	
	सरुवा तथा महामारी रोकथाम पूर्वतयारी कार्यक्रम	संख्या	५	१०	२	√					√
	स्वास्थ्य संयोमसेविका प्रहोत्साहन कार्यकम	संख्या	५	५	६	√					√
	गाउँ घर क्लिनिक	स्थान	२	३०	८(भन्ज्याङ्ग, खोकोल्ला)		√				√
	जम्मा			**६०५३**							
२.२.	**शिक्षा, विज्ञान तथा नवप्रवर्तन**										
	शिक्षकको हाजिरी व्यवस्थापन	संख्या		२५	१	√			√		
	कोचीङ्ग केन्द्र स्थापना	संख्या	१	१०	३(भुल्के)	√			√		
	शिक्षा अन्तरक्रिया कार्यक्रम	संख्या	५	५	३	√			√		
	शैक्षिक गुणस्तर अभिबृद्धी कार्यकम	संख्या	१	२०	४	√			√		
	विद्यालयहरुको पूर्वाधार निर्माण	संख्या	४	२००	३		√	√	√		
	सावित्रा मा.वि. भवन निमार्ण निरन्तरता	स्थान	१	२०	सावित्रा मा.वि. /६	√	√		√		
	विद्यालय घेरावारा	स्थान	५	१००	सावित्रा मा.वि,गोलमा रानी आ.वि.,कवैपानी आ.वि र जलकन्या आ.वि. /६	√	√	√	√		
	भर्ना अभियान सञ्चालन	स्थान	५	५	६	√			√		
	शिक्षकको क्षमता विकास	संख्या	१५	२०	६, १	√			√		

सि.नं.	विषय क्षेत्र	इकाई		अनुमानित लागत (रु. लाख)	स्थानगत विवरण, वडा नं.	सम्पन्न गर्ने निकाय			प्राथमिकीकरण		
						आफै	प्रदेश	संघ	१	२	३
	विद्यार्थी पोसाक व्यवस्थापन कार्यक्रम	संख्या	५	५०	६	√	√		√		
	विद्यालय दिवा खाजा (१-६ सम्म थप गर्ने)	संख्या	८	८०	सबै विद्यालयहरु/ ७		√		√		
	अंग्रेजी भाषामा पठन पाठन	संख्या	१०	४०	सबै विद्यालयहरु	√	√		√		
	विद्यालय भर्ना घरदैलो कार्यक्रम	संख्या	१०	१०	७	√			√		
	स्नातक तह पठन पाठन	स्थान	१	१००	पञ्चकन्या, ३	√	√				√
	कम्प्युटर शिक्षा	स्थान	१	३०	सिंहेश्वरी मा.वि., ७	√			√		
	विद्यालयहरु मर्मत	संख्या	११	३३०	७ (सबै विद्यालयहरु), ८ (श्री शंखेश्वरी आवि, श्री जलसिद्ध प्रावि), ४ (नव दुर्गा भवन मा.वि.)	√	√	√	√		
	शिक्षा सुधार कार्यक्रम	संख्या		२५	सबै विद्यालयहरुर/ ७		√		√		
	श्री भिमेश्वरी आवि स्तर उन्नती गर्ने	संख्या	१	३०	८(भिमेश्वर)	√	√		√		
	अंग्रेजी माध्यबाट पठन पाठन	संख्या	१०	५०	६	√	√			√	
	शिक्षामा प्रविधिको प्रयोग	संख्या	५	२५	६	√	√			√	
	प्राविधिक शिक्षा अध्ययन प्रोत्साहन कार्यक्रम	संख्या		५	६	√				√	
	जम्मा			**११८०**							
२.३	**खानेपानी तथा सरसफाई**										
	खानेपानी प्राविधिक तालिम	संख्या	१८	१०	वडा सबै	√			√		
	एक घर एक धारा	घरधुरी, संख्या	२५६५	२२५५	१, २, ३, ४, ६, ७, ८	√	√	√	√		
	बाघखोरा खानेपानी योजना	स्थान	२	१५	२ (बाघखोरा)	√			√		
	बैकल्पिक नामन्ता खानेपानी	कि.मि.	३ कि.मि.	३०	खुटाली धारा-नामन्ता/३	√	√	√	√		
	वृहत खानेपानी मर्मत	संख्या		२०	३	√			√		
	दाहाल धारा मर्मत तथा विस्तार	स्थान		१०	३ (भुल्के)	√			√		
	पिखुवा खोला लिफ्टीङ खानेपानी सोलार व्यवस्थापन	स्थान		३५	५ (मानेभन्ज्याङ)			√	√		
	टुनीको फेद खानेपानी व्यवस्थापन	स्थान	१	५	५	√			√		
	धारा खोला खानेपानी ट्याङ्की निमार्ण	स्थान	१	५	५	√			√		
	खोलाखर्क बैकुण्ठे खानेपानी योजना	स्थान	१	५०	६		√		√		
	चैतेखर्क खानेपानी योजना	स्थान	१	१००	भामला,बाक्पा,डाँडागाउँ / ६		√		√		

सि.नं.	विषय क्षेत्र	इकाई		अनुमानित लागत (रु. लाख)	स्थानगत विवरण, वडा नं.	सम्पन्न गर्ने निकाय			प्राथमिकीकरण		
						आफै	प्रदेश	संघ	१	२	३
	सुम्पुङ्ग चिलाउनेटार लिफ्टीङ खानेपानी योजना	स्थान	१	३००	६		√		√		
	छापगाउँ बृहत खानेपानी योजना	स्थान	१	५००	६		√		√		
	चिलाउनेटार बजार क्षेत्र खानेपानी व्यवस्थापन	स्थान	१	३०	६	√			√		
	सबै साना खानेपानी मर्मत तथा पाइप र हिलट्याङक व्यवस्थापन	संख्या	१	५	६	√			√		
	विद्यालयहरुमा खानेपानी प्रसोधन प्रविधि जडान	संख्या	५	२५	६, पञ्चकन्या मा.वि./३	√	√		√		
	महखोला बैंकुण्ठे खानेपानी आयोजना	स्थान	१	२००	६		√		√		
	जौवारी खानेपानी	कि.मि.	१७	१००	जौवारी सिङ्गीराङ्ग /७		√		√		
	पखुवा याक्वाराङ्ग खानेपानी	कि.मि.	२२	४००	समङ्कली गुराताङ्ग /७			√	√		
	सुनुवारा खानेपानी	स्थान	१	२०	८ (थोङ्खी)	√	√		√		
	छाप्मा खोला खानेपानी	स्थान	१	१०	८ (छाप्मा)	√	√		√		
	खैलुम भन्ज्याङ खानेपानी निमार्ण	स्थान	१	१०	८	√			√		
	खानेपानी मर्मत योजना	संख्या	२०	१००	१		√	√		√	
	बोजेनी खोला खानेपानी योजना	कि.मि.	१	२०	२ (धोदलेखानी)	√	√			√	
	निगुरे खानेपानी मर्मत	स्थान	१	१०	३ (निगुरे)	√				√	
	कामिढुङगा पुर्न निमार्ण	स्थान	१	५	३ (कामिढुङगा)	√				√	
	पधेरे धारा मर्मत	स्थान	१	१०	३ (डाँडा खर्क)	√				√	
	साम्के खानेपानी मर्मत	स्थान	१	२०	६ (साम्के)	√	√			√	
	हाङ्चावा खानेपानी	कि.मि.	८	७०	मर्मत/६	√	√			√	
	खानेपानी मर्मत खोक्सीक	स्थान	१	१५	८ (खोक्सीक)	√	√			√	
	वुलवुले खानेपानी	स्थान	१	२०	८ (भन्ज्याङ्ग)		√			√	
	विरीम्ला खानेपानी योजना	कि.मि.	५	५०	धोदलेखानी, कटुन्जे / २	√	√	√			√
	सुर्के खानेपानी मर्मत	कि.मि.	३	१०	३ (देउराली)		√				√
	गुनेवारी खानेपानी मर्मत	कि.मि.	२	१०	३ (दलित टोल)		√				√
	बडेचौर खानेपानी व्यवस्थापन	स्थान	१	५	३ (डाँडा खर्क)		√				√
	खानेपानी चेतनामुलक कार्यक्रम	पटक	५	२५	७	√					√
	पामिरे खानेपानी मर्मत	कि.मि.	४	४०	मर्मत / ७	√					√
	जम्मा			**४५८०**							
२.४	**महिला तथा बालबालिका**										

सि.नं.	विषय क्षेत्र	इकाई		अनुमानित लागत (रु. लाख)	स्थानगत विवरण, वडा नं.	सम्पन्न गर्ने निकाय			प्राथमिकीकरण		
						आफै	प्रदेश	संघ	१	२	३
	महिला उद्यमशिलता कार्यक्रम	संख्या	२६५	५०	१, २, ३, ७	√	√		√		
	महिला सशक्तिकरण कार्यक्रम	संख्या	२२०	६५	२, ४, ५, ७, ८	√			√		
	जातिय विभेद अन्त्यको लागि चेतनामुलक कार्यक्रम	संख्या	५	१०	२	√			√		
	महिला जिवीकोपाजन सुधार कार्यक्रम	संख्या	१५०	५०	६	√	√		√		
	वाल विकास कार्यक्रम	संख्या	५	२५	समुहहरु/ ७		√		√		
	अपाङ्ग मैत्री रोजगार कार्यक्रम	संख्या	२५	२५	७ वडा	√	√		√		
	अपाङ्ग स्वरोजगार	संख्या	१०२	२७	१, ४, ५, ८ (खोक्सीक)	√			√		
	अपाङ्ग स्वरोजगार तालिम	संख्या	२०	१०	६		√			√	
	वाल विकास कार्यक्रम	संख्या	१२	१५	४, ८	√	√			√	
	८० वर्ष भन्दा माथीका जेष्ठ नागरीक सम्मान कार्यक्रम	संख्या	५०	४०	५	√				√	
	लक्षित वर्ग सशक्तिकरण कार्यक्रम	संख्या	१००	१०	२	√					√
	जम्मा			**३२७**							
२.५	**युवा तथा खेलकुद**										
	युवाहरुलाई खेलकुद सम्बन्धी सिप विकास कार्यक्रम	संख्या	५०	१०	१	√			√		
	खेलमैदान मर्मत तथा निमार्ण	स्थान	१	२०		√			√		
	अध्यक्ष कप रनिङ्ग सिल कार्यक्रम	संख्या	५	२५	२ (कटुन्जे)	√			√		
	युवा उद्यमसिलता कार्यक्रम	संख्या	१००	२०	४	√			√		
	अध्यक्ष कप प्रतियोगिता	संख्या	५	२५	६	√			√		
	सबै साविक वडामा खेलमैदान निमार्ण तथा विस्तार	संख्या	९	५०	६	√			√		
	बरभन्ज्याङ्ग खेलमैदान निर्माण निरन्तरता	संख्या		१००	६	√	√	√	√		
	वडा स्तरिय प्रतियोगितात्मक खेलकुद कार्यक्रम	स्थान		१०	६	√					
	खेलकुद सामाग्री वितरण	संख्या	९	५	६	√			√		
	खेल मैदन निर्माण	संख्या	१	७५	७ (वासिखोरा)		√		√		
	खेलकुद विकास कार्यक्रम	संख्या	३	२१	८	√			√		

सि.नं.	विषय क्षेत्र	इकाई		अनुमानित लागत (रु. लाख)	स्थानगत विवरण, वडा नं.	सम्पन्न गर्ने निकाय			प्राथमिकीकरण		
						आफै	प्रदेश	संघ	१	२	३
	खेल मैदान घेरावारा तथा स्तरोउन्नती	स्थान	१	३०	८ (खोक्सीक)	√			√		
	खोलीटार खेल मैदान (व्यवस्थापन)	स्थान	१	५०	१ (खोलीटार)		√			√	
	वडा स्तरीय खेलकुद कार्यकम	संख्या	५	१०	३	√				√	
	युवा क्लवलाई प्रोत्साहन कार्यकम	संख्या	५	१५	७ (वासिखोरा)	√				√	
	युवा उद्यमसिलता तथा क्षमता विकास कार्यकम	संख्या	३००	३०	७	√	√			√	
	युवा उद्यमसिलता कार्यकम	संख्या	३	१५	८	√				√	
	युवा क्षमता विकास कार्यकम	संख्या	५०	५	१ (ओखे)	√	√				√
	युवालाई खेलकुद सिप विकास तालिम	संख्या	३०	१०	६	√					√
	युवासँग खेलकुद कार्यकम	संख्या	१०	१०	६	√					√
	जम्मा			**५३६**							
३.	**पूर्वाधार क्षेत्र**										
३.१	**वस्ती, आवास भवन तथा सार्वजनिक निर्माण**										
	वडा कार्यालय घेरावारा	स्थान	१	२०	वडा कार्यालय /२	√	√		√		
	प्रतिक्षालय	संख्या	२	३०	वडा कार्यालय /२	√			√		
	प्रतिक्षालय निमार्ण	संख्या	१	५	४	√					√
	सामुदायिक भवन निमार्ण	संख्या	२१	२७०	२ (धोदलेखानी), ६ (साविक वडा सबै र अन्य स्थान), ओखे	√	√		√		
	वडा कार्यालय सभा भवन	संख्या	२	१००	३ (भुल्के), २ (कटुन्जे)	√	√	√	√		
	बेरेश्वर मावि पर्खाल तथा तार बार निमार्ण	संख्या	१	५०	५ (मानेभन्ज्याङ्ग)	√	√		√		
	सार्वजनिक शौचालय	संख्या	२०	१५०	१ (ओखे,खेना,हुर्वु,वान्ताङ्ग), ६, ७, ८ (खोक्सीक, वाक्चाखा)	√	√		√		
	वडा कार्यालय भवन	संख्या	१	२५०	६ (चिलाउनेटार), ७ (वासिखोरा)	√	√		√		
	प्राकृतिक चिकित्सा सहितको योग ध्यान केन्द्र निर्माण	संख्या	१	१००	६ (गंगाखोला)	√	√	√	√		
	सुरक्षित नागरिक आवास कार्यक्रम	घरधुरी	२००	१५०	७		√		√		
	बजार व्यवस्थापन	स्थान	१	४०	८ (खोक्सीक)	√			√		
	पाटीपोवा, घाट तथा मलामी घर निर्माण	संख्या	५	५०	६ (बेहेरे खोला लगायत)	√	√			√	

सि.नं.	विषय क्षेत्र	इकाई		अनुमानित लागत (रु. लाख)	स्थानगत विवरण, वडा नं.	सम्पन्न गर्ने निकाय			प्राथमिकीकरण		
						आफै	प्रदेश	संघ	१	२	३
	सप्तमी बजार व्यवस्थापन	स्थान	१	५०	१ (ओखे)		√	√			√
	बजार निमार्ण तथा व्यवस्थापन	स्थान	१	३०	२ (पामाखाम)	√					√
	टोल विकास संस्थाको भवन	संख्या	९	५०	३ (साविक वडाहरु)	√		√			√
	जम्मा			**१३४५**							
३.२	**सडक, पुल तथा यातायात**										
	गुम्बा - ओखे -वान्ताङ्ग सडक कालो पत्रे	कि.मि.	१०.२४४	६०००	१			√	√		
	भुल्के - धोद्ले - कटुन्जे - पाप्माखाम सडक	कि.मि.	९.३२०	२००	२		√	√	√		
	चन्डी थान- नेपालगाउँ हुदै पालिका जाने सडक	कि.मि.	२.९२८	१००	२		√	√	√		
	नेपाल गाउँ भालेढुङ्गा (झोपु)			८०	२(नेपाल गाउँ)		√		√		
	भुल्केमोड - आहालडाँडा - झिलिमिलि हुँदै धोदलेखानी सडक	कि.मि.	७.३४०	२००	३		√	√	√		
	आहाल डाँडा-नामन्ता हुदै सहेले जाने कृषि सडक	कि.मि.	२.३३२	५०	३	√	√	√	√		
	भुल्क -डाँडा खर्क कृषि सडक	कि.मि.	३.१२०	५०	३	√	√	√	√		
	माझखर्क हाङदाना चौतारे कृषि सडक बिस्तार तथा स्तरोन्नोती	कि.मि.	१.४३४	५	४	√			√		
	सहेले-वेहरे दोभान कृषि सडक स्तरोन्नती	कि.मि.	७.६०२	३०	४	√	√	√	√		
	झो पुल			४०	४(महादेव थान - आमबोटे)		√	√	√		
	महोरीया कृषि सडक सोलिङ	कि.मि.	१. १४२	२	मर्मत, ५	√			√		
	राना गाउँ कृषि सडक सोलिङ	कि.मि.	०.९०१	२	मर्मत, ५	√			√		
	ओडारे अर्चले सडक सोलिङ	कि.मि.	१.३८०	२	मर्मत, ५	√			√		
	गोले टोल सडक सोलिङ	कि.मि.	१ कि. मि.	२	मर्मत, ५	√			√		
	हिमाङ्ग मन्दिर जाने बाटो स्तरोन्नती	कि.मि.	६०० मि.	१०	मर्मत, ५		√		√		
	मानेभन्ज्याङ्ग चक्रपथ ग्राभेल, सोलिङ	कि.मि	६.२७७	३०	५	√	√		√		
	सुन्दरी चौक लाटिटार सडक (ग्राभेल)	कि.मि	३.३५०	२००	६	√	√	√	√		
	सिरिसे बेहेरे खोला सडक (ग्राभेल)	कि.मि	३.५८०	५००	६	√	√	√	√		
	आमबोटे गंगाखोला नागछाँगा सडक (कालोपत्रे)	कि.मि	२० कि.मि.	५००	६		√	√	√		
	होमतोक - तामालुङ साम्के सडक निर्माण तथा स्तरोन्नती	कि.मि	१.१३७	५०	६	√	√		√		
	भालेढुङगा भिरगाउँ कृषि सडक	कि.मि	०.६१८	१०	६	√	√		√		
	ताती वेहेरे खोला कृषि सडक निर्माण	कि.मि	४ कि.मि.	५०	६(ताती वेहेरे खोला)		√	√	√		

सि.नं.	विषय क्षेत्र	इकाई		अनुमानित लागत (रु. लाख)	स्थानगत विवरण, वडा नं.	सम्पन्न गर्ने निकाय			प्राथमिकीकरण		
						आफै	प्रदेश	संघ	१	२	३
	पञ्चकन्या आ.वि. स्कुल जाने बाटो	कि.मि	०.६२	२०	६	√	√		√		
	झुसेवर हतुवाली खोला कृषि सडक	कि.मि	१ कि.मि.	२०	६	√			√		
	भालेढुङगाा खानिगाउँ डाँडा घर	कि.मि	२ कि.मि.	द्दण	६	√	√		√		
	वाटुप मकुवा सडक	कि.मि	३.४६१	५०	७(कटिङ्ग)		√		√		
	कावा कमलटार सडक	कि.मि	८.८९४	५०	७(कटिङ्ग, ग्रावेल)		√		√		
	श्रीपन्चमी ग्रामिण कृषि सडक	कि.मि	२.७०६	१०	७(कटिङ्ग)	√	√		√		
	मोटरेवल पुल.वाटुक मकुवा खोला	कि.मि		४००	७			√	√		
	चुकुवा खोला मोटरेवल पुल	स्थान		२००	७		√	√	√		
	झो.पु (फिन्दुराङ्ग खोक्ला)	स्थान		८०	७	√	√		√		
	दलदले खोक्सिक सोती सडक स्तरोन्नती	कि.मि	१६.४१४	१००	८	√	√	√	√		
	बाहुराङ कावा खोला सडक विस्तार तथा स्तरोन्नती	कि.मि	०.५१३	१५	८	√			√		
	खोक्सिक खैलुङ सडक विस्तार तथा स्तरोन्नती	कि.मि	०.६१३	५०	८		√	√	√		
	झोपु	स्थान	१	५०	८(सगराङ्ग ओवलन)		√		√		
	मो.पुल मोटखेल पूल निर्माण	स्थान	१	२००	८(वेहारा देवी थान)		√		√		
	ओखे देखी बोझेनी हुदै पा.लि.का जाने सडक स्तरोन्नती	कि.मि.		५०	१		√	√		√	
	भाले ढुङ्गा धोद्लेखानी जोड्ने पक्की पुल	स्थान	१	४००	१		√	√		√	
	माटिकोरे हुँदै पालिका जाने सडक	कि.मि.	५.५२१	१००	३	√	√	√		√	
	मन्साराम - भूल्के सडक	कि.मि.		५०	३	√	√	√		√	
	चिहान डाँडा - खाटडाँडा कृषि सडक निर्माण	कि.मि.		१५	३(चिहान डाँडा - खाटडाँडा)	√	√			√	
	लाँकुरे हुलुवा दोभान कृषि सडक सोलिङ	कि.मि.	०.९७१	५०	४		√	√		√	
	सहेले देखि नामन्ता सडक स्तरोन्नती	कि.मि.	४.४०१	५	४	√				√	
	खोयम्बु नामन्ता सडक स्तरोन्नती	कि.मि.	०.८९४	५	४	√	√			√	
	झो पुल	संख्या		४०	४(हुलुवा दोभान-लाकुरे)		√	√		√	
	हिमाङ देवी सडक स्तरोन्नती	कि.मि.	१३.४५५	२०	विच/५			√		√	
	मकुवा सडक स्तरोन्नती, निमार्ण	कि.मि.	६.१६६	१०	५	√	√			√	
	अँधेरी खोला जाने बाटो स्तरोन्नती, निमार्ण	कि.मि.	०.७३१	५	५	√				√	
	दोभान खैरेनी- चिन्तुङे सडक सोलिङ	कि.मि.	३ कि.मि.	५	५		√			√	
	बरभन्ज्याङ्ग सग्रबास हुँदै सावित्रा मा.वि. स्कुल जोड्ने सडक (ग्राभेल)	कि.मि.	२.७५०	१००	६	√	√	√		√	

सि.नं.	विषय क्षेत्र	इकाई		अनुमानित लागत (रु. लाख)	स्थानगत विवरण, वडा नं.	सम्पन्न गर्ने निकाय			प्राथमिकीकरण		
						आफै	प्रदेश	संघ	१	२	३
	मालेको बर मकुवा वाटुप सडक (स्तरोन्नती)	कि.मि.	४.६१३	५०	६	√	√	√		√	
	बरभञ्ज्याङ थामडाँडा सडक (विस्तार तथा स्तरोन्नती)	कि.मि.	३.३५०	१००	६	√	√	√		√	
	देविथान दिङ्ता मन्टेन धाराटोल सडक	कि.मि.		२०	६	√	√			√	
	भालेढुङ्गा वेहेरे खोला सडक	कि.मि.	२.११६	२०	६	√	√			√	
	चाक्से थापा गाउँ मकुवा खोला सडक (निर्माण तथा स्तरोन्नती)	कि.मि.	०.५५१	३०	६	√	√			√	
	कवैपानी आ.वि. सडक	कि.मि.	०.१०१	२०	६	√	√			√	
	रामप्रसादराई सडक	कि.मि	८.६२९	५०	ग्रावेल/ ७			√		√	
	जाल्पादेवी कृषि सडक	कि.मि	३.८१५	६०	७(कटिङ्ग)		√	√		√	
	याङबाक छाप्मा खोला सडक	कि.मि	३.३०९	५०	७(कटिङ्ग)		√	√		√	
	ओक्वाला साङ्गीराङ्ग झो.पु	स्थान	१	५०	७	√	√			√	
	बाक्चाखा छाप्मा खोला सडक स्तरोन्नती	कि.मि	१.१८१	३०	८	√	√			√	
	बाहुराङ छ्यालुङ सडक स्तरोन्नती	कि.मि	३.२४६	३०	८		√			√	
	चिम्पुला सडक स्तरोन्नती	कि.मि	१.३१०	२००	८	√	√	√		√	
	भञ्ज्याङ माङपाला सडक स्तरोन्नती	कि.मि	१.७७२	१५	८	√	√			√	
	रितुपानी सडक विस्तार तथा स्तरोन्नती	कि.मि	०.४५४	१०	८ं	√				√	
	मो. पुल मोटखेल पूल निर्माण	स्थान	१	३००	८(लप्सिवोटे डिटेनी)		√	√		√	
	हुर्वु भन्ज्याङ्ग-पावाखाम सडक स्तरोन्नती	कि.मि.		३००	४		√	√			√
	वेहेरेश्वर महादेव सडक	कि.मि.	४.२००	२०	५		√				√
	घिसिङ टर्निङ देखि गोगुनबोटे सम्मको सडक सोलिङ	कि.मि.	२.२८५	१०	५		√				√
	च्यान डाँडा - काफलेपानी सडक सोलिङ	कि.मि.	६०० मि	३	५		√				√
	लाटिटार ताँती सडक	कि.मि.	१.२५७	१००	६	√	√	√			√
	घलेगाउँ डम्फे डाँडा बरभञ्ज्याङ सडक (स्तरोन्नती)	कि.मि.	२.२०२	५०	६	√	√	√			√
	मालेको बर हतुवाली खोला सडक (स्तरोन्नती)	कि.मि.	२.३५८	२०	६	√	√	√			√
	काफल्टार देखि बोहोरा भञ्ज्याङ सडक (मर्मत)	कि.मि.	१.१४६	१०	६	√	√				√
	छापगाउँ खामोद सडक (विस्तार तथा स्तरोन्नती)	कि.मि.	१.५९१	१०	६	√					√
	दिङ्ला चोक्ताङ किवा सडक (स्तरोन्नती)	कि.मि.	४.४१५	३०	६	√	√				√
	होम्तोक वेहेरे खोला सडक	कि.मि.	०.४२१	१०	६	√					√
	जरबुटे साम्के थामडाँडा सडक	कि.मि.	२.५१३	५०	६	√	√				√

सि.नं.	विषय क्षेत्र	इकाई		अनुमानित लागत (रु. लाख)	स्थानगत विवरण, वडा नं.	सम्पन्न गर्ने निकाय			प्राथमिकीकरण		
						आफै	प्रदेश	संघ	१	२	३
	मालेकोवर हतुवा खोला वाटुप सडक	कि.मि.		२०	६	√					√
	खकौला बिहारा सडक स्तरोन्नती	कि.मि.	३.९६६	२०	८		√	√			√
	झोपु निर्माण	स्थान	१	५०	८(थाखाम लिचीचाक्वा)		√				√
	मो.पुल निर्माण	स्थान	१	३००	८(सोती सिस्ने)		√	√			√
	जम्मा			**१२३७१**							
३.३	**जलस्रोत, विद्युत तथा वैकल्पिक उर्जा**										
	वैकल्पिक उर्जा सम्बन्धी चेतनामुलक कार्यक्रम	संख्या	१०	५	१	√			√		
	विद्युत पहुच नभएको घरधुरीमा विद्युत पहुचको विस्तार	संख्या	९०	३०	२	√	√		√		
	नेशनल ग्रिडमा वैकल्पीक उर्जा जडान	संख्या	१	२००	३	√	√	√	√		
	विद्युत पहुच पुराउने	संख्या	१५	१०	४	√			√		
	सोलार वितरण	संख्या	६०	३०	८	√			√		
	सोलार लगायत वैकल्पीक उर्जाको प्रवद्धन	संख्या	५	२५	६	√			√		
	पानी मुहान संरक्षण कार्यक्रम	संख्या	२	२५	पानीका सबै मुहानहरु/ ७		√		√		
	वैकल्पीक उर्जाको चेतनामुलक कार्यक्रम	संख्या	५	१०	७	√			√		
	विजुली नपुगेका घरमा विजुली विस्तार	संख्या	१००	१५	८	√			√		
	सुधारिएको चुलो वायोग्यास	संख्या	५	१०	६	√				√	
	सुधारिएको चुलो	संख्या	६५०	५५	११	√			√		
	विद्युत पहुच नपुगेकालाई विद्युत अनुदान	संख्या	१०	५	३	√			√		
	सोलार सडक बत्ती विस्तार	संख्या	९	१०	साविक वडा सबै/६	√					
	पानीघट्ट निर्माण तथा संरक्षण	संख्या		१०	खोलाहरुमा/६						
	वैकल्पिक उर्जा सम्बन्धी चेतनामुलक कार्यक्रम	संख्या	१	३	८	√			√		
	जम्मा			**४४१**							
३.४	**सुचना, संचार तथा प्रविधि**										
	जनप्रतिनिधी सेवाग्राही संवाद	संख्या	१		२ (कटुन्जे), ७ (वासिखोरा)	√			√		
		१०	१०		६, ७	√			√		

सि.नं.	विषय क्षेत्र	इकाई		अनुमानित लागत (रु. लाख)	स्थानगत विवरण, वडा नं.	सम्पन्न गर्ने निकाय			प्राथमिकीकरण		
						आफै	प्रदेश	संघ	१	२	३
		१०	३५	८	८ (थोङ्गखीङ, खोक्सीक, वाक्चाखा, भन्ज्याङ्ग)	√				√	
	क्यालेन्डर प्रकाशन (संन्देशमुलक)	संख्या	५	१०	६	√			√		
	वडाको डकुमेन्ट्री निर्माण	संख्या	२	१०	३, ६	√			√		
	सुचना सम्प्रेषण तथा प्रचार प्रसार	संख्या	५	५	६	√			√		
	सुचना सम्प्रेसण तथा वडा भिडियो वृत्तचित्र निमार्ण	संख्या	१	२	८	√			√		
	फाइवर लाइन विस्तार	कि.मि.	४७०	११५	१,३,७	√	√	√		√	
	Defective Board	संख्या	१	१०	३(भुल्के)	√				√	
	विकास वुलेटिन	संख्या	५	५	८	√					√
	जम्मा			**१६५**							
४	**वन, वातावरण तथा विपत व्यवथापन क्षेत्र**										
४.१	**वन तथा जैविक विविधता**										
	वन डढेलो नियन्त्रण तालिम	संख्या	५	५		√			√		
	वन डढेलो नियन्त्रण	समुह	१४	११	५, ८	√			√		
	वृक्षरोपण कार्यकम	रोपनी	२०४०	३५	२, ४ (दलगाउँ), ५, ८	√			√		
	बादर नियन्त्रण कार्यकम	संख्या	१३	३०	पालिका भरी /२, ५	√			√		
	जैविक विविधता र जडिबुटी संरक्षण कार्यक्रम	संख्या	१०	५०	६	√			√		
	जैविक विविधता संरक्षण कार्यकम	संख्या	५	१०	७ (वासिखोरा)	√			√		
	सामुदायिक वन क्षेत्रमा वृक्षरोपण तथा घेरावारा	हेक्टर	१ हेक्टर	३०	सामुदायिक वन/७	√	√		√		
	आगलागी नियन्त्रण सम्बन्धि चेतनामुलक कार्यकम	संख्या	५	५०	६		√			√	
	वैज्ञानीक वन व्यवस्थापन (वनसंग समन्वय गर्ने)	संख्या	१	१०	७	√				√	
	जम्मा			**२३१**							
४.२	**भू-संरक्षण तथा जलाधार व्यवस्थापन**										
	पानीको मुहान संरक्षण	संख्या	११७	१४५	१, २, ३, ४, ६, ८	√	√	√	√		
	सामुदायिक नर्सरी	रोपनी	१००४	५	५	√	√	√	√		
	पहिरो नियन्त्रण कार्यकम	संख्या	९५	३५	२, ३, ४ (दलगाउँ), ५, ६,	√	√	√	√		

सि.नं.	विषय क्षेत्र	इकाई		अनुमानित लागत (रु. लाख)	स्थानगत विवरण, वडा नं.	सम्पन्न गर्ने निकाय			प्राथमिकीकरण		
						आफै	प्रदेश	संघ	१	२	३
	सामुदायिक नर्सरी, वृक्षरोपण, पहिरो नियन्त्रण	स्थान		३०	संभावित स्थान/७	√	√		√		
	सामुदायीक नर्सरी तथा वृक्षरोपण कार्यक्रम	संख्या	४	५०	१ (ओखे)	√	√			√	
	खहरे खोला नियन्त्रण	स्थान	२	१०	५		√			√	
	खोल्सी पहिरो नियन्त्रण	स्थान	४	३०	१ (ओखे,खेना,हुर्वु,वान्ताङ्ग)	√	√				√
	खहरे खोल्सी नियन्त्रण	स्थान	७५	५०	२, ४ (सिक्तेल दोभान), ३, ६	√	√				√
	जम्मा			**३५५**							
४.३	**वातावरण तथा फोहोरमैला व्यवस्थापन**										
	गाउँटोल सरसफाई कार्यक्रम	संख्या	३३	४३	१ (ओखे,खेना,हुर्वु,वान्ताङ्ग), २, ५, ६, ७	√	√		√		
	डम्पिङ्ग साइट निर्माण	संख्या	६	५५	२, ७	√	√		√		
	ल्याण्ड फिल साइट निर्माण	संख्या	१	८	६	√				√	
	जैविक मल प्रवद्धन	स्थान	१९	८०	१, ३ (भुल्के), ५	√			√		√
	फोहोर व्यवस्थापन चेतनामुलक कार्यक्रम	संख्या	१०	१०	१	√			√		
	डम्पिङ्ग साइट अध्ययन र निमार्ण	संख्या	८	७०	३ (भुल्के), ६, ८	√	√			√	
	कृषि भुमिमा जैविक मल प्रवर्द्धन	संख्या	५	३०	४, ६	√				√	
	वातावरण तथा फोहोरमैला व्यवस्थापन चेतनामुलक कार्यक्रम	संख्या	५	१०	६	√					√
	वातावरण तथा स्वास्थ्य सम्बन्धि तालिम	संख्या	५	१०	६	√					√
	जम्मा			**३१६**							
४.४	**विपद जोखिम न्यूनीकरण र व्यवस्थापन तथा जनवायु उत्थानशीलता**										
	आपतकालीन उद्धार सामाग्री भण्डारण	स्थान	५	६०	६	√			√		
	राहत सामाग्री भण्डारण	स्थान	३	५०	२ (कटुन्जे), ७(वासिखोरा), वडा कार्यालय/८	√	√		√		
	राहत उद्धार कोष स्थापना	संख्या	३	१००	१, पालिका स्तरीय/२, ६, ७, ८ (वासिखोरा)	√	√		√		
	वडा स्तरीय विपद जोखिम व्यवस्थापन कार्यक्रम	संख्या	५	३०	४	√			√		
	विपद जोखिम न्युनिकरण र चेतनामुलक कार्यक्रम	संख्या	१०	१०	६, २(कटुन्जे)	√			√		
	आप्तकालीन आश्रम स्थल भवन निमार्ण	संख्या	२	५०	१(खेना, ओखे)	√					√

सि.नं.	विषय क्षेत्र	इकाई		अनुमानित लागत (रु. लाख)	स्थानगत विवरण, वडा नं.	सम्पन्न गर्ने निकाय			प्राथमिकीकरण		
						आफै	प्रदेश	संघ	१	२	३
	आश्रम स्थल	संख्या	२	२०	८(खोक्सीक, वाक्चाखा)	√					√
	जम्मा			**३२०**							
५	**संस्थागत विकास तथा सुशासन क्षेत्र**										
५.१	**कानून, नीति तथा सुशासन**										
	ऐन, नियम, कार्यविधि र निर्देशिका निर्माण तथा प्रकाशन	संख्या	१	५	गाउँपालिका	√			√		
	स्थानीय सरकार शाशकीय सुधार तथा व्यवस्थापन परीक्षण कार्यक्रम	संख्या	५	५	गाउँपालिका भरी	√			√		
	सुशासन तथा जवाफदेहिता प्रवर्धन कार्यक्रम	संख्या	९	९	गाउँपालिका	√			√		
	सूचना प्रविधिमैत्री शासन प्रवर्धन	संख्या	५	८	गाउँपालिका	√			√		
	विवाद मध्यस्थता, कानूनी साक्षरता, तथा मेलमिलाप कार्यक्रम	संख्या	५	१०	गाउँपालिका						
	लैङ्गिक समानता संवन्धी कार्यक्रम	संख्या	१०	१५	गाउँपालिका	√			√		
	सामाजिक समावेशिता संवन्धी कार्यक्रम	संख्या	१०	३७	गाउँपालिका	√			√		
	ऋति गरीव घरधुरी पहिचान कार्यक्रम	संख्या	९	९	गाउँपालिका	√			√		
	पलिकाले दिएको सेवाबारेमा जनतासंग प्रत्येक वडामा सार्वजनिक सुनुवाई	संख्या	६	८	गाउँपालिका	√				√	
	जम्मा			**८८**							
५.२	**संगठन तथा क्षमता विकास**										
	पालिकाले गरेका कामकोलेखाजोखा कार्यक्रम	संख्या	१०	१०	गाउँपालिका	√			√		
	गाउँपालिका तथा वडा कार्यालयको भवन निर्माण	संख्या	५	७५	गाउँपालिका		√	√			√
	जनप्रतिनिधि तथा कर्मचारी क्षमता अभिबृद्धि तालिम (वार्षिक)	संख्या	५	१५	गाउँपालिका	√			√	√	
	कर्मचारी प्रोत्साहन कार्यक्रम	संख्या	५	५	गाउँपालिका	√			√	√	
	अन्तर स्थानीय तह अध्ययन, परामर्श तथा टिम विल्डिङ कार्यक्रम	संख्या	५	५	गाउँपालिका	√			√	√	
	संगठन तथा व्यवस्थापन सर्वेक्षण, विकास तथा सुदृढीकरण कार्यक्रम	संख्या	५	५	गाउँपालिका	√			√	√	
	टोल सुधार समिति गठन र परिचालन	संख्या	५	५	गाउँपालिका	√			√	√	
	तालीका गोष्ठी सेमिनार भ्रमण निती नियम निर्माण तथा रणनिती योजना निर्माण (पालिका)	संख्या	५	१५	गाउँपालिका	√			√	√	
	गैर सरकारी संस्थाहरुको अभिलेखा व्यवस्थीत एवं स्तरउन्नतीमा सहयोग - क्षमता अभिवृद्धी	संख्या	५	१५	गाउँपालिका	√	√		√	√	

सि.नं.	विषय क्षेत्र	इकाई		अनुमानित लागत (रु. लाख)	स्थानगत विवरण, वडा नं.	सम्पन्न गर्ने निकाय			प्राथमिकीकरण		
						आफै	प्रदेश	संघ	१	२	३
	महिला दक्षता वृद्धीका लागी कम्प्युटर तथा प्रविधी प्रयोग शिप विकास कार्यक्रम	संख्या	३	१५	गाउँपालिका	√			√	√	
	योजना सम्झौता गर्न आउदा वुझाउनु पर्ने कागजात प्रकियाको वारेमा उपभोक्तालाई अभिमूखिकरण तालीम	संख्या	५	२	गाउँपालिका	√			√	√	
	कर्मचारीलाई क्षमता विकास सम्वन्धी तालिम (गोष्ठी,सेमिनार भ्रमण)	संख्या	५	५	गाउँपालिका	√			√	√	
	जम्मा			**१७२**							
५.३	**श्रोत परिचालन तथा व्यवस्थापन**										
	आन्तरिक आयको सम्भावना अध्ययन र प्रक्षेपण तथा सुधार कार्ययोजना	संख्या	१	१५	गाउँपालिका	√			√		
	करदाता शिक्षा कार्यक्रम	संख्या	२००	७	गाउँपालिका	√			√		
	उत्कृष्ट करदाता प्रोत्साहन कार्यक्रम	संख्या	१५	७	गाउँपालिका	√			√		
	राजस्व शाखा स्थापना र सुदृढीकरण	स्थान	१	११	गाउँपालिका	√			√		
	जम्मा			**४०**							
५.४	**श्रोत विकास व्यवस्थापन**										
	विषयगत गुरुयोजना तर्जुमा र अद्यावधिक कार्यक्रम	संख्या	२	१५	गाउँपालिका	√			√		
	मटो परिक्षण प्रविधिको व्यवस्था	स्थान	१	५	गाउँपालिका	√			√		
	आवधिक योजना, मद्यकालिन खर्च संरचन तर्जुमा र अद्यावधिक कार्यक्रम	संख्या	१	२०	गाउँपालिका	√				√	√
	बस्तुस्थिति विवरण तयारी तथा अद्यावधिक कार्यक्रम	संख्या	१	५	गाउँपालिका	√				√	
	नतिजामूलक अनुगमन, मुल्याङ्कन प्रणाली तथा गुणस्तर सुदृढीकरण	संख्या	५	५	गाउँपालिका	√					√
	जम्मा			**५०**							

गौरवको आयोजना

पालिकाको गौरवको आयोजना

(१) डढुवा – कावा सडक - २ करोड

(२) पालिका देखि भालेढुङ्ग, धोदलेखानी, हुर्वु भन्ज्याङ्ग, वान्ताङ हुदै मझुवासम्म - ५ करोड

(३) पालिका आरीखोला हुदै छाप्मा खोलासम्म - ३ करोड

(४) पर्यटन पदमार्ग - ५ करोड

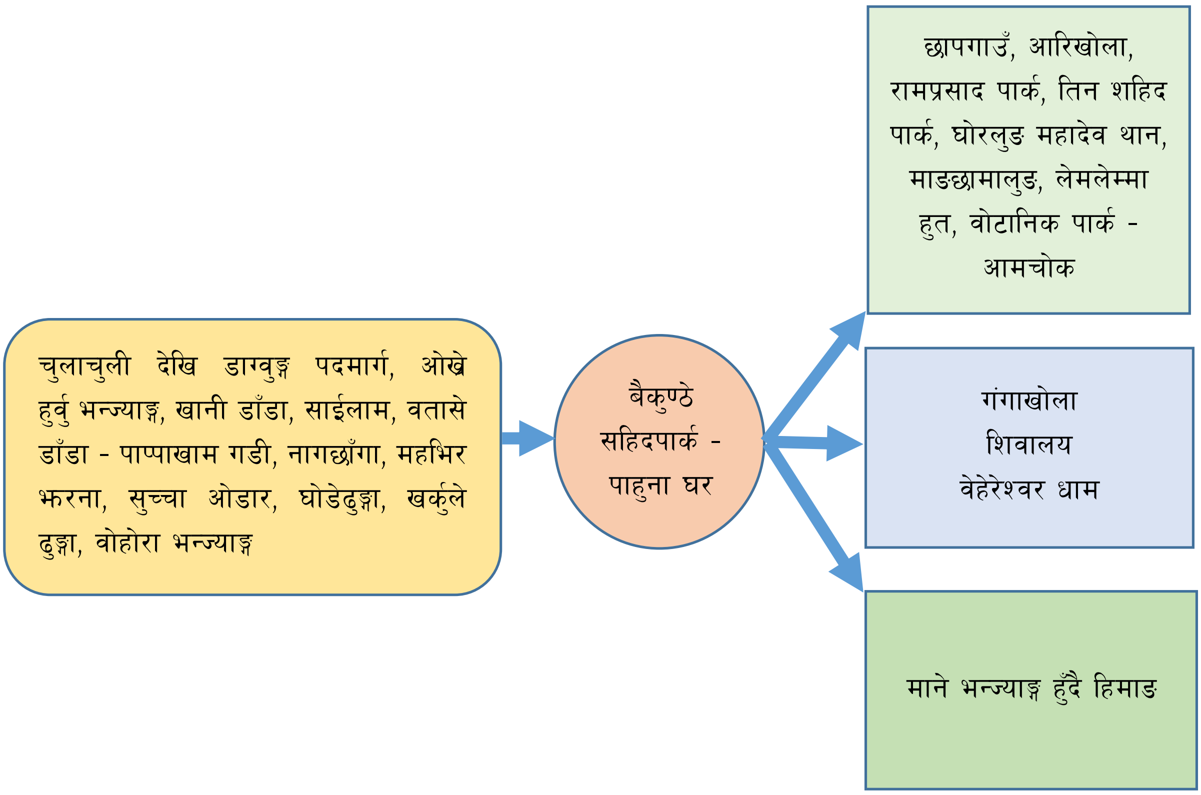

अनुसूचीहरू

अनुसूची १: अभिमुखीकरण कार्यक्रममा सहभागीहरुको सूची

आज मिति २०८०।६।२३ गते यस रामप्रसादराई गाउँपालिकाको आवधिक योजना तर्जुमाका लागि प्रारम्भिक चरणको छलफल तथा अभिमुखीकरण कार्यक्रम निम्न उपस्थितीमा सम्पन्न गरियो :

नाम	पद	दस्तखत
१. धाम बहादुर राई	अध्यक्ष	[signature]
२. वीरेन्द्र राई	उपाध्यक्ष	[signature]
३. सन्तोष पोखरेल	प्रमुख प्रशासकीय अधिकृत	[signature]
४, ओगेन्द्र राई	१ नं. वडाअध्यक्ष	[signature]
५, बाबु कुमार राई	४ नं. वडा अध्यक्ष	[signature]
६, रामु थापा मगर	३ नं. वडा अध्यक्ष	[signature]
७ धनकाजी राई	६ " वडा अध्यक्ष	[signature]
८, बाच कुमार राई	८ नं. वडा अध्यक्ष	[signature]
९। कविना विक	९ नं. वडा अध्यक्ष	[signature]
१० सुजान अधिकारी	वडासचिव	[signature]
११ तेज प्रसाद आचार्य	वडासचिव	[signature]
१२, तिलक ब० कार्की	वडासचिव	[signature]
१३, सुशिल राई	(अध्यक्षज्युको निजी सचिव)	[signature]
१४। सावित्रा राई	६ नं. वडा सदस्य	सावित्रा
१५ प्रतिमा राई	६ नं. कार्यपालिका सदस्य	प्रतिमा
१६ अशोक कुमार खवास	४ न कार्यपालिका सदस्य	[signature]
१७ मिलन वि.क.	६ नं कार्यपालिका सदस्य	[signature]
१८) सबिना तामाङ	४ नं कार्यपालिका सदस्य	[signature]
१९ अञ्जम राई	१ नं कार्यपालिका सदस्य	अञ्जमराई
20 शालिक राम सिग्देल	विज्ञ	[signature]
२१ नविन न्यौपाने	परामर्शदाता	[signature]

अनुसूची २: आयोजना बैंक

सि.नं.	विषय क्षेत्र	इकाई		अनुमानित लागत (रु. लाख)	स्थानगत विवरण	वडा नं.	सम्पन्न गर्ने निकाय			प्राथमिकीकरण		
							आफै	प्रदेश	संघ	१	२	३
१	**आर्थिक क्षेत्रसँग सम्बन्धित भावी योजनाहरु**											
१.१	**कृषि तथा पशुपंन्छी**											
	चिस्यान केन्द्र	ठाउँ	४	३७०	खेना-१, धोदलेखानी-२, भुल्के-३, दलगाउँ-४		√	√		√		
	उन्नत घाँसे वाली	रोपनी	९००	१८	१		√			√		
	पशु विमा कार्यक्रम	घरधुरी	५००	२५	१		√				√	
	कृषि विउ बैंक स्थापना		१	५०	१(ओखे)							
	माटो परिक्षण प्रयोगशाला		२	१३०	ओखे-१, धोदलेखानी-२		√			√	√	
	माटो परिक्षण सिविर संचालन		१	१०	६		√			√		
	चिया प्रशोधन केन्द्र		१	३००	१(ओखे)				√	√		
	चिया पकेट क्षेत्र		१	१००	१(ओखे)		√			√		
	कृषक स्तरमा क्षमता अभिवृद्धी	जना	३१५	४०	ओखे-१, २, ४		√			√		
	कृषक समुह क्षमता अभिवृद्धी		१०	१०	वडा भरी	२	√			√		
	कृषक भ्रमण तथा अध्ययन अवलोकन	जना	१००	२०	वडा भरी	१	√			√		
	वोयर, बाखा पालन	घरधुरी	१५०	५०	वडा भरी	१	√			√		
	बाखा पालन	घरधुरी	१५०	७०	२, ३		√			√		
	अर्गानीक विषादी बनाउने टोल टोलमा	टोल	३६	४०	१,२,४		√			√		
	गोठ सुधार कार्यक्रम	घरधुरी	४६८	१८९०	१, ९ वटा टोल-५		√	√		√		√
	बहुद्धेश्य कृषि नर्सरी स्थापना	ठाउँ	२	४०	२(धोदलेखानी, कटुन्जे)		√			√		
	विउँ भण्डारण केन्द्र		१	१०	२(धोदलेखानी)		√			√		
	कृषि तथा पशु विमा कार्यक्रम	घरधुरी	३५०	२०	२	२	√			√		
	एक टोल एक पकेट क्षेत्र		९	२०	२	२	√			√		
	कृषि भ्रमण कार्यक्रम		५	१५	२	२	√			√		

सि.नं.	विषय क्षेत्र	इकाई		अनुमानित लागत (रु. लाख)	स्थानगत विवरण	वडा नं.	सम्पन्न गर्ने निकाय			प्राथमिकीकरण		
							आफै	प्रदेश	संघ	१	२	३
	माछा पालन कार्यक्रम	ठाउँ	२०९	९०	४, २ (खागताङ्ग, लामाप, लकलप्मा, कटुन्जे, धोदल), ३ (वेसि)		√			√	√	
	वंगुर पालन	घरधुरी	१५०	३०	२,३		√			√		
	दुध जन्य पदार्थमा आधारीत उद्योग संचालन		२	१०	२(धोदले,पाप्माखाम)		√			√		
	शित भण्डारण केन्द्र		२	१००	२(धोदले, कटुन्जे)		√	√		√		
	मउरी पालन	घरधुरी	५०	१०	२		√			√		
	कृतिम गर्भधान केन्द्र	ठाउँ	१२	७८	३(भुल्के), ८(पालिका), ४(दलगाउँ), ६(साविक सबै वडा)		√			√		
	पशुपन्छि फर्म प्रवधन	संख्या	१५	२०	३		√			√		
	कृषि सिकाई केन्द्र(तालिम)		७	१०	३		√			√		
	ओखर	रोपनी	१००	१०	३		√			√		
	जुस तथा सस उत्पादन उद्योग		१	१०	३(भुल्के)		√			√		
	च्याउ खेती	घरधुरी	९	३०	३		√			√		
	दुध डेरी उद्योग		१	१०	३(भुल्के)		√			√		
	प्रशोधन केन्द्र		१	५०	३(भुल्के)		√			√		
	संकलन तथा प्रशोधन केन्द्र	ठाउँ	१	५०	५(वाण भन्ज्याङ्ग)			√		√		
	संकलन केन्द्र		३	१५	२(धोदले, पाप्माखाम,कटुन्जे)		√			√		
	उन्नत घाँसे वाली		३	५	४(सहेले,दिपेनी,माझखर्क)		√			√		
	खाद्यान विउ भण्डारण		१	१०	५(वाण भन्ज्याङ्ग)		√			√		
	विउ भण्डार गृह		१	२५	४(दलगाउँ)		√			√		
	सित भण्डार	ठाउँ	१	५००	५(वाण भन्ज्याङ्ग)		√				√	
	नस्ल सुधार कार्यक्रम	पटक	२५	४०	३,४,६		√			√		
	पशु स्वास्थ्य कार्यक्रम		१०	१०	४		√				√	
	फलफुल प्रशोधन केन्द्र		१	५०	४(दलगाउँ)			√		√		
	दुध जन्य पदार्थमा आधारीत उद्योग		१	५०	४(दलगाउँ)		√				√	

सि.नं.	विषय क्षेत्र	इकाई		अनुमानित लागत (रु. लाख)	स्थानगत विवरण	वडा नं.	सम्पन्न गर्ने निकाय			प्राथमिकीकरण		
							आफै	प्रदेश	संघ	१	२	३
	कफी पकेट क्षेत्र	ठाउँ	९	२०००	९ वटा टोल-५			√		√		
	एक घर एक कृषि प्राविधिक		१	१०	६(चिलाउनेटार)		√			√		
१.२	सिंचाई											
	सरकारी कुलो मर्मत		३.५ कि.मि.	५०	१(खेना खोला देखि चापावोटे)		√			√		
	साउने खोला सिंचाई		७ कि.मि.	२००	१(साउने खोला देखि आङ्गेटार)		√	√		√		
	भुवारे पानि सिंचाई		२ कि.मि.	५	१(वारीपानी देखि भुरुङ्गे)		√		√			
	सिचाई पोखरी	ठाउँ	१० कि.मि.	१००	१		√	√	√			
	डुन्डे खोला सिंचाई मर्मत	कि.मि.	४	३०	२(डुन्डे खोला - लामा)		√			√		
	हर्वु वोन्जीताङ्ग सिचाई मर्मत	कि.मि.	३	१५	२(दमाई खोला साविक ८)		√			√		
	बेहरे खोला लिफटीङ्ग मर्मत	कि.मि.		६०	२(धोदले)		√	√			√	
	भोटेधार सिचाई निमार्ण		२ कि.मि.	३०	३(भोटे धारा-भुल्के)		√			√		
	सार्वजनिक कुलो निमार्ण		२ कि.मि.	२५	३(लम्सामुल-कालिठुटी खेत)		√	√		√	√	
	दथेनी खेत सिचाई		६०० मिटर	५	३(एक्लेसल्ला-चौलानी झाङ)						√	
	जरुवा धारा कुलो मर्मत		२ कि.मि.	१०	३(जरुवा-कर्कले)		√				√	
	लामपाटे कुलो मर्मत		२ कि.मि.	२५	३(जम्वु दोभान-नथेटार)		√					√
	सिचाई पोखरी		१०	७	४		√			√		
	सिचाई मुल कुलो	कि.मि.	३	२५	४(सापुवा खोला - विरता टोल)		√			√		
	रमिते कुलो	कि.मि.	३	१०	४(सापुवा खोला - पदन डाँडा)		√			√		
	राई कुलो	कि.मि.	२	२५	४(सापुवा - ढुङ्गे)			√		√		
	भुमिथान कुलो	कि.मि.	३	८	४(सापुवा - भलायखर्क)		√			√		
	कैदले कुलो	कि.मि.	३	२५	४(सबुवा खोला - कैदले)		√			√		

सि.नं.	विषय क्षेत्र	इकाई		अनुमानित लागत (रु. लाख)	स्थानगत विवरण	वडा नं.	सम्पन्न गर्ने निकाय			प्राथमिकीकरण		
							आफै	प्रदेश	संघ	१	२	३
	आमवोटे कुलो	कि.मि.	५	४०	४(पिखुवा खोला - रुपे वगर, पिपले - आमवोटेर)		√			√		
	आहाले कुलो	कि.मि.	२	१०	४(सावुवा खोला - अलायखर्क)		√			√		
	ढाँड कुलो	कि.मि.	१	५	४(सावुवा - सहेले)		√			√		
	वाह्रविसे कुलो	कि.मि.	१	२०	४(सावुवा खोला - वाह्रविसे)		√			√		
	वेलवोटे कुलो	कि.मि.	१.५	२०	४(सिक्देल खोला - सल्ले)			√		√		
	लाकुरे कुलो	कि.मि.	२	२०	४(लाकुरे खोला ठुलो खेत)		√			√		
	दथिनी कुलो	कि.मि.	२.५	३०	४(दक्षिणी खोला - पिप्ले केरावारी)			√		√		
	राना कुलो	कि.मि.	२	२०	४(सापुवा खोला - स्कुल डाँडा)		√			√		
	ज्यामिरे कुलो		३० मि.	१००	५(वेहरे दोभान मुनी)		√			√		
	आरिखोला माथिलो छापगाउँ कुलो मर्मत (माझ कुलो)		३	२०	६		√	√		√		
	सरकारी कुलो सिरिसे		२	२०	६(गंगाखोला सिरिसे)		√	√		√		
	वरवोटे कुलो		३	२०	६(कालिखोला खरिवोटे)		√	√		√		
	साजकोटे कुलो		७	१००	६(गंगाखोाल हान्दुङ्ग)		√	√	√	√		
	मंगले कुलो मर्मत	कि.मि.	३	२००	६(नागछाँगा देखि भालेढुङगा)			√		√		
	देविथान कुलो मर्मत	कि.मि.	१	५०	६(गंगाखोला देखि थापागाउँ)		√	√		√		
	नयाँ कुलो निमार्ण	कि.मि.	२.५ कि.	५०	६(मकुवा खोला देखि हतुवाली खोला)		√	√		√		

सि.नं.	विषय क्षेत्र	इकाई		अनुमानित लागत (रु. लाख)	स्थानगत विवरण	वडा नं.	सम्पन्न गर्ने निकाय			प्राथमिकीकरण		
							आफै	प्रदेश	संघ	१	२	३
	ठुलो कुलो छापगाउँ	कि.मि.	२ कि.मि.	२०	६							
	कुण्डोमा कुलो छापगाउँ	कि.मि.	१	१०	६							
	बाझबोटे कुलो	कि.मि.	२	१०	६							
१.३	**पर्यटन, संस्कृति तथा सम्पदा**											
	साँस्कृतीक महोत्सव		१०	५०	१(ओख)		√			√		
	सिङ्गह देवी थान			५०	१(खेना)		√			√		
	जालपा देवी थान मर्मत र नयाँ		२	३२	१(खेना, रोक्ताक)		√	√		√		
	सिवालय मन्दिर निमार्ण			१००	१(वान्ताङ्ग				√	√		
	चन्डी थान मर्मत			१५	१(वडा भरीका)		√				√	
	गुम्बा निमार्ण			१००	१(हुर्वु भन्ज्याङ्ग)			√	√	√		
	सांस्कृतिक महोत्सव	वटा	१०	११५	२(कटुन्जे), ५		√			√		
	होम स्टेय		६	५५	२(खागताङ्ग,पामाखाम,कटुन्जे र धोदलेखानी), ३(भुल्के), ४(दिपेनी)		√			√	√	
	स्थानीय सम्पदा संरक्षण	संख्या	३०	१२०	२,४		√	√		√		
	जालपा देवी मन्दिर		१	१५	३(कार्कि टोल)		√					
	पाहुना घर		१	५०	३(भुल्के)		√			√		
	पन्चकन्या मन्दिर निमार्ण			१०	३(माटिखोरे)		√			√		
	मन्दिर निमर्ण		१०	१५०	३(साविका वडाहरु)		√	√		√		
	कृषि महोत्सव		१	१०	३(भुल्के)		√			√		
	हिमाङ्ग सिंहदेवी पदमार्ग		२ कि.मि.	२५०	५(निमार्ण)		√				√	
	वेरेश्वर पर्यटन पद मार्ग		८ कि.मि.	१०००	५(निमार्ण)				√		√	
	दक्षिणकालि मन्दिर			५०	५(मर्मत)		√			√		
	तिमलसिना कुल मन्दिर घेरावारा			२५०	५(मर्मत)			√			√	
	लाटेखोला देवीथान			७०	५(मर्मत)			√			√	
	पर्यटन प्रवर्द्धनका लागि भौतिक संरचना निमार्ण		४	२००	६		√	√	√	√		
	फिन्तुराङ्ग झरना पर्यष्टन प्रवद्धन		१	१०	६		√			√		

सि.नं.	विषय क्षेत्र	इकाई		अनुमानित लागत (रु. लाख)	स्थानगत विवरण	वडा नं.	सम्पन्न गर्ने निकाय			प्राथमिकीकरण		
							आफै	प्रदेश	संघ	१	२	३
	फिन्तुराङ्ग झरना भौतिक संरचना निमार्ण			५०	६		√			√		
	पर्यटन माङ्गखिम भवन र भ्युट टावर		१	६०	८(पाली डाँडा)			√		√		
१.४	**उद्योग र व्यापार**											
	उद्योगको संभाव्यता अध्ययन	पटक	१	१०	१,८		√			√		
	कृषि, जडिबुटी र पशुपंक्षीजन्य उपजको प्रशोधन उद्योग स्थापना	संख्या			१							
	फलफुल जुस उत्पादन केन्द्र		२	१००	२(धोदलेखानी-कटुन्जे)		√	√		√		
	दक्ष जनशक्ति	संख्या	२५०	३५	१,२,३,४		√			√		
	मिनरल वाटर उत्पादन उद्योग		१	४०	२(खाक्ताङ्ग)		√	√			√	
	सावुन उद्योग		१	१०	३(भुल्के)		√			√		
	चक्लेट उद्योग		१	५	३(भुल्के)		√			√		
	कागज उद्योग		१	२०	३(भुल्के)		√			√		
	बाँस जन्य उद्योग		१	२०	३(भुल्के)		√			√		
	साना उद्योग स्थापना सहयोग		१०	४०	४		√				√	
१.५	**उद्योग तथा व्यापार**											
	दक्ष जनशक्ति उत्पादन		५०	१५	१(ओखे)		√			√		
	पानी प्रशोधन उद्योग		१	१००	१(ओखे)		√	√		√		
	दुध प्रशोधन केन्द्र		१	१००	१)वान्ताङ्ग		√	√		√	√	
	रातो र निलो काड भएका अपाङ्गलाइ भत्ता			२०	२		√			√		
	सिप विकास कार्यक्रम		१६०	१३०	-		√	√		√		
	बैदेशिक रोजगारमा गएको अभिलेख राखने		१	१	३			√		√		
	क्षमता विकास र रोजगारमुलक तालिम		२५	५	३			√		√		
	अपाङ्ग रोजगार कार्यक्रम		२५	१०	३			√		√		
	अपाङ्कको,रातो,निलो पहेलो काड भएकालाई भत्ता		१५०	२५	४		√			√		
	विउ पुँजीको व्यवस्था		१	३०	४(दलगाउँ)		√	√			√	
	वेरोजगारको तथ्याङ्क संकलन गर्ने		१	५	४		√			√		
	रोजगारमुलक तालिम		१०	१००	६(भन्ज्याङ्ग)		√			√		

सि.नं.	विषय क्षेत्र	इकाई		अनुमानित लागत (रु. लाख)	स्थानगत विवरण	वडा नं.	सम्पन्न गर्ने निकाय			प्राथमिकीकरण		
							आफै	प्रदेश	संघ	१	२	३
१.६	**श्रम, रोजगारी र सामाजिक सुरक्षा**											
	घरेलु श्रमिक पेसाको तथ्याङ्क संकलन तथा तालिम प्रदान	जना	१००	३०	१(ओखे)		√			√		
	अपाङ्ग भत्ता		३०	६०	१(ओखे)		√			√		
	अपाङ्गहरुलाई सहयोगका लागि सहयोगी कार्यक्रम			१५	६		√			√		
	रोजगार सुचना केन्द्र स्थापना		१	५	६(चिलाउनेटार)		√			√		
	महिला कानुनी सचेतना तालिम	संख्या	५	१०	६		√			√		
	वाल श्रम न्युनिकरण			५	६		√			√		
२.	**सामाजिक क्षेत्र**											
२.१	**स्वास्थ्य तथा पोषण**											
	स्वास्थ्य सेवा गुणस्तर सुधार कार्यक्रम		५	५	१(ओखे)		√			√		
	स्वास्थ्य गुणस्तर सुधार		५	२०	४		√			√		
	स्वास्थ्य सेवा सुधार कार्यक्रम		१०	२००	६(भन्ज्याङ्ग)		√			√		
	संसाधन विकास			२००	१(ओखे)			√	√	√		
	स्वास्थ्य विमा कार्यक्रम		५६०	३०	१		√			√		
	कुरुवा घर		२	४०	२(कटुन्जे), ३(भुल्के)		√			√		
	स्वास्थ्य क्षमता विकास कार्यक्रम		५	१०	२(कटुन्जे)		√			√		
	जेष्ठ नागरिक स्वास्थ्य परिक्षण कार्यक्रम			१०	२		√			√		
	धुवा रहित चुलो		३००	६०	२		√			√		
	प्याड वितरण कार्यक्रम			१०	२		√			√		
	जेष्ठ नागरीकको लागि औषधी खरीद			२५	३		√			√		
	स्वास्थ्य चौकी निमार्ण		१	७०	३(भुल्के)		√	√		√		
	विद्यालय स्वास्थ्य शिक्षा कार्यक्रम		१०	१०	३(विद्यालयहरु)		√			√		
	पोषण सुधार कार्यक्रम	संख्या	१०	२०	३		√			√		
	निशुल्क एम्बुलेन्स सेवा		१	३५	३(भुल्के)		√			√		
	पसु शिक्षालय स्थापना		१	५०	३(भुल्के)			√		√		
	स्वास्थ्य चेतनामुलक कार्यक्रम		१०	२०	३		√			√		

सि.नं.	विषय क्षेत्र	इकाई		अनुमानित लागत (रु. लाख)	स्थानगत विवरण	वडा नं.	सम्पन्न गर्ने निकाय			प्राथमिकीकरण		
							आफै	प्रदेश	संघ	१	२	३
	जेष्ठ नागरिक स्वास्थ्य सिविर संचालन		५	२५	३(भुल्के)		√			√		
	क्षमता विकास		१४	५५	३(भुल्के), ९ टोल-५		√			√		
	एम्वुलेन्स सेवा		१	४०	४			√		√		
	स्वास्थ्य सिविर संचालन		१०	५०	४		√			√		
	बर्थिङ्ग सेन्टर		१	१०	४		√			√		
	स्वास्थ्य पूर्वाधार		१	६००	५(साउने पानी)		√			√		
	योग ध्यान र उपचारलाई प्रवर्द्धन		५	५०	६		√	√		√		
	महामारी रोग थामको पूर्वतयारी कार्यक्रम		५	१०	६		√			√		
	सेनिटरी प्याड वितरण		५	१०	६		√			√		
२.२.	**शिक्षा, विज्ञान तथा नवप्रवर्तन**											
	दिवा खाजा			५०	१		√			√		
	शिक्षामा सुचना तथा संञ्चार प्रविधिको प्रयोग		५	५०	सबै विद्यालयहरु--१		√				√	
	विद्यालय मर्मत	स्कुल	१०	१७५	सबै विद्यालयहरु-१, ६		√	√		√		
	दिवा खाजा कार्यक्रम निरन्तरता			६०	२(सबै विद्यालय)		√	√		√		
	अग्रेजी माध्य पठन पाठन		४	६०	२(सबै विद्यालय)		√			√		
	हरेक विद्यालयमा एक कम्प्युटर शिक्षक		६	१०५	सबै विद्यालय-२, २ वटा विद्यालय-६		√			√		
	शिक्षकको क्षमता विकास कार्यक्रम		५	१०	२(सबै विद्यालय)		√			√		
	डिजीटल हाजिरी		४	२०	२		√			√		
	स्तर उन्नति (तह बढाउने)		१	२०	२(कटुन्जे मा.वि.)		√			√		
	विद्यालय भवन निमार्ण		४	२५०	२(चार वटा विद्यालय)			√	√	√		
	दिवा खाजा कार्यक्रम	संख्या	८	१६०	विद्यालयहरु-३,४		√	√		√		
	न्यानो पोसाक		४	५	३(विद्यालयहरु)		√			√		
	अंग्रेजी माध्यमबाट पठन पाठन	स्कुल	२	६०	विद्यालयहरु-३,४		√			√		
	कम्प्युटर शिक्षक तथा कम्प्युटर पढाउने		१	१०	३(पञ्चकन्या मा.वि.)		√			√		
	विद्यालयमा कम्प्युटर शिक्षक व्यवस्था		२	५०	४		√				√	
	विद्यालयको तह बढाउने		१	१००	४		√	√	√	√		

सि.नं.	विषय क्षेत्र	इकाई		अनुमानित लागत (रु. लाख)	स्थानगत विवरण	वडा नं.	सम्पन्न गर्ने निकाय			प्राथमिकीकरण		
							आफै	प्रदेश	संघ	१	२	३
	स्नातक तहको क्याम्पस	१	१	१००	५(वेरेश्वर मा.वि.)			√		√		
	विद्यार्थी प्रोतसाहन तथा छात्र वृद्धी		५	५	६		√			√		
	एक विद्यालय एक कम्प्युटर शिक्षक		५	७५	६		√	√		√		
	वाल विकास शिक्षक व्यवस्थापन		१	१०	६(गोलमा रानी आ.वि.)		√			√		
	विद्यालय दिवा खाजा कार्यक्रम	स्कुल	५	६०	६(विद्यालयहरु)		√	√		√		
	दिवा खाजा निरन्तरता	सबै स्कुल	३	२५	६(विद्यालयहरु)		√			√		
	अंग्रेजी भाषाको पठन पाठन		३	१०	६(विद्यालयहरु)		√			√		
२.३	**खानेपानी तथा सरसफाई**											
	एक घर एक धारा		५६०	३००	१			√	√	√		
	खानेपानी प्राविधिक तालिम		११०	३०	२,३		√			√		
	मन्सरा खानेपानी मर्मत			१०	३(मन्सरा)		√			√		
	थरिटोल खानेपानी निमार्ण		१.५ कि.मि.	१२	३(थरिटोल)			√			√	
	ओगटेनी खानेपानी निमार्ण		१ कि.मि.	१५	३(मटिकोरे र भोगटेनी)			√			√	
	वानिया टोल खानेपानी निमार्ण		१.५ कि.मि.	२०	३(वानियाटोल)			√			√	
	जुकेधारा संरक्षण तथा मर्मत			१५	३(मन्सारा)			√			√	
	तिमिलसेना धारा मर्मत			५	३(डाँडा खर्क)			√			√	
	नेवार धारा मर्मत			५	३(एकराते)			√			√	
	पुराना धारा तथा कुवा संरक्षण	संख्या	१०	२०	३			√			√	
	प्राविधिक तालिम	जना	१२०	३५	४,५,६		√	√			√	
	होमताङ्ग खोला खानेपानी मर्मत	कि.मि.	६	५०	४			√			√	
	ओखर वोटे खानेपानी मर्मत		४	४०	४			√	√		√	
	रमिते खोला लिफ्टीङ्ग मर्मत			२५	४			√			√	
	आमवोटे खानेपानी मर्मत			२५	४			√			√	
	सिङ्गकुलीङ्ग खानेपानी मर्मत			१५	४			√			√	
	राना खोला खानेपानी मर्मत			२०	४			√			√	
	मान्चाम्ले खानेपानी मर्मत			२५	४			√			√	
	सहेले खानेपानी		८ कि.मि.	४५	४			√	√		√	

सि.नं.	विषय क्षेत्र	इकाई		अनुमानित लागत (रु. लाख)	स्थानगत विवरण	वडा नं.	सम्पन्न गर्ने निकाय			प्राथमिकीकरण		
							आफै	प्रदेश	संघ	१	२	३
	खयम्वु खानेपानी			२०	४			√			√	
	भुमिथान लिफ्टीङ्ग कार्यक्रम खानेपानी			३५	४			√			√	
	ढल्ने खोला खानेपानी			१५	४			√	√		√	
	भडारी खानेपानी			३५	४			√			√	
	नामन्ते खानेपानी			१५	४			√			√	
	सावुवा रानाखोाल खानेपानी			२५	४			√	√		√	
	केदले खानेपानी			५	४			√			√	
	खरबारी धारा ट्याङ्की निमार्ण	१		२	५		√			√		
	डम्पिङ्ग साइट निमार्ण	१		५	५(माने भन्ज्याङ्ग)		√			√		
	खानेपानी उपभोग सरसफाई		१०	१	५		√				√	
	खानेपानी उपभोग तथा (सरसफाई कार्यक्रम)		५	३	६		√			√		
	इन्द्रेनी खानेपानी			२०	६(वाक्चाखा)			√		√		
२.४	**महिला तथा बालबालीका**											
	महिला सशक्तिकरण कार्यक्रम	पटक	१७०	५०	१,३,६		√	√		√	√	
	वालविकास कार्यक्रम	पटक	११०	१५	१,२		√			√		
	असाहाय जेष्ठ नागरिक आश्रम स्थल निमार्ण		१	३०	१(ओख)		√				√	
	अपाङ्ग मैत्री स्वरोजगार कार्यक्रम		५०	१०	२		√			√		
	जेष्ठ नागरिक मिलन केन्द्र		३	९०	३(भुल्के), २(धोदले र कटुन्जे)		√		√	√	√	
	वाल विकास कार्यक्रम	संख्या	११०	६०	३,६		√	√		√	√	
	अपाङ्ग मैत्री रोजगारी		५	५	३			√			√	
	महिला कानुन चेतना कार्यक्रम		१०	१०	३(भुल्के)			√			√	
	लैंगिकतामा आधारित हिंसा न्युनिकरण कार्यक्रम		५	५	३			√			√	
	लक्षित वर्ग सशक्तिकरण कार्यक्रम		५	१०	३			√			√	
	लक्षित वर्गलाई लोक सेवा तयारी कक्षा		५०	६०	४			√			√	
	लैंगिकतामा आधारित तालिम		१००	१०	४			√				√
	वाल संरक्षण		५०	५	५		√			√		

सि.नं.	विषय क्षेत्र	इकाई		अनुमानित लागत (रु. लाख)	स्थानगत विवरण	वडा नं.	सम्पन्न गर्ने निकाय			प्राथमिकीकरण		
							आफै	प्रदेश	संघ	१	२	३
	महिला उद्यमसिलता कार्यक्रम		१०	२०	४			√				√
	लैगिकतामा आधारीत हिंसा न्युनिकरण		५	१०	६		√			√		
२.५	**युवा तथा खेलकुद**											
	युवा उद्यमसिलता कार्यक्रम		११०	१२५	२, ३(भुल्के), ६		√	√		√	√	
	युवा क्षमता विकास		१५५	२७०	२, वडा भरी, ५		√	√		√	√	
	दुर्वेशनि नियन्त्रण कार्यक्रम		११०	२५	२, ४, ५		√			√		
	खेलकुद सिप विकास तालिम	संख्या	१५०	७०	२, ३, ४, ५		√	√		√	√	
	लोकसेवा शिक्षण सेवा कार्यक्रम		५	१०	३(भुल्के)			√			√	
	खेलमैदान निमार्ण		१	५०	३(भुल्के)			√	√		√	
	बहुउद्धेशीय युवा सिप विकास तालिम केन्द्र स्थापना			४०	४(दलगाउँ)		√	√			√	
	विद्यालय स्तर खेलकुद कार्यक्रम		५	२०	४		√			√		
	डडुवा खेल मैदान		१	१०	५(डडुवा)		√			√		
	लोकसेवा तयारी		५	१०	६		√			√		
	युवासंग उत्पादन कार्यक्रम		५	५०	६		√	√		√		
३.	**पूर्वाधार क्षेत्र**											
३.१	**वस्ती, आवास भवन तथा सार्वजनिक निर्माण**											
	वस्ति, आवास, भवन				१							
	पार्किङ्ग स्थल		६	५५	१(ओखे,खेना,हर्वु,वान्ताङ्ग), २(पामाखाम), ४,		√			√	√	
	सामुदायिक भवन		४	१५०	१(खेना,रोक्तावा,हर्वु,चेवा)			√	√	√		
	घरको छानालाई जस्ता	घरधुरी	२५०	२००	१		√			√		
	शौचालय निमार्ण		८	८५	२(पामाखाम र कटुन्जे), ३(भुल्के), ५(भन्ज्याङ्ग), ३(विद्यालयहरु)		√		√	√		
	युवा क्लव प्रोत्साहन कार्यक्रम		५	५०	कटुन्जे-२		√	√	√	√		
	प्रतिक्षालय निमार्ण		२	२५	३(भुल्के र डाँडा खर्क)		√			√		
	प्रतिक्षालय र पार्किङ्ग स्थल			१००	६(चिलाउनेटार)		√	√		√		

सि.नं.	विषय क्षेत्र	इकाई		अनुमानित लागत (रु. लाख)	स्थानगत विवरण	वडा नं.	सम्पन्न गर्ने निकाय			प्राथमिकीकरण		
							आफै	प्रदेश	संघ	१	२	३
	बजार व्यवस्थापन		२	७०	३(भुल्के), ६(साविक वडाहरु)		√			√		
	वडा कार्यालय मर्मत		२	२०	३(भुल्के)		√			√		
	जेष्ठ नागरिक आश्रम स्थल		१	५०	३(भुल्के)		√		√	√		
	वजार निर्माण र व्यवस्थापन		१	२०	४		√			√		
	एकिकृत वस्ती प्रवद्धन कार्यक्रम		१	५०	६(साविक वडाहरु)		√	√		√		
३.२	**सडक, पुल तथा यातायात**											
	पखुवा कृषि सडक	कि.मि.	१.८६३	२००	१		√	√	√	√		
	पुलिस अड्डा जाने बाटो	कि.मि.	३.४८९	२००	१			√		√		
	प्रहरी चौकी जाने बाटो	कि.मि.	०.२७७	१०	१		√				√	
	कालिका स्कुल जाने बाटो	कि.मि.	०.३८२	१०	१		√			√		
	वतासे, तल्लो ओखे -भुल्के सडक	कि.मि.		१५०	१			√			√	
	बोझेनी कृषि सडक	कि.मि.	३.६२०	३००	१			√		√		
	कुमाले डाँडा कृषि सडक	कि.मि.	१.७५०	२००	१			√	√	√		
	खानि डाँडा - अहाल डाँडा सडक	कि.मि.		३०	१		√			√		
	हुर्बु भञ्ज्याङ हुदै गुरुङ धारा बान्छिथान	कि.मि.	०.३७६	५०	१		√			√		
	खकौला सडक	कि.मि.	१.५३०	१५०	१			√	√	√		
	नुन्थला - फुलेली सडक	कि.मि.	०.२०३	२५	१		√			√		
	खेना सिकेताङ कृषि सडक	कि.मि.	१.६६४	२५०	१			√	√	√		
	भुरुङ्गे जन्तरे सडक	कि.मि.	२.८३०	१००	१			√	√	√		
	पिन्ताङ डाँडा सडक	कि.मि.	०.३४३	५०	१		√	√			√	
	भुरुङ्गे-स्वालिङ्गटार सडक	कि.मि.		१५०	१			√	√		√	
	नौले जाने बाटो	कि.मि.	०.३०६	१०	१		√					√
	दिलिप धारा जाने बाटो	कि.मि.	०.१६१	१०	१		√					√
	ब्वालुङ्ग कृषि सडक	कि.मि.		१००	१			√	√	√		
	बान्ताङ कृषि सडक	कि.मि.	०.८८६	५००	१			√			√	

सि.नं.	विषय क्षेत्र	इकाई		अनुमानित लागत (रु. लाख)	स्थानगत विवरण	वडा नं.	सम्पन्न गर्ने निकाय			प्राथमिकीकरण		
							आफै	प्रदेश	संघ	१	२	३
	रमेशको घर जाने बाटो	कि.मि.	०.७८९	१०	१		√					√
	रानिटार चखेवा हाइवे सडक	कि.मि.	२.७८९	५००	२		√	√		√		
	मन्साराम धोद्लेखानी सडक	कि.मि.	४.३०६	१०००	२		√	√	√		√	
	मुलिखुम कृषि सडक	कि.मि.	१.१२७	३००	२		√				√	
	डाँडाटोल कृषि सडक	कि.मि.	१.८६९	१५	२		√					
	कामीधारा केराबारी सडक	कि.मि.	०.२२६	१०	२		√					√
	नागछाँगा कृषि सडक	कि.मि.	१.१०७	१०	२		√				√	
	बनपाला सावाराङ बतासे कृषि सडक	कि.मि.	२.०१७	१०	२		√				√	
	बतासे - खाक्ताङ - भोजपुरे डाँडा सडक	कि.मि.	०.८२१	५	२		√				√	
	रानीटार - पाप्माखाम - चखेवा हुँदै हुर्वु सडक	कि.मि.	२.३५५	२०	२		√				√	
	वतासे-रक्सडाँडा सडक	कि.मि.		५	२		√				√	
	नागछाँगा पाप्माखाम सडक	कि.मि.	१.६९२	३०	२		√				√	
	पाप्माखाम धिन्ताङ सडक	कि.मि.	२.४९६	१०	२		√				√	
	मन्धरी चौतारा सडक	कि.मि.		१५	२		√				√	
	बाघखोरा बन्छिताङ सडक	कि.मि.	१.६१०	२०	२		√				√	
	तल्लो बाघखोरा कृषि सडक	कि.मि.	१.३४६	१०	२		√				√	
	स्वास्थ्य चौकी खुड्टाराङ कृषि सडक	कि.मि.	०.४७०	१०	२		√				√	
	चण्डीथान नेपालगाउँ कृषि सडक	कि.मि.	०.९३२	२०	२		√				√	
	झोपु	कि.मि.	१	१५	२(होमथोक-मन्दिर चौतारा), ३(ढुलिगैरी पुछार-सिरीसे)		√	√		√		
	झोपु निर्माण	कि.मि.		११०	६(होतोक बेहेरे खोला नेपालगाउँ), ६(बैंकुण्ठे मकुवा खोला छापगाउँ)							
	डाँडा खर्क, देउराली-ओखे कृषि सडक	कि.मि.		१००	३		√	√	√	√		
	नामन्ता कालिमाटी कृषि सडक	कि.मि.	०.५०३	१०	३		√	√	√	√		
	भोगटेनी एकादशी सडक	कि.मि.	१.१२१	५०	३		√	√		√		

सि.नं.	विषय क्षेत्र	इकाई		अनुमानित लागत (रु. लाख)	स्थानगत विवरण	वडा नं.	सम्पन्न गर्ने निकाय			प्राथमिकीकरण		
							आफै	प्रदेश	संघ	१	२	३
	माटिकोरे - सानो भुल्के धोदलेखानी जाने कृषि सडक	कि.मि.	४.२६१	१००	३		√	√	√	√		
	माटिकोरे देउले कृषि सडक	कि.मि.	१.२८९	५०	३		√	√			√	
	माटिकोरे - बडेचौर - मन्साराम हुँ धोद्लेखानी कृषि सडक	कि.मि.	२.९८८	५००	३		√	√		√		
	बडेचौर सानो भुल्के कृषि सडक	कि.मि.	१.५०५	१००	३		√	√			√	
	सिरुधारी जाने बाटो	कि.मि.		२५	३		√					√
	बिन्देचौर आहालडाँडा कृषि सकड	कि.मि.	१.२४०	१००	३		√	√	√		√	
	बिन्देचौर सिउँडिबारे सडक	कि.मि.	०.१७१	५०	३		√	√	√			√
	जरुवाधारा भुल्के सडक	कि.मि.	१.४९७	१५०	३		√	√	√	√		
	भुल्क बोभ्रेनी खोला सडक	कि.मि.	०.९११	३००	३		√	√	√	√		
	भुल्के धोदलेखोला सडक	कि.मि.	२.२०६	३००	३		√	√	√	√		
	सानो भुल्के बरडाँडा कृषि सडक	कि.मि.	१.३३४	१००	३			√	√		√	
	निगुरे भिलिमिले सडक	कि.मि.	१.६०५	१००	३		√	√			√	
	तल्लो ओखे सडक	कि.मि.	१.७६८	१००	३			√	√		√	
	लोकसीराम - थर्पु सडक	कि.मि.		३०	३		√	√			√	
	शिवालय तिनधारे सडक	कि.मि.	०.२४७	१००	३		√	√	√	√		
	गैंयादेवी स्कुल जाने बाटो	कि.मि.	०.८३	५०	३		√	√		√		
	टिमुरे डाँड - गोपालटार सडक	कि.मि.		२५	३		√				√	
	देउराली प्रेम राईको घर जाने बाटो	कि.मि.	०.१३६	२०	३		√	√	√		√	
	स्वास्थ्य चौकी जाने बाटो	कि.मि.	०.१८९	१००	३		√	√		√		
	भोजपुर ओखे सडक	कि.मि.	१२.६९८	१५००	४		√	√	√	√		
	लाँकुरे कृषि सडक	कि.मि	१.४५५	२०००	४		√	√	√	√	√	
	दलगाउँ कृषि सडक	कि.मि	३.१८०	५००	४		√	√	√	√		
	दलगाउँ भुल्के सडक	कि.मि	५.३३९	१०००	४		√	√	√	√		
	स्कुल डाँडा कृषि सडक	कि.मि	०.५६२	६०	४		√	√	√		√	
	डाँडाबारी कृषि सडक	कि.मि	०.२१३	५०	४		√	√				√

सि.नं.	विषय क्षेत्र	इकाई		अनुमानित लागत (रु. लाख)	स्थानगत विवरण	वडा नं.	सम्पन्न गर्ने निकाय			प्राथमिकीकरण		
							आफै	प्रदेश	संघ	१	२	३
	दिपेनी पखुवा सडक	कि.मि	१.१५२	३००	४		√	√	√		√	
	दिपेनी नामन्ता कृषि सडक	कि.मि	३.२४३	६०	४		√	√				
	चुलाचुली जाने बाटो	कि.मि	०.१९६	१०	४		√			√		
	सिन्किलिङ गैरिगाउँ कृषि सडक	कि.मि	०.३७३	६०	४		√	√				√
	ढुङ्गे पिखुवा कृषि सडक	कि.मि	१.३६१	१००	४		√	√	√			√
	रात्माटे सडक	कि.मि	०.२३९	३०	४		√					√
	सहेले भुजेल टोल नामन्ता सडक	कि.मि	०.७३४	१५	४		√					√
	थलाखाम हुदै भलायखर्क जोडने बाटो	कि.मि		४०	४		√	√			√	
	सहेले स्कुल देखि वडा नं. ५ बेहेरे खोला	कि.मि	६.६१३	२००	४		√	√	√		√	
	वाह्रबिसे कृषि सडक	कि.मि	१.६२९	१००	४		√	√	√			√
	केराबारी कृषि सडक	कि.मि	०.९०९	२०	४		√					√
	गुराँसे चक्रपथ	कि.मि	११.५९६		५							
	खोस्ताङ जाने कृषि सडक	कि.मि	६.४०१	१०	५			√			√	
	डाँडा - जालपादेवी सडक	कि.मि		१००	५			√	√			√
	राम सडक	कि.मि	०.९५२	१००	५			√	√			√
	साउने पानी खाल्डे जाने बाटो	कि.मि	२.१११.	२	५		√				√	
	लहरेबर देखि टारबारी सडक	कि.मि	१.३१७	५	५		√				√	
	घिसिङ नर्सिङ देखि कार्तिके सडक	कि.मि	०.९७९	१००	५		√	√			√	
	तुन्ताङ देखि आम्बोटे हुँदै चाक्से सडक	कि.मि	२.०५४	१००	५		√	√			√	
	दक्षिणकाली सडक	कि.मि	१.५०८	१५०	५		√	√	√			√
	ज्यामिरे सडक	कि.मि	०.३५२	१००	५		√	√	√			√
	डडुवा आरिखोला सडक	कि.मि	१२.६३१	९७००	६				√	√		
	माथिलो सिरिसे गंगाखोला सडक	कि.मि	१.२६०	६०००	६		√	√	√	√		
	सावित्रा मा.वि स्कुल जाने बाटो	कि.मि	०.१२१	१०	६		√				√	
	चिउरी डाँडा गोठडाँडा सडक	कि.मि	०.८४६	१०	६		√			√		
	राई कान्छा सडक	कि.मि	०.३४४	२०	६		√			√		
	तुरतुरे खोला तामाङ्गगाउँ सडक	कि.मि		५	६		√			√		

सि.नं.	विषय क्षेत्र	इकाई		अनुमानित लागत (रु. लाख)	स्थानगत विवरण	वडा नं.	सम्पन्न गर्ने निकाय			प्राथमिकीकरण		
							आफै	प्रदेश	संघ	१	२	३
	वेहेरेश्वर जम्वु दोभान सडक निर्माण	कि.मि	१० कि.मि.	५०	६(वेहेरेश्वर जम्वु दोभान)			√	√	√		
	माथिलो सिरिसे ठुलधरा सडक	कि.मि	२ कि.मि.	१०	६		√	√		√		
	मालवसे हान्दुङ्ग वेहेरे खोला सडक	कि.मि	३ कि.मि.	५०	६		√	√			√	
	गोरेटो बाटोहरु मर्मत	कि.मि	१०	५०	६(बेहेरे खोला, बाग्पा,मकुवा खोला बैंकुण्ठे, बेहेरेश्वर, ताती लगायत)		√				√	
	दुप्सेत्पा मन्टेन सडक	कि.मि	१ कि.मि.	५	६		√					
	सिरोज किराना पसल जाने बाटो	कि.मि	०.१३८	१५	८		√				√	
	खोक्सिक वाबुङ्ला सडक	कि.मि	०.१५३	१०	८		√				√	
	भञ्ज्याङ नाम्पिलुङ सडक	कि.मि	०.७८१	५०	८			√			√	
	ओकाला नाम्पिलुङ सडक	कि.मि	०.४२५	३०	८			√		√		
	थर्पु लप्सिबोटे कावाखोला सडक	कि.मि	०.८६६	१५०	८			√		√		
३.४	**सुचना, संचार तथा प्रविधि**											
	विकास वुलेटीन		१५	४०	१३		√			√		
	फ्रि वाइफाई क्षेत्र	टोल	१५	१२	३(भुल्के,डाँडा खर्क,मन्सराम,सानो भुल्के,माटिखोरे,नामन्त), ४		√			√		
	जनप्रतिनिधी सेवाग्राही कार्यक्रम		५	५	३		√			√		
	जनप्रतिनिधी सेवाग्राही संवाद		५	५	६		√			√		
	होडीङ्ग वोडी (Electronic)		१	५	३(भुल्के वडा)		√			√		
	सि.सि.टी.भि. क्यामेरा जडान		३	१०	३(भुल्के), ४		√			√		
	वडा कार्यालय सुचना प्राविधि मैत्रीको लागि सफ्टवेयर जडान		१	५	३(भुल्के)		√			√		
	प्रविधि मैत्री बनाउन सफ्टवेयर जोडने		१	१०	४		√			√		
	ल्यान्ड लाइन विस्तार		१०	२०	६		√			√		
	आवश्यक ठाउँमा सि.सि. क्यामरा जडान			१०	६		√			√		

सि.नं.	विषय क्षेत्र	इकाई		अनुमानित लागत (रु. लाख)	स्थानगत विवरण	वडा नं.	सम्पन्न गर्ने निकाय			प्राथमिकीकरण		
							आफै	प्रदेश	संघ	१	२	३
४	**वन, वातावरण तथा विपत व्यवस्थापन क्षेत्र**											
४.१	**वन तथा जैविक विविधता**											
	वृक्षरोपन	रोपनी	२५००	६०	१(वडाको खाली जमिन), ३(सामुदायिक वन)		√	√	√	√		
	वृक्षारोपन	हेक्टर	१००	१०	६		√				√	
	वैज्ञानिक वन व्यवस्थापन (सामुदायिक वन)		८	५०	२		√			√		
	वैज्ञानिक वन व्यवस्थापन	संख्या	१०	३५	३(सामुदायिक वन), ४		√			√		
	आगो नियन्त्रण कार्यक्रम	पटक	१०	१०	३(भुल्के)		√			√		
	जैविक विविधता संरक्षण कार्यक्रम		५	५	३(भुल्के)		√			√		
	वनमारा नियन्त्रण	समुह	८	४	५		√			√		
	जैविक वन व्यवस्थापन कार्यक्रम		६	१०	६		√				√	
४.२	**भूसंरक्षण तथा जलाधार व्यवस्थापन**											
	पहिरो नियन्त्रण कार्यक्रम	ठाउँ	५०	१००	३(वडा भरी सम्भावित)		√	√		√		
	खहरे खोल्सी नियन्त्रण	ठाउँ	५५	५५	३, ६		√	√		√	√	
४.३	**वातावरण तथा फोहोरमैला व्यवस्थापन**											
	फोहोर व्यवस्थापन चेतनामुलक कार्यक्रम		१०	१०	१		√			√		
	डम्पिङ्ग साइट अध्ययन र निमार्ण		४	३०	३(भुल्के), ८		√			√		
	जैविक मल प्रवद्धन	टोल	१४	६०	३(भुल्के), ५		√			√		
	कृषि भुमिमा जैविक मल प्रर्वद्धन		५	३०	४, ६		√			√		
	वातावरण तथा फोहोरमैला व्यवस्थापन चेतनामुलक कार्यक्रम		५	१०	६		√			√		
	वातावरण तथा स्वास्थ्य सम्बन्धि तालिम		५	१०	६		√			√		
४.४	**विपद जोखिम न्यूनीकरण र व्यवस्थापन तथा जनवायु उत्थानशीलता**											
	राहत उद्धार कोष		२	५५	३(भुल्के), ४		√	√		√		
	आपतकालिन उद्धार सामाग्री भण्डार		१	२०	३(भुल्के)		√			√		
	विपद जोखिम न्युनिकरण चेतनामुलक कार्यक्रम		१०	१०	३(भुल्के)		√			√		
	आपतकालिन आश्रम स्थल निमार्ण		१	५०	३(भुल्के)		√	√		√		

सि.नं.	विषय क्षेत्र	इकाई		अनुमानित लागत (रु. लाख)	स्थानगत विवरण	वडा नं.	सम्पन्न गर्ने निकाय			प्राथमिकीकरण		
							आफै	प्रदेश	संघ	१	२	३
	वडा स्तरमा आपतकालिन उद्धार सामग्री भण्डार		१	१०	४			√		√		
	सामुदायिक आपतकालीन आश्रय स्थल	स्थान	२	१००	५(भन्ज्याङ्ग, डडुवा)		√			√		
	वडा स्तरीय व्यवस्थापन कार्यक्रम		५	१०	६		√			√		
	आपतकालिन उदार सामाग्री भण्डार		१	२०	६(चिलाउनेटार)		√			√		
	पहिरो नियन्त्रण कार्यक्रम		५	५	६		√			√		
५	**संस्थागत विकास तथा शुसान क्षेत्र**											
५.१	**कानून, नीति तथा सुशासन**											
	सुचना मैत्री शासन प्रवर्धन		१	१०	३		√			√		
	सुचना प्रविधि मैत्री शासन		१	५	६		√			√		
	मेलमिलाप कार्यक्रम		५	५	३		√			√		
	कृषि समुह गठन तथा प्रवधन		९	५	३		√			√		
	सुशासन र जवाफदेहित कार्यक्रम		५	५	३(भुल्के)		√			√		
	विवाद मध्यस्थता, कानुनि साक्षरता कार्यक्रम		५	५	६		√			√		
५.२	**संगठन तथा क्षमता विकास**											
	जनप्रतिनिधी, कर्मचारी क्षमता अभिवृद्धी		१५	२५	१२		√			√		
	कर्मचारी प्रोत्साहन कार्यक्रम		१५	११	१२		√			√		
	वडा कार्यलयमा सफ्टवेयर अपडेट		२	५	३		√			√		
	वडामा ल्यापटप वा कम्प्युटर		२	३	३		√			√		
	वडामा र्फनिचर सामाग्री			१०	३		√			√		
	टोल विकास संस्थाको क्षमता अभिवृद्धी		५	१०	३		√			√		
	टोल सुधार समिती परिचालन		९	२०	४		√			√		
	महिला क्षमता वृद्धिका लागि प्रविधि प्रयोग		५	१०	४		√			√		
	योजना सम्झौता गर्न चाहिने कागजातको वारेमा अभिमुखिकरण तालिम		५	१०	४		√			√		
	पालिकाले गरेको कामको लेखाजोखा		५	५०	५		√			√		
५.३	**श्रोत परिचालन तथा व्यवस्थापन**											
	कर दाता शिक्षा कार्यक्रम		५	५	४		√			√		

सि.नं.	विषय क्षेत्र	इकाई		अनुमानित लागत (रु. लाख)	स्थानगत विवरण	वडा नं.	सम्पन्न गर्ने निकाय			प्राथमिकीकरण		
							आफै	प्रदेश	संघ	१	२	३
	उत्कृष्ट करदाता प्रोत्साहन कार्यक्रम		१५	१५	१६		√			√		
	कर दाता शिक्षा		५	१०	५		√			√		
	अन्तर स्थानीय तह तथा सरकारी समन्वयन		५	१०	५		√			√		
५.४	**विकास व्यवस्थापन**											
	नतिजामुलक अनुगमन मुल्याङ्कन प्रणाली तथा गुणस्तर सुधार		४	४	४							
	उपभोक्ता समिती क्षमता कार्यक्रम		५	१०	५		√			√		
	वस्तुस्थिती विवरण तयारी तथा अद्यावधीक				६							

अनुसूची ३: आवधिक योजना सम्बन्धी तथ्यांक संकलन

वडा नं. ....

विषय क्षेत्र	इकाई		अनुमानित लागत (रु. हजार)	स्थानगत विवरण	सम्पन्न गर्ने निकाय			प्राथमिकीकरण		
					आफै	प्रदेश	संघ	१	२	३
१. आर्थिक क्षेत्रसँग सम्बन्धीत भावी योजनाहरू										
१.१ कृषि तथा पशुपंन्छी										
१.२ सिंचाई										
१.३ पर्यटन, संस्कृति तथा सम्पदा										
१.४ उद्योग र व्यापार										
१.५ श्रम, रोजगारी र सामाजिक सुरक्षा										

विषय क्षेत्र	इकाई		अनुमानित लागत (रु. हजार)	स्थानगत विवरण	सम्पन्न गर्ने निकाय			प्राथमिकीकरण		
					आफै	प्रदेश	संघ	१	२	३
२. सामाजिक क्षेत्र										
२.१ स्वास्थ्य तथा पोषण										
२.२. शिक्षा, विज्ञान तथा नवप्रवर्तन										
२.३ खानेपानी तथा सरसफाई										
२.४ महिला, वालवालिका तथा लक्षित वर्ग										
२.५ युवा तथा खेलकुद										

विषय क्षेत्र	इकाई		अनुमानित लागत (रु. हजार)	स्थानगत विवरण	सम्पन्न गर्ने निकाय			प्राथमिकीकरण		
					आफै	प्रदेश	संघ	१	२	३
३. पूर्वाधार क्षेत्र										
३.१ वस्ती, आवास भवन तथा सार्वजनिक निर्माण										
३.२ सडक, पुल तथा यातायात										
३.३ जलस्रोत, विद्युत तथा वैकल्पिक उर्जा										
३.४ सुचना, संचार तथा प्रविधि										

विषय क्षेत्र	इकाई		अनुमानित लागत (रु. हजार)	स्थानगत विवरण	सम्पन्न गर्ने निकाय			प्राथमिकीकरण		
					आफै	प्रदेश	संघ	१	२	३
४ वन, वातावरण तथा विपत व्यवथापन क्षेत्र										
४.१ वन तथा जैविक विविधता										
४.२ भूसंरक्षण तथा जलाधार व्यवस्थापन										
४.३ वातावरण तथा फोहोरमैला व्यवस्थापन										
४.४ विपद जोखिम न्यूनीकरण र व्यवस्थापन तथा जनवायु उत्थानशीलता										
५ संस्थागत विकास तथा शुसान क्षेत्र										
५.१ कानून, नीति तथा सुशासन										

विषय क्षेत्र	इकाई		अनुमानित लागत (रु. हजार)	स्थानगत विवरण	सम्पन्न गर्ने निकाय			प्राथमिकीकरण		
					आफै	प्रदेश	संघ	१	२	३
५.२ संगठन तथा क्षमता विकास										
५.३ श्रोत परिचालन तथा व्यवस्थापन										
५.४ विकास व्यवस्थापन										

अनुसूची ४: आवधिक योजनाका परिमाणात्मक लक्ष्यहरू

क्र.सं.	लक्ष्य, गन्तव्य र सूचक	एकाई	आ.व. २०७९/८० को यथार्थ	आ.व. २०८५/८६ को लक्ष्य	पुस्टयाइँका स्रोत
क.	आर्थिक विकास क्षेत्र				
१.	कृषि बिमा	प्रतिशत			
२.	पशुपंक्षी बिमा	प्रतिशत			
३.	बाखा फार्म	सङ्ख्या			
४.	कृषि तथा पशुपंक्षी फार्म	सङ्ख्या			
५.	कोल्ड स्टोर (निर्माणाधिन)	सङ्ख्या			
६.	कृषि हाटबजार	सङ्ख्या			
७.	बैंकको शाखा (क र ख वर्ग)	सङ्ख्या			
८.	लघुवित्त संस्थाको शाखा	सङख्या			
९.	बचत तथा ऋण सहकारी संस्था	सङ्ख्या			
१०.	कृषि सहकारी संस्था	सङ्ख्या			
११.	महिला सहकारी संस्था	सङ्ख्या			
१२.	सहकारी संस्थाको निक्षेप संकलन	रू.हजारमा			
१३.	सहकारी संस्थाको ऋण परिचालन	रू.हजारमा			
१४.	सहकारीमा आवद्ध कर्मचारी	सङख्या			
१५.	सहकारी सुपथ मूल्यका पसल स्थापना	सङ्ख्या			
१६.	भूमिहिन घरपरिवार	सङख्या			
१७.	आन्तरिक राजस्व	रू.हजारमा			
१८.	आन्तरिक तथा बाह्य पर्यटक आगमन	सङ्ख्या			
१९.	होमस्टे (सामुदायिक र निजि)	सङ्ख्या			
२०.	पर्यटन पदमार्ग	सङ्ख्या			
२१.	औद्योगिक ग्रामको स्थापना	सङ्ख्या			
२२.	वेरोजगारी दर	प्रतिशत			
२३.	आर्थिक थपले सक्रिय जनसंख्या	प्रतिशत			
२४.	निरपक्ष गरीवीको रेखामुनि रहेको जनसंख्या	प्रतिशत			
ख.	सामाजिक विकास क्षेत्र				
१.	नमुना विद्यालय क्रमागत (प्रदेश र केन्द्र)	सङ्ख्या			
२.	प्राविधिक शिक्षा अध्ययन गराउने विद्यालय	सङख्या			
३.	बालमैत्री पूर्वाधार भएका विद्यालय	सङख्या			
४.	पुरुष साक्षरता दर ६ वर्ष देखी माथीको	प्रतिशत			
५.	महिला साक्षरता दर ६ वर्ष देखी माथीको	प्रतिशत			
६.	कम्प्युटर ल्याव स्थापना भएको विद्यालय	सङ्ख्या			
७.	विज्ञान प्रयोगशाला स्थापना भएका विद्यालय (६ -१२)	सङख्या			
८.	स्नातक तह अध्ययन गराउने क्याम्पस	सङ्ख्या			
९.	नमुना बालविकास केन्द्र	सङ्ख्या			
१०.	इ- हाजिरी भएका विद्यालय	सङ्ख्या			

क्र.सं.	लक्ष्य, गन्तव्य र सूचक	एकाई	आ.व. २०७९/८० को यथार्थ	आ.व. २०८५/८६ को लक्ष्य	पुस्टयाइँका स्रोत
११.	सिसि क्यामरा जडान भएका विद्यालय	सङ्ख्या			
१२.	कोभिडको भ्याक्सिन लगाउने जनसंख्या	संङख्या			
१३.	सुत्केरी भत्ता लिने	प्रतिशत			
१४.	दक्ष प्रसुतिकर्मीबाट जन्मने बच्चा	प्रतिशत			
१५.	संस्थागत प्रसुति	प्रतिशत			
१६.	परम्परागत उपचारमा संङ्लग्न जनशक्तिलाई क्षमता विकास तालिम	सङ्ख्या			
१७.	खोपकेन्द्र	सङ्ख्या			
१८.	आयुर्वेद औषधालय	सङ्ख्या			
१९.	गाउँपालिकको जम्मा जनसङ्ख्या	जना			
२०.	घरधुरी	सङ्ख्या			
२१.	जनघनत्व (जना प्रति वर्ग. कि. मि.)	जना			
२२.	प्रति परिवार औसत सदस्य सङ्ख्या	जना			
२३.	वार्षिक औसत जनसंख्या वृद्धिदर	प्रतिशत			
२४.	५ वर्ष मुनिका बालबालिकाको जन्मदर्ता	प्रतिशत			
२५.	गैससका कार्यक्रम गाउँपालिकाको योजना प्रणालीमा आबद्धता	सङ्ख्या			
ग.	**भौतिक पूर्वाधार विकास क्षेत्र**				
१.	३० मिनेट सम्मको दुरिमा यातायात पहुँच भएको परिवार	प्रतिशत			
२.	कालोपत्रे सडक	कि. मि.			
३.	ग्राभेल सडक	कि. मि.			
४.	कृषि सडक	कि. मि.			
५.	कच्ची सडक स्तरोन्नती	कि. मि.			
६.	पक्की पुल	सङ्ख्या			
७.	झोलुङ्गे पुल	सङ्ख्या			
८.	काठको पुल	सङ्ख्या			
९.	कल्भर्ट	सङ्ख्या			
१०.	सवै मौसममा सडक सगँ आबद्ध वडा	सङ्ख्या			
११.	वडालाई स्मार्ट वडाका रूपमा विकास गर्ने	सङ्ख्या			
१२.	ट्राफिक पोस्ट स्थापना	सङ्ख्या			
१३.	ट्राफिक संङकेत	सङ्ख्या			
१४.	जेब्रा कसिङ्ग	सङ्ख्या			
१५.	बसपार्क निर्माण	सङ्ख्या			
१६.	प्रयाप्त खानेपानी सुविधा पुगेको घरधुरी	प्रतिशत			
१७.	नीजि धाराबाट खानेपानी पुगेको घरधुरी	प्रतिशत			
१८.	विद्युत्मा पहुँच प्राप्त घरधुरी	प्रतिशत			
१९.	गोबरग्यास जडित् घरधुरी	सङ्ख्या			
२०.	खर, झिंगटी/स्लेट को छाना भएको घरधुरी	प्रतिशत			
२१.	आरसिसि भएका व्यक्तिगत घरधुरी	प्रतिशत			

क्र.सं.	लक्ष्य, गन्तव्य र सूचक	एकाई	आ.व. २०७९/८० को यथार्थ	आ.व. २०८५/८६ को लक्ष्य	पुस्टयाइँका स्रोत
२२.	वर्षभरी सिँचाइ हुने खेतीयोग्य जमिन	हेक्टर			
२३.	नियमित मर्मततथा पुर्नस्थापना सिँचाइ योजना	सङ्ख्या			
घ.	वन, वातावरण तथा विपद् व्यवस्थापन विकास क्षेत्र				
१.	सामुदायिक वन	संङ्ख्या			
२.	वनले ढाकेको क्षेत्रफल	हेक्टर			
३.	जलाधारको संरक्षण	सङ्ख्या			
४.	जोखिममा परेका बस्ती स्थानान्तरण	सङ्ख्या			
५.	विपद् जोखिम नक्सांङ्कन	सङ्ख्या			
६.	विपद वाट भएको वार्षिक क्षति	रूपैयाँमा			
७.	विपद् वाट मृत्युभएको जनसंख्या	सङ्ख्या			
८.	विपद् वाट प्रभावित परिवार संख्या	सङ्ख्या			
९.	प्रकोप वाट पूर्वाधारमा भएको क्षति	रूपैयाँमा			
१०.	पहिरो रोकथाम तथा नियन्त्रण	सङ्ख्या			
ङ.	संस्थागत तथा सुशासन विकास क्षेत्र				
१.	गाउँसभामा महिलाको प्रतिनिधित्व	प्रतिशत			
२.	वडा अध्यक्षमा निर्वाचित महिला सदस्य	सङ्ख्या			
३.	गाउँसभामा दलित महिलाको प्रतिनिधित्व	सङ्ख्या			
४.	रेडियो प्रयोग गर्ने घरधुरी	प्रतिशत			
५.	टेलिभिजन प्रयोग गर्ने घरधुरी	प्रतिशत			
६.	मोवाइलमा पहुँच पुगेको जनसङ्ख्या	प्रतिशत			
७.	इन्टरनेट प्रयोगकर्ता	प्रतिशत			
८.	सूचना माग गर्ने	सङ्ख्या			
९.	सार्वजनिक सुनुवाई गर्ने वडा	सङ्ख्या			
१०.	इ-विडिङ्ग मार्फत आयोजनाको सार्वजनिक खरिद	प्रतिशत			
११.	योजनाको अनुगमन तथा मूल्याङ्कन	प्रतिशत			
१२.	अध्ययन, अनुसन्धान तथा परामर्श सेवा	सङ्ख्या			
१३.	बजार अनुगमन	पटक			
च.	अन्तरसम्बन्धित विकास क्षेत्र				
१.	प्रहरी चौकी स्थापना र भवन निर्माण	सङ्ख्या			
२.	मानव अधिकार उलङ्घनका घटना	सङ्ख्या			
३.	राष्ट्रिय परिचयपत्र प्राप्त गरेका नागरिक	प्रतिशत			
४.	दर्ता भएका लैङ्गिक हिंसा लगायत अपराध अनुसन्धानको अनुपात	सङ्ख्या			
५.	गाउँपालिकाको कूल खर्चमा बेरूजुका अनुपात	रु.			
६.	साना होटल तथा रेष्टुरेन्ट	सङ्ख्या			
७.	थोक तथा खुद्रा व्यापार	सङ्ख्या			

अनुसूची ५: वडा भेलामा सहभागीहरुको सूची

आज मिति २०८०।६।२३ गते यस रामप्रसादराई गाउँपालिकाको आवधिक योजना तर्जुमाका लागि प्रारम्भिक चरणको हलफल तथा अभिमुखीकरण कार्यक्रम निम्न उपस्थितीमा सम्पन्न गरियो :

नाम	पद	हस्ताक्षर
१. याम बहादुर राई	अध्यक्ष	[illegible]
२. वीरेन्द्र राई	उपाध्यक्ष	[illegible]
३. सन्तोष पोखरेल	प्रमुख प्रशासकीय अधिकृत	[illegible]
४, ओजेन्द्र राई	१ नं. वडाअध्यक्ष	[illegible]
५, बाबु कुमार राई	४ नं. वडा अध्यक्ष	[illegible]
६, रामु थापा मगर	३ नं. वडा अध्यक्ष	[illegible]
७ धनकाजी राई	६ " वडा अध्यक्ष	[illegible]
८, बाच कुमार राई	८ नं. वडा अध्यक्ष	[illegible]
९ कविना बि.क.	९ नं. वडा अध्यक्ष	[illegible]
१० सुजन अधिकारी	वडासचिव	[illegible]
११ तेज प्रसाद आचार्य	वडासचिव	[illegible]
१२, तिलक ब० कार्की	वडासचिव	[illegible]
१३, सुशिल राई	(अध्यक्षज्यूको निजी सचिव)	[illegible]
१४ सावित्रा राई	६ नं. वडा सदस्य	सावित्रा
१५ प्रतिमा राई	६ नं. कार्यपालिका सदस्य	प्रतिमा
१६ अशोक कुमार खवास	४ न. कार्यपालिका सदस्य	[illegible]
१७ मिलन वि.क.	८ नं. कार्यपालिका सदस्य	[illegible]
१८) सविना तामाङ	४ नं. कार्यपालिका सदस्य	[illegible]
१९ अजय राई	१ नं. कार्यपालिका सदस्य	अजयराई
२० शालिक राम सिग्देल	विज्ञ	[illegible]
२१ नविन न्यौपाने	परामर्शदाता	[illegible]

आज मिति २०८०/१०/०४ गते यस रामप्रसादराई गाउँपालिकाको आवधिक योजना ~~अन्त~~ अन्तर्गत यस वडा नं. १ मा भेला भई यस वडाको योजना तथ्याङ्क संकलन कार्य निम्न बमोजिमको उपस्थितीमा सम्पन्न गरियो ।

	नाम	पद	हस्ताक्षर
१.	जोगेन्द्र राई	(वडा अध्यक्ष)	[illegible]
२.	धनिराजा राई	(वडा सदस्य)	[illegible]
३.	जुना बान्निया क्षेत्री	(वडा सदस्य)	[illegible]
४.	अजय राई	(वडा सदस्य)	अजय राई
५.	उमा न्यौपाने	(वडा सहायक)	[illegible]
६.	दिल ब. राई	अध्यक्ष	[illegible]
७.	मिलन मगर		[illegible]
८.	दिपक खड्का	(युवाशक्ति टोल वि.सं. अध्यक्ष)	[illegible]
९.	राजुन राई		राजुन राई
(१०)	विन्द मान राई		[illegible]
(११)	कुशल राई		Kushal
१२	सोमकुमार राई	टोल विकास संस्था अध्यक्ष	[illegible]
१२.	गणेश कुमार राई	उपाध्यक्ष टाड सेना चोड टो. वि. सं.	[illegible]
१३	रबिन राई	टाड सेना चोड टोल विकास संस्था उपाध्यक्ष	[illegible]
१४	श्री मा राई	" " " सचिव	श्री मा राई
१५	कर्ण बाहादुर राई टोल वि.स	अध्यक्ष	कर्ण बहादुर राई
१६	राज कुमार राई टोल वि.स	सचिव	[illegible]
१७.	शान्तिकला राई टोल वि.स	कोषाध्यक्ष	[illegible]
१८	धन बाहादुर तामाङ	सचिव	[illegible]
१९	राजकुमार राई	कोषाध्यक्ष	राजकुमार
२०	शान्तिकला कट्वाल टोल वि.स	कोषाध्यक्ष	[illegible]
२१	अमृतिका राई टोल वि. सं.	अध्यक्ष	[illegible]
२२	सुर्मा कुमारी राई " " "	सचिव	SKR
२३,	बिजेन्द्र तामाङ	(वडा सदस्य)	[illegible]

आज मिति २०८०/१०/११ गते यस रामप्रसादराई गाउँपालिकाको आवधिक योजना अन्तर्गत यस वडा नं. ४ मा भेला भई यस वडाको योजना तथ्याङ्क संकलन कार्य निम्न बमोजिमको उपस्थितीमा सम्पन्न गरियो ।

नाम	पद	हस्ताक्षर
(१) राज कुमार तामाङ	वडा अध्यक्ष	[signature]
२, सुन्दर कुमार राई	वडा सदस्य	
३, जिवन ज्योति मगर	वडा सदस्य	[signature]
४ प्रेमा राई तामाङ	वडा सदस्य	
५, चित्रा दर्जी	" "	
६, गणेश राई (नागढुंगा)		[signature]
७ सुरेश राई		[signature]
८, कुमार तामाङ (जनहित टोल विकास स.)	अध्यक्ष	[signature]
९, मन्जु राई (जनहित टोल विकास स.)	कोषअध्यक्ष	[signature]
१०, रमेश कुमार खुजेल (नवज्योति टोल विकास सं)	अध्यक्ष	[signature]
११, सुनिल राई (" " ")	सचिव	[signature]
१२ मनोज दर्जी (नवज्योति युवा क्लब सह सचिव)		[signature]
(१३) योगेन्द्र राई (नागढुंगा)	उपाध्यक्ष	[signature]
(१४) महेन्द्र कुमार राई (")	सचिव	[signature]
(१५) पार्वती टो.वि.सं (नागढुंगा टोल)	कोषाध्यक्ष	पार्वती
(१६) डिकबहादुर खुजेल (डिन्ताङ टो.वि.सं)	अध्यक्ष	[signature]
(१७) डिल्लीध्वज मगर (लाङघाली टो वि स)	अध्यक्ष	[signature]
(१८) विष्णु कुमार मगर (सुनाखरी टो वि स)	सचिव	[signature]
(१९) ओम प्रकाश राई		
(१८) मालती राई (पञ्चकन्या, टो. वि. स)	सचिव	[signature]
(१९) टिकाराम गिरी सुनखरी टो.वि.स	उपाध्यक्ष	[signature]
(२०) रसोया मगर (डिन्ताङ (कोष अध्यक्ष)		
(२१) आशा राई (पञ्चकन्या टो. विकास	कोषअध्यक्ष	आशा

आज मिति २०८०/१०/०३ गते यस रामप्रसादराई गाउँपालिकाको आवधिक योजना अन्तर्गत यस वडा नं. ३ मा भेला भई यस वडाको योजना तथ्याङ्क संकलन कार्य निम्न बमोजिमको उपस्थितिमा सम्पन्न गरियो ।

	नाम	पद	हस्ताक्षर
१	राम थापा मगर	वडा अध्यक्ष	[illegible]
२	बाबुराम कम्प्याली	(पूर्व जिपसदस्य)	[illegible]
३,	राम कुमार राई	(टोल विकास अध्यक्ष)	[illegible]
४,	केशव मुग्रेल	(टोलविकास सचिव)	केशव
५,	भगनाथ दाहाल	(ओयाँटे टोल वि० अध्यक्ष)	[illegible]
६	तीर्थ भट्टराई	(स्याविड - १)	तीर्थ
७	नेत्र बहादुर बिष्ट	टोलविकास अध्यक्ष	[illegible]
८	कमला	सदस्या	[illegible]
९,	भोजराज भट्टराई	टोल विकास सचिव	[illegible]
१०,	भरत तिमल्सेना	, टोल विकास अध्यक्ष	[illegible]
११,	रमेश सुनार	टोलविकास संस्थाको अध्यक्ष	[illegible]
१२)	बिना विश्वकर्मा	महिला सदस्य	[illegible]
१३)	विनोद राई	टोलविकास उपअध्यक्ष	[illegible]
१४,	मोहन प्रसाद भट्टराई	(टोलविकास अध्यक्ष टोल नं ३)	मोहन
१५,	डम्बरलाल पुरी	(टोल विकास उपाध्यक्ष टोल नं ६)	[illegible]
१६	भीमप्रसाद सुवेदी		[illegible]
१७	योगराज मगर	(वडा सदस्य)	[illegible]
१८	देवी प्रसाद भट्टराई	टोल विकास संस्था उपाध्यक्ष	देवी [illegible]
१९	गिता सुनार	टोल विकास संस्थाको उपाध्यक्ष	गिता
२०	कल्पना राई	(वडा सचिव)	[illegible]
२१,	सरिता तामाङ	कार्यालय सहयोगी	[illegible]
२२)	ससोया मगर	छिनाड टोल	
२३)	आशा राई	पञ्चकन्या टो.वि.स. कोषाध्यक्ष	आशा

आज मिति २०८०/१०/०६ गते यस रामप्रसादराई गाँउपालिकाको आवधिक योजना अन्तर्गत यस वडा नं. ४ मा भेला भई यस वडाको योजना तथ्याङ्क संकलन कार्य निम्न बमोजिमको उपस्थितीमा सम्पन्न गरियो।

	नाम	पद	हस्ताक्षर
१,	बाबु कुमार राई	वडा अध्यक्ष	[illegible]
२,	अनिल कुमार राई	टोल विकास अध्यक्ष	[illegible]
३,	डिल्ली प्रसाद राई	"	[illegible]
४,	उपेन्द्र ब. कार्की	"	[illegible]
५,	हर्क ब. लामाङ	"	[illegible]
६,	दुर्गा ब. मगर	टोल विकास सदस्य	
७,	केन्द्र ब. मगर	टोल विकास अध्यक्ष	
८,	विष्णु सार्की	"	[illegible]
९,	बलराम श्रेष्ठ	टोल विकास सदस्य	[illegible]
१०,	अम्बिका भुजेल	"	[illegible]
११,	राजन थापा	टोल विकास सचिव	[illegible]
१२,	उद्धिराज राई	"	[illegible]
१३,	नर ब. राई	"	[illegible]
१४,	महेन्द्र ब. कार्की	वडा सदस्य	[illegible]
१५,	विष्णु कार्की	टोल विकास सचिव	[illegible]
१६,	कर्ण ब. मगर	"	[illegible]
१७,	हेमादेवी सार्की	दलित वडा सदस्य	[illegible]
१८,	हिरा श्रेष्ठ		हिरा

आज मिति २०८०/०३/२६ गते यस रामप्रसादराई गाउँपालिकाको आवधिक योजनाको लागी वडा नं ४ मा उपस्थित भई यस वडाको योजना तथ्याङ्क संकलन कार्य निम्न बमोजिमको उपस्थितीमा गरियो ।

नाम	पद	हस्ताक्षर
जगत ब. थापा		[signature]
रत्न बहादुर खड्का		[signature]
कल्पना बि.क		[signature]
प्रतिमा राई		[signature]
कुल ब० दर्जी		[signature]
ईश्वर पाण्डे	सदस्य	[signature]
दिपक चौहान		[signature]
लोक ब पौडेल		[signature]
~~इन्द्र बहादुर खड्का~~		[signature]
रिंकु कामी		[signature]
सरन ब० मगर		[signature]

आज मिति २०८०/१०/१६ गते यस रामप्रसादराई गाउँपालिकाको आवधिक योजना अन्तरगतं यस वडा नं ६ मा भेला भई यस वडाको योजना तर्जुमा संकलन कार्य निम्न बमोजीमको उपस्थितीमा सम्पन्न गरियो ।

	नाम	पद	हस्ताक्षर
१	एकराज आचार्य	(वडा अध्यक्ष)	[illegible]
२	जग बहादुर तामाङ	अध्यक्ष (टोल विकास)	[illegible]
३	टेक बहादुर कोहोरा	अध्यक्ष " "	[illegible]
४	उर्मीला गोलाल	कोषाध्यक्ष (" ")	उर्मीला
५	सावित्रा राई	वडा सदस्य	सावित्रा
६	अशोक राई	अध्यक्ष (टोल विकास)	अशोक
७	बिन्दु राई	सचिव/ देवी टोल वि. अध्यक्ष	[illegible]
८			

आज मिति २०८०/१०/२ गते यस रामप्रसादराई गाँउपालिकाको आवधिक योजना अर्न्तगत यस वडा नं. ६ मा भेला भई यस वडा नं ६ को योजना तथ्याङ्क संकलन कार्य निम्न बमोजीमको उपस्थितीमा संम्पन्न गरीयो ।

नाम	पद	हस्ताक्षर
१) श्री मनकाजी राई	वडाध्यक्ष	[illegible]
२) श्री रिकाराम राई	शिक्षक	[illegible]
३) श्री अमर राई	(टोल विकास अध्यक्ष साविक ३)	[illegible]
४) श्री नन्द कुमार राई	(" " " ८)	[illegible]
५) श्री इश्वर कुमार राई	(" " " -५)	[illegible]
६) श्री शुक बहादुर राई	(वडासदस्य)	[illegible]
७) श्री जुना राई	(" ")	जुना राई
८) श्री रन्जिता खार्की	(" ")	रन्जिता खार्की
९) श्री खितराम राई	(का. स.)	[illegible]
१०) श्री सुमन राई	वि. व्या. स. अध्यक्ष	[illegible]
११) श्री गंगा कुमार राई		[illegible]
१२) श्री तुलाराम राई		तुला राम राई

आज मिति २०८०/३/२८ गते यस रामप्रसादराई गाँउपालिकाको आवधिक योजनाको लागी वडा नं. ८ खोकसेकमा उपस्थित भई यस वडाको योजना तथ्याङ्क संकलन कार्य निम्न बमोजीमको उपस्थितीमा सम्पन्न गरियो ।

	नाम	पद	हस्ताक्षर
१,	बाच्च कुमार राई	वडा अध्यक्ष	बाच्चकुमार राई
२,	महेन्द्र राई	(सचिव)	महेन्द्र राई
३,	माणिकुमार राई	कोषध	[illegible]
४,	ओढिम राई	"	[illegible]
५,	सुवास राई	"	[illegible]
६,	विक्रम राई	"	[illegible]
७.	केन्द्र राई	"	[illegible]
८	प्रेम राई		[illegible]
९	देव कुमार राई		[illegible]
१०	कृष्ण बहादुर राई	वडा सचिव	Yakdhiken[illegible]
११,	निर्मला राई	वडा सदस्य	निर्मला राई
१२,	तारा राई		तारा
१३	रजिना राई		रजिना राई

अनुसूची ६: दीर्घकालीन सोच, लक्ष्य निर्धारण सम्बन्धि कार्यशाला गोष्ठीमा सहभागीहरूको सूची

आज मिती २०८०।११।१४ गते राम प्रसाद राई गाउँपालिका को आवधिक विकास योजना निर्माण गर्नको लागि प्रारम्भिक चरण को कार्य सम्पन्न गर्दै दोस्रो चरणमा दिर्घकालीन सोच, लक्ष्य, निर्धारण तथा योजना प्राथमिकीकरण कार्यशाला गोष्ठीको आयोजना गरियो।

उपस्थिति

क्र.सं.	नामथर	पद	हस्ताक्षर २०८०।११।१४	हस्ताक्षर २०८०।११।१५
१.	थाम व. राई	अध्यक्ष	[illegible]	
२.	विरेन्द्र राई	उपाध्यक्ष	[illegible]	[illegible]
३.	योगेन्द्र राई	वडा अध्यक्ष-१	[illegible]	[illegible]
४.	राजकुमार तामाङ	" " -२	[illegible]	[illegible]
५.	रामु थापा मगर	" " -३	[illegible]	[illegible]
६.	बाबु कु. राई	" " -४	[illegible]	[illegible]
७.	जगत व. चौहान	" " -५	[illegible]	[illegible]
८.	रुद्रराज आचार्य	" " -६	[illegible]	[illegible]
९.	मनकाजी राई	" " -७	[illegible]	[illegible]
१०.	बाच्च कुमार राई	" " -८	[illegible]	[illegible]
११.	विकास राई	वडा सदस्य -८	[illegible]	[illegible]
१२.	तिलक ब. कार्की	वडा सचिव ८-६	[illegible]	[illegible]
१३.	रुद्र जन अधिकारी	" " ५	[illegible]	
१४.	रुपेश कुमार यादव	"	[illegible]	[illegible]
१५.	प्रभा राई	वडा सदस्य	[illegible]	[illegible]
१६.	जीवनजंग मगर	वडा सदस्य	[illegible]	[illegible]
१७.	टेकराज भट्टराई	वडा सदस्य -३	[illegible]	[illegible]
१८.	योगराज मगर	" -"	[illegible]	[illegible]
१९.	सुन्दर कुमार राई	" -२	[illegible]	[illegible]
२०.	मिलन वि.क.	कार्यपालिका सदस्य	[illegible]	[illegible]
२१.	निर्मल मगर	प्राविधिक सहयोगी	[illegible]	[illegible]
२२.	धिरज ठाकुर	प्रमुख प्रशासकीय अधिकृत	[illegible]	
२३.	अनिल राई	प्र. शाखा	[illegible]	
२४.	गणेश विष्ट	NTV संवाददाता	[illegible]	
२५.	युवराज विष्ट	संवाददाता गरमा	[illegible]	
२६.	ज्ञानराज भट्टराई	[illegible] (योजना)	[illegible]	[illegible]

क्र.सं.	नामथर	पद	दस्तखत २०८०/११/१४	दस्तखत २०८०/११/१५
२७.	दुर्गा ब. मगर	वडा सदस्य	[illegible]	[illegible]
२८.	हेम राज पाण्डे	" "	[illegible]	[illegible]
२९.	भानुका फुयल	" "	[illegible]	
३०.	बिना वि.क.	" "	[illegible]	[illegible]
३१.	प्रतिमा राई	" "	प्रतिमा	प्रतिमा
३२.	कल्पना थिके	" "	कल्पना	कल्पना
३३.	अयन्द्र कु. राई	" "		
३४.	रुद्र ब. राई	" "	[illegible]	[illegible]
३५.	तिर्थ देवी कामी	" "	तिर्थ देवी कामी	तिर्थ देवी कामी
३६.	रन्जीता सार्की	" "	रन्जीता सार्की	रन्जीता सार्की
३७.	~~रु~~ निरा अधिकारी	वडा सचिव	Adhikari	Adhikari
३८.	किला राई	वडा सदस्य	[illegible]	[illegible]
३९.	योगेन्द्र प्र. शाह	स्व. संयोजक		
४०.	कर्ण ब.	पशु सेवा शाखा		
४१.	विकास राई	वडा सदस्य	[illegible]	
४२.	अशोक श्रेष्ठ	कार्यपालिका सदस्य	[illegible]	[illegible]
४३.	सन्तोष पौडेल	प्र. प्र. अ.	[illegible]	[illegible]
४४.	राजेन्द्र प्रसाद पौडेल	सहायकस्तर चौथो	[illegible]	[illegible]
४५.	सजन सुब्बा	सू. प्र. अ.	[illegible]	[illegible]
४६.	गणेश खितर	NTV संवाददाता	[illegible]	[illegible]
४७.	युवराज केसी	रासस - " -	[illegible]	[illegible]

आज मिती २०८१।०२।३० गते यस रामप्रसाद राई गाउँपालीकाको आयोजनामा, सडक यातायात गुरुयोजना (MTMP), मध्यमकालीन खर्च संरचना (MTEF) र आवधिक विकास योजना (PDP) को निर्माण चरणमा भएको छलफल, कार्यक्रम, तथा तथ्याङ्क संकलन पश्चात् तयार भएको मस्यौदा प्रतिवेदन माथीको छलफल कार्यक्रम आयोजना गरीयो। उक्त कार्यक्रममा तपसिलको उपस्थिती रहेको थियो।

उपस्थिती

क्र.सं.	नाम थर	पद/संस्था	हस्ताक्षर
१.	श्याम ब. राई	अध्यक्ष	[illegible]
२.	विरेन्द्र राई	उपाध्यक्ष	[illegible] राई
३.	ओगेन्द्र राई	वडा अध्यक्ष-१	[illegible]
४.	राजकुमार तामाङ	वडा अध्यक्ष-२	[illegible] तामाङ
५.	रामु थापा मगर	वडा अध्यक्ष-३	[illegible]
६.	बाबु कुमार राई	वडा अध्यक्ष-४	[illegible]
७.	भगत बं. चौहान	वडा अध्यक्ष-५	[illegible]
८.	खगराज आचार्य	वडा अध्यक्ष-६	[illegible]
९.	मनराजी राई	वडा अध्यक्ष-७	[illegible]
१०.	बाचे कुमार राई	वडा अध्यक्ष-८	[illegible]
११.	सन्तोष पाण्डेल	प्रमुख प्र. अधिकृत	[illegible]
१२.	सबिना तामाङ	कार्यपालिका सदस्य	[illegible]
१३.	बिना विक	कार्यपालिका	[illegible]
१४.	अजय राई	कार्यपालिका सदस्य	अजय राई
१५.	प्रतिमा राई	कार्यपालिका सदस्य	प्रतिमा
१६.	भावना कुमारी थापा	(इ.वि.स)	[illegible]
१७.	धिरज कु. ठाकुर	कृषि अधिकृत	[illegible]
१८.	दान बहादुर भट्टराई	प्राविधिक सहायक	[illegible]
१९.	कर्ण बहादुर नकाल	प. स.प्रा.	[illegible]
२०.	सजन सुब्बा	सू.प्र.अ.	[illegible]
२१.	मन्दिरा राई	रोजगार संयोजक	[illegible]

२३	योगेन्द्र प्र. शाह	रवि. सेफ्टी रामप्रसादराई गा.पा.	[signature]
२४.	शान्तराज भट्टराई	योजना शाखा	[signature]
२५.	जोशन केवट	पूर्वाधार विकास शाखा	[signature]
२६.	टेकराज भट्टराई	लेखासमिति संयोजक	[signature]
२७	मिलन विश्वकर्मा	कार्यपालिका सदस्य	[signature]
२८.	अशोक कुमार खवास	कार्यपालिका सदस्य	[signature]
२९.	विकाश राई	व नं. वडा सचिव	[signature]
३०.	अनन्त राई	अधिकृतस्तर सातौं	[signature]

प्रस्ताव

१. अन्तीम प्रतिवेदन पेश गर्ने सम्बन्धी।

२. विविध.

निर्णय नं. १ माथी छलफल गर्दा उपस्थित विषयका मस्यौदा माथीको छलफल कार्यक्रममा उठेका सुझाव तथा छलफललाई समावेश गरी अन्तिम प्रतिवेदन पेश गर्नको लागी परामर्शदातालाई अनुरोध गर्ने निर्णय गरियो।

निर्णय नं. २ माथी कुनै विषय वस्तु नभएकोले यस कार्यक्रमलाई समापन गर्ने निर्णय गरीयो।

[signatures]

अनुसूची ७: फोटोहरु

Coca-Cola
Spiral

RAMPRASADRAI RURAL MUNICIPALITY

अनुसूची ८: आर्थिक वर्ष २०८१/८२ को लागि नेपालको संविधान र प्रचलित कानून बमोजिम संघीय सञ्चित कोषबाट स्थानीय सरकारलाई प्रदान गरिने वित्तीय समानीकरण अनुदान सम्बन्धमा नेपाल सरकारलाई गरिएको सिफारिस, राष्ट्रिय प्राकृतिक स्रोत तथा वित्त आयोग सिंहदरबार, काठमाडौं

नेपाल सरकारले स्थानीय तहको खर्चको आवश्यकता र राजस्वको क्षमताको आधारमा स्थानीय तहलाई आयोगको सिफरिस बमोजिम हस्तान्तरण गर्ने अनुदान नै वित्तीय समानीकरण अनुदान हो। आर्थिक वर्ष २०८१/८२ मा नेपाल सरकारबाट स्थानीय सरकारहरुमा हस्तान्तरण गरिने वित्तीय समानीकरण अनुदानको निर्धारण न्यूनतम, सुत्र र कार्यसम्पादन मूल्यांकनमा आधारित रही गरिएको छ ।

१. न्यूनतम वित्तीय समानकिरण अनुदान

स्थानीय सरकारहरुले प्राप्त गर्ने न्यूनतम वित्तीय समानीकरण अनुदान कुल वित्तीय समानीकरण अनुदानको ३०.३२ प्रतिशत हुने गरी हिस्सा निर्धारण गरिएको छ। त्यसैगरी स्थानीय सरकारहरुको हकमा न्यूनतम अनुदान सिफारिस गर्दा जनसङ्ख्यालाई मुख्य आधार लिइएको छ।

२. सूत्रमा आधारित वित्तीय समानकिरण अनुदान

राष्ट्रिय प्राकृतिक स्रोत तथा वित्त आयोग ऐन, २०७४ को दफा १६ को उपदफा (१) मा वित्तीय समानीकरण अनुदानको सिफारिसका लागि उल्लेख गरिएका आधारहरूलाई मानव विकास सूचकाङ्क, आर्थिक सामाजिक असमानता, पूर्वाधारको अवस्था, राजस्वको अवस्था र खर्चको आवश्यकता तथा राजस्व उठाउन सक्ने क्षमता गरी ५ वटा शीर्षकमा समेटी मूल्याङ्कन गरिएको छ। आयोगको वित्तीय व्यवस्थापन सफ्टवेयरबाट प्रारम्भिक गणना गर्दा प्राप्त भएको नतिजा थप न्यायपूर्ण बनाउनका लागि आयोगबाट थप संशोधन र परिमार्जन समेत गरिएको छ।

सूत्रमा आधारित वित्तीय समानीकरण अनुदान

क्र.सं.	सूचक/उपसूचक	उपसूचकको भार	सूचकको भार
१.	मानव विकास सूचकाङ्क		१०%
२.	आर्थिक सामाजिक असमानता		५%
३.	पूर्वाधार विकासको अवस्था		१०%
	• सडकको घनत्व (सडक पहुँच),	६०%	
	• विद्युतको सुविधा (विद्युतमा पहुँच)	१०%	
	• सूचना प्रविधिको सुविधा (सूचना प्रविधिमा पहुँच),	१०%	
	• खानेपानीको सुविधा (खानेपानीमा पहुँच)	१०%	
	• सरसफाई (शौचालयको उपलव्धता)	१०%	
४.	राजश्वको अवस्था		५%
५.	खर्चको आवश्यकता र राजश्व उठाउन सक्ने क्षमता		७०%
		जम्मा	**१००%**

उल्लेखित सुचकहरुको आधारमा हेर्दा रामप्रसादराई गाउँपालिका भित्र सबै मौसममा सञ्चालन हुने सडकको घनत्व (सडकको पहुँच) को अवस्था निकै कमजोर हुनु र गाउँपालिकाको खर्चको आवश्यकता अनुरुप राजश्वको दायरा र राजस्व उठाउन सक्ने क्षमता कमजोर भएको हुंदा सूत्रमा आधारित वित्तीय समानीकरण अनुदानमा बृद्धि गर्ने हो भने उक्त सुचकहरुमा तत्काल सुधार गर्नुपर्ने देखिन्छ ।

२. कार्य सम्पादन मूल्याङ्कनका आधारमा वित्तीय समानकिरण अनुदान

राष्ट्रिय प्राकृतिक स्रोत तथा वित्त आयोग ऐन, २०७४ को दफा ३ को उपदफा (२) को व्यवस्था बमोजिम आर्थिक वर्ष २०८१/८२ को लागि संघ सरकारबाट स्थानीय सरकारहरुमा हस्तान्तरण हुने वित्तीय समानीकरण अनुदान सिफारिस गर्दा ती तहको कार्य सम्पादनको स्तरलाई पनि आधार लिइएको छ । स्थानीय सरकारहरुले राष्ट्रिय प्राकृतिक स्रोत तथा वित्त आयोग ऐन, २०७४ अन्तर-सरकारी वित्त व्यवस्थापन ऐन, २०७४ र स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐन, २०७४ बमोजिम गर्नुपर्ने न्यूनतम प्रक्रियागत कार्यसम्पादन गरे/नगरेको, तोकिए बमोजिम लक्ष्य हासिल गरे/नगरेको, आर्थिक अनुशासन पालना गरे/नगरेको तथा बजेट विनियोजन बमोजिम खर्च गरे/नगरेको लगायतका विषयहरू समावेश गरी आयोगको मिति २०७८/०२/१३ को बैठकबाट स्थानीय सरकारहरुको कार्यसम्पादन मापनको लागि १७ वटा सूचक तय गरी अंकभार समेत निर्धारण गरिएको थियो । यी सूचकहरू बमोजिम प्रदेश तथा स्थानीय सरकारहरुको कार्यसम्पादन मूल्याङ्कन गर्ने विधि तथा प्रक्रियालाई मार्गदर्शन गर्न "प्रदेश तथा स्थानीय सरकारहरुको कार्यसम्पादन मूल्याङ्कन कार्यविधि, २०७८ " तर्जुमा गरिएको थियो ।

स्थानीय तहका सन्दर्भमा अवलम्बन गरिएका कार्य सम्पादन सूचकहरु

क्र.सं.	सूचक	अङ्कभार	प्राप्ताङ्क*
१.	गाउँ कार्यपालिका र नगर कार्यपालिकाले प्रत्येक असार १० गतेभित्र आगामी आर्थिक वर्षको राजस्व र व्ययको अनुमान सम्बन्धित गाउँसभा र नगरसभामा पेश गरे/नगरेको ।	५	५
२.	गाउँ कार्यपालिका र नगर कार्यपालिकाले प्रत्येक वर्षको आसार १० गतेभित्र आगामी आर्थिक वर्षको राजस्व र व्यय अनुमान सम्बन्धित गाउँपालिका र नगरसभामा पेश गरी असार मसान्तभित्र पारित गरे/नगरेको ।	५	५
३.	स्थानीय तहले घर जग्गा रजिष्ट्रेशन शुल्क, मनोरञ्जन कर तथा विज्ञापन कर वापत उठेको रकममध्ये प्रदेश सरकारलाई दिनुपर्ने ४० प्रतिशत रकम मासिक रुपमा प्रदेश सञ्चित कोषमा जम्मा गरे/नगरेको ।	५	५
४.	स्थानीय तहले आगामी आर्थिक वर्षको लागि आय व्ययको प्रक्षेपण गरिएको तथ्याङ्क सहितको विवरण चालु आर्थिक वषको पुष मसान्तभित्र संघीय अर्थ मन्त्रालयमा पेश गरे/नगरेको ।	५	०.००
५.	स्थानीय तहले बजेट कार्यान्वयनको वार्षिक समिक्षा गरी तत्सम्बन्धी विवरण प्रत्येक वर्षको कार्तिक मसान्तभित्र सार्वजनिक गरे/नगरेको ।	५	५
६.	स्थानीय तहले आफ्नो अधिकार क्षेत्रभित्रको राजस्व परिचालन गरेको अवस्था: अनुमानित राजस्व प्रक्षेपण अनुसार राजस्व सङ्कलनको अवस्था: अघिल्लो आर्थिक वर्षको तुलनामा राजस्व सङ्कलनको अवस्था ।	१३	१३
७.	स्थानीय तहको गत आर्थिक वर्षको विनियोजित रकम अनुसार खर्चको अवस्था । कुल विनियोजित रकममा कुल खर्चको प्रतिशत: कुल विनियोजित पूँजीगत रकममा कुल पूँजीगत रकमको खर्चको प्रतिशत:	१५	०.५६
८.	गत आर्थिक वर्ष भन्दा अघिल्लो आर्थिक वर्षको अन्तिम लेखापरिक्षणबाट औंल्याएको बेरुजुको अवस्था ।	१५	०.२९
९.	महालेखा नियन्त्रक कार्यालयले प्रयोगमा ल्याएको स्थानीय सञ्चित कोष व्यवस्थापन प्रणाली (Subnational Treasury Regulating	५	५

क्र.सं.	सूचक	अङ्कभार	प्राप्ताङ्क*
	Aplication, SUTRA) को प्रयोग स्थानीय तहले पूर्ण रुपमा गरी आवश्यक विवरण प्रविष्ट गरे/नगरेको ।		
१०.	स्थानीय तहले आफ्नो अधिकार क्षेत्रभित्रका विषयमा स्थानीय स्तरको विकासका लागि आवधिक योजना तर्जुमा गरे/नगरेको ।	३	३
११.	कक्षा १ देखि ८ सम्मको खुद विद्यार्थी भर्ना दर ।	३	०.६५७६
१२.	कक्ष ८ को तुलनामा कक्षा ९ मा विद्यार्थी टिकाउ दर ।	३	०.००
१३.	सामुदायिका विद्यालयबाट कक्षा १० को परीक्षामा सहभागी कुल विद्यार्थी संख्याको तुलनामा कम्तीमा स्तरीकृत अंक (GPA) १.६ वा सो भन्दा उच्च GPA मूल प्रमाणपत्र प्राप्त गरेका विद्यार्थी प्रतिशत	३	१.४४
१४.	चार (४) पटक गर्भ जाँच गर्ने महिलाको अनुपात ।	३	०.००
१५.	कुल गर्भवती महिलाको संख्यामध्ये स्वास्थ्य संस्थामा सुत्केरी हुने महिलाको अनुपात ।	३	०.००
१६.	पूर्ण खोप (विसिजी, पोलियो, डिपिटि-हेपाटाइटिस बी-हिब (पेन्टाभ्यालेन्ट), पी.सी.भी., दादुरा-रुवेला, जापनिज इन्सेफिलाइटिस, कोलेरा) सेवा लिएका जन्मेदखि २४ महिनासम्म उमेर समूहका बालबालिकाको अनुपात ।	३	०.००
१७.	आयोगले कार्य सम्पादन सूचकका सम्बन्धमा तयार गरी प्रयोगमा ल्याएको विद्युतीय अनलाइन पोर्टल (Online Portal) मा कार्य सम्पादन सूचक सम्बन्धी विवरण तोकिएको अवधिमा प्रविष्टि (Upload) गरे/नगरेको ।	६	६
	जम्मा:	**१००**	**४९.९४**

***राष्ट्रिय प्राकृतिक स्रोत तथा वित्त आयोग, २०८१**

नोट: आधिकारिक तथ्यांक प्राप्त नभएको (सुचक नं. ३ र सुचक नं. ६) तथा पोर्टल संचालनमा नरहेको (सुचक १७) ले प्राप्त गर्ने अंकभार २४ (५+१३+६) मूल्यांकनमा समान अंक (पूर्णाङ्क) प्रदान गरिएको छ ।

माथि उल्लेखित कार्य सम्पादन मूल्याङ्कनका १७ वटा सूचकहरुको आधारमा यस गाउँपालिकाले सुचक ४, सुचक ८ बेरुजुको अवस्था (महालेखाको प्रतिवेदन अनुसार

२०७९/०८० सालमा १ करोड ११ लाख ५९ हजार बेरुजु देखिन्छ), सुचक १२, १४, १५ र १६ मा विशेष सुधार गर्नुपर्ने देखिएको छ ।

आर्थिक वर्ष २०८१/८२ का लागि नेपाल सरकारबाट रामप्रसादराई गाउँपालिकालाई हस्तान्तरण हुने न्यूनतम (रु. ३०० लाख), सुत्र (रु. ५०१ लाख) र कार्यसम्पादनमा आधारित वित्तीय समानीकरण अनुदान रकम (रु. ४३ लाख) गरी जम्मा रु. ८४४ लाख प्राप्त हुने देखिन्छ ।

सन्दर्भ ग्रन्थहरू

अर्थ मन्त्रालय (२०७४), *अन्तर-सरकारी वित्तीय व्यवस्थापन ऐन,* नेपाल सरकार, अर्थ मन्त्रालय ।

कानून तथा न्याय मन्त्रालय (२०७४), *राष्ट्रिय प्राकृतिक श्रोत तथा वित्त आयोग ऐन,* काठमाडौंः कानून तथा न्याय मन्त्रालय, कानून किताब व्यवस्थापन बोर्ड

केन्द्रिय तथ्याङ्क विभाग (२०१८), *राष्ट्रिय आर्थिक गणना,* के.त.वि., काठमाण्डौं ।

गृहमन्त्रालय, विपद् जोखिम न्यूनीकरण पोर्टल

रामप्रसादराई गाउँपालिका (२०७९), *गाउँ वस्तुगत विवरणः प्रारम्भिक नतिजा,* रामप्रसादराई गाउँपालिका, भोजपुर ।

संघीय मामिला तथा सामान्य प्रशासन मन्त्रालय (२०७४), *स्थानीय सरकार संचालन ऐन,* संघीय मामिला तथा सामान्य प्रशासन मन्त्रालय, सिंहदरबार, काठमाण्डौं ।

रामप्रसादराई गाउँपालिकाको विभिन्न आर्थिक वर्षहरूको *वार्षिक बजेट तथा कार्यक्रम*।

नेपाल कानून आयोग (२०७२), *नेपालको संविधान,* नेपाल कानून आयोग, काठमाडौं ।

स्थानीय तहहरूको वस्तुगत विवरण, भोजपुर *(२०७४),* तथ्याङ्क कार्यालय भोजपुर र जिल्ला समन्वय समितिको कार्यालय, भोजपुर ।

राष्ट्रिय योजना आयोगद्वारा प्रकाशित *विभिन्न आवधिक योजनाहरू ।*

राष्ट्रिय योजना आयोग (२०२०), *राष्ट्रिय आयोजना बैंक दिग्दर्शन,* रा.यो.आ., काठमाडौं ।

राष्ट्रिय योजना आयोग २०१७), *नेपालको दिगो विकास लक्ष्य (२०१६-२०३०),* रा.यो.आ. काठमाडौं ।

राष्ट्रिय योजना आयोग (२०७७), *दिगो विकास लक्ष्य स्थानीयकरण स्रोत पुस्तिका,* रा.यो.आ., काठमाडौं ।

राष्ट्रिय योजना आयोग (२०७५), *नेपाल सरकारको मध्यमकालीन खर्च संरचना,* राष्ट्रिय योजना आयोगको सचिवालय, काठमाण्डौं ।

राष्ट्रिय योजना आयोग (२०७८), *स्थानीय तहको योजना तर्जुमा दिग्दर्शन,* रा.यो.आ., काठमाडौं ।

राष्ट्रिय योजना आयोग (२०६८), *बाह्रौं त्रिवर्षीय योजना (२०६७/०६८-२०६९/०७०),* काठमाडौंः राष्ट्रिय योजना आयोग

राष्ट्रिय योजना आयोग (२०७१), *तेह्रौं त्रिवर्षीय योजना (२०७०/०७१- २०७२/०७३),* काठमाडौंः राष्ट्रिय योजना आयोग ।

राष्ट्रिय योजना आयोग (२०७३), *चौधौं योजना (२०७३/०७४-२०७५/०७६),* काठमाडौंः राष्ट्रिय योजना आयोग ।

राष्ट्रिय योजना आयोग (२०७६), *पन्ध्रौं योजना (२०७६/०७७-२०८०/०८१),* काठमाडौं, राष्ट्रिय योजना आयोग ।